

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย การศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่าย
การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ภาคเหนือ

โดย

คุณสุภาวิณี ทรงพรพาณิชย์และคณะ

เสนอ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

เมษายน 2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่าย
การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ภาคเหนือ

รายชื่อทีมวิจัย

คุณสุภาวดี ทรงพรพาณิชย์	หัวหน้าโครงการวิจัย
คุณพรหมินทร์ พวงมาลา	นักวิจัย
คุณมโนชญ์ เทศอินทร์	นักวิจัย
คุณไพโรศาส พุทธพันธ์	นักวิจัย
คุณไกรสิทธิ์ สิทธิโชค	นักวิจัย
คุณเบญจวรรณ วงศ์คำ	นักวิจัย
คุณอนงนาฏ ปัญญาใหญ่	นักวิจัย

ที่ปรึกษาโครงการ

- ดร.สินธุ์ สโรบล ผู้ประสานงาน สกว.สำนักงานภาค
- คุณพจนนา สนวนศรี โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (Rest)
- คุณภราเดช พัทฒวิเชียร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถนำกระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับปรุงแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษา และรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

สารบัญ

		หน้า
บทที่ 1	ความเป็นมาของงานวิจัย	1
บทที่ 2	ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	5
บทที่ 3	กระบวนการวิจัย	46
บทที่ 4	ประมวลาพรวมสถานการณืการทองเทียวยของไทย	54
บทที่ 5	แนวทางการสร้าางและพัฒนาระบบเครือขายฯ จ.เชียงใหม	69
	5.1 ข้อมูลชุมชน เส้นทางการทองเทียวย	70
	5.2 รูปแบบการบริหารจัดการเครือขายฯ เชียงใหม	89
	5.3 การประสานผู้ประกอบกรธุรกิจทองเทียวย จ.เชียงใหม	94
บทที่ 6	แนวทางการสร้าางและพัฒนาระบบเครือขายฯ จ.เชียงราย	98
	6.1 ข้อมูลชุมชน ทุนเดิมด้านการทองเทียวยโดยชุมชน จ.เชียงราย	99
	6.2 สถานการณืการทองเทียวย จ.เชียงราย	132
	6.3 แนวทางการสร้าางและพัฒนาระบบเครือขายฯ จ.เชียงราย	135
บทที่ 7	แนวทางการสร้าางและพัฒนาระบบเครือขายฯ จ.แม่ฮ่องสอน	146
	7.1 ข้อมูลชุมชน เส้นทางการทองเทียวย	147
	7.2 ทุนเดิมด้านการทองเทียวยโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน	180
	7.3 สถานการณืการทองเทียวยโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน	185
	7.4 แนวทางการสร้าางและพัฒนาระบบเครือขายฯ จ.แม่ฮ่องสอน	200
	7.5 การจัดทำหลักสูตรฝึกรอบรมการทองเทียวยโดยชุมชน	205
	7.6 โครงการวิจัย “การสังเคราะหืกระบวนการจัดการทองเทียวย โดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน”	210

สารบัญ

หน้า

บทที่ 8	แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายฯ ภาคเหนือ	217
บรรณานุกรม		240
ประวัติทีมวิจัย		242

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาในการวิจัย

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา กระแสและความนิยมการท่องเที่ยวโดยชุมชน “Community Based Tourism” ได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ถูกคาดหวังว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและก่อประโยชน์แก่คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา หากมองในแง่ของการตลาดด้วยแล้วตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ (Niche market) ที่สนใจ อยากรู้ ศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในรูปแบบของการท่องเที่ยว

ภาคเหนือของประเทศไทยนับว่าเป็นภูมิภาคที่มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างสูง ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชุมชน และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาต่างๆ ของล้านนาทำให้มีผู้คนจำนวนมากที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางภาคเหนือของประเทศไทย การท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือนี้ได้รับความนิยมไม่แพ้ภาคอื่นๆ ของประเทศไทย นอกจากทุนเดิมที่มีอยู่มากแล้วนั้น ยังมีทรัพยากรบุคคลรวมทั้งโอกาสในการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งที่ผ่านมาอันยังเป็นลักษณะของการแยกกันทำ ต่างฝ่ายต่างทำ ทั้งองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หากแต่ยังขาดการประสานความร่วมมือในการพัฒนาในด้านนี้อย่างจริงจัง ทำให้ที่ผ่านมาการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังมีการพัฒนาตัวอย่างช้า ขาดพลังในการสร้างพื้นที่ขึ้นในสังคมให้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเพียงพอ เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยอย่างกว้างขวาง

หน่วยงานที่สนับสนุนและจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือนี้มีหลากหลายหน่วยงานทั้งในแง่ของงานวิจัย งานพัฒนาและงานฝึกอบรม หนึ่งในนั้นได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงาน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งหน่วยงานที่สนับสนุนให้ชาวบ้านใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยชุมชนเอง ภายใต้การประสานงานของ เครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งในพื้นที่ภาคเหนือนี้ได้มีการสนับสนุนโครงการวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 30 โครงการ และมีชุมชนที่เกี่ยวข้องไม่ต่ำกว่า 30 ชุมชน ซึ่งผลการ

ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยในหลายพื้นที่พบว่า กระบวนการวิจัยนำไปสู่การเรียนรู้และการแก้ปัญหาของชุมชนในหลายด้าน เช่น งานวิจัยช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้องชัดเจนมากขึ้น บางชุมชนกล่าวถึงงานวิจัยช่วยกระตุ้นปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรมากขึ้นส่งผลให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม ให้มีความสมดุลมากขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เรียนรู้การจัดการรายได้ และกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่คนทุกกลุ่มในชุมชนอย่างเป็นธรรมมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาอีกหลายแห่งที่สนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ จากสถานการณ์และปัญหาดังกล่าวนั้น ทำให้เกิดแนวความคิดในการศึกษาวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมและหาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ โดยคาดหวังให้เกิดการประสานเชื่อมต่อดังกล่าว และกลไกในการพัฒนาและจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับภูมิภาคให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ทั้งระบบรวมทั้งสามารถเชื่อมต่อกับนโยบายเพื่อเสริมสร้างพลังให้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นไปอย่างสอดคล้องและเหมาะสม ตลอดจนเกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือ รวมทั้งสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในอนาคตต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

จะมีแนวทางในการเตรียมความพร้อมและประสานงานเพื่อสร้างและพัฒนาระบบเชื่อมต่อกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับประเทศ และภูมิภาค
2. เพื่อสำรวจข้อมูลความต้องการและความมุ่งมั่นในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ

1.4 ขอบเขตในการดำเนินงาน

การดำเนินงานการศึกษาวิจัยนี้เป็นการเตรียมความพร้อม เพื่อกำหนดแนวทางในการสร้าง และพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งกำหนดชุมชนเป้าหมายเบื้องต้น 30 ชุมชน ใน เขตภาคเหนือ ซึ่งเป็นชุมชนที่สามารถจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้จริง ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.สำนักงานภาค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โครงการหลวง องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์ สงเคราะห์และพัฒนาชาวเขา รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้อง

1.5 ระยะเวลาการดำเนินงาน

ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน ถึง วันที่ 30 เมษายน 2549

1.6 หน่วยงานที่รับผิดชอบ

โครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยในลักษณะความร่วมมือระหว่าง เครือข่ายการเรียนรู้และ ประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน สกว.สำนักงานภาค ร่วมกับ เครือข่ายชุมชนวิจัยการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับประเทศ และภูมิภาคเพื่อนำมา วางแผนการดำเนินงานต่อ
2. ได้ข้อมูลความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. ได้ข้อมูลความต้องการและความมุ่งมั่นในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ
4. ได้แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ

1.8 นิยามศัพท์

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง ชุมชนที่สามารถบริหารจัดการ การท่องเที่ยวภายใน ชุมชนได้ด้วยชุมชนและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์นั้น โดยมีรูปแบบการบริหาร จัดการที่เป็นของชุมชน

เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ หมายถึง ชุมชนที่สามารถจัดการท่องเที่ยว ได้ ภายใต้งานวิจัย งานพัฒนาและงานฝึกอบรม ที่มีการพูดคุยเพื่อช่วยเหลือกันในลักษณะของ

เครือข่าย ในพื้นที่ภาคเหนือ 17 จังหวัด ซึ่งรวมทั้งภาคเหนือตอนบน และภาคเหนือตอนล่าง โดยใน
ระยะเริ่มต้นของโครงการนั้นได้คัดเลือกชุมชนนำร่องจาก 17 จังหวัดภาคเหนือ จำนวน 30 ชุมชน

1.9 รายชื่อทีมวิจัย

1. คุณสุภาวดี ทรงพรวาณิชย์	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. คุณพรหมินทร์ พวงมาลา	นักวิจัย
3. คุณมโนชญ์ เทศอินทร์	นักวิจัย
4. คุณไพโรศาล พุทธพันธ์	นักวิจัย
5. คุณไกรสิทธิ์ สิทธิโชคก	นักวิจัย
6. คุณเบญจวรรณ วงศ์คำ	นักวิจัย
7. คุณอนงนาฏ ปัญญาใหญ่	นักวิจัย

1.10 ที่ปรึกษาโครงการ

1. ดร.สินธุ์ สโรบล	ผู้ประสานงาน สกว.สำนักงานภาค
2. คุณพจนา สนวนศรี	โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (Rest)
3. คุณภราเดช พัทธ์วิเชียร	การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

บทที่ 2

บททวนแนวคิด งานวิจัย เรื่อง “เครือข่ายทางสังคม”

งานวิจัยเรื่อง การสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ภาคเหนือ เป็นงานวิจัยที่ดำเนินการขึ้นเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ภาคเหนือ และยังเป็นความพยายามในการสร้างและพัฒนาให้เกิดระบบการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่ภาคเหนือ การทบทวนแนวคิดในครั้งนี้จึงเน้นการศึกษาแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องเครือข่ายทางสังคม โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงลักษณะการก่อเกิด ความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย และฐานที่คิดที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเครือข่ายทางสังคม โดยมีรายละเอียดของเนื้อหาในการศึกษาค้างนี้ดังต่อไปนี้ ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานสำคัญในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ให้สมบูรณ์ต่อไป

เครือข่ายทางสังคม (Social network)

การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เมื่อต้องบุกเบิกพื้นที่ใหม่ๆ จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตหรือเพื่อความอยู่รอดนั่นเอง เมื่อชุมชนนั้นก้าวพ้นภาวะดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดแล้ว เครือข่ายทางสังคมก็ยังเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในท้องถิ่น ชาวบ้านไทยในชนบทรู้จักเครือข่ายทางสังคมนี้เป็นอย่างดีและใช้เป็นด้วย เช่น เขารู้ว่าถ้าจะสร้างโรงเรียนให้สำเร็จ โดยการระดมทรัพยากรและแรงงานจากชาวบ้าน จะต้องไปหาใครก่อนที่เป็นผู้นำที่ชาวบ้านเคารพนับถือ จะต้องบอกกล่าวคนกลุ่มไหนที่เป็น “เจ้าที่เจ้าทาง” คนกลุ่มไหนไม่ถูกกันและอย่าเอามาร่วมงานกันเพราะจะเสียเรื่อง ฯลฯ อันที่จริงแล้ว คนในวงการธุรกิจหรือพ่อค้าก็รู้จักใช้ประโยชน์จากสิ่งนี้เป็นเหมือนกัน เพียงแต่เขาไม่เรียกมันว่า เครือข่ายทางสังคม แต่เรียกว่า “connection”

เครือข่ายทางสังคมเป็นพลังที่สำคัญของการพัฒนาท้องถิ่น พอๆ กับเส้นสายทางธุรกิจ เป็นปัจจัยสำคัญของการทำธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ ประเด็นที่น่าพิจารณาในเรื่องเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมนี้มีอยู่ 2 ประเด็น คือ ลักษณะของสายสัมพันธ์ทางสังคม และคุณภาพของสายสัมพันธ์นั้น

ลักษณะของสายสัมพันธ์ทางสังคม

ลักษณะของสายสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึงประเภทของความสัมพันธ์ที่ยึดโยงคนเอาไว้ด้วยกันเป็นเครือข่าย ในการทำให้กลุ่มมีความผูกพันกันเหนียวแน่น สัมผัสสามสามัคคี ช่วยเหลือกันและกันได้ นั่น ต้องการเครื่องผูกร้อยยึดโยง(bondages) การยึดโยงบางส่วนเกิดขึ้นเพราะเป็น**เครือข่าย** ในบางหมู่บ้านแม้ในปัจจุบันจะยังพบบ้างได้ที่มีคนเป็นญาติกันเกือบทั้งหมู่บ้าน การยึดโยง

บางส่วนเกิดขึ้นจากการมีระบบความเชื่อร่วมกัน เช่น การนับถือศาสนาเดียวกัน เช่น กลุ่มชุมชนอิสลามในกลุ่มทะเลสาบสงขลา การนับถือครูบา นับถือพระพุทธรองค์เดียวกันในภาคเหนือหรืออีสาน เป็นต้น ในช่วงบุกเบิกหักล้างถางพงและการทำการเกษตรซึ่งต้องใช้แรงงานมากขึ้นนั้น การสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์ของคนที่อยู่ในท้องถิ่นมีนัยยะที่สำคัญยิ่งต่อการระดมแรงงานซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ และต่อการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตว่าแม้ยามตกทุกข์ได้ยากก็ยังพอหันหน้าไปหาญาติมิตร เกลอ หรือเสี้ยวที่ผูกคองกันไว้เพื่อช่วยเหลือกัน ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การขุดลอกลำเหมืองฝายในภาคเหนือโดยคนที่อยู่ในระบบเหมืองฝายเดียวกันหรือใช้ลำนํ้าร่วมกัน การลงแขกเกี่ยวข้าวในภาคกลางของคนในชุมชนเดียวกัน การผูกเกลอของคนในท้องถิ่นภาคใต้ การเอามือเอแรงของคนในภาคอีสาน ล้วนเป็นตัวอย่างของการผูกสัมพันธ์เพื่อระดมแรงงานมาช่วยกันทำงานของชุมชนหรือของครัวเรือน ซึ่งลำพังกำลังของคนในครัวเรือนหนึ่งใดไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดร่วมกันของคนทั้งชุมชน

ในระดับที่กว้างขึ้นเครื่องยึดโยงสายสัมพันธ์ของกลุ่มคนเอาไว้ด้วยกัน คือ **วัฒนธรรม** โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เราจะเห็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มได้ชัดมาก กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นหนึ่งใด ย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับฐานทรัพยากรและระบบนิเวศของท้องถิ่นในที่นั้น ก่อเกิดเป็นวิถีทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นๆ วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งเครื่องบ่งบอกเอกลักษณ์ของกลุ่มชน และเป็นเครื่องผูกร้อยยึดโยงคนเอาไว้ด้วยกัน โดยมีเครื่องมือเช่น วิธีการแต่งกาย การกินอยู่ ประเพณีจารีตต่างๆ ที่ควบคุมกำกับพฤติกรรมของคนในกลุ่มให้เหมือนๆ กัน

ความเข้าใจว่าคนในชุมชนท้องถิ่นผูกร้อยยึดโยงกันด้วยสายสัมพันธ์แบบไหนจะช่วยให้ นักพัฒนาสามารถเข้าใจพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคมของชุมชนที่กำลังจะเข้าไปทำงานพัฒนา เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มและผู้นำ รวมทั้งระดับของความเคารพนับถือ เชื่อฟังผู้นำของคนในกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับกลุ่มที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมนี้ทำให้ลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมของท้องถิ่นไทยมีลักษณะเด่น คือ เป็นระบบอุปถัมภ์ ซึ่งแต่เดิมมาวางอยู่บนฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพัฒนามาเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวตั้งระหว่างคนที่มากกว่าคนที่มีน้อยกว่า ประเด็นที่พิจารณา คือ หากมองระบบอุปถัมภ์ด้วยวิธีคิดทางตะวันตกจะเห็นสิ่งนี้เป็นระบบที่ไม่ดี เป็น Spoil system แต่หากมองจากพื้นฐานความสัมพันธ์ในสังคมไทย สิ่งนี้มีข้อดีอยู่ไม่น้อยในการช่วยเหลือผู้ด้อยกว่าในยามลำบาก แม้ว่าจะทำให้เกิดการพึ่งพากันสูง ประเด็นที่น่าจะอยู่ที่ว่าเรารู้จักการเลือกใช้จุดแข็งของสิ่งที่มีมาในสังคมโดยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมแค่ไหน เพื่อให้เกิดผลทางบวกต่อการพัฒนาท้องถิ่น

นอกจากนี้ ในการทำความเข้าใจกับเครือข่ายทางสังคมนั้น นอกจากจะดูที่เครื่องยึดโยงความสัมพันธ์แล้ว ในทางตรงกันข้าม ก็อาจดูได้จากความขัดแย้งในชุมชน (Conflict) ก็ได้ ว่าคนในชุมชนมีความขัดแย้งกันในเรื่องอะไร แล้วสาวไปถึงว่ากลุ่มไหนคิดเห็นขัดแย้งกับกลุ่มไหน มีใครเป็น

แกนนำทางความคิด ก็จะสามารถทำความเข้าใจเรื่องผู้นำและกลุ่มในชุมชนได้เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ใ้ดี จุดสำคัญที่ต้องระลึกไว้เสมอ คือ การค้นหาพลังที่ซ่อนอยู่ในเครือข่ายทางสังคมนี้ ไม่ใช่ไปขยายประเด็นความขัดแย้งของชุมชนให้ใหญ่โตจนกลายเป็นการค้นหาปัญหามากกว่าพลัง

คุณภาพของสายสัมพันธ์ทางสังคม

คุณภาพความเหนียวแน่นของสายใยทางสังคมนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความเป็นชุมชน รศ.ดร. อคิน รพีพัฒน์ เคยกล่าวไว้ในงานเรื่องชุมชนแออัด ในช่วงของการพัฒนาโจทย์การวิจัยที่มีผู้ถามถึงความหมายของความเป็นชุมชน ท่านตอบว่าให้ดูที่คุณภาพของความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อกันว่าแน่นแฟ้นเพียงใด ยิ่งแน่นแฟ้นมากก็ยิ่งมีความเป็นชุมชนสูง

จากการศึกษางานวิจัยชุมชนจำนวนมาก ผู้เขียนพบว่าลักษณะที่เด่นเป็นพิเศษของการสร้างความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันแน่นแฟ้น คือ การที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กันแบบเห็นหน้า (face-to-face interaction) เราจะได้ยินคำพูดพื้นบ้านง่ายๆ ที่ใช้เป็นเครื่องยุติปัญหาความขัดแย้งหรือแก้ปัญหาต่างๆ เช่น “คนเห็นๆ กันอยู่” “รู้จักกันมาตั้งแต่รุ่นปู่รุ่นย่าตาทวด” “ก็ช่วยๆ กันไป คนบ้านเดียวกัน” สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่า การมีปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้ากัน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่จะทำให้การช่วยเหลือเกื้อกูล การแบ่งปัน เอื้ออาทรกัน การผ่อนปรนแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ และทำให้สังคมในชุมชนนั้นดำเนินไปได้ด้วยความสงบสุขพอสมควร การรักษาความสัมพันธ์แบบเห็นหน้ากันนี้จะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชุมชนในอดีตและสืบต่อมาจนทุกวันนี้ ชุมชนได้สร้างเครื่องมือและกลไกเพื่อทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้ากัน เช่น การไปวัดทุกวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา การจัดพิธีกรรมต่างๆ เราจะเห็นได้ว่าในชนบทส่วนใหญ่ วัดจะเป็นสถานที่หลักในการจัดกิจกรรมเกือบทุกอย่างของคนในชุมชนร่วมกันให้คนทุกรุ่นทุกวัยได้มาพบปะสังสรรค์ ฟังเทศน์ฟังธรรม และประกอบกิจกรรมตามประเพณีตามเทศกาลต่างๆ ซึ่งมีอยู่ตลอดเกือบทุกเดือนทั้งปี นอกจากนี้ในชุมชน ยังมีการสร้างให้มีพื้นที่ที่พบปะเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้อื่นๆ อีก เช่น ตามตลาด ร้านกาแฟ ศาลาวัด เป็นต้น การจัดให้มี “พื้นที่” และ “โอกาส” (time and space) นี้ เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้คนในชุมชนสามารถมีกิจกรรมร่วมกันแบบพบปะเห็นหน้ากันได้ อันเป็นการช่วยธำรงรักษาสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนสามารถมีกิจกรรมร่วมกัน เราจะสังเกตได้ชัดเจนว่า ในชุมชนที่อ่อนแอไม่ค่อยจะมีความเป็นชุมชนเหลืออยู่นั้น เราจะหาสิ่งที่เรียกว่า สำนักหรือความผูกพันร่วมกันแทบไม่พบ ซึ่งสะท้อนได้จากการไม่มีกิจกรรมทำร่วมกันของคนในชุมชน

แนวคิด ทฤษฎีเรื่อง “เครือข่าย”

แนวคิดที่ว่าด้วย “เครือข่าย” สัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่าด้วยประชาสังคมและแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจรัฐมานานแล้ว อาจจะย้อนกลับไปถึงแนวคิดที่ว่า ด้วยรัฐของเพลโตเมื่อสองพันห้าร้อยปีก่อนก็ได้

เมื่อเพลโตพูดถึงเรื่อง “อุดมรัฐ” อันเป็นรัฐในอุดมคติ รัฐที่ไม่มีรัฐ รัฐที่มีอำนาจมากที่สุด หรือรัฐที่ใช้ อำนาจน้อยที่สุดและดีที่สุด คือไม่ใช้อำนาจรัฐเลย นี่คือรัฐในอุดมคติ

ความเชื่อในศาสนาคริสต์ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ผสมผสานระหว่างยิวกรีกและโรมัน หรือเรียกสั้นๆ ว่า “ประเพณียูเครนคริสต์เตียน” โดยระหว่าง 350 ปีแรก ศาสนาคริสต์ค่อยๆ ขยายออกจากถิ่นกำเนิดไปสู่ ภูมิภาคใต้อารยธรรมกรีกและโรมัน ถูกเบียดเบียนโดยอำนาจรัฐในทุกพื้นที่ พวกเขาพร้อมตัวกันเป็น “ชุมชนชาวคริสต์” (Christian Community) และมี “เครือข่าย” ของตนเองทั้งในพื้นที่เดียวกันและใน ภูมิภาคต่างๆ เชื่อมโยงประสานงานกันทั้งโดย “สถาบัน” (ศาสนจักร) และทั้งโดยขบวนการ ทำให้ ศาสนาคริสต์สะสมพลังทางสังคมอย่างเข้มแข็ง สร้างฐานรากทางสังคมวัฒนธรรม ผู้ทนการเบียดเบียน ทุกรูปแบบจนกระทั่งได้รับการยอมรับจากอาณาจักรโรมันในยุคจักรพรรดิคอนสแตนตินเมื่อประมาณปี ค.ศ. 350

ชุมชนชาวคริสต์ไม่ได้ปฏิเสธอำนาจรัฐ แต่พวกเขาไม่ต้องการพึ่งพิงรัฐจนถึงขนาดต้อง “ขึ้น ต่อ” รัฐในทุกเรื่อง พวกเขาต้องการพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยกันเอง และเชื่อว่าอำนาจสูงสุดนั้นเป็น อำนาจของพระเจ้าและมาจากพระเจ้า ธรรมจึงเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจธรรม และด้วยเหตุนี้เมื่อเริ่มเข้าสู่ ยุคกลาง พัฒนาการของยุโรปเริ่มผสมผสานระหว่างอำนาจศาสนจักรกับอาณาจักร พระสันตะปาปา จึงอ้างว่าตนเองเป็นผู้แทนของพระเจ้าผู้แทนอำนาจสูงสุด และต้องเป็นผู้มอบอำนาจการปกครอง บ้านเมืองให้แก่ ผู้นำทางโลกที่เรียกว่า กษัตริย์หรือจักรพรรดิ โดยเป็นผู้สวมมงกุฎให้ อันเป็นสัญลักษณ์ ของการมอบอำนาจพระเจ้า

แนวคิดเรื่อง เครือข่ายชุมชน อำนาจของพระเจ้าและอำนาจของชุมชน มีรากฐานที่มาจาก ศาสนาคริสต์อย่างสำคัญ ดังปรากฏแพร่หลายในแนวคิดและกระบวนการพัฒนาในประเทศละติน อเมริกาและในฟิลิปปินส์ การสร้างขบวนการประชาชนเพื่อเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่บนฐาน การคิดดังกล่าว และเป็นฐานคิดที่มีพลัง ดังจะเห็นจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมใน ประเทศฟิลิปปินส์ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา

ด้วยแนวคิดดังกล่าว มีคนพยายามเชื่อมโยงแนวคิดแบบคริสต์ในการจัดการชุมชน เครือข่าย ชุมชน และการจัดความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐกับความคิดแบบอนาธิปไตย (Anarchism) ซึ่งความจริงก็ มีความใกล้เคียงอยู่ไม่น้อย เพราะอนาธิปไตยเองก็เน้นความเป็นตัวของตัวเองของชุมชน การพึ่งตนเอง และลดบทบาทของรัฐลงให้เหลือน้อยที่สุด ต้องมีการกระจายอำนาจทั้งโดยแนวคิด วิธีการ และโดย พื้นที่ และแนวทางในการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นแนวทางของการจัดการแบบเครือข่าย โดยชุมชนต้อง พึ่งพาอาศัยกันให้มากที่สุด ไม่ใช่จัดการโดย “คนนอกคนกลาง” อย่างกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐในด้าน สังคมการเมือง และพ่อค้านายทุนในด้านเศรษฐกิจการค้า

จริงๆ แล้วอนาธิปไตยเป็นแนวคิดทางการเมืองที่ต้องการสร้างสังคม ซึ่งปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพ ในการร่วมมือกันอย่างเท่าเทียม ด้วยเหตุนี้อนาธิปไตยจึงปฏิเสธรูปแบบการควบคุมเชิงอำนาจแบบ

ลำดับชั้น (Hierarchical control) โดยรัฐหรือนายทุน เพราะถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นอันตรายต่อสิทธิเสรีภาพและไม่ใช่เรื่องจำเป็นด้วย อนาธิปไตยไม่เห็นด้วยกับการใช้อำนาจและการครอบงำด้วยอำนาจ เห็นว่าควรดำเนินการให้มีการจัดการองค์กรที่ทำให้คนร่วมมือกัน โดยไม่มีรูปแบบของลำดับชั้นทางอำนาจ (hierarchical forms) ทั้งทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ

แนวคิดที่ว่าด้วยเครือข่ายเป็นหัวใจสำคัญของอนาธิปไตย เพราะกลุ่มองค์กร สมาคม ที่รวมตัวกันจะต้องประสานร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกันโดยให้ปัจเจกและองค์กรแต่ละแห่งที่เป็นสมาชิกเครือข่ายยังคงรักษาความเป็นอิสระและเอกลักษณ์ของตน

แนวคิดดังกล่าวมีพื้นฐานแนวคิดของสังคมนิยม แตกต่างกันว่า การจัดการในลักษณะของสังคมนิยมรูปแบบต่างๆ ล้วนขัดแย้งกับแนวคิดขั้นพื้นฐานของอนาธิปไตย อนาธิปไตยจึงพยายามเรียกตัวเองว่า “สังคมนิยมเสรี” (free socialism) บ้าง “สังคมนิยมอิสระ” (libertarian socialism) American Heritage Dictionary ให้คำจำกัดความคำสำคัญของแนวคิดนี้ไว้ว่า

อนาธิปไตยเป็นแนวคิดสังคมนิยมอิสระ สังคมนิยมแบบสมัครใจ (Voluntary) ไม่ใช่สังคมนิยมโดยรัฐใช้อำนาจบีบบังคับและกลายเป็นฝ่ายปกครองใหม่ (archaistic) ดังกรณีสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ซึ่งวิ่งไปสู่อีกขั้วหนึ่งของอำนาจรัฐ เมื่อใดที่รัฐลดอำนาจลงจนไม่มีอำนาจก็กลายเป็น อนาธิปไตย (anarchistic) เมื่อนั้นแนวคิดนี้บรรลุเป้าหมาย กระบวนการไปสู่เป้าหมายต้องเป็นกระบวนการของประชาชนที่ร่วมกันดำเนินการตั้งแต่นั้น และสัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย ซึ่งจะเรียกอะไรก็ได้ เป็นสมาคมประชาคม สหพันธ์ ขอให้มึรากฐานความคิดและเป้าหมายร่วมกัน

แนวคิดในการจัดการเครือข่าย

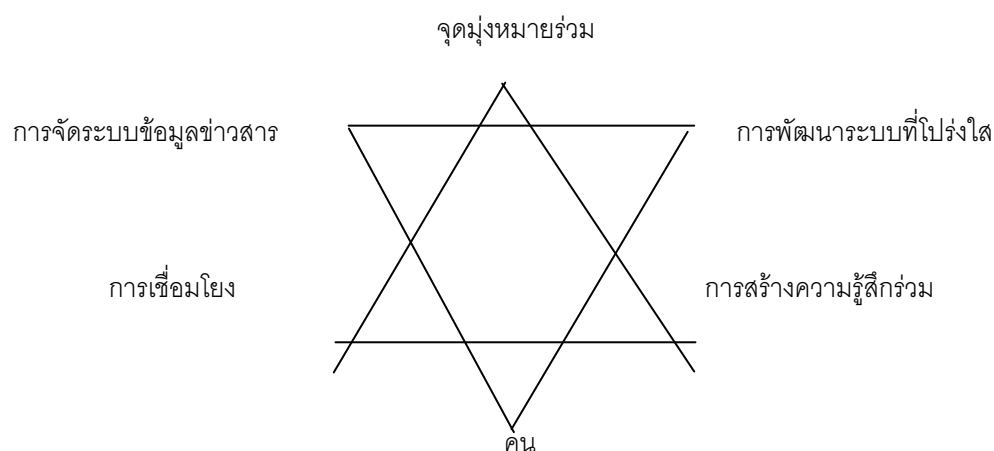
แนวคิดในการจัดการเครือข่ายนั้น เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ปัจเจกบุคคลเริ่มมีการติดต่อสื่อสารเพื่อที่จะสมาคมกับบุคคลอื่นหรือกลุ่มและเครือข่ายอื่นๆ ซึ่งแนวคิดนั้นเป็นไปในการพัฒนาศักยภาพของตนเองโดยคาดหวังถึงยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยแนวคิดดังกล่าว เป็นหลักการเบื้องต้นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบุคคลผู้ที่ได้เห็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม และมีความต้องการที่จะแก้ไขสถานการณ์นั้น ด้วยพลังกลุ่มและเครือข่าย ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักการที่สำคัญของการจัดการเครือข่าย โดยมุ่งเน้นกระบวนการจัดการตัวเองของเครือข่าย โดยนัยต่างๆ ดังนี้

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546, น.13) ได้กล่าวถึงแนวคิดของการจัดการเครือข่าย โดยยกตัวอย่างแนวคิดการจัดการเครือข่ายของกลุ่ม “พันธมิตรแห่งดวงดาว” หรือ “Star Alliances” ว่าเกิดจากความคิดของแกนนำในกลุ่มสายการบิน ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรม รถเช่า ธุรกิจการท่องเที่ยว และผู้โดยสาร ที่ต้องการเชื่อมโยงกระบวนการทางธุรกิจ โดยจุดสำคัญของแนวคิดคือ การรวมกลุ่ม จากองค์กรที่เคยเป็นคู่แข่งให้หันหน้าเข้าหากัน ผนวงความร่วมมือ

จนเป็นพันธมิตรในเชิงธุรกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน แทนการทุ่มเทในการแข่งขันอย่างที่เป็นมาในอดีต โดยยึดจุดหมายร่วมและการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างกัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย ซึ่งมี 6 ประการ โดยมีการประสานสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นแสงสว่างแห่งดวงดาว คือ

1. *จุดมุ่งหมายร่วม* การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูง หากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น
2. *บุคคล* ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย
3. *การเชื่อมโยง* การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อดังกล่าวมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี
4. *การสร้างความรู้สึกร่วม* หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย
5. *การพัฒนาระบบที่โปร่งใส ตรวจสอบได้* ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใส และตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อทุกฝ่าย และผู้ที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย
6. *การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร* ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

แนวคิดการจัดการเครือข่ายทั้ง 6 ประการ สามารถนำมาเป็นเป้าหมายของการทำงานในเชิงรุกของเครือข่ายได้ ซึ่งสรุปเป็นแผนภาพ ดังต่อไปนี้ แสดงการเชื่อมโยงของเครือข่าย “พันธมิตรแห่งดวงดาว”

ที่มา : ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์

การจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน/หมู่บ้าน

ในการจัดการเครือข่ายนั้น ยังต้องคำนึงถึงความสามารถในการจัดการตนเองของเครือข่าย และการจัดการเครือข่ายของในระดับชุมชน/หมู่บ้านและเครือข่ายขนาดเล็กที่เรียกว่า การจัดการเครือข่ายโดยชุมชน ซึ่งการจัดการเครือข่ายโดยชุมชนมีกระบวนการจัดการไม่แตกต่างจากหลักการจัดการเครือข่ายโดยทั่วไป แต่มีข้อที่น่าสนใจ คือ การจัดการเครือข่ายในระดับชุมชนนั้น จะต้องคำนึงถึงศักยภาพของชุมชน และขนาดของเครือข่ายทั้งในด้านพื้นที่และประเด็นกิจกรรมที่เกิดขึ้น วิธีการหนึ่งที่ใช้ในการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน คือ การจัดการพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการโยกย้ายกระบวนการพัฒนาที่เป็นองค์รวม ที่ยึดเอาความสำเร็จในการพัฒนาเชิงพื้นที่และประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมาเป็นยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และการจัดการเครือข่าย ซึ่งมีหลักการและวิธีการ ดังนี้

แนวคิด/หลักการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน/หมู่บ้าน

1. การจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน
  2. การจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน
  3. การจัดการที่เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน
- โดยมีข้อที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ดังนี้

1. การศึกษาชุมชนและสภาพการณ์ภายในชุมชน เป็นการศึกษาถึงข้อมูลในด้านต่างๆ ของชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยเป็นการศึกษาถึงบริบทและสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งการศึกษาชุมชนดังกล่าว จะทำให้เห็นแนวทางในการวิเคราะห์ชุมชนอย่างเป็นระบบ และจะนำไปสู่การส่งเสริมการจัดการเครือข่ายภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ โดยการศึกษาชุมชนนั้นมุ่งการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านกับฝ่ายต่างๆ ร่วมกันดำเนินการ

2. การค้นหาผู้นำกลุ่มที่สำคัญ เมื่อศึกษาสภาพการณ์ของชุมชนแล้ว การค้นหาว่า ใครเป็นผู้นำกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน ใครเป็นแกนนำเครือข่ายในด้านต่างๆ ใครเป็นผู้ตามธรรมชาติ หรือผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือจากนั้นจึงเข้าไปปรึกษาหารือและหาแนวทางทำงานร่วมกัน วิธีการค้นหาผู้นำที่สำคัญนี้ มีความจำเป็นต่อการเสริมสร้างการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในระดับชุมชน เพราะในสังคมไทยนั้นการให้การยอมรับนับถือกับผู้นำในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ จะมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งหลายเครือข่ายเกิดจากการที่ผู้นำในชุมชนได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดการรวมตัว ดังนั้น การค้นหาผู้นำที่สำคัญในระดับชุมชน จึงเป็นเทคนิคและวิธีการอย่างหนึ่งในการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน

3. การเสริมสร้างความตระหนักในการรวมกลุ่มและเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่สร้างความสนใจในการรวมกลุ่มและ ร่วมทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับชุมชน กล่าวคือ เป็นวิธีการเพื่อให้ชุมชนเกิดความ

สนใจและเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยการสร้างความตระหนักต่อสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลทางเลือกในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งการสร้างความตระหนักในการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายนั้น จะต้องดำเนินการอย่างรอบคอบ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในทุกกระบวนการ

4. *การพัฒนากิจกรรมและระดับความสัมพันธ์* การจัดกิจกรรมเพื่อยกระดับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะจะนำไปสู่การจัดการเครือข่ายและการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและแนวทางการพัฒนาสังคมในภาพรวม ซึ่งการพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนนั้น ควรมีลักษณะที่เรียบง่าย ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ด้วยพิธีกรรม ความเชื่อ หรือการกระทำที่บ่งบอกว่าสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดความสุขและความเจริญของชุมชน

5. *การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร* การจัดการเครือข่ายโดยชุมชนนั้น จะต้องมีการจัดระบบข้อมูลภายในชุมชนและเครือข่าย เพื่อให้เกิดการรับรู้กิจกรรมที่เกิดขึ้นร่วมกัน ในขณะเดียวกันก็เสริมสร้างการระบบติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนและเครือข่าย เพื่อเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารนั้น สามารถกระทำได้โดยวิธีการที่ไม่ซับซ้อน เช่น การทำฐานข้อมูลหมู่บ้าน การทำหอกระจายข่าว การทำรายการทรัพยากรของชุมชน เป็นต้น

6. *การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย* สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากเครือข่ายมีความเป็นปึกแผ่นแล้ว ชุมชนและเครือข่ายจะต้องมีกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและเครือข่าย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น ควรมุ่งเน้นการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และสถานการณ์แวดล้อมของชุมชน รวมทั้งการจัดการกับการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชน เป็นต้น

7. *การสรุปบทเรียนและการขยายกระบวนการเครือข่าย* การสรุปบทเรียนของเครือข่ายในระดับชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่าย และการพัฒนาชุมชนในระยะยาว เพราะจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และการสร้างความรู้ใหม่ที่ได้จากการสรุปบทเรียนนั้นๆ ซึ่งการสรุปบทเรียนจะมีความสำคัญยิ่งขึ้นเมื่อชุมชนได้นำบทเรียนนั้นไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และกระบวนการดังกล่าว จะกลายเป็นการขยายผลการทำงานของเครือข่ายและการพัฒนาชุมชนที่กว้างขวางออกไป

ประเภทของเครือข่าย

เครือข่ายมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลักวัตถุประสงค์ และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง

มีเครือข่ายแนวราบโดยการประสานบุคคลที่อยู่ใน “ระดับ” เดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร (กรณีเครือข่ายท้องถิ่นส่วนใหญ่ในหนังสือเล่มนี้เป็นเครือข่ายประเภทนี้) เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่องหรือประเด็นเดียวกันนั้น

มีเครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมาเป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง องค์กรทุน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือกันโดยเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายนี้มามากขึ้นวันนี้เพราะการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตช่วยให้คนไม่รู้ว่าอาชีพอะไร ฐานะไหน ระดับใด สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ดีขึ้น ง่ายขึ้น และมีการร่วมมือในเรื่องต่างๆ ได้สะดวกและดียิ่งขึ้น และอีกบางส่วนทำให้เป็นพลังต่อรองกับอำนาจต่างๆ ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชน องค์กรทุนหรือองค์กรวิชาการทำให้ได้รับความสนใจและความช่วยเหลือง่ายขึ้น

เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น (เครือข่ายยโสธรแลกเปลี่ยนข้าวกับซีเลื้อยและผลผลิตอื่นๆ ของเครือข่ายนครศรีธรรมราช) บางเครือข่ายเน้นการรวมกันเพื่อกดดันทางการเมืองรณรงค์เพื่อให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป่าชุมชน การสร้างเขื่อน เป็นต้น

บางเครือข่ายมีวัตถุประสงค์หลากหลาย เช่น นอกจากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแล้ว ยังมีความร่วมมือในทางปฏิบัติอีกหลายเรื่อง เช่น การวิจัยร่วมกัน ฝึกอบรมร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อส่วนรวมร่วมกัน

ปัจจุบันนี้มีเครือข่ายที่พัฒนารูปแบบมากมายที่มาพร้อมกับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคือ เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ คือการกระจายข้อมูลข่าวสารผ่านทางอีเมล เพื่อให้สมาชิกได้ถกเถียงอภิปรายแสดงความคิดเห็น และเป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Workshop) อีกแบบหนึ่งระบบกลไกอิเล็กทรอนิกส์ทำให้อีเมลล์จากสมาชิกคนหนึ่งถูกส่งไปถึงสมาชิกทุกคนได้ ซึ่งสมาชิกอาจจะตอบให้ทุกคนได้รับรู้ หรือตอบให้คนที่ส่งโดยตรงคนเดียวเพื่อการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์วันนี้แพร่หลายมาก ใครสนใจประเด็นไหนก็เข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายนั้น มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีการอภิปรายถกเถียงกว้างขวางทั่วโลกแบบไร้พรมแดน การอภิปรายถกเถียงทางเวทียินเทอร์เน็ตอาจจะมีผู้ดำเนินรายการเหมือนในห้องสัมมนา หรืออาจจะเปิดกว้างแบบ

ไม่ต้องมีคนดำเนินรายการก็ได้ บางเรื่องปล่อยให้มีการถกกันเป็นอาทิတ်เป็นเดือนเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ประเด็นแนวลึก สมาชิกเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์อาจจัดให้มีการสัมมนาแบบนั่งในห้องประชุมเห็นหน้ากันก็ได้ เพื่อจะได้มีปฏิสัมพันธ์กัน หรืออาจจะไม่มีก็ได้ สมาชิกแบบนี้อาจจะไม่เคยเห็นหน้ากันเลยก็ได้ สมาชิกแบบนี้อาจจะไม่เคยเห็นหน้ากันเลยก็ได้ เพราะบางเครือข่ายมีสมาชิกอยู่ทั่วโลก

ลักษณะร่วมของเครือข่าย

ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายแบบใด ลักษณะเฉพาะหรือลักษณะร่วมของทุกเครือข่าย คือ

- เป็นกลุ่มองค์กรและ/หรือบุคคลที่มาช่วยกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
- เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- ดำรงอยู่ได้ยาวนาน (ไม่ใช่เฉพาะกิจ) ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง
- มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาช่วยกัน และร่วมกันรับผิดชอบ
- มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

องค์ประกอบของเครือข่าย

หากพิจารณาถึงองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ สิ่งพบเห็นอยู่เสมอ คือ องค์ประกอบหลัก หรือรูปทรงของสิ่งเหล่านั้นดูเหมือนอยู่ในสภาวะที่คงตัวและเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงในร่างกายของคนเราซึ่งแท้ที่จริงแล้วสิ่งต่างๆ เหล่านั้น มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา Steven Rose (1997) นักชีววิทยา กล่าวว่า รูปทรงของสิ่งมีชีวิตนั้นมีการเปลี่ยนแปลงแต่คงตัวอยู่เสมอ ในช่วงชีวิตของสิ่งมีชีวิตหนึ่งๆ นั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างโมเลกุลในร่างกายทั้งหมด เป็นร้อยๆ เป็นพันๆ รอบ แต่รูปทรงโครงสร้างภายนอกของสิ่งมีชีวิตนั้นก็ยังคงดูเหมือนกับ “คงตัว” อยู่ได้ตลอดชีวิต เช่น ผิวหนังของคนเรามีการเปลี่ยนแปลงเซลล์ใหม่ทุกๆ เดือน แต่โครงสร้างหรือภาพรวมภายนอกของร่างกายยังคงดูเหมือนไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ในทางพุทธศาสนากล่าวถึงโครงสร้างของร่างกายหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ธาตุ 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่รูปธรรมภายนอกนั้นจะดูเหมือนจะอยู่ในสภาวะที่คงตัวและถูกมองว่าเป็น “อัตตา” แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงและเป็นไปอย่างรวดเร็ว คือ สิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ จิต เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อยู่ที่ การสืบต่อหรือการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่องในสิ่งมีชีวิตนั้น การสืบต่อเป็นการดำรงรักษาสีงมีชีวิตให้อยู่รอด โดยที่เราไม่สามารถเห็น “ความสืบต่อ” หรือ “กระบวนการสร้างข้อมูล” เราจะเห็นเพียงโครงสร้างภายนอกเท่านั้น สิ่งมีชีวิตต้องการข้อมูลใหม่ตลอดเวลา เพื่อการดำรงอยู่ การเติบโตหากไม่มีข้อมูล

ใหม่ยืนยันสิ่งที่มีอยู่ว่าถูกต้องอยู่แล้วตลอดเวลา สิ่งมีชีวิตนั้นกำลังดับสูญเหมือนกับเป็นระบบปิด ดังนั้นองค์ประกอบหลักของสิ่งต่างๆ จึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา นั้น เช่นเดียวกับ ความเป็นเครือข่ายที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลักที่สำคัญและสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน

จากฐานคิดและความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีจุดร่วมที่สำคัญอย่างน้อย 5 ประการ ที่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้นจะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกันและกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่ม เป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งจิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ ก็คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของสมาชิก จะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกได้ว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหา

กันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่องเพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากความร่วมมือแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่ การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงาน และช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์ไม่ได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้วความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้นๆ

จอห์น เฮอร์เนอร์ (อ้างใน ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2546, น.9) กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย โดยใช้ตัวอักษรย่อในภาษาอังกฤษ 4 ตัว คือ การเชื่อมต่อเพื่ออธิบายองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. **การเรียนรู้ (Learning)** ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการของตนเองและผู้อื่น
2. **การลงทุน (Investing)** ได้แก่ การลงทุนด้านเวลา และพลังงานในการติดต่อและเชื่อมประสานกับบุคคลต่างๆ
3. **การดูแล (Nurturing)** ได้แก่ การดูแลสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกของเครือข่ายอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องของการทำงานและสัมพันธภาพส่วนตัว
4. **การรักษา (Keeping)** ได้แก่ การรักษาทิศทางในการบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะการตรวจสอบความต้องการของสมาชิกและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อแสวงหาแนวทางที่ทรงพลังในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543, น.36-43) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 ประการ คือ

1. **การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception)** หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

2. **การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)** หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกัน ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยทำให้ขอบเขตการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป

3. **การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual interests/benefits)** หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

4. **การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation)** การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแท้จริง ดังนั้น สมาชิกในเครือข่าย จึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

5. **กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary relationship)** หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่ง ไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้น เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่ร่วมเป็นเครือข่าย

6. **การพึ่งอิงร่วมกัน (Interdependence)** คือ การเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงานและมีความรู้ ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

7. **การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction)** หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย

นอกจากนี้ ผลสรุปจากการสัมมนาองค์ความรู้และการจัดการเครือข่ายตามโครงการ เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (2546) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายไว้ 4 ประการ คือ

1. **การมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก** กิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้สมาชิกทั้งในและนอกเครือข่าย มีโอกาสในการพบปะหรือและมีการเรียนรู้ร่วมกัน การมีกิจกรรมต่อกัน เช่น การร่วมแสดงความคิดเห็นการทำงานร่วมกัน และการติดตามประเมินผล จะช่วยให้เครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่องที่สำคัญ คือ เป็นการผลักดันให้ภารกิจ/กิจกรรมนั้นบรรลุความสำเร็จ

2. **การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน** ได้แก่ การที่เครือข่ายมีการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่าย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในทิศทางและความหมายร่วมของเครือข่ายที่ช่วยให้เกิดกระบวนการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมร่วมกันสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อให้เกิดการกำหนดมาตรฐานในการจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศ เป็นต้น โดยการสื่อสารที่สร้างความหมายร่วมกันนั้น จะนำไปสู่การขยายแนวคิดอุดมการณ์ของเครือข่ายให้กว้างขวางออกไป

3. **ความเท่าเทียมของฝ่ายต่างๆ** ได้แก่ บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย จะต้องยึดหลักการทำงานบนความเท่าเทียมของทุกฝ่าย โดยการให้โอกาสในการเรียนรู้ การสร้างพื้นที่ทางสังคมให้เกิดความภูมิใจในสิ่งที่ทำร่วมกัน และพยายามหลีกเลี่ยงการครอบงำ จากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะมีผลให้เครือข่ายนั้นมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด

4. **การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทน** ได้แก่ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน โดยการให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนนั้น อาจมีได้หมายถึงการให้เงิน หรือทุนเท่านั้น แต่หมายถึง ความร่วมมือและความเอื้ออาทรต่อกัน และในบางครั้งอาจปรับเปลี่ยนการให้รางวัลและผลตอบแทนเป็นความรู้ดีที่พึงพอใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่มีการพบปะเสวนากัน ภายใต้ความสัมพันธ์ของความเป็นพี่น้องและการพึ่งพาอาศัย

องค์ประกอบของเครือข่ายต่างๆ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีความแตกต่างและหลากหลาย ซึ่งแต่ละองค์ประกอบก็มีความสำคัญต่อการกำหนดถึงองค์ประกอบหลักหรือโครงสร้างของเครือข่ายอย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะพบว่า สมาชิก จิตสำนึกร่วมการมีวัตถุประสงค์/เป้าหมาย การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และการรักษากิจกรรม/ความต่อเนื่องบนความเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เครือข่ายดำรงอยู่ต่อไปได้ จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างข้อมูลใหม่ ความรู้ใหม่ที่ต่อเนื่องของเครือข่าย

ประโยชน์ของเครือข่าย

เครือข่ายเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะในกรณีที่ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ปัญหาที่ใหญ่โตและซับซ้อนเกินกว่าที่ใครจะเผชิญได้โดยลำพังคนเดียว เช่น เอดส์ ยาเสพติด การค้าเด็กและสตรีเพื่อการบริการทางเพศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพิทักษ์สิทธิชุมชน เป็นต้น การสร้างเครือข่ายหรือทำงานเป็นเครือข่ายเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดผลกระทบที่มากกว่าในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพราะการทำงานแบบเครือข่ายเป็นการทำงานแบบ “ประสานพลัง” (synergy)

ประโยชน์ของการทำงานเป็นเครือข่ายอธิบายได้อีกหนึ่งคือ

- ก่อให้เกิดผลบางอย่างที่ใครคนเดียวทำให้เกิดไม่ได้
- ทำการรณรงค์ได้กว้างกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า
- ส่งอิทธิพลต่อคนอื่นในเครือข่ายและนอกเครือข่าย
- ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นหนึ่ง หรือการต่อสู้หนึ่งชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะมีแง่มุมหลายแง่มองจากหลายคนหลายองค์กร
- ร่วมมือกันทำ แบ่งงานกันทำ
- ลดงานที่ซ้ำซ้อนลง และลดการสิ้นเปลืองทรัพยากร
- ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ และทักษะต่างๆ
- ทำให้เกิดความสามัคคี ให้กำลังใจกัน และช่วยกันในรูปแบบต่างๆ ในบางกรณีช่วยให้สามารถระดมทุนได้ดี

กิจกรรมของเครือข่าย

เครือข่ายทำได้หลายอย่าง เครือข่ายขององค์กรที่ทำงานเชื่อมประสานรณรงค์ ให้การสนับสนุน อย่างกรณีองค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรอิสระต่างๆ หรือเครือข่ายลักษณะต่างๆ ที่รวมเอาองค์กรของรัฐเข้าไปด้วยในบางครั้ง เน้นที่การทำข้อมูล การวิเคราะห์และแบ่งปันข้อมูล การรณรงค์ การฝึกอบรม การระดมพลังเพื่อให้เกิดความสามัคคี การวางแผนการทำงานร่วมกัน การบูรณาการแผน การดำเนินงานร่วมกันตามแผน และพัฒนาอะหรือประเด็นบางอย่างร่วมกัน การเรียนรู้ประเด็นต่างๆ หลากหลายรูปแบบและวิธีการตามที่เครือข่ายจะกำหนดร่วมกัน

เครือข่ายในระดับ “รากหญ้า” หรือองค์กรชุมชนก็สามารถทำเช่นที่กล่าวมาได้ รวมทั้งยังสามารถร่วมมือกัน “ลงทุน” และดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ได้ ร่วมกันในการผลิต การจัดการ ผลผลิต การแปรรูป การตลาด การบริโภค ร่วมกันจัดระบบเศรษฐกิจชุมชน ร่วมกันจัดระบบวิสาหกิจชุมชน

กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่เครือข่ายองค์กรชุมชนทำร่วมกัน ร่วมกันดำเนินการตั้งแต่การเรียนรู้ถึงการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันคือ การจัดการป่าไม้ชุมชน จัดการน้ำ จัดการแหล่งอาหารต่างๆ อนุรักษ์ป่า ดิน น้ำ ปลา สิ่งแวดล้อมโดยรวม การจัดการประเด็นร่วมของชุมชน เช่น สุขภาพ กองทุน ระบบสวัสดิการ การจัดการแก้ไขปัญหาสังคม เช่น เอดส์ ยาเสพติด การละเมิดสิทธิเด็ก เป็นต้น

โครงสร้างของเครือข่าย

เครือข่ายเป็นทางการก็ได้ ไม่เป็นทางการก็ได้ ข้อแตกต่างอยู่ที่ว่า เครือข่ายเป็นทางการมีโครงสร้างการประสานงานอย่างเป็นทางการ ขณะที่เครือข่ายไม่เป็นทางการไม่มี โครงสร้างเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย ทรัพยากร (เวลา เงิน คน) และขึ้นอยู่กับสมาชิกเครือข่ายว่าต้องการให้มีการจัดองค์กรอย่างไร ถ้าหากสมาชิกอยากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างเดี๋ยวกังาย แต่เครือข่ายจำนวนมากต้องการมีโครงสร้างที่เป็นทางการเพื่อบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะถ้าหากว่าต้องการประสานกิจกรรมของสมาชิกด้วย เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อน

อย่างไรก็ดี เครือข่ายไม่ใช่อะไรที่เคร่งครัดเข้มงวด สามารถเปลี่ยนแปลงได้ บางเครือข่ายอาจจะเริ่มต้นแบบหลวมๆ นานเข้าก็เริ่มเป็นระบบและเป็นทางการมากขึ้น บางเครือข่ายอาจจะตรงกันข้าม คือเริ่มต้นอย่างเป็นทางการ และค่อยๆ เป็นเครือข่ายหลวมๆ และไม่เป็นทางการในที่สุด ขึ้นอยู่กับสมาชิกว่าต้องการแบบไหน

ข้อจำกัดและปัญหาของเครือข่าย

วันนี้ “เครือข่าย” กำลังกลายเป็นเรื่อง “ฮิต” ในทุกวงการ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ดีและมีผลบวกต่อการดำเนินการต่างๆ แต่การสร้างเครือข่ายและทำงานอย่างเป็นทางการก็ไม่ใช่เรื่องง่าย มีเครือข่ายจำนวนมากที่ก่อตั้งขึ้นมาแต่ไม่ได้ทำอะไร มีแต่ชื่อ ไม่มีกิจกรรมสม่ำเสมอ มีบางเครือข่ายตั้งแล้วก็เลิกกันไป ที่สำคัญคือความไม่ชัดเจนของวัตถุประสงค์ของเครือข่ายตั้งแต่แรกเริ่ม แล้วกระโดดไปสู่การจัดโครงสร้างองค์กรของเครือข่ายเลย โดยที่สมาชิกเองก็ยังไม่ชัดเจนว่า “ทำเพื่ออะไร” จึงไม่รู้ “จะเอาอย่างไร” จึงกำหนดทิศทางของตนเอง กิจกรรมของตนเองไม่ได้ ไม่มีประเด็นเชื่อมโยง และไม่สามารถดึงดูดความสนใจของสมาชิกได้อย่างยั่งยืน

มีคำถามหลายข้อที่คนที่เกี่ยวข้องต้องตอบก่อนที่จะคิดจะทำเครือข่ายคือ

- มีปัญหาหรือข้อจำกัดร่วมที่เป็นรูปธรรมอะไรบ้างที่สมาชิกในอนาคตกำลังเผชิญอยู่ และสมาชิกตระหนักและรับรู้ว่ามันเป็นปัญหา
- มีความรู้ ประสบการณ์ ผลลัพธ์ของการทำงานที่น่าจะแบ่งปันกันหรือไม่
- สมาชิกในอนาคตมีความเข้าใจชัดเจนเรื่องเครือข่ายหรือไม่ รู้ว่ามีประโยชน์หรือความหมายอะไรสำหรับพวกเขา

- พวกเขาพร้อมที่จะใช้เวลาและทุ่มเทในการแบ่งปัน ทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกับคนอื่น ๆ ซึ่งอาจจะทำให้มีเวลาและกำลังสำหรับหน่วยงานของตนเองน้อยลง
- มีบรรยายที่เปิดเผย โปร่งใสในหมู่สมาชิกในอนาคต และพร้อมที่จะยอมรับถ้าหากเกิดความผิดพลาดขึ้น
- ขาดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน
- สมาชิกไม่เท่าเทียมกัน ทำให้บางคนบางกลุ่มเข้มคนอื่น องค์กรอื่นบางคนเข้ากลุ่มแล้ว กลุ่มแตก วงแตก เพราะไปครอบงำคนอื่น หือยึดถือความคิดตนเป็นหลัก ไม่ฟังใคร
- การครอบงำ บางองค์กรมีเงินมากกว่า มีผลงานมากกว่า มีอิทธิพลมากกว่าอาจจะครอบงำเครือข่าย องค์กรที่ว่าอาจจะเป็นกลุ่มทางเผ่าพันธุ์ กลุ่มทางการเมืองหรือทางวิชาการก็ได้ เกิดการแข่งขัน เกิดความอิจฉาริษยาระหว่างสมาชิก ระหว่างบุคคลตัวแทนของค์กร เครือข่าย อิเล็กทรอนิกส์เองก็อาจจะถูกครอบงำโดยบางคนที่ไม่ได้มาให้เห็นในทุกเรื่อง และแสดงความคิดเห็นที่เข้มคนอื่นตลอดเวลา แบบนี้สมาชิกเริ่มเบื่อ ไม่อยาก “ร่วมวงไปบูลย์” ด้วย
- การรวมศูนย์และความเป็นราชการ การรวมศูนย์เกิดขึ้นเมื่อผู้ประสานสำนักเลขานุการ คณะกรรมการแกนนำ (steering committee) หรือคณะกรรมการเริ่มจะควบคุมและดำเนินงาน เครือข่าย “เพื่อตนเอง” ไม่ใช่ประสาน (coordinating) หรือเกื้อกระบวนกร (facilitating) เรียนรู้และการทำงานร่วมกันของสมาชิก เรื่องนี้ไปโยงกับการครอบงำโดยสำนักเลขานุการคณะกรรมการหรือแกนนำ ทำให้มีการตัดสินใจแบบรวมศูนย์ และการสื่อสารระหว่างเครือข่ายต้องผ่านศูนย์หรือสำนักเลขานุการแทนที่จะสื่อสารกันโดยตรงระหว่างสมาชิกเครือข่าย ทำให้มีการจัดการแบบคนกลางหรือผู้ดำเนินรายการ (moderator) อยู่ตลอดเวลาทั้งๆ ที่ไม่จำเป็นเสมอไป กลายเป็นการ “รวบอำนาจ” ของผู้ประสาน เลขานุการ (เปรียบเทียบกับปลัด อบต. ที่ทำเกินหน้าที่) การรวมศูนย์เป็นอันตราย เพราะถ้าเกิดผู้ประสานหรือสำนักเลขานุการเกิดไม่เอาการเองงานขึ้นมา เครือข่ายก็อาจทำอะไรไม่ได้ไปด้วย
- ความแตกต่างมากเกินไป มีความแตกต่างมากเกินไปในหมู่สมาชิก เช่น สมาชิกที่อยู่ในเมืองกับสมาชิกที่อยู่ในชนบทห่างไกล การคมนาคม การสื่อสารในชนบทลำบากกว่าในเมือง ประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน คนจากหมู่บ้านไปร่วมเครือข่ายในเมืองใหญ่กลายเป็นคนแปลกหน้าแปลกถิ่นและเรื่องที่เกิดขึ้นก็ห่างไกลจากความเป็นจริงของสมาชิกที่มาจากหมู่บ้านอย่างนี้ เครือข่ายก็ไปไม่ได้ เพราะที่สุดท้ายก็แค่สมาชิกบางคนบางกลุ่มที่ยังไปมาหาสู่กัน เครือข่ายหลายแห่งสื่อสารกันโดยอีเมล คนไม่มีคอมพิวเตอร์ก็ไม่สามารถสื่อได้ เป็นต้น
- ขาดปัจจัยหรือทุน แม้ว่าสมาชิกเครือข่ายอาจจะมีความตั้งใจและความเสียสละสูง ยอมเสียสละเวลาเพื่อไปร่วมประชุม แต่ถ้าหากขาดปัจจัยขาดเงินทุนเพื่อการไปมาหาสู่กันหรือการสื่อสารกัน ก็ยากที่เครือข่ายจะดำเนินการได้ดี เพราะสมาชิกคงควักกระเป๋าตัวเองตลอดไปไม่ได้ การทำงานเครือข่ายจึงควรมีกองทุนกลาง อย่างน้อยเพื่อช่วยค่าเดินทางสำหรับสมาชิกที่มาประชุม ถ้าหาก

ว่าเป็นการเดินทางไกลและต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ส่วนค่าอาหารจะช่วยกันออกก็ได้ ถ้าหากมีไว้เป็น กองกลางก็จะดีกว่า จะได้ไม่ต้องรบกวนสมาชิกทุกครั้งที่มา

- การใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อประโยชน์ของตนเอง สมาชิกบางคนมีโอกาสมากกว่า มี อำนาจมากกว่า อาจจะใช้ความเป็นเครือข่ายเพื่อประโยชน์ของตนเองมากกว่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หรืออาจจะใช้ทรัพยากรส่วนรวมของเครือข่ายเพื่อประโยชน์ของตนเอง บางเครือข่ายองค์กรชุมชน ได้รับโครงการมา บางองค์กรที่มีอำนาจก็จะครอบงำคนอื่นและเอาส่วนแบ่งมากกว่าคนอื่นเพื่อ ประโยชน์ของตนเอง บางคนหรือบางองค์กรได้งบประมาณมาเพื่อส่วนรวมก็อาจจะ “กินหัวคิว” ก็มี แบบ นี้ถือว่าเป็นการเอาเปรียบคนอื่น (manipulation of resources)

- การสื่อสารผิดๆ ในเครือข่าย อาจเกิดขึ้นได้เพราะข้อจำกัดทางภาษา วิธีสื่อสาร เครื่อง มือสื่อสาร เทคโนโลยีประชุม แต่สมาชิกไม่ได้รับ ทำให้ขาดประชุมและทำให้เกิดความเข้าใจผิดคิดว่า เครือข่ายไม่ได้เชิญโดยเจตนาหรืออะไรก็แล้วแต่ อาจเกิดปัญหาขึ้นมาได้

- การแข่งขันระหว่างเครือข่าย หมายความว่า มีเครือข่ายอื่นที่คล้ายกันเกิดขึ้น และแข่ง กันเพราะมีวาระหรือประเด็นเรื่องการทำงานที่คล้ายกันหรือเหลื่อมกัน เครือข่ายก็อาจได้รับผลกระทบ เพราะอีกเครือข่ายหนึ่งมีปัจจัยและทรัพยากรมากกว่า ในบางกรณีอีกเครือข่ายหนึ่ง “หน้าหนา” มากกว่าและสามารถครอบงำและดูดดึงเอาสมาชิกจากเครือข่ายอื่นมาเป็นเครือข่ายของตน เรื่องเช่นนี้ เกิดขึ้นในทุกวงการ แม้วงการพัฒนาเอกชนหรือภาคประชาสังคม

- การแทรกแซงขององค์กรผู้ให้ทุน เรื่องนี้เกิดขึ้นได้ถ้าหากผู้ให้ทุนมีเงื่อนไขมาก และ ถือสิทธิการให้ทุนในการแทรกแซงการทำงานของเครือข่าย

- การติดตามและประเมินผล เป็นประเด็นที่ยุงยากสำหรับเครือข่ายแม้เครือข่ายที่ ประสบความสำเร็จมากที่สุด เพราะโครงสร้างเครือข่ายไม่เหมือนโครงสร้างองค์กรธรรมดา และ เครือข่ายมักไม่เน้นการเหลือวไปข้างหลังแต่แลหน้ามากกว่า ถ้าหากมีการประเมินผลก็ยากที่จะ กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของเครือข่าย โดยเฉพาะการประเมินในเชิงปริมาณ

- ข้อจำกัดทางการเมือง เครือข่ายระดับชาติและระหว่างชาติจำเป็นต้องดำเนินการ ภายในขอบเขตของประเทศหนึ่งหรือภูมิภาคหนึ่ง โชคดีถ้าประเทศนั้นเป็นประชาธิปไตยไม่เต็มใบก็มัก มีปัญหา ในบางประเทศรัฐบาลเพิ่งถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร บางกรณีรัฐบาลอาจจะแวงถึง ขนาดควบคุมข้อมูลข่าวสารและตรวจสอบจดหมาย วารสาร สิ่งพิมพ์ การออกไปเยี่ยมโครงการใน สนาม การจัดการประชุมสัมมนา การฝึกอบรม ล้วนเป็นที่น่าสงสัยและทำด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะหากเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน

ขั้นตอน 8 ขึ้นเพื่อก่อตั้งเครือข่าย

ขั้นตอน 8 ขึ้นต่อไปนี้เป็นเรื่องเครือข่ายองค์กรที่ดำเนินงานเพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน สนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง เพราะการดำเนินงานเครือข่ายขององค์กรชุมชนมักเริ่มต้นเป็นเครือข่ายหลวมๆ แบบ “ธรรมชาติ” มากกว่า และไม่จำเป็นต้องมีการกำหนดข้อความเอกสารอะไรให้ดูเป็นทางการและยุ่งยาก แต่องค์กรที่ต้องการทำงานเครือข่ายร่วมกับองค์กรอื่นๆ เพื่อให้การสนับสนุนชุมชน โดยการทำงานเป็นเครือข่ายควรดำเนินการดังนี้

1. ร่างเป้าประสงค์ (purpose) ให้ชัดเจน เพื่อให้รู้ว่าสาเหตุความเป็นมาของการก่อตั้งเครือข่ายคืออะไร ทำไมจึงต้องมีเครือข่ายนี้ ตั้งแล้วจะทำอะไร
2. บอกเป้าหมาย(goals) และวัตถุประสงค์(objectives)
3. กำหนดแผนการดำเนินงาน(action plan)
4. กำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐาน
5. กำหนดกระบวนการในการตัดสินใจ(define decision making process)
6. เตรียมแผนการสื่อสารระหว่างสมาชิก
7. เลือกโครงสร้างการจัดการองค์กร
8. จัดหาทุนในการดำเนินงาน (secure resources)

ฐานคิด ทฤษฎี ที่สำคัญของคำว่า “เครือข่าย”

1. เครือข่ายคือธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง

ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งเราได้มองธรรมชาติของสรรพสิ่งว่า “เป็นสิ่ง” ซึ่งเป็นกระบวนการ ที่มาของการสื่อสารทางภาษาและความคิด เมื่อสรรพสิ่งมีความหมายว่า “เป็นสิ่ง” สิ่งต่างๆ นั้นก็สามารถมีชื่อเสียงเรียงนามได้ หรือในทางนามธรรมสรรพสิ่งก็ถูกตั้งขึ้นเป็นประเด็นให้ขบคิดตามสมมติบัญญัติที่เราเรียกขาน และในบางครั้ง เราก็ไปติดกับบัญญัติที่เราสมมติขึ้น แล้วมองเห็นสิ่งต่างๆ “เป็นสิ่ง” แม้แต่การเรียกสิ่งต่างๆ เราก็ต้องใช้คำว่าสิ่งต่างๆ หรือสรรพสิ่ง ซึ่งนี่ไม่พ้นคำว่า “สิ่ง” เพราะภาษาทั้งหมดต้องอาศัยการบัญญัติ เพื่อจะได้ติดต่อสื่อสารอ้างอิงถึงเรื่องราวที่พูดคุยกันได้ ความคุ้นชินอันนี้ ทำให้ยากที่จะมองเห็นความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ในสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม (วิศิษฐ์ วังวิญญู, 2546)

เมื่อมองลึกลงไปในเรื่องต่างๆ เราจะเห็นถึงมิติอีกมิติหนึ่ง นั่นคือ มิติของความสัมพันธ์เราจะเห็นทั้งมิติขององค์ประกอบย่อยที่สัมพันธ์กันเอง และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยนั้นก็ไม่ได้สิ้นสุดที่เขตแดนของความเป็นสิ่งหรือความเป็นตัวตนของสิ่งๆ นั้น หากยังสัมพันธ์โยงใยกับสิ่งต่างๆ อีก เป็นอเนกอนันต์ไม่มีที่สิ้นสุด

การกำหนดขึ้นมาเป็นสิ่งหรือตัวตนของสิ่งต่างๆ นั้น แท้ที่จริงแล้วกำหนดขึ้นตามความสะดวกของภาษาและความคิด การกำหนดเช่นนั้นทำให้เราไปลดทอนความเป็นไปของกลุ่มก้อนแห่งความสัมพันธ์นั้นๆ และหากเราเปลี่ยนมุมมองในการกำหนดสิ่งต่างๆ ก็เป็นไปได้ที่ขอบเขต การวงรอบหรือการกำหนดกลุ่มก้อนแห่งความสัมพันธ์หนึ่งๆ จะแปรเปลี่ยนไปไม่จำเป็นต้องกำหนดด้วยขอบเขตและรูปร่างหรือแนวคิดอย่างเดิม ดังนั้นถ้าเราตระหนักรู้ว่า วงรอบหนึ่งๆ ที่กำหนดขึ้นมาเพื่อความสะดวกทางภาษานั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นเช่นนั้นเสมอไป

อาจกล่าวโดยสรุปว่า เมื่อเราหลุดพ้นขอบเขตแห่งการกำหนดด้วยภาษาและความคิดของเราแล้ว สรรพสิ่งต่างก็มีการพึ่งพาอาศัย มีการดำรงอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ มีความเป็นอิสระต่อกัน และไม่มีตัวตนที่แท้จริง กล่าวคือ สิ่งต่างๆ เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง มีการขยายผลและเติบโตอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับเปลี่ยนรูปร่าง รูปทรงและเปลี่ยนแปลงพลังงาน เพื่อการเข้าสู่สภาวะที่เหมาะสม เหมือนสายน้ำที่มีการปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามชอกหินในลำธาร เพราะสายน้ำต้องการจะเคลื่อนที่ไปตอบสนองต่อธรรมชาติของแรงโน้มถ่วงโลก จากห้วยลำธาร แม่น้ำใหญ่ และสู่มหาสมุทรในที่สุด (Margaret J. Wheatley 1999, p.17-18) และความเป็นรูปทรง รูปร่างของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพียง “สภาวะชั่วคราว” เพื่อให้การทำงานเลื่อนไหลมากกว่าที่จะมาเป็นสิ่งรบกวน และแม่น้ำทุกสายน้ำนั้น ทุกคนก็รู้ว่า ย่อมสามารถหาทางลงไปสู่มหาสมุทรได้หลายทางและหลากหลายวิธีการ

อีกประการหนึ่ง กลุ่มก้อนของเครือข่ายหนึ่งๆ ที่เรามักจะเรียกสิ่งนั้นว่า “ระบบ” และภายในระบบนั้นตามธรรมชาติก็เป็นระบบเปิด โดยกลุ่มก้อนแห่งเครือข่ายหนึ่งๆ มีการดำรงอยู่และมีความสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง โดยมีการค้นพบของวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่ที่ระบบต่างๆ เหล่านี้ มีลักษณะเป็นความไร้ระเบียบ ที่มิได้เป็นความไร้ระเบียบอย่างที่เรารู้จักกัน แต่เป็นความไร้ระเบียบที่ถูกมองในภาพรวม เหมือนดังเช่น การถอยออกมาแล้วทำให้เรามองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ เราจะเห็นความเป็นระเบียบในความไม่มีระเบียบนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่า ความไร้ระเบียบก่อให้เกิดความเป็นระเบียบ ตัวอย่างที่แน่ชัด คือ การค้นพบความเป็นผลึกเหลวในสิ่งมีชีวิตของนักวิทยาศาสตร์

กลุ่มก้อนความสัมพันธ์ในธรรมชาติหรือระบบส่วนใหญ่ในธรรมชาตินั้น นอกจากจะเป็นความไร้ระเบียบที่มีอยู่ทั้งในกลุ่มก้อนความสัมพันธ์ที่มีชีวิตและที่ไม่มีชีวิตแล้ว อีกมิติหนึ่งที่ผนวกเข้ามา คือ ความเป็นองค์การจัดการตัวเอง กล่าวคือ ในระบบที่ไร้ระเบียบโดยทั่วไป ความโกลาหลหรือความผันผวนแปรปรวนจะดันให้ระบบไปสู่ทางแพ่งหรือโอกาสแห่งความเป็นไปได้ ในสิ่งมีชีวิตนั้น มีสิ่งที่ได้ก่อให้เกิดตัวเล็ก เมื่อผนวกกับความเป็นองค์การจัดการตัวเอง ตัวเล็กนั้นก็คือโอกาสแห่งการเรียนรู้ ซึ่งก็คือระบบอันไร้ระเบียบในความโกลาหลของสิ่งมีชีวิตและได้ผลักดันให้เกิดความเป็นไปได้แห่งการเรียนรู้ในความเป็นองค์การจัดการตัวเองของสิ่งมีชีวิต

อีกมิติหนึ่งของการเรียนรู้ ณ จุดทางแพร่งนี้ คือ สิ่งที่โผล่ปรากฏออกมาได้แก่ แบบแผนใหม่ คุณภาพใหม่ของสิ่งมีชีวิต โดยที่สิ่งมีชีวิตไม่ได้เปลี่ยนแปลงแบบเพิ่มเติมเข้ามา แต่การเปลี่ยนแปลงนั้น จะบันทึกทับซ้ำโครงสร้างกระบวนการ และแบบแผนเดิม ที่เรียกว่า “การจับคู่ทางโครงสร้าง” ซึ่งเป็น การศึกษาที่มีผลในการแปรเปลี่ยนวิถีชีวิต (transformative education) ตลอดจนความเป็นไปแห่ง ตัวตนของตัวเอง เป็นคุณภาพของแบบแผนและมุมมองใหม่รวมทั้งการเรียนรู้ที่เป็นไปอย่างไม่รู้จบสิ้น ตราบใดที่ชีวิตยังดำเนินอยู่ต่อไป (วิธาน สุวานะวุฒม์, 2546)

พื้นฐานของความเป็นเครือข่ายที่มีชีวิตของระบบชีวิตทั้งหลาย ก็คือความเป็นระบบเปิด ซึ่งจะ เปิดรับพลังงานและข้อมูลในรูปแบบของอาหารและความรู้ และในความเป็นองค์การจัดการตัวเองของ เครือข่ายนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็ปัจเจกบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง จะสามารถนำเข้าพลังงานและ ข้อมูลโดยไม่มีผลกระทบต่อความเป็นองค์การจัดการตัวเอง ผิดกับระบบที่สูญเสียซึ่งสภาพความเป็น องค์การจัดการตัวเอง ดังเช่น ความล่มสลายของหมู่บ้านที่ถูกกระแสนิวเคลียร์จากระบบกลไกตลาด เสรีรุกราน เป็นต้น การนำเข้าพลังงานและข้อมูลจึงเป็นผลดีและเสริมส่งความเป็นองค์การจัดการตัวเอง

ในความไร้ระเบียบของระบบชีวิตในทุกๆ ระดับนั้น วงจรขยายจะทำให้มีการรับรู้แบบพิเศษ เกิดขึ้นในระบบ กล่าวคือ เมื่อมีสิ่งใดๆ ก็ตามในรูปของข้อมูลอันไปกระทบจุดอ่อนในห้วงนั้นพอดี ระบบก็ จะขยายเรื่องราวนั้นขึ้นมาอย่างมีนัยสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนระบบทั้งระบบ และนี่คือที่มาของการ เรียนรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนของระบบในทุกๆ ระบบและใน ทุกๆ ระดับ

โดยสรุป เครือข่าย คือ สิ่งที่เชื่อมโยงกันอย่างไร้ระเบียบและมีการจัดการตนเอง ยิ่งถ้าเรา ศึกษาถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่มีอย่างมากมายในตัวเราทั้งในด้านกายภาพที่เริ่มต้นจากจุดเล็กที่สุดใน ระบบของเซลล์ และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนเป็นองค์การที่สมบูรณ์ และในด้านจิตใจที่มีความ ซับซ้อนอย่างยิ่ง รวมถึงกระบวนการทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกาย ไม่ว่าจะเป็ระบบการรับถ่าย การสืบพันธุ์ ระบบการย่อยอาหารหรือแม้กระทั่งระบบการคิดซึ่งบางครั้งอาจเป็นเองที่ยากแก่การเรียนรู้ เรายิ่งเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ว่าทุกอย่างเป็กระบวนการที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ เสมือนมีแรงดึงดูดระหว่างกันและกันความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์และการมองเครือข่ายว่า เป็ ธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่งดังกล่าว เป็ฐานคิดที่สำคัญในการทำความเข้าใจต่อความหมายของคำว่า “เครือข่าย” ที่อธิบายถึงระบบความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต ธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เป็น เสมือนการพิจารณาและการยอมรับถึงหลักความจริงของชีวิตและความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงว่า “การ เชื่อมโยงเกาะเกี่ยวและการพึ่งพาอาศัยกันเท่านั้นที่จะทำให้เกิดการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งดำเนินไปอย่าง เหมาะสม ก่อให้เกิดพลังและกระบวนการที่ต่อเนื่องรวมทั้งเป็เครือข่ายที่สามารถสร้างและจัดการ ตนเองได้อย่างเป็นองค์รวม”

2. เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ

หากกล่าวถึง การปฏิบัติต่อหน้าที่ต่อสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องของบุคคลและสรรพสิ่งที่ได้รับการสมมติขึ้นตามฐานะและบทบาทที่เป็นอยู่ว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมในทัศนะของพุทธศาสนา แล้ว การดำรงอยู่และการทำหน้าที่ของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ ก็จัดเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่มีต่อกัน ซึ่งเป็นปฏิริยาสัมพันธ์ที่มีความเคลื่อนไหวไปมาระหว่างสิ่งต่างๆ แล้วสร้างกระบวนการที่ต่อเนื่องจนเกิดเป็นเครือข่ายและระบบที่ผูกพัน

ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการนั้น เกิดขึ้นจากการมองเห็นถึงความที่สรรพสิ่งเป็นองค์รวมที่ผสมผสานสรรพสิ่งเข้าเป็นหนึ่งเดียว มีคุณสมบัติที่ไม่อาจลดส่วนจนเหลือเพียงคุณสมบัติของหน่วยย่อยๆ ได้ แล้วรวมเข้าเป็นระบบและระบบต่างๆ ก็มีการทับซ้อนกันเป็นชั้นๆ และเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน โดยเป็นการคิดแบบสัมพันธ์กับบริบท (context) และกาจัดการความสัมพันธ์หรือ ปฏิสัมพันธ์ (feedback) จนเป็นกระบวนการที่เริ่มตั้งแต่ ระดับเหตุการณ์ที่เราสามารถมองเห็นในชีวิตจริง ระดับแผนของพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นั้นๆ ระดับโครงสร้างที่ทำให้เกิดแบบแผนของพฤติกรรมและระดับภาพจำลองความคิด หรือวิธีคิดที่ทำให้เกิดโครงสร้างหรือพฤติกรรม (ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, www.thaicivinet.com) ตัวอย่างเหล่านี้ มีอยู่ในระบบธรรมชาติและหน่วยชีวิตทุกหน่วย นับตั้งแต่แบคทีเรียที่เล็กๆ ไปจนถึงพืชพันธุ์สัตว์และมนุษย์ที่เป็นองค์รวม ซึ่งลักษณะความเป็นองค์รวมดังกล่าว สามารถเห็นได้จากระบบสังคม เช่น จอมพลวก รังผึ้ง หรือครอบครัวมนุษย์และจากระบบนิเวศวิทยาที่ประกอบด้วยหน่วยชีวิตนานาประเภท และสิ่งไม่มีชีวิตซึ่งมีปฏิริยาต่อกัน โดยที่ทุกสรรพสิ่งเป็นความสลับซับซ้อน และมีโครงสร้างเฉพาะอันเกิดจากกระทำต่อกันและการพึ่งพาอาศัยของส่วนย่อย เหมือนตัวผึ้งที่ต่างทำหน้าที่ของตนเองและมีปฏิสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ จนกลายเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงและเป็นเครือข่ายที่ผูกพัน (Fritjof Capra เขียน, พระประชา ปสน นธม โฉ และคณะแปล, 2539, น.5)

ในทฤษฎีกระบวนการระบบ กล่าวว่า ทุกอย่างสัมพันธ์กันและตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบที่มีความซับซ้อน ภายใต้เงื่อนไขของบริบทนั้นๆ กล่าวคือ “ถ้าเหตุเป็นอย่างนี้ ผลก็สามารถเป็นอย่างนั้นหรือเป็นอย่างโน้นได้ไม่ตายตัว” เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเหตุและปัจจัย ซึ่งมีความแตกต่างจากการคิดแบบเส้นตรงที่ว่า “ถ้าเหตุเป็นอย่างนี้ ผลจะต้องเป็นเช่นนั้น” ซึ่งเหมือนเวลาที่เราจะศึกษา วิเคราะห์สิ่งใด สิ่งหนึ่ง เรามักจะหยิบเฉพาะสิ่งนั้นๆ หรือแยกสิ่งใด สิ่งหนึ่ง ขึ้นมานิยามหรือให้คุณสมบัติของสิ่งนั้นเป็นสิ่งสำคัญ โดยที่เราเข้าไปตัดบริบทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (www.thaicivinet.com/) เช่น คนที่เป็นโรคหัวใจ แพทย์อาจวินิจฉัยว่า มาจากสาเหตุของเซลล์กล้ามเนื้อหัวใจผิดปกติ สถาปนิก อาจบอกว่า มาจากที่อยู่ไม่เหมาะสม และหรือคนทั่วไปอาจบอกว่า คิดมากพักผ่อนไม่เพียงพอ เป็นต้น โดยที่ไม่มองว่า ทุกอย่างเป็นองค์รวมที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งคนที่ป่วยเป็นโรคหัวใจ อาจจะมาจกหลายสาเหตุ เช่น ความเครียดในครอบครัว ที่ทำงาน การไม่ออกกำลังกาย หรือความบกพร่องทางกายภาพ เป็นต้น ซึ่ง

จำเป็นต้องเข้าไปจัดการต่อส่วนย่อยต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม เช่นเดียวกับการมองสังคมมนุษย์ที่ จะต้องมองในภาพรวมของกระบวนการทำหน้าที่ โครงสร้าง และบริบททั้งหมด โดยไม่มองเพียง สถานภาพทางสังคม บทบาทที่เป็นอยู่ หรือการปรากฏการณ์ที่เห็นเท่านั้น เพราะการมองโดยนัยนั้น ก็ คือ การเข้าไปตัดบริบทแห่งความสัมพันธ์อื่นๆ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่

อีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เป็นกระบวนการระบบนั้น คือ คุณสมบัติภายในเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง รูปทรงของสิ่งต่างๆ มิใช่โครงสร้างที่แข็งที่ตายตัว หากแต่แสดงออกถึงกระบวนการภายใน ที่ยืดหยุ่นแต่มีเสถียรภาพ ตัวอย่างเช่น เซลล์ในร่างกายของมนุษย์ที่มีความเคลื่อนไหวและ ยืดหยุ่นต่อ กระบวนการและมีการเปิดรับสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ และมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะต้องอาศัยความยืดหยุ่น และการยอมรับจากฝ่ายต่างๆ เพื่อให้ ได้ข้อสรุปที่ลงตัวมากที่สุด เช่น เครือข่ายประชาสังคม ที่มาจากกลุ่มคนที่หลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิดเห็น และมาทำงานร่วมกัน ซึ่งจะได้มุมมอง วิธีคิด และกระบวนการทำงานที่ หลากหลายและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ถ้าเราพิจารณาอย่างแท้จริง จะพบว่า มาจากเส้น แบ่งและการเปรียบเทียบของสิ่งต่างๆ ที่เราได้รู้ได้เห็น เช่น เรารู้จักกลางวัน ก็เพราะเรารู้จักกลางคืน เราถึงมีความสุข เพราะเราเคยประสบกับความทุกข์ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การที่จะวิเคราะห์ และศึกษาถึง สิ่งต่างๆ จึงควรที่จะศึกษา และวิเคราะห์ถึงบริบทของสิ่งนั้นๆ อย่างรอบด้าน ซึ่งอาจจะพิจารณาแบบ ย่อยส่วน เป็นส่วนย่อยลงไปอีกหลายชั้น หลายกระบวนการ โดยมองทุกอย่างเป็นความเปลี่ยนแปลง เป็นระบบเปิด และเกี่ยวข้องกับบริบทต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับย่อยและภาพรวมใหญ่

ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงปฏิริยาสัมพันธ์หรือกระบวนการสร้าง ภาระหน้าที่ต่อกัน เพื่อให้การดำรงอยู่ของสิ่งนั้นๆ มีความเคลื่อนไหวและมั่นคง เหมือนที่เราเห็น ปรากฏการณ์ในระบบสุริยะจักรวาลที่มีระบบกลางวัน กลางคืน ระบบเดือนและปี ก็เพราะการทำ หน้าที่อย่างสัมพันธ์ คือ การหมุนรอบตัวเองของโลก และการหมุนรอบของดวงจันทร์ โลก และดวง อาทิตย์ที่มีต่อกัน ในขณะที่ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีเหตุ มีปัจจัยเกิดขึ้น ก็จะต้อง มองถึงสาเหตุ ปัจจัย กาลเทศะ และบริบทที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วนเช่นกัน

ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบดังกล่าว จัดเป็นความสัมพันธ์ในมิติของความ เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง และได้ถูกนำมาอธิบายในรูปแบบของแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่มองถึง กระบวนการของสรรพสิ่งว่า มีการประสานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อกำกับความเป็นไปของ การทำหน้าที่ตามระบบนั้นๆ ให้มีความสัมพันธ์และมีความเป็นปกติยิ่งขึ้น ซึ่งความเป็นปกตินี้ มิได้ หมายความว่าความสมดุลที่หยุดนิ่ง แต่เป็นองค์รวมที่สามารถจัดการตัวเองได้และมีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วเพราะฉะนั้น เมื่อเกิดปัญหาขึ้น หรือเกิดสถานการณ์ในรูปแบบ หนึ่งๆ เราไม่สามารถที่จะใช้กรอบคิดอันเดิม หรือมุมมองอันเดิมในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ทั้งหมด

เราจำเป็นต้องใช้สถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน และระบบย่อยที่สลับซับซ้อน หรือใช้บริบทที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ในการแก้ไขปัญหา กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ การเข้าไปจัดการและการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นองค์รวม และมองสรรพสิ่งอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นเหมือนเรื่องของสมการทางคณิตศาสตร์ที่ยากๆ และทับซ้อนกันอยู่อย่างมากมาย โดยที่มีสมการย่อยแต่ละอันไม่เหมือนกัน แต่เมื่อสามารถแก้สมการย่อยนั้น สมการใด สมการหนึ่งได้ก็สามารถนำไปสู่การแก้สมการใหญ่ที่ยากๆ นั้น ได้ในเวลาชั่วพริบตา (Margaret J. Wheatley 1999,p.106)

ดังนั้น เครือข่าย จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ ที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุ ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม และเป็นระบบเปิด ที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง และสุดท้าย คือ ความเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ระหว่างกันหรือการมีปฏิริยาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

3. เครือข่าย : โครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ

เครือข่าย นอกจากจะเป็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวแล้ว เครือข่ายยังสามารถพิจารณาได้ว่า เป็นโครงสร้างที่ออกแบบและเป็นโครงสร้างตามธรรมชาติที่มีได้กำหนดแบบแผนเอาไว้ กล่าวคือ ในหน่วยชีวิตและสิ่งแวดล้อม สิ่งต่างๆ มีระบบและโครงสร้างที่ออกแบบไว้ เช่น ในระบบของเซลล์ และ DNA ก็มีรหัส (พันธุกรรม) กำกับไว้ และพัฒนาส่วนประกอบต่างๆ เป็นกลไกที่ทำงานคล้ายกับเครื่องจักร เช่น กระจก การเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อ การหมุนเวียนของโลหิต หรือระบบการขับถ่าย เป็นต้น ซึ่งเป็นโครงสร้างที่ออกแบบไว้ ในขณะที่ส่วนย่อยต่างๆ เหล่านี้ก็มีโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น ในระบบเซลล์ต่างๆ ก็จะมีการหมุนเวียน เปลี่ยนถ่ายและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ในร่างกายเรา ผิวหนังจะมีการเปลี่ยนเซลล์ใหม่ทุกเดือน ตับของเรามีการเปลี่ยนเซลล์ใหม่ทุก 6 สัปดาห์ หรือโดยเฉลี่ยเซลล์ทั่วร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของโครงสร้างนี้ทุก 12 เดือน สิ่งเหล่านี้เป็นโครงสร้างตามธรรมชาติที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่และการจัดการตัวเองแบบใหม่ เพื่อให้ชีวิตมีความเคลื่อนไหว โดยที่โครงสร้างที่ออกแบบไว้คือ ความเป็นมนุษย์ผู้ชาย ผู้หญิงมิได้เปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งที่เป็นโครงสร้างตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะผู้ชาย ผู้หญิง ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาตินี้ มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง ยากที่จะบอกว่าส่วนไหนสำคัญกว่ากัน และทั้งสองต่างก็พึ่งพาอาศัยเป็นเครือข่ายที่ผูกพัน

ในระดับสังคมมนุษย์ก็มีโครงสร้างสองประการที่แตกต่างกันดำรงอยู่อย่างหนึ่งเป็นไปตามและเอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ของชีวิต เมื่อการจัดการของคนหนึ่งหรือกลุ่มคนหนึ่งไปขัดขวางการจัดการองค์กรตัวเองของคนอื่นและกลุ่มคนอื่น กระบวนการเรียนรู้อันแฝงฝังอยู่ในการเป็นองค์กรจัดการตัวเองของปัจเจกและเครือข่ายในลักษณะของโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงระบบก็ถูกทำลายลง เช่น

การเกิดขึ้นนวัตกรรมใหม่ของระบบคอมพิวเตอร์ ก็จัดความล่าในการจัดพิมพ์ข้อมูล หือเมื่อเกิดระบบกลไกเสรีทางการค้า ก็ช่วยป้องกันการผูกขาดของนายทุน เป็นต้น

โครงสร้างที่ปรากฏตามธรรมชาติอย่างเช่น ลวดลายของดอกไม้ เปลือกหอย โครงสร้างของกิ่งก้าน ต้นไม้ ใบไม้ เป็นต้น และหรือโครงสร้างที่ออกแบบอันเกิดจากความคิดของมนุษย์ ตั้งแต่ในยุคสังคมอุตสาหกรรม เรามักจะกำหนดกฎเกณฑ์โครงสร้างขององค์กรและรูปแบบการทำงานด้วยผู้เชี่ยวชาญที่ออกแบบไว้ล่วงหน้า เราต้องควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามความคิดมากที่สุด ในแบบจำลองโลกเป็นนาฬิกาเรือนใหญ่ที่ทุกสิ่งทุกอย่างจะถูกลดทอนลงเป็นเครื่องจักร ซึ่งรวมถึงบทบาทหน้าที่ของมนุษย์เองด้วยที่เป็นโครงสร้างที่ออกแบบ เพื่อให้สรรพสิ่งดำเนินไปอย่างประสานสอดคล้องในความคิดของมนุษย์ ซึ่งแตกต่างจากโครงสร้างโดยธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง

โครงสร้างที่ปรากฏตามธรรมชาตินั้น จะเกิดขึ้นในชุมชนแนวปฏิบัติหรือในสถานที่ที่มีได้ออกแบบเอาไว้ โดยนิยามของชุมชนแนวปฏิบัติ คือ กลุ่มคนที่ใช้ชีวิต หรือทำงานเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด มีความสนใจ มีแรงปรารถนา ในการที่จะร่วมดำเนินการในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีการสื่อสารเสวนากันอย่างปราศจากแรงกดดันของโครงสร้างนั้นๆ อาจจะมีอิทธิพลน้อยต่อกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน

ในบางกรณีที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมอยู่ในสถานภาพที่โดดเด่นกว่าก็จะเกิดชุมชนแนวปฏิบัติได้ เราจะเห็นภาพของการสื่อสารกันอย่างอิสระในทุกทิศทางของสมาชิกภาพในกลุ่ม ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของวงจร และสะท้อนกลับมาอย่างมากมายที่ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนและเกิดการบ่มเพาะสิ่งใหม่ในความไกลไกลและความไร้ระเบียบ ซึ่งระเบียบใหม่ที่โผล่ปรากฏขึ้นมา นั้น จะกลายเป็นความรู้ใหม่ ปัญญาใหม่ซึ่งความรู้และปัญญาใหม่ที่โผล่ปรากฏขึ้นมา นั้น ย่อมมีคุณภาพใหม่ เป็นนวัตกรรมใหม่อย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นอะไรที่ออกแบบขึ้นมาโดยความคิดมนุษย์ซึ่งบางครั้งอาจดูเหมือนความคิดหรือเป็นเพียงความคิด แต่ไม่ได้ออกแบบมาจากความคิดของคนใดคนหนึ่ง หากต้องโผล่ปรากฏจากวงจรสะท้อนกลับ อันหลากหลายที่ปั่นป่วนหมุนวนในนวัตกรรมนั้นขึ้นมาเอง (วิศิษฐ์ วังวิญญู, 2546)

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การที่จะเกิดการโผล่ปรากฏขึ้นแห่งนวัตกรรมทางปัญญาในชุมชนปฏิบัติการจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานอันหนึ่งของชุมชนปฏิบัติการคือ การจะต้องเอื้อให้แก่ความเป็นองค์กรจัดการตัวเองของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนย่อยๆ ที่รวมตัวกันอย่างเป็นธรรมชาติในทุกกลุ่มของชุมชนปฏิบัติการนั้น ดังนั้น เราจะต้องแสวงหาวิธีการทำงานกับระบบเครือข่ายเหล่านี้ ในความเป็นองค์กรจัดการตัวเองของระบบนั้น โดยไม่เข้าไปทำลายโครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนแห่งความเป็นองค์กรจัดการตัวเอง หรือความเป็นชุมชนปฏิบัติการของกลุ่มคนและเครือข่ายที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ให้มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตาม

ธรรมชาติ เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการดำรงอยู่เพราะโครงสร้างที่ออกแบบไว้จะกำหนดทำหน้าที่ตามแบบแผนให้ดำเนินไป เช่น ในสังคมมนุษย์จะมีโครงสร้างต่างๆ เพื่อให้สังคมดำเนินต่อไปได้ ในขณะที่โครงสร้างปรากฏตามธรรมชาติจะเสริมสร้างความรู้ใหม่ ปัญญาใหม่ ให้เกิดขึ้น โดยเป็นกระบวนการที่เป็นทั้งควบคุมและเกื้อหนุนตามระบบธรรมชาติ

ดังนั้น โครงสร้างที่ออกแบบ และโครงสร้างตามธรรมชาติที่โผล่ปรากฏขึ้นมาจากการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ นวัตกรรมใหม่ จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญของเครือข่าย ที่อธิบายถึงกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ของตนเองและเครือข่าย และเพื่อให้กระบวนการนั้นให้มีความเคลื่อนไหวและเป็นไปอย่างมีระบบ มีความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน โดยไม่เข้าจำกัดหรือทำลายโครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนแห่งความเป็นองค์การจัดการตัวเองที่ลื่นไหลไปอย่างอิสระเสรี

4. เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์

ในขณะที่ฐานคิดของเครือข่ายอาจพิจารณาได้ว่า เป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง ตามที่กล่าวแล้ว แต่ความสัมพันธ์ในระดับสังคมมนุษย์นั้น ก็มีความสลับซับซ้อนเช่นกัน กล่าวคือ มีกระบวนการความสัมพันธ์ทั้งในแง่ของการแข่งขัน ขัดแย้ง ต่อสู้ การพึ่งพาอาศัยและการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือมีขนาดและรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างและหลากหลาย สิ่งที่มีมักจะปรากฏเสมอในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์และความเป็นเครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความสัมพันธ์ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ โดยในที่นี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่ตัดผ่านความสัมพันธ์ทั้ง 3 ประการดังกล่าว คือ

1) **ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม** ในสังคมมนุษย์ กระบวนการตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจของคนส่วนใหญ่ในสังคม จะจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการกับสิ่งต่างๆ ซึ่งเมื่อความสนใจนั้นได้รับการตอบสนองหรือบรรลุความสำเร็จ ก็จะมีการเก็บรักษาไว้ในรูปแบบของแนวคิดแบบแผนการปฏิบัติ และการสั่งสม/การสืบทอดต่อคนรุ่นใหม่ ซึ่งกลายเป็น วัฒนธรรมทางสังคมในที่สุด และระบบที่มีภายในวัฒนธรรมนั้นๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนอย่างมากมาย เป็นทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยและการยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ ตัวอย่างเช่น บุคคล กลุ่มหรือชุมชน ที่มีความเชื่อ มีความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นพวกเดียวกันนับถือศาสนาเดียวกัน ยึดหลักการในการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานให้แก่กลุ่มบุคคลหรือชุมชนนั้น มีความไว้วางใจในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ร่วมกัน และสร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ถูกนำมาอธิบายถึงความเป็นเครือข่ายทางสังคมในมิติแห่งความร่วมมือและความไว้วางใจต่อกันโดยมีพื้นฐานมาจากการยอมรับในแบบแผนการปฏิบัติ และวิถีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

การยอมรับในแนวคิดและแบบแผนการปฏิบัติในทางวัฒนธรรมนั้น สามารถนำไปสู่การจัดการในสังคมมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและเป็นเครือข่ายได้ ตัวอย่างเช่น ในภาคเหนือ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในวัฒนธรรมชุมชน มีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบสังคมและการจัดการทรัพยากรในชุมชน โดยมีกระบวนการเชื่อมโยงคนกับคน และคนกับธรรมชาติอย่างประสานสอดคล้อง การจัดการชุมชนและเครือข่าย ดังเช่น การจัดระบบเหมืองฝายที่มีการให้สิทธิในการใช้น้ำแก่ทุกฝายที่เข้ามาช่วยกันดูแลเหมืองฝาย แล้วขยายแนวร่วมออกไป จนกลายเป็น “เครือข่ายลุ่มน้ำ” ที่มีการจัดสรรการใช้น้ำอย่างเกื้อกูลนั้น ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยความเชื่อและพื้นฐานทางวัฒนธรรมมาเป็นเครือข่ายทางสังคม

ส่วนการจัดระเบียบแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมภายในชุมชน อย่างเช่น การจัดระบบหมวดบ้าน หมวดวัด ในภาคเหนือ เพื่อให้ชุมชนมีการแบ่งภารกิจการพัฒนาชุมชน และกาจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ก็เป็นการสร้างความสัมพันธ์ต่อกันในระดับชุมชน ซึ่งมีขยายแนวคิดกระบวนการนั้นไปยังชุมชนอื่น พื้นที่อื่น เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่วัดและชุมชนในภาคเหนือ มีการสานต่อความสัมพันธ์ในเชิงวัฒนธรรมผ่านงาน “ปอยหลวง” และงาน “ตานก๋วยสลาก” ซึ่งเป็นงานทำบุญของวัดในชุมชน โดยมีการเชิญชวนชุมชนอื่น หัววัดอื่น ให้เข้ามาร่วมงานบุญและกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การให้ทางแก่คนยากไร้ การปรึกษาหารือ ในการทำงานเพื่อพัฒนากิจกรรมในชุมชน เป็นต้น ระบบการจัดความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นการสร้างเส้นทางการเชื่อมโยงที่อาศัยรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นทุน เพื่อให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบและสร้างแบบแผนการปฏิบัติในการดำรงอยู่ของผู้คนในสังคม

อีกนัยหนึ่ง การที่บุคคลแต่ละคนมีนิสัยใจคอ หรือ **จริต** คล้ายคลึงกัน เมื่อมีการพบปะ มีการปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน ก็อาจมีความรู้สึกชื่นชมยินดี และกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เช่น คนที่ชื่นชอบในเรื่องศิลปวัฒนธรรม/ การศึกษา ก็จะพูดถึงเรื่องศิลปวัฒนธรรมและกระบวนการศึกษา ผู้ที่ชอบเรื่องการพัฒนา ก็จะพูดถึงกระบวนการพัฒนา ฯลฯ ความชื่นชอบด้วยความที่มีอุปนิสัยใจคอคล้ายคลึงกันเช่นนี้ นำไปสู่ความรู้สึกร่วม และการประพฤติร่วมกันในแบบแผนกฎเกณฑ์ และกติกาที่กำหนดขึ้น ซึ่งกลายเป็น “**จารีต**” และ “**วัฒนธรรม**” ของหมู่คณะและชุมชน แล้วขยายเชื่อมโยงกันเป็น “**เครือข่ายทางสังคม**” ที่มีความแตกต่างและหลากหลาย

จริตของบุคคลที่ตัดผ่านความสัมพันธ์อันแนบชิดในช่องว่างระหว่างความคิด กระบวนการ และแบบแผนการปฏิบัติของมนุษย์ รวมทั้งการปรับตัวเข้าหาช่องว่างกันนั้น ย่อมก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรมและความเป็นเครือข่าย นอกจากนี้ การที่บุคคลรับรู้ถึงอุปนิสัยใจคอของบุคคลอื่น กลุ่มองค์กรอื่น ที่มีความแตกต่างทั้งในด้านความคิดเป้าหมาย วิธีการทำงาน ก็สามารถที่จะแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง เพื่อให้เกิดการยอมรับและการให้โอกาสเพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งกลายเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง

ความสัมพันธ์ที่อาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือดังกล่าวนั้น เกิดจากการยอมรับใน “คุณค่าที่มี
มีความหมาย” ของหน่วยย่อยต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม การเข้าหาสิ่งที่มีคุณค่าและมีความหมายนั้น
ก่อให้เกิดการจัดการตัวเองและเกิดกระบวนการจัดการสังคมในภาพรวม และเมื่อคุณค่านั้นมี
ความหมายมากกว่าที่เป็นอยู่ จึงเกิดการยอมรับเป็นวัฒนธรรมของชุมชนและองค์กร หรืออาจเป็น
วัฒนธรรมในระดับชาติที่ขยายขอบเขตออกไป การทำงานในรูปแบบเชิงวัฒนธรรมนี้ มิใช่การทำตาม
แบบที่เป็นอยู่ แต่เป็นการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ต่อความเข้าใจในธรรมชาติและวิถีชีวิตที่เรามอง
เป็นเรื่องปกติ และในบางครั้งเราอาจมองเห็นเป็นสิ่งที่ลึกลับ สุดท้าย คือ การมองเห็นสิ่งใหม่ที่เฝ้ามอง
ปรากฏขึ้นมา ซึ่งเป็นแนวร่วมในการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยวัฒนธรรมนั้น เป็นพลังของชุมชนที่เสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนา
เป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์และระบบคุณค่าของสังคม ซึ่งสามารถศึกษาได้ 3 ส่วน ที่สำคัญ
คือ ส่วนที่ประชาชนสร้างขึ้นมาจากเงื่อนไขการดำรงอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีวิวัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ ส่วนที่สอง เป็นส่วนที่ผู้มีอำนาจสร้างขึ้นมาใช้ครอบงำวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของ
ชุมชน ให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ในการปกครองและผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของผู้ที่มีอำนาจ
และส่วนที่สาม เป็นส่วนที่ปรับหรือสร้างขึ้นใหม่จากการปะทะกันของส่วนที่หนึ่งและส่วนที่สอง (อภิชาติ
พันธเสน, 2539, น.315)

กระบวนการใช้วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนดังกล่าว เป็นฐานคิดของการเชื่อมโยงเป็น
เครือข่ายทางสังคม ที่เกิดขึ้นจากการยอมรับในคุณค่าและความหมาย ที่นำไปสู่การจัดการชุมชน
และเครือข่าย ในลักษณะของความเกื้อกูลและการไว้วางใจ ซึ่งเป็นผลให้เกิดระเบียบ แบบแผน
และการพัฒนาที่ต่อเนื่องหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่
การจัดการ และการขยายขอบเขตของการทำงานให้กว้างขวางออกไป

2) **ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ** ในสังคมไทย ความสัมพันธ์แบบลูกน้อง ลูกพี่ (junior
senior) หรือแบบผู้ใหญ่ ผู้น้อย เป็นแบบความสัมพันธ์ที่สำคัญที่สุดในการจัดระเบียบสังคมไทย
ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกันในการแลกเปลี่ยน
ผลประโยชน์ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจจะเรียกว่า
ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์- ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ซึ่งความสัมพันธ์แบบนี้เป็นรากฐานของการจัดกลุ่ม
ที่เรียกว่า “กลุ่มอุปถัมภ์ entourage” ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการจัดสมาชิกของกลุ่มดลบันดาลกันเป็นชั้นๆ และ
มีการกระจายตัวไปในพื้นที่ต่างๆ (อภิชาติ พันธเสน, 2539, น.250)

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าว เป็นสิ่งมีมานานไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ใน
ระบบ “เจ้า” “นาย” และ “ไพร่” ระบบของสิบพ่อค้ากับหนึ่งพระยาเลี้ยง หรือระบบพ่อเลี้ยงใน
ภาคเหนือ ซึ่งกลุ่มอุปถัมภ์ดังกล่าวได้สร้างแบบแผนความสัมพันธ์ทั้งในระบบพึ่งพา ที่ลูกน้องจะนำ
ของกำนัลไปให้นาย เพื่อให้นายดูแลและให้ความคุ้มครอง นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนในแนวทางการปกครองของภาครัฐ ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้เป็นทั้งการครอบงำในด้านสิทธิและผลประโยชน์ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่ม องค์กรในลักษณะของการปรึกษาหารือ และชี้แนะแนวทางการพัฒนา โดยนัยหลังก็คือ การเกิดเป็นเครือข่ายเชิงอำนาจที่มีความประนีประนอมมากกว่า โดยเฉพาะถ้าเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนหรือสมาชิกภายในเครือข่ายมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้เช่นนี้จะค่อยๆ นำไปสู่การสร้างสัมพันธภาพที่เท่าเทียม และกลายเป็นการประสานผลประโยชน์ระหว่างกัน ในที่สุด ซึ่งตรงข้ามกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีลักษณะการครอบงำในด้านสิทธิและประโยชน์ที่มักจะล่มสลายเมื่อโครงสร้างทางอำนาจนั้นมีการเปลี่ยนแปลง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น สามารถพิจารณาได้จากความเท่าเทียมของการให้และการรับในสังคมมนุษย์ กล่าวคือ ถ้าเมื่อใดคนในสังคมมีผู้ให้น้อยกว่าผู้รับ แต่มีอิทธิพลมากกว่า หรือมีการครอบงำและการแข่งขันมากกว่าการพึ่งพาอาศัย สังคมนั้นอาจถือได้ว่า เป็นสังคมที่มีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าว อาจมองได้หลายมิติทั้งในนัยแห่งการพึ่งพาตามโครงสร้างทางสังคม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันในเชิงผลประโยชน์ต่างตอบแทนระหว่างผู้ให้และผู้รับ ผู้อุปถัมภ์-ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ฯลฯ และในนัยของสิทธิและอำนาจ ที่หมายถึง การครอบงำและการกอบโกยผลประโยชน์ระหว่างผู้ที่มีอำนาจกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มาจากกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคม ที่บางหน่วยงานมีความประสงค์จะให้เกิดขึ้น เช่น ภาครัฐต้องการเสริมสร้างองค์กรภาคประชาชนให้เป็นองค์กรจัดตั้งในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับชาติ เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของรัฐในแนวพัฒนานิยมโดยเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจเช่นนี้จะเป็นการทดแทนการเกิดขึ้นของเครือข่ายตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นค่อนข้างน้อย

อย่างไรก็ตาม ในสังคมปัจจุบันได้มีความพยายามเสริมสร้างเครือข่ายจัดตั้งขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ในทางการปกครองและการพัฒนา โดยพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการครอบงำ แต่ให้ความสนใจถึงวิวัฒนาการ การสร้างคุณค่าและความหมายของกิจกรรมในเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้น

3) ความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้ ในการขับเคลื่อนทางสังคมในสมัยใหม่นั้น มีแนวโน้มที่จะใช้ฐานความรู้และปัญญาในการขับเคลื่อนทางสังคม ซึ่งกระบวนการนั้นมีความสำคัญต่อการขยายแนวคิดและกระบวนการทำงาน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และปัญญาในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะความเป็นมิตรภาพความเป็นหุ้นส่วนแห่งความสำเร็จ และการพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้คนในสังคม คือ กระบวนการเสริมสร้างความรู้ใหม่และ

กระบวนการใหม่ที่ต่อเนื่อง ถ้าเมื่อใดขาดการเรียนรู้ กระบวนการของสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ย่อมจะขาดความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลให้โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจโผล่ขึ้นมาจัดการกับสิ่งต่างๆ แทนเหมือนเช่น การปฏิบัติและการใช้กำลังอำนาจในสังคมมนุษย์ ซึ่งเป็นการทำลายโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติ และส่วนหนึ่งจะเป็นเสมือนการครอบงำทั้งความคิด สิทธิ ประโยชน์ และกระบวนการ

ในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั้น สิ่งที่มีความเกี่ยวข้องและมีความสำคัญ คือ ข้อมูลและข่าวสาร (data and information) การมีข้อมูลและความสามารถในการแปรผลข้อมูลเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะจะทำให้เกิดข่าวสาร ความรู้ เพื่อนำไปสู่การจัดการและการยอมรับในความแตกต่างระหว่างกัน เราไม่จำเป็นต้องรับรู้ข้อมูลทุกอย่าง เพียงแต่เราใช้กระบวนการที่เหมาะสมที่จะทำให้ข้อมูลนั้นไปสู่การแลกเปลี่ยนและการแปรผลความรู้ใหม่และกระบวนการใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งนั่นก็คือ การนำไปสู่การขยายผลของโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติ การขยายแนวคิดและกระบวนการทำงาน ซึ่งกลายเป็นเครือข่ายทางสังคมที่มาจากกระบวนการทัศน์ใหม่

ทิสนา แชมมณี และคณะ (2542, น.12-13) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการที่แต่ละบุคคลต้องดำเนินการเองให้ผู้อื่นมาทำแทนไม่ได้ เพราะการสร้างความหมายเป็นกระบวนการเฉพาะตนแต่การรับสิ่งเร้าหรือข้อมูลมาเพิ่มเติม ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการปรับสถานะ (accommodation) ที่ไม่สมดุลให้เกิดเป็นสถานะที่สมดุลนั้น บุคคลจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากผู้อื่นในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและมุมมองในแง่ต่างๆ ดังนั้น การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นจึงเป็นกระบวนการที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยตรวจสอบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลว่า การเรียนรู้นั้นเป็นที่ยอมรับ มีความถูกต้องน่าเชื่อถือในมุมมองของผู้อื่นอย่างไร และช่วยให้บุคคลได้ข้อมูลในการสร้างความหมายของสิ่งที่เรียนรู้มากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนรู้นอกจากจะเป็นกระบวนการทางสติปัญญาแล้ว ยังเป็นกระบวนการทางสังคม และเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับจิตใจและความรู้สึกของบุคคลอีกด้วย

ดังนั้น กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดกระบวนการและวิธีการที่สร้างความหมายร่วมระหว่างบุคคล กลุ่มคน และเครือข่าย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การจัดการทางสังคมในรูปแบบต่างๆ และเป็นวิธีการทำงานในสมัยปัจจุบันที่ทุกฝ่ายมาร่วมมือกันทำงานภายใต้การเรียนรู้ที่เป็นอิสระจากการครอบงำในเชิงอำนาจและความอ่อนล้าในทางวัฒนธรรม

เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม อำนาจ และกระบวนการเรียนรู้นี้ดังกล่าวจึงเป็นฐานคิดที่สำคัญของเครือข่ายในฐานะเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมมนุษย์ ซึ่งความสัมพันธ์ที่หลากหลาย ดังนั้น การประยุกต์ใช้และการสร้างความเข้าใจถึงบริบทต่างๆ ย่อมจะช่วยให้มีมุมมองในการพิจารณาเครือข่ายทางสังคมได้หลากหลายยิ่งขึ้น

5. เครือข่ายคือการขยายผลและการเติบโตอย่างมีพลัง

ในกระบวนการทำงานหรือการดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ สิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือ การเติบโต การคัดสรร และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง การหมุนเวียนเปลี่ยนถ่ายก่อให้เกิดการดำรงอยู่ที่มั่นคงเพราะถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งดำรงอยู่โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง สิ่งนั้นจะอยู่ในสภาวะที่หยุดนิ่งและเกิดการเสื่อมค่าลงไป เหมือนน้ำที่ไม่มีการไหลเวียนย่อมจะเน่าเสียได้ง่ายกว่าน้ำที่ไหลเวียนอยู่ตลอดเวลา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การขยายแนวคิดอุดมการณ์ ของกลุ่ม องค์กรเล็กๆ ที่มีประสบการณ์ในการทำงานและการต่อสู้อย่างเข้มแข็ง ไปยังบุคคลอื่น กลุ่มอื่น ย่อมจะเป็นการแสวงหาและสร้างแนวร่วมในการเรียนรู้ เป็นหุ้นส่วนแห่งความร่วมมือและเป็นการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้แก่กันและกัน

การเกิดขึ้นของเครือข่ายก็คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เมื่อบุคคล หรือองค์กรซึ่งมีจำนวนน้อย (อาจเป็นชนชั้นนำ ปราชญ์ชาวบ้าน และนักคิดทั่วไป) และมองเห็นความสำคัญที่จะสร้างพลังของกระบวนการเรียนรู้และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น ขบวนการของกลุ่มออมทรัพย์ ขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย เป็นต้น หรือบุคคลและองค์กร มีชุดความรู้และกระบวนการใดที่จะสร้างประโยชน์ให้กับสังคม มีความต้องการที่จะพัฒนาและขยายความคิด อุดมการณ์ รวมทั้งภารกิจนั้นไปยังคนอื่น/กลุ่มอื่น ก็เป็นปัจจัยที่เสริมสร้างให้เกิดความร่วมมือ เพราะว่าเมื่อบุคคลและองค์กรที่เป็นแนวร่วมมีมากเท่าใด โอกาสที่จะบรรลุผลสำเร็จต่อกระบวนการผลักดันในแนวคิดนั้นย่อมมีสูงมากขึ้น ตัวอย่างเช่น เครือข่ายป่าชุมชนในภาคเหนือและภาคต่างๆ ที่ร่วมกันเสนอ/ผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชน (ฉบับประชาชน) ให้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในขอบเขตที่เหมาะสม เป็นต้น การสร้างแนวร่วมเชิงอุดมการณ์และการขยายผลเช่นนี้ เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สร้างพลังอำนาจในการอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น เป็นการกระทำจากจุดเล็กไปหาจุดใหญ่ที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบ และเป็นการเติบโตอย่างมีพลัง

เช่นเดียวกับในข่ายใยต่างๆ ศักยภาพของการกระทำที่จุดเล็กๆ นั้นอาจไม่มีความสัมพันธ์กับขนาดของแรงที่กระทำ แต่เมื่อเราเลือกที่จะกระทำการเล็กๆ ที่จุดเล็กๆ มันจะเกิดผลกระทบต่อทั้งระบบ ในมุมมอง ควอนตัม ฟิสิกส์ กล่าวถึง ความสำเร็จเล็กๆ ว่าสามารถทำให้เกิดผลใหญ่ๆ ด้วยการที่เมื่อเราทำการแบบเล็กๆ เฉพาะจุดนั้น จะทำให้เราเข้าสู่การไหลลื่นของระบบทั้งระบบ ไปเกี่ยวข้องกับทุกอย่างของระบบ เพราะในระบบไม่ได้แยกส่วนกัน หากแต่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างคาดไม่ถึง เราจะทำให้ความสำเร็จเล็กๆ คาบเกี่ยวและเป็นไปหนึ่งเดียวกับความสำเร็จทั้งระบบ เหมือนการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินในประเทศเยอรมันจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าขาดการเริ่มต้นของคนไม่กี่คน ไม่กี่กลุ่ม ที่พยายามเดินข้ามกำแพงไปยังฝั่งเยอรมันตะวันตก

อีกนัยหนึ่ง ในโลกที่ไม่มีเส้นตรงนี้ ตัวแปรเพียงเล็กน้อยก็สามารถก่อให้เกิดผลมหาศาลได้ กล่าวคือ ในระบบแบบนี้จะมีข่ายใยและเครือข่ายของความสัมพันธ์จำนวนมาก ที่เป็นระบบย้อนกลับ

(feedback) ซึ่งการถูกย้อนกลับซ้ำๆ หลายๆ ครั้งจากเครือข่ายที่สัมพันธ์โยงกันนั้น ทำให้เกิด “การขยายผลและเติบโตอย่างมีพลัง” จากการเกิดปรากฏการณ์ที่ซ้ำๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า และในที่สุด ตัวแปรเล็กน้อย การเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยในระบบ ก็จะทำให้เกิดผลที่ใหญ่โตขึ้นต่อทั้งระบบในที่สุด ซึ่งบางครั้งอาจจะเกินกว่า “การคาดเดา-การคาดการณ์” ที่เราจะเข้าใจได้ การทำซ้ำๆ หลายๆ ครั้ง เป็นการนำระบบไปสู่ได้ทั้ง “ความยุ่งเหยิง” และ “ความเป็นระเบียบ” และการทำซ้ำๆ แบบนี้ในกรณีที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ย่อมสร้างสรรคสิ่งต่างๆ ได้สวยงาม (วิชาน สุวานะวุฑฒม์, 2546)

การขยายผลและการเสริมสร้างแนวคิดเชิงอุดมการณ์หรือการประสานพลัง (synergy) เช่นนี้ เป็นการแสวงหาแนวร่วมที่เป็นมากกว่า ค่าที่คำนวณได้ทางคณิตศาสตร์ที่ว่า $1+1 = 2$ แต่หมายถึง การที่ $1+1$ มีค่ามากกว่า $2(1+1 > 2)$ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาเครือข่ายเหล่านั้น จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน หลังจากที่ได้มีการศึกษา วิเคราะห์ และมีการกระทำต่อกันในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์หรือสรรคสิ่งที่ดีร่วมกัน เหมือนดังการนำตัวเลข 0 ถึง 9 มาเรียงต่อกัน จนเกิดผลที่มากกว่าการคาดเดา หรือการคำนวณทางสถิติและก่อให้เกิดพลังและความรู้ใหม่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ในแวดวงคอมพิวเตอร์นำตัวเลขมาเรียงต่อกันและพัฒนาเป็นระบบ และหน่วยความจำของคอมพิวเตอร์

อีกประการหนึ่ง ในการทำงานขององค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนทั่วไป สิ่งหนึ่งที่ทุกภาคทงส่วนมีคือ เป้าหมาย (ends) และวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (means) ซึ่งเป็นภารกิจหน้าที่ที่ทุกหน่วยงานจะต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ยุทธศาสตร์หนึ่งที่หน่วยงานต่างๆ เลือกใช้ คือ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือหรือการเสริมสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นการแสวงหาแนวร่วมและการระดมทุนทรัพยากรจากฝ่ายต่างๆ มาใช้ เพื่อให้ภารกิจนั้นบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้

ในวงการธุรกิจ เราจะเห็นได้จากการที่บริษัทต่างๆ ร่วมกันผลิตสินค้าและการให้บริการในฐานะหุ้นส่วนของงานที่สร้างผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการสร้างเครือข่ายและให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเพื่อความก้าวหน้าในเชิงธุรกิจ ในองค์กรธุรกิจระหว่างประเทศ เช่น กลุ่มพันธมิตรทางการบินของ Star Alliance ที่เสริมสร้างยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางการบิน/การเดินทางเพื่อให้ครอบคลุมการเดินทางๆ อากาศที่กว้างไกล หรือในองค์กรระหว่างประเทศที่มีการรวมกลุ่มประเทศกัน อย่างเช่น กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ ASEAN หรือแม้กระทั่งองค์กรระดับโลกอย่างสหประชาชาติ (UN) ก็มีกระบวนการที่เสริมสร้างเครือข่ายให้ทุกภาคส่วน เป็นแนวร่วมเป็นพันธมิตร ในฐานะหุ้นส่วนแห่งความสำเร็จและการพัฒนา เพื่อขยายภารกิจสู่การจัดการเชิงเครือข่ายและผลประโยชน์ต่างตอบแทน ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่ายนั้น สามารถสร้างพลังและอำนาจการต่อรองให้กับหน่วยงานและองค์กรมากกว่าที่จะทำงานอย่างโดดเดี่ยว

หากมองอีกนัยหนึ่ง จะเห็นว่า ในความเป็นหุ้นส่วนนั้น จะมีส่วนเสี้ยวที่มีความเป็นตัวตนของสิ่งต่างๆ อยู่ ในการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ถ้าเครือข่ายได้มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะของกาทับซ้อนและยึดหยุ่นเพื่อให้เกิดขยาย เครือข่ายนั้นจะมีความมั่นคง เพราะยอมรับในความหลากหลายและการทับซ้อนกันในสังคมเหมือนบริษัทแม่ที่คอยดูแลบริษัทในเครืออย่างห่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายใหญ่ร่วมกัน หรือเหมือนประเทศไทยที่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นประเทศไทย เมื่ออยู่ในกลุ่มประเทศต่างๆ เช่น ASEAN เป็นต้น ส่วนเสี้ยวจะมีความสำคัญในฐานะของปัจจัยที่เสริมส่งซึ่งกันและกันโดยการปฏิบัติต่อส่วนเสี้ยวอื่น จะต้องเป็นการกระทำในลักษณะของความสัมพันธ์ที่อิงอาศัย เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่โยงใย การแยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน จะทำให้ความเป็นหุ้นส่วนแห่งความร่วมมือลดน้อยลงไปด้วย

นอกจากนี้ การที่ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาอาศัยและสร้างความผูกพันต่อกันโดยการเข้าไปเสริมจุดอ่อนและพัฒนาศักยภาพอันเข้มแข็งที่กลุ่มองค์กรนั้นๆ มีอยู่ให้ปรากฏขึ้น ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ก็จัดว่า เป็นการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้แก่กันและกัน และเป็นการสร้างความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น เพราะในความเป็นจริงไม่มีสิ่งใด องค์กรใด จะมีกระบวนการและศักยภาพที่สมบูรณ์ครบถ้วน ทุกหน่วยชีวิต ทุกกลุ่ม ทุกองค์กร ต่างมีข้อจำกัดและการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในสิ่งที่ขาดหายไป ย่อมจะเป็นปัจจัยที่เสริมสร้างเครือข่ายนั้น ให้มีการพัฒนาและมีระบบเปิดที่ต่อเนื่อง

การขยายผลและการเติบโตอย่างต่อเนื่องดังกล่าว เป็นกระบวนการหนึ่งของเครือข่าย โดยเป็นทั้งกระบวนการเรียนรู้ การปรับตัว และการประสานผลประโยชน์ที่จะพึงได้รับบนความสามารถในการจัดการของทุกฝ่ายซึ่งการขยายผลนั้น จะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานเชิงปฏิสัมพันธ์ ในลักษณะของการให้ข้อมูลทางเลือกเพื่อการตัดสินใจที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน และเพื่อให้เกิดขบวนการที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการขยายผลและการเติบโตอย่างมีพลังนั้น เป็นฐานคิดที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ในฐานะที่สร้างสรรค์ความร่วมมือเพื่อการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งที่มีความมั่นคงมากขึ้น

ความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่าย

ถ้าหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่า มีหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ

1. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม
2. การสร้างพื้นที่ทางสังคม
3. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม

1. **สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม** ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซ้ำซ้อน หลากหลาย และขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใด องค์กรหนึ่ง ที่จะดำเนินการ แก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมพลังหรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหา และ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น เกิดการรวมกลุ่ม เครือข่าย เกิดผู้นำ เกิดประสบการณ์และมีความต้องการที่จะเชื่อมโยงคน กลุ่ม และประสบการณ์นั้นให้เป็นขบวนการ เพื่อจัดการปัญหาและขยายผลการพัฒนา โดยนัยนี้ จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการจัดการกับ สถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเป็นทั้งการจัดการภายในกลุ่ม องค์กรที่มองเห็นความจำเป็นในการรวมพลัง และการเข้ามาเสริมสร้างของบุคคล องค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้เกิดความตระหนักในสถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน (ลิน สือสวน, 2545, น.1)

2. **การสร้างพื้นที่ทางสังคม** เครือข่ายเป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดม ทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ ต้องการขยายผลการพัฒนาการใช้พลังเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม ที่นำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะเมื่อกลุ่มต่างๆ ในสังคม ที่มีความต้องการคล้ายกัน มีความคิดหรืออุดมคติเหมือนกัน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารกับกลุ่มหรือบุคคลและองค์กรอื่นๆ ในสังคม ทำให้กลุ่มตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคม ที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจให้แก่กันละกัน(ปฐติ มอนซอน และคณะ, 2546, น.2) กระบวนการนั้น จะเป็นการสร้างและให้โอกาสในการพัฒนา ศักยภาพของฝ่ายต่างๆ เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวคิดและกระบวนการนั้นให้กว้างขวางออกไปสู่การ รับรู้ระหว่างกัน โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารและการทำกิจกรรม ซึ่งจะกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ ของเครือข่ายให้ปรากฏภาพลักษณ์ที่ชัดเจน ที่สร้างความรู้สึกร่วมและก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้าน ต่างๆ ตามมา ตัวอย่างเช่น ในเครือข่ายทางธุรกิจ การประสานความร่วมมือเป็นภาคีเครือข่าย ก็เพื่อ การลดต้นทุนในการผลิต ลดภาวะการแข่งขัน และยกระดับมาตรฐานในการผลิตสินค้าและบริการให้ สูงขึ้น ส่วนในเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนา การประสานความร่วมมือเป็นเครือข่าย ก็เพื่อให้เกิด การพึ่งพาอาศัย การเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และเพื่อการผลักดันในเชิงนโยบาย ในขณะที่เครือข่ายประเภท อื่นๆ ก็ใช้ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่าย เพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ซึ่ง ทั้งหมดเป็นการสร้างความหมายและการต่อรองว่า ความสำคัญของตนเองนั้น ก่อให้เกิดพื้นที่ทาง สังคมและใช้พื้นที่นั้นดำเนินกิจกรรมของตนเอง

อีกนัยหนึ่ง การสร้างพื้นที่ทางสังคม ยังหมายถึง การปรับตัวเข้าหาช่องว่างทางสังคมของ ฝ่ายต่างๆ ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และสัมพันธภาพที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีความจำเป็นในการ เสริมสร้างเครือข่าย ตัวอย่างเช่น การใช้พื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการของเครือข่ายย่อย เป็น

สถานที่ศึกษาดูงาน การใช้เวทีประชุมของเครือข่ายเป็นที่ระดมทรัพยากร/แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการใช้กิจกรรมของเครือข่ายเป็นการหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการผลักดันในเชิงนโยบาย ฯลฯ กระบวนการดังกล่าว เป็นการเพิ่มพูนและเป็นสร้างการยอมรับให้กับทุกฝ่าย

ดังนั้น การสร้างพื้นที่ทางสังคม จึงเป็นการเพิ่มช่องว่างและการสร้างตัวตนของเครือข่ายให้ปรากฏขึ้น ซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างและการพัฒนาเครือข่าย

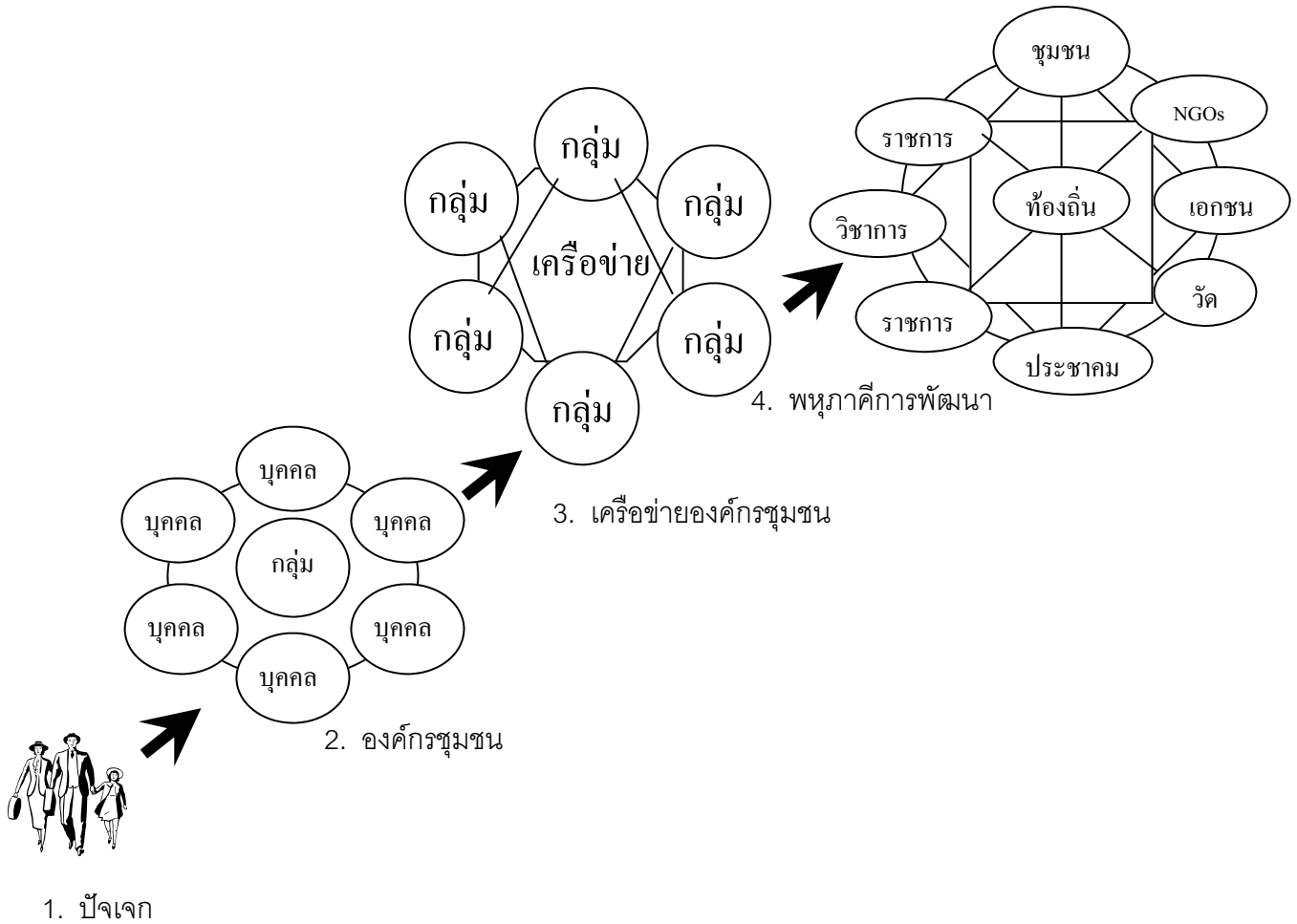
3. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างเครือข่าย คือ การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะเมื่อทุกกลุ่ม องค์กรหรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และเกิดกระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ โดยการประสานผลประโยชน์นั้น อาจมิได้หมายถึง การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเท่านั้น แต่อาจหมายถึง การให้จังหวะและโอกาสของความเป็นไปได้ในทางเลือกของฝ่ายต่างๆ ที่มีต่อกัน

การได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะช่วยกระตุ้นให้เกิดเครือข่าย และเกิดการรักษาพันธกรณีร่วมกันของเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งจะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยของภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นการประสานผลประโยชน์ ในสถานะที่มีการแข่งขันและการต่อรองสูง นอกจากนี้ การดำเนินการภายใต้ระบบที่มีการรักษาผลประโยชน์ต่อกันนั้น จะทำให้เครือข่ายนั้นมีจังหวะในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

การได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะช่วยกระตุ้นให้เกิดเครือข่าย และเกิดการรักษาพันธกรณีร่วมกันของเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งจะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยของภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นการประสานผลประโยชน์ ในสถานะที่มีการแข่งขันและการต่อรองสูง นอกจากนี้ การดำเนินการภายใต้ระบบที่มีการรักษาผลประโยชน์ต่อกันนั้น จะทำให้เครือข่ายนั้นมีจังหวะในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

แผนภาพที่ 1

แสดงความแตกต่างระหว่างกลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่าย

อย่างไรก็ตาม ในการจัดการเครือข่ายนั้น สิ่งที่มีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงหลักการที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การจัดการเครือข่ายเพื่อให้เกิดความสมดุลต่อกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง
2. การจัดการเครือข่ายเพื่อให้เกิดการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในเครือข่ายและผู้คนในสังคม
3. การจัดการเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงบริบทและสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม
4. การจัดการเครือข่าย ที่เน้นการจัดการตัวเองของเครือข่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย

จากกระบวนการและวิธีการจัดการเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น พบว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ในที่นี้จะกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของเครือข่ายที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ดังนี้

ปัจจัยภายใน ที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ได้แก่ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จิตสำนึกต่อส่วนรวมของปัจเจกบุคคล การมีผู้นำเครือข่ายที่มีความรู้ ความสามารถ การมีระบบการบริหารจัดการในเครือข่ายที่เป็นระบบหรือมีกลไกที่เหมาะสมกับเครือข่าย การมีระบบสารสนเทศ/ข้อมูล/ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การมีพันธกรณีที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน การจัดการและการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างภูมิความรู้และขบวนการทางปัญญา และการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แหล่งทุน สถาบันวิชาการ หน่วยงานวิจัย และกองทุนสนับสนุนต่างๆ การมีเวทีสาธารณะ ขบวนการประชาสังคม และสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการรวมพลังเครือข่าย เช่น เหตุการณ์ทางธรรมชาติ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น

สมพันธ์ เตชะอธิก (2537, น.97) ได้กล่าวถึงปัจจัยความเข้มแข็งของเครือข่ายในระดับชุมชนไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. เครือข่ายภายในชุมชน มีข้อควรพิจารณาอยู่ 3 ประการ คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผลของกิจกรรม และความเข้มแข็งของผู้นำ
2. เครือข่ายภายนอกชุมชน ได้แก่ การเชื่อมโยงงานของท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้ของคนนอกชุมชน

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2545, น.40-41) ได้ศึกษาปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชนตามโครงการประสานความร่วมมือระหว่างสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับเครือข่ายภาคประชาชน พบว่า

ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายภาคประชาชน คือ 1) ความหลากหลายของกลุ่ม องค์กร เครือข่ายที่มีอยู่ในสังคม 2) การสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรของภาคประชาชนด้วยกันและกับภาครัฐ/นักวิชาการ 3) การสร้างระบบฐานข้อมูลขององค์กรเครือข่ายที่เป็นระบบ 4) การเฝ้าติดตามประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 5) การเข้าใจและยอมรับในกระบวนการทำงานของกันและกัน 6) ทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น 7) ทุนจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน และ 8) การประสานงานความร่วมมือขององค์กรชุมชนในเชิงผลประโยชน์ต่างตอบแทน

ในขณะที่ข้อจำกัดต่อกระบวนการพัฒนาของเครือข่ายภาคประชาชนคือ 1) นโยบายของภาครัฐบางนโยบายที่ขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน 2) การประสานงานที่มีได้อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจร่วมกับภาคประชาชน 3) ขาดงบประมาณ/ทุนดำเนินการ 4) ขาดองค์ความรู้และหน่วยงานที่สนับสนุนอย่างจริงจัง 5) ขาดการพึ่งพาตนเองในด้านต่างๆ ทั้งทางเทคโนโลยี ทุน หรือบุคลากร ผู้นำ และ 6) ขาดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยังไม่มีความต่อเนื่อง

Scheuing Eberherd (1994 อ้างใน นฤมล นิราธร, 2542) กล่าวถึง ความสำเร็จของการทำงานแบบเครือข่ายว่า ไม่ได้ตัดสินเพียงการหาเครือข่ายเท่านั้น แต่จะต้องมองให้ไกลถึงผลสำเร็จของงานจากองค์กรเครือข่ายด้วย สิ่งสำคัญต่อความสำเร็จในการทำงานเครือข่าย ได้แก่

1. การมีพันธะสัญญาที่หนักแน่นระหว่างกัน หมายถึง การมีอุดมการณ์และความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น แล้วยังหมายถึงการมีมิตรภาพที่ใกล้ชิด มีสายสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย การมีมิตรภาพและสายสัมพันธ์นั้นมีสิ่งที่จะสร้างได้ข้ามคืน แต่หมายถึง การผ่านกระบวนการทำงาน ความสำเร็จ ความล้มเหลวร่วมกัน และร่วมปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

2. การพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เครือข่ายการทำงาน จะมีประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ ก็ต่อเมื่อแต่ละองค์กรที่มาร่วมเป็นเครือข่ายมีการปรับปรุงพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

3. การรักษาพันธกรณีระยะยาว คือ การสร้างพันธกรณีระยะยาวมีความเกี่ยวพันกับองค์ประกอบในข้อแรก เพราะการปรับปรุงพัฒนาอยู่ตลอดเวลาต้องการข้อผูกพันระยะยาว เพื่อที่จะสามารถแลกเปลี่ยนทรัพยากรการทำงานร่วมกัน และสร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ รวมถึงการระดมทุนในระยะยาว นอกจากนี้ “การติดต่อสื่อสาร” เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะรักษาความสัมพันธ์ในการสร้างมิตรภาพ การร่วมสุขร่วมทุกข์ และประวัติศาสตร์

4. การเสริมพลังการทำงาน ได้แก่ การสนับสนุนให้องค์กรเครือข่ายได้มีโอกาสแสดงความสามารถ ตลอดจนใช้วิจารณ์ญาณของตนในการร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหาต่างๆ เช่น การหาทุน การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ การเสริมทักษะ การสร้างเครือข่ายให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน และการสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานทางวิชาการต่างๆ นอกจากนี้การเสริมพลังในการทำงานยังหมายถึง ความสามารถในการจัดหาทรัพยากรในลักษณะๆ ที่จำเป็นต่อการทำงานของเครือข่าย

5. ภาวะผู้นำ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าองค์ประกอบใดๆ ภาวะผู้นำ หมายถึง การสร้างวิสัยทัศน์ในเชิงกลยุทธ์ รวมทั้งการชักจูงที่โน้มน้าวให้ผู้อื่นเห็นความสำคัญของสิ่งที่จะทำงานร่วมกันและยังหมายถึงการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นต่อการทำงาน เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายและผลสำเร็จของงาน นอกจากนี้ ผู้นำ จะต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต ขยันเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ส่วนการศึกษาของ ปาน กิมปี (2540, น. 30-31) ได้กล่าวถึง วิธีการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ ที่ประสบผลสำเร็จว่า ควรมีการดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหา แสวงหาทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

2. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ การประสานเชื่อมโยง หน่วยงานต่างๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และจะต้องมีการระดมทรัพยากรความรู้ วิทยากร อาคารสถานที่ ฯลฯ เพื่อให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สำคัญได้แก่

1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความตระหนักปัญหาการมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและความสามารถในการเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง

2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเผยแพร่แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา การให้ความสำคัญและความต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ ความร่วมมือ และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง

ส่วนการศึกษาของ ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล (2538, น.122) ที่ได้ศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบการเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชน พบว่า มีเงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเครือข่ายหลายประการ คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติสูง บทเรียนการเผชิญวิกฤติการณ์ปัญหาาร่วมกัน การเรียนรู้ปัญหาบทเรียน และการแก้ไขปัญหาวัฒนธรรม ประเพณีที่ทำให้มีการพบปะ การผลิตทางอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิต องค์กรชุมชนหรือการรวมกลุ่มทำกิจกรรมแก้ไขปัญหา ระบบการจัดการกลุ่มเครือข่าย ความสามารถของผู้นำ การคมนาคมและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สถานการณ์ทางการเมือง ทั้งในระดับชุมชน เช่น การปกป้องทรัพยากรชุมชนและระดับชาติ ที่เป็นกระแสสนับสนุนบรรยากาศแบบประชาธิปไตย และการสนับสนุนจากภายนอกที่เกี่ยวข้องการทำงานในด้านนั้นๆ ทั้งด้านความรู้ ข่าวสาร ทูน และกระบวนการ

นอกจากการพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของเครือข่ายแล้วสิ่งที่ผู้ทำงานด้านเครือข่ายจะต้องคำนึงถึง คือ การเรียนรู้และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่ง ปารีชาติ สถาปิตานนท์และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546, น.8) ได้เสนอข้อควรคำนึงในการทำงานและการจัดการเครือข่ายไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1. เครือข่ายประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย กล่าวคือ สมาชิกในเครือข่ายส่วนใหญ่มีความสนใจในการทำงาน มีแนวคิด วิธีการ มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ดังนั้น ในการดำเนินการกับบุคคลฝ่ายต่างๆ ในเครือข่าย จึงต้องคำนึงถึงความหลากหลายของสมาชิก

2. เครือข่ายที่ดีและมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีชีวิตชีวา กล่าวคือ ควรมีกระบวนการที่เกื้อหนุนความสามารถของสมาชิกในฐานะปัจเจกบุคคลให้สูงขึ้น เพื่อให้ปัจเจกบุคคลได้พัฒนาตนเอง และพัฒนากลุ่มและเครือข่ายให้ไปสู่เป้าหมายของสังคมร่วมกัน โดยความมีชีวิตชีวานั้น ยังหมายถึงการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การมีความเคลื่อนไหวของข้อมูลข่าวสาร และการรักษาความสัมพันธ์ของมวลสมาชิก

3. เครือข่ายที่ดีและมีประสิทธิภาพจะต้องมีการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร กล่าวคือ เครือข่ายจะต้องมีการจัดการกับข้อมูลข่าวสาร มีการกระจายระบบสารสนเทศแก่สมาชิก ที่สามารถให้ความหมาย หรือมุมมองในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งข้อมูลสารสนเทศนั้น จะต้องมาจากการวิเคราะห์บนฐานข้อมูลที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่าย

4. เครือข่ายจำเป็นต้องมีชุมทาง (hub) ที่หลากหลาย โดยชุมทางหรืออาจเรียกว่า “ศูนย์ประสานงาน” ควรมีกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ และทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราวให้สมาชิกทราบ โดยเฉพาะข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์และกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

5. เครือข่ายจำเป็นต้องมีผู้จัดการเครือข่าย (network manager) เพื่อช่วยดูแลกิจกรรมและประเมินความต้องการของสมาชิกในเครือข่ายโดยการสนับสนุนการบริการต่างๆ ที่สมาชิกต้องการ เช่น ช่วยจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การกำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมายในการทำงาน ตลอดจนช่วยวิเคราะห์ระบบและสภาวะแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยผู้จัดการเครือข่ายอาจเป็นเพียงผู้ที่สมาชิกในเครือข่ายมอบหมายให้ดำเนินการแทนสมาชิกในบางช่วงเท่านั้น นอกจากนี้ เครือข่ายควรมีทีมจัดการ ที่มีความรู้ความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถเรียนรู้ได้เร็ว รอบรู้ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งสามารถจัดการ “ชุมทาง” ที่เป็นพื้นที่ทำงานของเครือข่ายในท้องถิ่นต่างๆ

จากผลการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งและความสำเร็จของเครือข่ายนั้นมาจากปัจจัยที่หลากหลายทั้งปัจจัยภายในเครือข่ายที่เป็นการจัดการในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มและเครือข่าย และปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว รวมทั้งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เข้ามาเสริมสร้างการพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย โดยปัจจัยในแต่ละด้านนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับฐานคิด บริบททางสังคม และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ อยู่เสมอ ดังนั้น การเสริมสร้างความเป็นเครือข่ายให้เป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง มีชีวิตชีวานั้น จะต้องศึกษาถึงสถานการณ์และปัจจัยต่างๆ ตามที่กล่าวแล้ว และมีการปรับเปลี่ยน เรียนรู้ รวมทั้งมีการจัดการตนเองอย่างต่อเนื่อง

บทสรุป ทฤษฎี แนวคิดและฐานคิด เรื่อง “เครือข่าย”

จากฐานคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า “เครือข่าย” และ “เครือข่ายทางสังคม” ได้ถูกนำมาอธิบายเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการต่างๆ ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยยึดหลักการพื้นฐานของเครือข่ายที่เป็นธรรมชาติอย่างยิ่ง เป็นข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ และเป็นกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีความสำคัญต่อความเป็นองค์กรที่จัดการตนเอง เพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกระบวนการทางสังคมและความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่ง

ฐานคิด 3 ประการ คือ 1) เครือข่ายคือธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง 2) เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ 3) เครือข่ายคือโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ นั้น เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายในฐานะของข่ายใยชีวิต และความเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยของสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ที่ยั่งยืน เสมือนตาข่ายที่โยงใยและซับซ้อน และเหมือนห่วงโซ่ของสิ่งต่าง ๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ในขณะที่ฐานคิดของเครือข่ายอีก 2 ประการ คือ 1) เครือข่ายคือระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 2) เครือข่าย คือ การขยายผลและการเติบโตอย่างมีพลัง นั้น เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงในสังคมมนุษย์ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งในด้านความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกันในเชิงวัฒนธรรมความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีทั้งในด้านการพึ่งพา การขัดแย้ง และการครอบงำสิทธิ์และประโยชน์ แล้วพัฒนาระบบความสัมพันธ์นั้นด้วยกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดทั้ง 5 ประการนั้น มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจถึงความ เป็นเครือข่ายโดยเฉพาะการนำฐานคิดข่ายใยชีวิตมาอธิบายเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันในมิติของความสัมพันธ์ที่โยงใย

เครือข่ายเป็นแนวคิดที่เติบโตมาจากมุมมองด้านชีววิทยาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมชาติของสรรพสิ่งที่มีจุดเริ่มต้น เติบโต หยุดพัก และขยายขยายโดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลา และสถานการณ์แวดล้อม และมองว่า เครือข่ายเป็นสัมพันธ์ภาพของสมาชิก ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย ที่มุ่งเน้นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่าง “ข่าย” ต่างๆ โดย “ข่าย” จะเป็นเครือข่ายไม่ได้ ถ้าหากปราศจาก “งาน” ดังนั้นข่ายจะเป็นเครือข่ายได้นั้น “ข่าย” หรือ “net” ก็ต้อง “ทำงาน” หรือ “work” ร่วมกันเป็น “network” โดยเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ บนความแตกต่างหลากหลายของสมาชิก ซึ่งเห็นคุณค่าและประโยชน์ในความเป็นเครือข่าย โดยมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับช่องทางการติดต่อสื่อสาร ที่จะก่อให้เกิดการรับรู้และการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัย เรื่อง การสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ นั้นได้มุ่งศึกษาถึงแนวทางในการเตรียมความพร้อมและประสานงานเพื่อสร้างและพัฒนาระบบ เชื่อมต่อ เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ภาคเหนือ โดยมีเป้าหมายในการวิจัยเพื่อศึกษาและ วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับประเทศ และภูมิภาค เพื่อสำรวจข้อมูลความ ต้องการและความมุ่งมั่นในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ และเพื่อศึกษา แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ ตลอดระยะเวลาในการ วิจัยนั้นผู้วิจัยและทีมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ และสถานการณ์การท่องเที่ยว ในชุมชนที่ เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับพื้นที่ ชุมชน และระดับจังหวัด รวมถึงระดับภาคเหนือ ทั้งนี้เพื่อมุ่งหวังการ ประสานความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานเชิงเครือข่ายต่อไป

3.1 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น เป็นกระบวนการวิจัยที่ เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่มีปัญหาร่วมกันหรือมีความสนใจอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงร่วมกันโดยเป็นการ เชื่อมโยงกันระหว่างการปฏิบัติ (Action) กับการวิจัย (Research) ซึ่งจะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการวิจัยแบบนี้เป็นกระบวนการวิจัยที่เป็นวงจรต่อเนื่องของการวางแผน (planning) การลงมือ ปฏิบัติตามแผน (action) การสังเกต (observation) วิธีการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติและการ สะท้อนความคิดเห็นเชิงวิพากษ์หรือการทบทวน ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล (critical reflection) ต่อ วิธีการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติ เพื่อที่จะร่วมกันวางแผนใหม่ (re-planning) โดยทำอย่างนี้เป็น วงจรต่อเนื่อง ทั้งนี้ความรู้ ความเข้าใจที่เรียนรู้จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นก่อน (previous activities) จะถูก ใช้เป็นบทเรียนในการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการปฏิบัติของกิจกรรมถัดไป จะเห็นได้ว่าการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้มีใช้เทคนิคเฉพาะหากเป็นกระบวนการวิจัยโดยรวม (methodology) ที่ ประกอบไปด้วยโลกทัศน์และเทคนิค (อุทัย, 2539) ดังนั้นในแต่ละขั้นตอนหรือกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็น การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนความคิดเห็น และการวางแผนใหม่นั้นนั้นต้อง เกิดขึ้นจากการร่วมมือกันของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการที่จะปฏิบัติการในทุกๆขั้นตอน หรือ กิจกรรมดังกล่าว

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอนใหญ่ๆ 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ

1.1 กระบวนการหาผู้สนใจปรากฏการณ์ ทางสังคมร่วมกัน เป็นการแสวงหาผู้สนใจในประเด็น การท่องเที่ยวโดยชุมชนและได้ร่วมกันสร้างทีมวิจัยหลักขึ้นมา จากนักวิจัยที่มีประสบการณ์ในการ ศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.สำนักงานภาค มาแล้ว พร้อมกับ การศึกษาข้อมูลในเชิงปรากฏการณ์ทางสังคมและสถานการณ์ปัญหาเพิ่มเติมเพื่อแจ่มแจ้งและชี้ให้เห็น ถึงปัญหาสำคัญต่างๆให้ชัดเจนขึ้น

1.2 พิจารณาเลือกประเด็นเพื่อการวิจัยและตั้งคำถามการวิจัยเป็นการเลือก ประเด็นการ ศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การตั้งคำถามและพัฒนาไปสู่การ กำหนดเป้าหมายของการศึกษาวิจัย โดยมองจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชน

1.3 หาผู้เข้าร่วมทีมวิจัยเพิ่มเติม เป็นการค้นหาหรือเลือกกลุ่มคนหรือเชิงกลุ่มคนที่มีศักยภาพมี ประสบการณ์งานพัฒนาในระดับพื้นที่มาร่วมทีมวิจัยพื้นที่ทั้งในส่วนของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ของ องค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในพื้นที่นั้นๆ หรือในประเด็นการวิจัยนั้นๆ โดยเลือกหลังจากที่ ได้กำหนดพื้นที่วิจัยแล้ว

1.4 วางแผนการทำวิจัย โดยเริ่มดำเนินการ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยว โดยชุมชน ทั้งในสามพื้นที่หลักในการศึกษาวิจัย ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัด แม่ฮ่องสอน ทั้งนี้เพื่อค้นหาทีมวิจัย บุคคลที่จะเข้าร่วมทีมในการดำเนินงาน และร่วมวางแผนกับทีมใน พื้นที่เพื่อดำเนินการวิจัยต่อทั้งในสามจังหวัดที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษา

1.5 ดำเนินการอื่นๆ ที่จำเป็น เป็นการพิจารณาแผนการวิจัย หรือขั้นตอนของการวิจัยทั้งหมด ของการวิจัยว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องและเป็นไปได้จริงหรือไม่เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ ยิ่งขึ้น

2. ขั้นลงมือทำ

ในกระบวนการดำเนินการวิจัยหรือระหว่างการจัดกิจกรรมของขั้นตอนนี้จะต้องมีการ ดำเนินการ ใน 4 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

2.1 การเตรียมการ ทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การเตรียมวัสดุอุปกรณ์วางแผนขั้นตอน ต่างๆ และการแบ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน ส่วนนี้จะมีความสำคัญในแง่ของความพร้อมในการ จัดการกิจกรรมแต่ละครั้งซึ่งหมายถึงผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่คาดหวัง ไว้หรือไม่

2.2 การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานที่วางไว้และการปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขที่พบ ซึ่งมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียดและขั้นตอนมาก

2.3 การบันทึกกระบวนการ เป็นขั้นตอนสำคัญของการวิจัยเพราะต้องมีการบันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็นทั้งหมด ใช้ในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์และสรุปผลสุดท้ายของการวิจัย ทั้งข้อมูลจากรายงานการสรุปกิจกรรม การสังเกตการณ์ การบันทึกเทปและการบันทึกภาพ

2.4 การสรุปบทเรียน หรือการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งซึ่งจะนำไปประกอบการวางแผนการดำเนินกิจกรรมในครั้งต่อไป รวมถึงการนำไปประกอบการวิเคราะห์สรุปผลขั้นสุดท้ายของการวิจัย

กระบวนการดำเนินงาน

1. การประชุม พุดคุยเพื่อวางแผน กำหนดทิศทางการประสานความร่วมมือในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชน ภาคเหนือร่วมกับเครือข่ายนักวิจัย นักวิชาการ และที่ปรึกษา
2. หารือกลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ
3. ประชุมทีมเพื่อยกร่างโครงการวิจัย การสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ภาคเหนือ รวมทั้งกำหนดพื้นที่นำร่อง ใน 3 จังหวัด ได้แก่ จ.เชียงใหม่ จ.เชียงราย และ จ.แม่ฮ่องสอน
4. ค้นหา ประสานคนที่จะร่วมเป็นทีมในการดำเนินการจากทั้ง 3 พื้นที่เป้าหมาย
5. จัดทำแผนการดำเนินการ (Action Plan)
6. ลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้
7. จังหวัดเชียงใหม่
  - 7.1 จัดประชุมเพื่อสรุปบทเรียนโครงการวิจัย การพัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงใหม่
  - 7.2 ประสานทีมวิจัยจากโครงการวิจัย (เดิม) วางแผนการดำเนินงานต่อ
  - 7.3 จัดประชุมเพื่อพูดคุย กลไกการจัดการเครือข่าย ข้อมูลด้านโปรแกรมการท่องเที่ยว อัตราค่าบริการ รวมทั้งระบบการบริหารจัดการเครือข่ายฯ จำนวน 3 ครั้ง
  - 7.4 จัดประชุมร่วมระหว่างทีมวิจัยเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงใหม่ ร่วมกับกลุ่มผู้ประกอบการ การท่องเที่ยว จ.เชียงใหม่ จำนวน 2 ครั้ง เพื่อร่วมกันกำหนดกฎ กติกา ข้อตกลงในการประสานการจัดการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงใหม่

- 7.5 จัดกิจกรรม “พาผู้ประกอบการทัวร์” ในเส้นทางเชียงดาว – หนองบัว อ.ไชยปราการ 1 ครั้ง เพื่อประชาสัมพันธ์ และกำหนดกฎ กติการ่วมระหว่างบริษัททัวร์กับชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว
- 7.6 จัดประชุมเพื่อสรุปบทเรียนพร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากบริษัททัวร์เกี่ยวกับโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เครือข่ายฯ นำเสนอ
- 7.7 ทดลองช่องทางจัดจำหน่ายโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกับบริษัททัวร์ที่มีพันธะสัญญาร่วมกัน จำนวน 10 บริษัท ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว
- 7.8 จัดประชุมสรุปบทเรียนจากการรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวที่ผ่านมา
- 7.9 เข้าร่วมกิจกรรม “เที่ยวทั่วไทยไปกับสหพันธ์” ครั้งที่ 2 เพื่อร่วมจัดนิทรรศการและจัดจำหน่ายโปรแกรมการท่องเที่ยว
- 7.10 จัดประชุมเพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานของเครือข่ายฯ และวางแผนการดำเนินงานต่อหลังจากปิดโครงการวิจัย

8. จังหวัดเชียงราย

- 8.1 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ชุมชน หน่วยงานที่เลี้ยงทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรอิสระ (NGOs) เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว และแสวงหาคนเข้าร่วมเป็นที่วิจัยในการดำเนินการ
- 8.2 จัดเวทีวิเคราะห์ ประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย
- 8.3 จัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่อง แนวคิด การท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 8.4 จัดเวทีพูดคุยเรื่อง แนวทาง ทิศทาง เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย
- 8.5 จัดเวทียกร่างโครงการวิจัย การสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย จำนวน 7 ครั้ง
- 8.6 จัดเวทีประชุมเพื่อพิจารณา (ร่าง) โครงการวิจัยร่วมกับผู้ประสานงาน สกว. สำนักงานภาค
- 8.7 จัดส่งโครงการเพื่อทำสัญญา กับ สกว. สำนักงานภาค
- 8.8 ดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้

9. จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 9.1 ประชุมร่วมกับทีมที่ปรึกษาเพื่อวางแผนการดำเนินการร่วมกัน
- 9.2 เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมของจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมทั้งการประชุมอื่นๆ ของโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จ.แม่ฮ่องสอน

- 9.3 จัดประชุม วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
- 9.4 วางแผนการดำเนินการของเครือข่ายฯ
- 9.5 จัดทำแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลความต้องการในการเชื่อมประสานเครือข่ายฯ
- 9.6 จัดประชุมเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม
- 9.7 จัดทำหลักสูตรการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกับวิทยาลัยชุมชน โดยเริ่มในพื้นที่นำร่อง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 9.8 จัดทำคู่มือการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 9.9 จัดประชุมเพื่อวางแผน กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
- 9.10 จัดประชุมยกร่างโครงการวิจัย การสังเคราะห์องค์ความรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
- 9.11 จัดประชุมทีมวิจัยเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานของโครงการวิจัย (Action Plan)
- 9.12 นำเสนอโครงการวิจัยในเวทีเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน
- 9.13 ดำเนินการจัดส่งโครงการวิจัยยัง สกว.สำนักงานภาค
- 9.14 ดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้

3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย

ชุมชนท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดแม่ฮ่องสอน
เครือข่ายชุมชนวิจัยท่องเที่ยว ภาคเหนือ ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ภาค

3.3 ประชากรเป้าหมายและทีมวิจัย

เนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นประชากรเป้าหมายและทีมวิจัย จึงเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันกล่าวคือ ไม่มีผู้ทำวิจัยและไม่มีผู้ถูกวิจัยแต่เป็นลักษณะของ “ผู้ร่วมวิจัย” ซึ่งหมายถึงทั้งนักวิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมายมาทำงานร่วมกัน ในส่วนของนักวิจัยและกลุ่มคนที่ทำวิจัยร่วมกัน เรียกทีมนี้ว่า “ทีมวิจัยหลัก” ทีมนี้จะเน้นงานตั้งแต่การเริ่มต้นศึกษาปัญหา การสำรวจพื้นที่เป้าหมาย การดึงคนพื้นที่หรือคนที่เกี่ยวข้องมาร่วมทีมวิจัย การสนับสนุนการดำเนินงานในระดับพื้นที่ การวิเคราะห์ผลและการเขียนรายงานการวิจัย เป็นต้น

ในส่วนของกลุ่มเป้าหมายซึ่งมีจำนวนมากอาจจะต้องเลือกตัวแทนหรือผู้นำมาร่วมดำเนินการหลักหรืออาจใช้วิธีผลัดเปลี่ยนกันดำเนินการเพื่อกระจายการเรียนรู้กันให้ทั่วถึงมากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในเรื่องเวลาที่จำกัดที่ผู้นำหรือตัวแทนกลุ่มเป้าหมายมีอยู่เรียกทีมนี้ว่า “ทีมวิจัยพื้นที่” ซึ่งจะ

เน้นบทบาทการเตรียมการและการดำเนินงานในระดับพื้นที่ทุกกระบวนการของการวิจัย การร่วมวิเคราะห์และสรุปข้อมูลในระดับพื้นที่

รายชื่อทีมวิจัย

1. คุณสุภาวดี ทองพรวาณิชย์	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. คุณพรหมินทร์ พวงมาลา	นักวิจัย
3. คุณมนเณชฎี เทศอินทร์	นักวิจัย
4. คุณไพโรศาล พุทธพันธ์	นักวิจัย
5. คุณไกรสิทธิ์ สิทธิโชคก	นักวิจัย
6. คุณเบญจวรรณ วงศ์คำ	นักวิจัย
7. คุณอนงนาฏ ปัญญาใหญ่	นักวิจัย

ที่ปรึกษาโครงการ

1. ดร.สินธุ์ สโรบล	ผู้ประสานงาน สกว.สำนักงานภาค
2. คุณพจนา สอนศรี	โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (Rest)
3. คุณภราเดช พย์ขมิ้น	การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

3.3 แหล่งข้อมูล และวิธีการเก็บข้อมูล

3.4.1 ข้อมูลที่ใช้ประกอบในการศึกษาวิจัย จำแนกเป็น 2 ประเภทคือ

3.4.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดเวทีชาวบ้าน การสนทนากลุ่ม เป็นต้น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง และได้มีการใช้กล้องถ่ายภาพบันทึกภาพ และมีการใช้เทปบันทึกเสียงเพื่อช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.4.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมไว้แล้วโดยบุคคล กลุ่มบุคคล และสถาบันต่างๆ เช่น เอกสาร รายงานวิจัย บทความ วารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ หนังสือ รวมถึง ข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

3.4.2 วิธีการเก็บข้อมูล

3.4.2.1 การค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้วจากห้องสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร้านหนังสือต่างๆ หนังสือ งานวิจัยที่ได้มีการศึกษาไว้แล้วในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

3.4.2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) โดยสัมภาษณ์จากผู้รู้ที่อยู่ในชุมชน นักวิจัยเพื่อทอ

ถิ่น และโดยการสุ่มตัวอย่างประชากรที่จะสัมภาษณ์แบบบอกต่อ (Snowball Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยจะต้องเลือกบุคคลตัวอย่างขึ้นมาจำนวนหนึ่งซึ่งมีลักษณะตามที่ต้องการ โดยสอบถามจากผู้รู้ในชุมชน จากนั้นให้ตัวอย่างเหล่านี้แนะนำหรือบอกรายชื่อคนอื่นๆ ที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะอย่างที่ต้องการ เพื่อที่จะเป็นตัวอย่างที่ผู้วิจัยจะไปสัมภาษณ์เป็นกลุ่มต่อไป

3.4.2.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) เป็นการสังเกตการณ์ในขณะที่ได้ดำเนินกิจกรรมการวิจัยทั้งการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การประชุมเชิงปฏิบัติการ และได้มีการบันทึกกระบวนการไปพร้อมๆกัน

3.4.2.4 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) เป็นการสังเกตการณ์โดยที่ผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการวิจัยแต่มีโอกาสได้ร่วมในกิจกรรมการวิจัยในฐานะผู้สังเกตการณ์ เท่านั้น เพื่อเป็นการศึกษาบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนพูดคุยของกลุ่มคน

3.4.2.5 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูล ในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้จุดประเด็นเพื่อชักจูงให้เกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นในการสนทนาโดยมีผู้เข้าร่วมพูดคุยประมาณ 6-10 คน

3.4.2.6 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับบุคคล เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการที่สำคัญมากกิจกรรมหนึ่งที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทุกสถานที่ที่มีโอกาสหรือขาดโอกาสก็ตามซึ่งอาจจำเป็นต้องสร้างโอกาสให้กับตัวเองมากยิ่งขึ้น โดยมีเทคนิคหรือทักษะที่สำคัญคล้ายกับการประชุมกลุ่มย่อยเป็นพื้นฐาน ซึ่งในปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยีสื่อสารมากขึ้น เช่นการพูดคุยกันทางโทรศัพท์ ซึ่งมีความเหมาะสมกับบางชุมชน บางพื้นที่เท่านั้น เป็นการสนทนาร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เช่นผู้ร่วมทีมวิจัย องค์กรหรือผู้สนับสนุนชาวบ้านทั่วไป กลุ่มเพื่อน และครู อาจารย์เพื่อเป็นการประเมินสถานการณ์ความเป็นจริงปัจจุบันและการประเมินเพื่อสรุปปัจจัยต่างๆที่เกิดขึ้นในระหว่างการวิจัยผ่านบุคคลเพื่อที่จะชี้ให้เห็นแนวความคิดและวิธีการของการวิจัยและพัฒนาบางอย่าง ซึ่งจะทำให้การมองภาพทิศทางและแผนงานในอนาคตที่ชัดเจนและกว้างขวางขึ้น

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระดับบุคคลนี้ มีความสำคัญมากในแง่การค้นหาข้อมูลในเชิงลึกที่บุคคลไม่สามารถพูดคุยได้ในกรณีที่มีผู้เข้าร่วมมีจำนวนมาก และถ้าหากบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกันมาก่อนข้อมูลนั้นจะไม่ถูกเปิดเผยในระหว่างการประชุม ซึ่งนักวิจัยควรจะต้องเก็บคำถามนั้นไว้ เพื่อที่จะสอบถามเป็นการส่วนตัวหลังจากการประชุมในกลุ่ม ที่สำคัญกิจกรรมนี้ยังเป็นการตรวจสอบความคิดซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มคนในชุมชนและกลุ่มคนที่ร่วมกระบวนการวิจัยว่ามีความเหมือน ความต่างและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ต่อไปในอนาคต

3.4.2.7 เทคนิค AIC (Appreciation, Influence and Control) เป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ที่เป็นระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหาชัดเจนจำกัด ความต้องการและศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ เป็นการใช้ประสบการณ์และความคิดสร้างสรรค์ของผู้เข้าร่วมกระบวนการในการช่วยกันกำหนดแผน และแนวทางในการจัดการป่าชุมชนในอนาคต

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปข้อค้นพบเพื่อตอบคำถามการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

- คำถามวิจัยหลัก : จะมีแนวทางในการเตรียมความพร้อมและประสานงานเพื่อสร้างและพัฒนาระบบเชื่อมต่อเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างไร
- ประเด็นอื่นๆ
  - ศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับประเทศ และภูมิภาค
  - สืบหาข้อมูลความต้องการและความมุ่งมั่นในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ
  - เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ
  - ศึกษากลไกในการเกิด และการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละจังหวัด

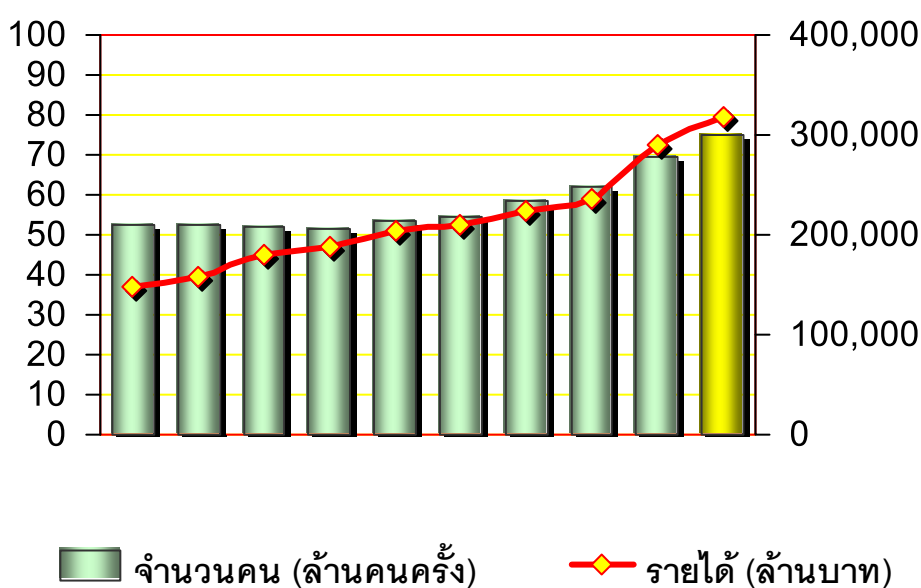
โดยข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ทั้งหมด ทั้งข้อมูลมือสอง และข้อมูลจากการบันทึกกระบวนการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมในแต่ละครั้ง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน การสัมภาษณ์ หลังจากที่ผ่านมาการตรวจสอบแล้ว จะถูกนำมาจัดระเบียบเพื่อประมวลผล และนำไปวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อเชื่อมโยงกับแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และเชื่อมกับประเด็นในการศึกษาแนวทาง การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่จะนำไปสู่ทิศทางการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับภาคเหนือต่อไป

บทที่ 4

ประมวลสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาพรวมประเทศไทย

สถานการณ์การท่องเที่ยวตลาดในประเทศ

สถานการณ์ท่องเที่ยวคนไทยภายในประเทศปี 2538-2547 มีการเติบโตเพิ่มสูงขึ้นโดยตลอด โดยเฉพาะในปี 2546 และในปี 2547 ทั้ง ๆ ที่มีอุปสรรคมากมายตลอดปี

จำนวนคน (ล้านคนครึ่ง)

รายได้ (ล้านบาท)

ผลการดำเนินงานการตลาดการท่องเที่ยวคนไทยภายในประเทศ ปี 2547

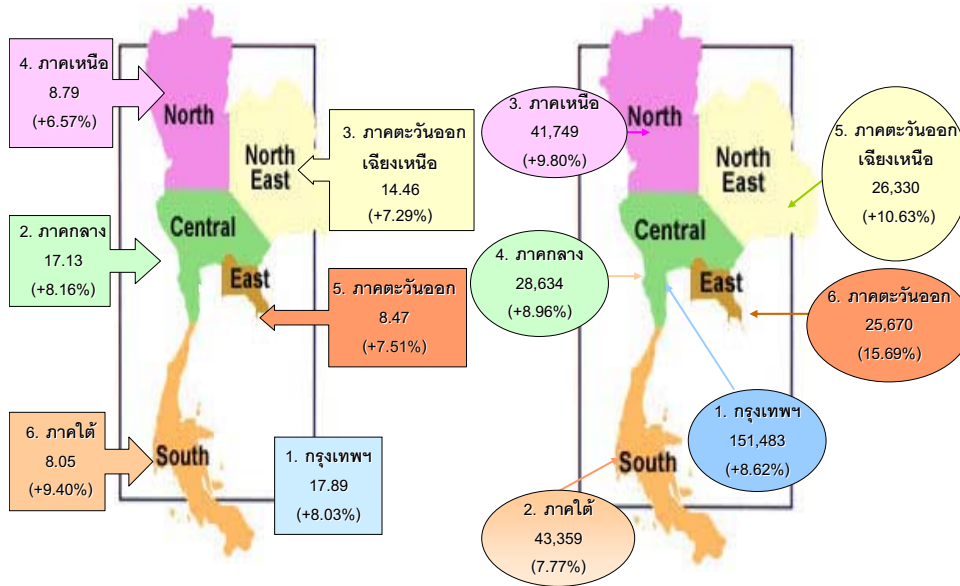
จากผลสำเร็จที่ผ่านมา ได้สะท้อนถึงความร่วมมือกัน ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนที่ตื่นตัวให้ความสำคัญกับการส่งเสริมรณรงค์ให้คนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้น

	ปี 2547	ปี 2546
จำนวน (ล้านคนครึ่ง)	74.79 (+7.84)	69.36 (+12.20)
รายได้ (ล้านบาท)	317,200 (+9.39)	289,900 (+23.22)
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย (บาท/คน/วัน)	1,852	1,824
วันพักเฉลี่ย (วัน)	2.60	2.61

การกระจายตัวและรายได้จากการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทยในแต่ละภูมิภาค ปี 2547

จำนวนการเดินทาง (ล้านคนครั้ง)

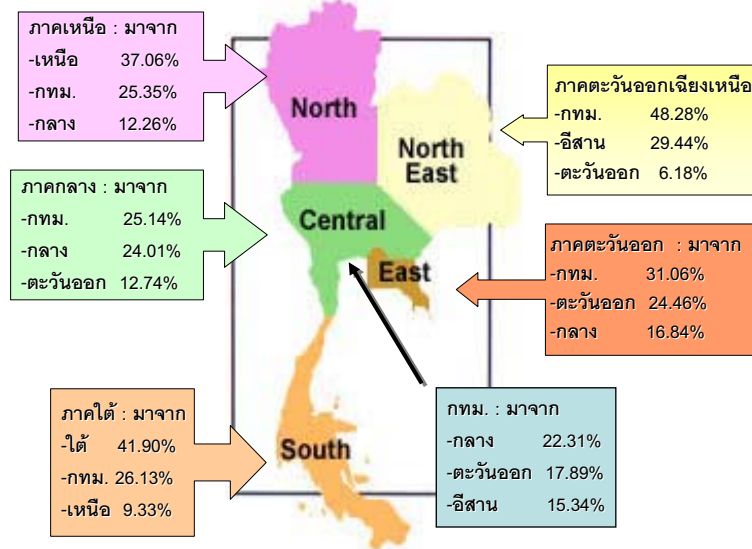
รายได้จากการท่องเที่ยว (ล้านบาท)

ถิ่นที่มาของผู้เยี่ยมเยือนคนไทยแบ่งตามภูมิภาค ปี 2547

จำนวนการเดินทาง

หน่วย : ล้านคนครั้ง

สถานการณ์นักท่องเที่ยวตามกลุ่มตลาด

- สัดส่วนนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว 59 : 41
- อายุ : สัดส่วนช่วงอายุ 25-34 ปี มากที่สุด 34.31% แต่กลุ่มผู้สูงอายุ ตั้งแต่ 45 ปีขึ้นไปกลับเติบโตสูง 13.59%
- อาชีพ : พนักงานลูกจ้างเติบโตสูงที่สุด 20.10%

สถานการณ์ท่องเที่ยวตามพฤติกรรมการเดินทาง

- วัตถุประสงค์ : เพื่อการท่องเที่ยว เติบโตสูง +15.40% รองมาเป็นประชุมสัมมนา เติบโต +9.84%
- ความถี่ : ท่องเที่ยวครั้งแรกเข้าสู่พื้นที่ เติบโตมากที่สุด +23.38% แต่การเดินทางท่องเที่ยวมากกว่า 2 ครั้ง ลดลง -2.72%
- ถิ่นที่อยู่ : ส่วนใหญ่ท่องเที่ยวในภูมิภาคตนเองและเขต กทม. ร้อยละ 70

ปัจจัยและผลกระทบต่อแนวโน้มการท่องเที่ยว

- ❖ เศรษฐกิจของประเทศมีแนวโน้มชะลอตัวลง คาดการณ์ GDP อยู่ที่ 5.5-6.5% อัตราเงินเฟ้อ 3.5%
- ❖ ราคาและ value added ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการตัดสินใจ
- ❖ อินเทอร์เน็ตและสายการบินต้นทุนต่ำ เข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้น
- ❖ คมนาคมสะดวก package ท่องเที่ยวหลากหลาย ทำให้มีการเดินทางข้ามภูมิภาคมากขึ้น
- ❖ มีการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้น และการตัดสินใจบนพื้นฐานของความคุ้มค่าต่อการเดินทางท่องเที่ยว
- ❖ นักท่องเที่ยวคนไทยเฉพาะกลุ่มขยายตัวสูง และมีการใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น
- ❖ สถานการณ์ท่องเที่ยวมีโอกาสเปลี่ยนแปลงและได้รับผลกระทบสูงจากวิกฤตการณ์ทั้งภายในและภายนอก

แผนการตลาดการท่องเที่ยวในประเทศ

กระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราภายในประเทศและกระจายรายได้สู่ภูมิภาค

- เพิ่มจำนวน
- เพิ่มรายได้
- กระจายพื้นที่

เป้าหมายและรายได้จากการเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศรายภูมิภาค

กลุ่มเป้าหมายตลาดในประเทศปี 2549

ครอบครัว วัยทำงาน ผู้มีรายได้สูง ผู้สูงอายุ เยาวชน

กลุ่มสนใจเฉพาะ : การท่องเที่ยวทางรถยนต์ ประชุมสัมมนา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ นิเวศ และกึ่งผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เกษตร กอล์ฟ ดำน้ำ และ ศาสนา

สินค้าทางการท่องเที่ยวปี 2549

กลุ่มที่ 1 สินค้าทั่วไป

1. หาดทราย ชายทะเล
2. เมืองและชุมชน
3. ธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. ความสนใจพิเศษ
5. เทศกาล และงานประเพณี

กลุ่มที่ 2 สินค้าพิเศษ

1. UNSEEN PRODUCT
2. เส้นทางความสุข 40 เส้นทาง

กลยุทธ์การตลาดในประเทศ ปี 2549

1. ส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดทั้งภายในและระหว่างภูมิภาค
2. ส่งเสริมการท่องเที่ยวช่วงนอกฤดูกาล
3. ส่งเสริม Event Marketing
4. เพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินการด้านการตลาด

องค์ประกอบการท่องเที่ยวที่สำคัญ

1. นักท่องเที่ยว
2. สิ่งอำนวยความสะดวก
3. การตลาด
4. ทรัพยากรการท่องเที่ยว
5. ระบบการขนส่ง

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง : สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการที่จะท่องเที่ยวให้ได้

ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว แยกไว้ 3 ประเภท

- ประเภทธรรมชาติ
- ประเภทประวัติศาสตร์/โบราณวัตถุสถาน/ศาสนา
- ประเภทศิลปวัฒนธรรม (ประเภทมนุษย์สร้างขึ้นมา)

ปัจจัยที่มีผลต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

- ปัจจัยภายใน
  - ทรัพยากรการท่องเที่ยว
  - ความปลอดภัย
  - โครงสร้างพื้นฐาน
  - สิ่งอำนวยความสะดวก
  - สินค้าที่ระลึก
  - การโฆษณาประชาสัมพันธ์
  - ภาพลักษณ์ของประเทศ

▪ ปัจจัยภายนอก

- สภาวะเศรษฐกิจและการเมืองโลก
- กระแสความนิยมในการท่องเที่ยว
- การขยายเส้นทางคมนาคม
- ระบบการคมนาคมขนส่งที่รวดเร็ว
- การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมือง
- ระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

แนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคต

- นักท่องเที่ยวสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์วิกฤติต่างๆ และฟื้นตัวได้รวดเร็วขึ้น
- นิยมเดินทางระยะสั้น แต่ถี่ขึ้น ในขณะที่การเดินทางระยะไกลจะเร็วขึ้น และฟื้นตัวดีขึ้น
- ปัจจัยความคุ้มค่าเงิน เป็นสิ่งสำคัญในการตัดสินใจเดินทาง
- อินเทอร์เน็ตและสายการบินต้นทุนต่ำจะมีบทบาทสำคัญ
- การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษเพิ่มความสำคัญขึ้น

กระแสการท่องเที่ยวโลก

3 E

- Entertainment (สนุกสนาน)
- Excitement (ตื่นเต้น)
- Education (ได้รับความรู้)

3 S

- Security (ปลอดภัย)
- Sanitation (สุขอนามัย)
- Satisfaction(ความพึงพอใจ)

กระแสการท่องเที่ยวใหม่ๆ

- Eco-Tourism
- Environmental-Friendly Tourism
- Green Tourism
- Village-based Tourism

- Agro-tourism
- Health Tourism

การคาดการณ์ของ World Tourism Organization

- ปี 2563(2020) จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางทั่วโลก 1.5 พันล้านคน
- ยุโรปยังเป็นที่นิยมอันดับหนึ่ง แต่ส่วนแบ่งตลาดจะลดลง
- เอเชียแปซิฟิกจะได้รับความนิยมมากขึ้น แต่ยังคงเป็นอันดับสอง จะมีนักท่องเที่ยว 397 ล้านคน
- การแข่งขันทางการท่องเที่ยวจะรุนแรงเพราะทุกประเทศให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว
- ประเทศไทยจะได้รับส่วนแบ่งตลาดมากขึ้น โดยในปี 2563 (2020) จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาก 37 ล้านคน

สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย ปี 2546

จำนวนนักท่องเที่ยว

- 10 ล้านคน (ลดลงร้อยละ 7.36)
- วันพักเฉลี่ย 8.19 วัน (Germany 15.91 วัน)
- รายได้เข้าประเทศ 309,269 ล้านบาท

10 อันดับแรกของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ปี 2546 (คน)

• MALAYSIA	1,338,624
• JAPAN	1,014,513
• KOREA	694,340
• HONG KONG	649,920
• SINGAPORE	629,103
• CHINA	624,214
• UK	545,000
• TAIWAN	521,941
• USA.	459,862
• GERMANY	378,642

สถิติที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวปี 2546

- เดือนที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุด พฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ เฉลี่ยเดือนละประมาณ 1 ล้านคน
- เพศชาย 61% เพศหญิง 39%
- ท่องเที่ยวด้วยการซื้อทัวร์ 40% เดินทางเอง 60 %
- มาเยือนไทยครั้งแรก 45% มาซ้ำ 55%

- **รายได้หลักของประเทศ**
  - Comp&part 333 ล้านบาท
  - Tourism 309 ล้านบาท
  - Electrical Appliance 267 ล้านบาท

- **นักท่องเที่ยวใช้จ่ายเป็นค่าอะไรบ้าง**
  - Shopping 29 %
  - Accom. 26 %
  - Food and Beverage 17 %
  - Entertainment 12 %
  - Local transport 8 %
  - Sight seeing 5 %

- **ช่วงอายุของนักท่องเที่ยว**
  - 25 – 34 ปี = 25 %
  - 35 – 44 ปี = 26 %
  - 45 – 54 ปี = 20 %
  - 55 – 64 ปี = 11 %

- **เหตุผลในการมาเยือน**
  - ท่องเที่ยว, พักผ่อน 88 %
  - ทำธุรกิจ 8.8 %
  - ประชุมฯ 0.9 %

- อาชีพของนักท่องเที่ยว
  - Service worker 20 %
  - Salesman 18 %
  - Professionals 16 %
  - Managerial 12 %

- เมืองที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมไปเยือน

- กรุงเทพฯ 9.7 ล้านคน
- ชลบุรี 2.8 ล้านคน
- ภูเก็ต 2.7 ล้านคน
- พัทยา 1.5 ล้านคน
- เชียงใหม่ 1.4 ล้านคน

การท่องเที่ยวปี 2548 ที่ผ่านมา ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ ถล่มเมื่อปลายปี 2547 และจากหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบโดยเฉพาะเหตุการณ์ความไม่สงบในภาคใต้ ตอนล่าง การเกิดแผ่นดินไหวรุนแรงต่อเนื่อง รวมทั้งราคาน้ำมันที่เพิ่มสูงขึ้น ที่ทำให้ภาพการเติบโตของ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่สดใสเท่าที่ควร ความต่อเนื่องในปี 2549 ก็ยังทำให้ตัวเลขนักท่องเที่ยวสะดุด เข้าไปอีก เมื่อเกิดความอึมครึมทางการเมืองภายในประเทศไทย ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ เป็นโจทย์ใหญ่สำหรับผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อย่างกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา หรือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จะต้องหาทางกระตุ้นให้เชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว คืบกลับมาและเกิดการเดินทางท่องเที่ยวเกิดขึ้นในจันได้

การประมวลข่าวสารข้อมูลต่างๆ ทั้งจากหนังสือพิมพ์ / นิตยสาร/วิทยุ/โทรทัศน์ และ website เป็นประจำและจัดทำ Clipping เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของโครงการวิจัย งานด้านท่องเที่ยว สถานการณ์ทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในภาพรวม ทั้งระดับใหญ่และระดับพื้นที่ ของโครงการวิจัยใน ครั้งนี้ นับเป็นงานส่วนหนึ่งที่จะได้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่ดำเนินงานวิจัยประเด็นการท่องเที่ยวโดย ชุมชน และชุมชนอื่นๆ ที่มีชุมชนในโครงการวิจัยของ สกว. สำนักงานภาค ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของ ชุมชนตามท้องถิ่นต่างๆ อยู่ในกระแสความสนใจของสังคมมาโดยตลอด เนื่องด้วยนโยบายและ แผนงานที่จะกระตุ้นยอดตัวเลขรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับชุมชน และท้องถิ่นทุกเรื่อง

การแสวงหาสินค้าทางการท่องเที่ยวในมิติใหม่ๆ ตลอดจน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ก็ต้องการเปิดให้เป็นสินค้าใหม่แก่นักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มรายได้เข้าประเทศจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ข่าวสารข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นกระแสของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งที่เกิดขึ้นกับชุมชน หน่วยงานภาครัฐเข้าไปสนับสนุน ที่เริ่มจากระดับนโยบายของประเทศ และส่งต่อไปจนถึงนโยบายระดับพื้นที่ของหน่วยงานในพื้นที่ ในช่วงเวลาที่ดำเนินงานโครงการวิจัยฯ ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

นโยบายระดับประเทศ

- ช่วงกลางปีถึงปลายปี 2458 รัฐบาลอัดฉีดงบประมาณเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวเป็นหลัก คือภาครัฐได้จัดทำการท่องเที่ยวเร่งด่วนปี 2548 วงเงิน 2,500 ล้านบาท เพื่อกระตุ้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย โดยการดำเนินการภายใต้โครงการกระตุ้นการท่องเที่ยวเร่งด่วน 3 มาตรการ ได้แก่
  1. มาตรการเชิงนโยบาย โดยมีการลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งได้แก่ การปรับลดค่าธรรมเนียมในการขึ้นลงของอากาศยาน ค่าธรรมเนียมที่เก็บอากาศยาน และยกเลิกเว้นค่าธรรมเนียมการใช้สนามบินที่ จ.ภูเก็ต และกระบี่ การยกเว้นค่าธรรมเนียมการตรวจลงตราให้นักท่องเที่ยวจีนและรัสเซีย
  2. มาตรการกระตุ้นตลาดเร่งด่วน เพื่อเจาะกลุ่มเป้าหมายตลาดต่างประเทศที่มีศักยภาพใน 12 ประเทศ และภายในประเทศผ่านการโฆษณาทางสื่อโทรทัศน์และการซื้อสื่อโฆษณา โดยใช้งบประมาณในการดำเนินการ ประกอบด้วยการใช้ทำตลาดต่างประเทศ 800 ล้านบาท ภายในประเทศ 100 ล้านบาท และจัดกิจกรรมกระตุ้นตลาด 600 ล้านบาท
  3. มาตรการด้านการพัฒนา จัดให้มีการเตรียมความพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยว และสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แหล่งท่องเที่ยว และการพัฒนาสินค้าการท่องเที่ยว ซึ่งวางแผนจะใช้งบในการดำเนินการประกอบด้วยปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน 450 ล้านบาท การอบรมอาสาสมัครด้านการท่องเที่ยว 50 ล้านบาท การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ 300 ล้านบาท การพัฒนาหมู่บ้านโฮมทอปเพื่อการท่องเที่ยวใน 12 จังหวัด 100 ล้านบาท
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ร่วมมือกับภาคเอกชน อาทิ สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว (ATTA) ผู้ประกอบการโรงแรม **จัดโรดโชว์**กับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เป็นประเทศเป้าหมาย คือ จีน

ญี่ปุ่น ฮังการี สิงคโปร์ มาเลเซีย เกาหลี สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และยุโรป โปรโมทประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการประชุม สัมมนา และการท่องเที่ยวเพื่อรางวัล

- สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว(สพท.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระตุ้นตลาดท่องเที่ยว ดำเนินการจัดทำมาตรฐานการท่องเที่ยวจำนวน 4 กลุ่ม 21 มาตรฐาน โดยกลุ่มแรกเน้นมาตรฐานด้านที่พักเพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มที่ 2 เน้นมาตรฐานบริการเพื่อการท่องเที่ยว บริการขนส่งทางน้ำ/ทางบกเพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มที่ 3 เน้นมาตรฐานอาชีพเพื่อการท่องเที่ยว และกลุ่มที่ 4 เน้นมาตรฐานกิจกรรมเพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว uly ว่าเพื่อยกระดับและพัฒนามาตรฐานบริการท่องเที่ยวของไทยสู่ระดับสากลที่จะสร้างความเชื่อมั่น และชักชวนนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศเดินทางมาใช้บริการมากขึ้น ซึ่งจะเริ่มดำเนินการในปี 2550
- กระทรวงมหาดไทย ร่วมกับ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มอบหมายให้ กรมการปกครอง กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และกรมการพัฒนาชุมชน จัดทำโครงการ "เปิดบ้านท้องถิ่น ต้อนรับนักท่องเที่ยว" เป็นโครงการที่มีแนวคิดที่จะให้ท้องถิ่นทั่วประเทศพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาพำนักระยะยาวในเมืองไทย หรือที่เรียกกันว่า "Long stay" เพื่อหวังว่าจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ เพื่อตอบสนองนโยบายแก้ปัญหาความยากจนของรัฐบาล
- แผนการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวของกระทรวงมหาดไทยเองก็ยังไม่หยุด ในช่วงต้นปี2549 กรมการพัฒนาชุมชน ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น จัดทำการคัดเลือกหมู่บ้านโฮทีอปท่องเที่ยว ตามโครงการส่งเสริมหมู่บ้านโฮทีอปท่องเที่ยว มีการคัดเลือกหมู่บ้านจังหวัดละ 1 หมู่บ้าน กำหนดภาคละ 5หมู่บ้าน รวมทั้งประเทศ 20หมู่บ้าน และนำไปคัดเลือกเหลือเพียง 10 หมู่บ้านทั่วประเทศ ผ่านการคัดเลือกแล้ว ททท.จะประกาศเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว และทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์ต่อไป ได้รับงบประมาณในการพัฒนาเพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพร้อมกับขายสินค้าโฮทีอป
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เร่งทำตลาดท่องเที่ยวในช่วงต้นปี49 คัด 60 เส้นทางท่องเที่ยวสุดยอดในประเทศไทย ชวนคนไทยและชาวต่างชาติเดินทางเที่ยวใน

โครงการไทยแลนด์ แกรนด์ อินวิเทชั่น 2006 จัดแบ่งกิจกรรมเป็น 4 แกรนด์ ได้แก่

1. แกรนด์โอเพ่นนิ่ง สุทธิการเปิดใช้สนามบินสุวรรณภูมิ
2. แกรนด์ดิสติเนชั่น แนะนำเส้นทางท่องเที่ยว
3. แกรนด์เซอร์วิส การให้บริการกับนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ
- และ 4. แกรนด์อีเวนต์ การจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

กิจกรรมที่ 3 แกรนด์ ดิสติเนชั่น ททท.ได้คัดเลือกเส้นทางท่องเที่ยวจำนวน 60 เส้นทาง โดยแบ่งเป็น 9 กลุ่มหลัก คือ

1. เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. โครงการพระราชดำริ
3. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
4. เส้นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศไทย
5. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น
6. เส้นทางอุทยานการเรียนรู้
7. เส้นทางที่เป็นมรดกโลก
8. เส้นทางพระราชวัง
- และ 9. หมู่บ้านโอท็อป

นโยบายระดับพื้นที่และหน่วยงาน

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) กำหนดยุทธศาสตร์ 75 ผู้ว่าฯ CEO ยกระดับพัฒนาประเทศไทยประชุมจัดแบ่งแนวทางการทำงานของแต่ละจังหวัด กลุ่มจังหวัด และระหว่างกลุ่มจังหวัดที่เป็นแผนโครงการของปี 2550-2551 กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย เชียงใหม่/ลำพูน/แพร่/น่าน/ลำปาง/แม่ฮ่องสอน/เชียงราย/พะเยา กำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์เป็น**"ประตูทองสู่การค้าโลก โดดเด่นวัฒนธรรมล้านนา น่านอยู่ทุกที่"** ซึ่งทุกจังหวัดในกลุ่มนี้จะต้องเป็นคลาสเตอร์ด้านการท่องเที่ยวร่วมกันเป็นหลัก

โดย จ.เชียงใหม่ ตั้งเป้าเป็น"นครแห่งชีวิตและความมั่นคง"

จ.ลำพูน เป็น "เมืองโบราณ ก้าวล้ำการเกษตร เขตอุตสาหกรรมภาคเหนือ"

จ.แพร่ เป็น"เมืองไม้สัก วิถีชีวิตวัฒนธรรมล้านนา ภูมิภาคท่องเที่ยวสู่มหาวิทยาลัย"

จ.น่าน ตั้งเป้าเป็น"เมืองน่านอยู่ มีการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ ยั่งยืน มีการพัฒนาเพื่อโดยยึดหลักธรรมาภิบาล เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวน่าน"

จ.ลำปาง ตั้งเป้าว่า "Green & Clean & Ceramic มุ่งมั่นพัฒนาลำปาง ภายใต้อาณัติของทุกภาคส่วนให้เป็นเมืองน่านอยู่ ควบคู่กับการเป็นเมืองเซรามิกแห่งประเทศไทยและอาเซียน"

จ.แม่ฮ่องสอน ตั้งเป้า จะเน้น”แห่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มบทบาทการค้าชายแดน” ดำเนินการตามแผนพัฒนาคุณภาพ
ชีวิต

จ.เชียงราย กำหนดเป็น “ประตูทองของวัฒนธรรมล้านนาและการค้าสากล”

จ.พะเยา กำหนดเป็น “เมืองน่าอยู่ ประชาชนมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายที่
จำเป็น มีโอกาสพัฒนาตนเองให้อยู่ดีมีสุข ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้”

- เข้าสู่ช่วงต้นปี 2549 สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.) ภูมิภาคติดต่อกับท่องเที่ยว
เชื่อมโยงคมนาคมดำเนินการแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงเชื่อมโยงใน 8 จังหวัด
ล้านนา ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ และน่าน
เพื่อเป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มเติมนอกเหนือจากการเน้นทำแต่การตลาด
เพียงอย่างเดียว ซึ่งจัดให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงเชื่อมโยงทั้งหมด 94 แห่ง ทั้ง 8
จังหวัด โดยใช้งบประมาณจากส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก มีทั้งการปรับปรุงทัศนียภาพ ปรับปรุง
เส้นทางคมนาคม ตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ทำป้ายบอกทาง ฯลฯ ในขณะเดียวกัน
แผนงานนี้ก็จะการสร้างโครงการใหม่ๆ สำหรับจุดขายทางการท่องเที่ยวด้วยเช่นใน
อาทิ โครงการเชียงราย “ล้านนา สป่า ชิตี” ที่ อ.แม่จัน ใช้งบ 27 ล้านบาท โครงการ
”โทแบคโค รีสอร์ท” ที่ จ.เชียงราย งบประมาณ 19 ล้านบาท เป็นต้น
- จังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและการแข่งขันด้าน
การท่องเที่ยวของจังหวัด 12 โครงการด้วยงบประมาณ 58 ล้านบาทกว่าบาท ในเวลา 4
ปี ระหว่างปี 2548-2551 ทำการพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชีวิตชนเผ่า
ในพื้นที่ 7 อำเภอของจังหวัด ตั้งเป้าหมายช่วยเพิ่มรายได้ท่องเที่ยวปีละ 2,500 ล้าน
บาท จากเดิมที่มีรายได้ 1,000 ล้านบาทต่อปี
- สถาบันวิจัยพืชสวนกรมวิชาการเกษตร เพิ่มงบผ่านผู้ว่าฯ CEO บมท.ท่องเที่ยวเชิง
เกษตรเพื่อใช้ในการบริหารศูนย์ท่องเที่ยวเชิงเกษตร สังกัดกรมวิชาการเกษตร จัดทำ
การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านการเกษตร เพื่อเตรียมพร้อมให้บริการแก่
นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ 90 ล้านบาท ใน 17 จังหวัดทั่วประเทศ ซึ่ง
ภาคเหนือประกอบไปด้วย จ. เชียงใหม่ ที่ขุนวาง ศูนย์วิจัยฯ ส่วนแยกพืชสวนดอยแม่
จอนหลวง ศูนย์บริการฯ เชียงราย 2 ดอยวาวี

- การจัดการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ระดับท้องถิ่นนับก็ยังคงได้รับความสนใจอย่างมาก จากภาครัฐมาตลอดปี 48 เชื่อมต่อปี 49 สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดการฝึกอบรมให้กับกลุ่มชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ท้องถิ่น เกี่ยวกับการจัดทำ Home stay สำหรับรับนักท่องเที่ยว เรื่อง การบริหารจัดการ Home stay ตามมาตรฐาน Home stay ไทย ภายใต้**โครงการที่พัทสัมผัสนวัตกรรมชุมชนบท (Home stay) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและสินค้าโอท็อป** โดยคาดหวังว่าชุมชนที่ได้ผ่านการอบรมแล้วจะกลับไปพัฒนา Home stay เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเป็นรายได้การท่องเที่ยวของชาติด้วย
- กระแสการท่องเที่ยวรูปแบบ Home stay ที่เกิดขึ้นทุกวันนี้มีได้ขึ้นอยู่กับความสนใจของกลุ่มชาวบ้านหรือชุมชนเป็นหลัก ขณะเดียวกันที่ จ.เชียงราย บรรดานักธุรกิจท่องเที่ยวต่างก็เริ่มหันมาสนใจการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ด้วยเช่นกัน หอการค้า จ. เชียงราย ได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการอบรมเสริมสร้างผู้ประกอบการใหม่ ซึ่งจำนวนครึ่งของผู้เข้าอบรมต่างก็มีความสนใจต้องการมีธุรกิจด้านโรงแรม รีสอร์ท หรือห้องพักรูปแบบต่างๆ ที่ จ.เชียงราย เนื่องจากตลาดด้านนี้ยังเปิดกว้างสำหรับนักลงทุน และเวลานี้ก็มีผู้ประกอบการบางรายได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบธุรกิจของตัวเองเป็น แบบ Home stay ไปเรียบร้อยแล้ว
- สำนักงานบริหารงานปฏิบัติการกิจกรรมและประชาสัมพันธ์งานมหกรรมพืชสวนโลก เฉลิมพระเกียรติฯ หรือราชพฤกษ์ 2549 ที่จัดในปลายปีนี้ ได้ผนึกเป็นพันธมิตรแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในภาคเหนือ 5 แห่ง เพื่อจัดแคมเปญพิเศษสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ โครงการพัฒนาอดอยตุ้ง หอผืนอุทยานสามเหลี่ยมทองคำ จ.เชียงราย / สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ และเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี จ.เชียงใหม่ เสนอ **“บัตรเดียวเที่ยว 5 ที่”** เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยววางแผนล่วงหน้า

วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อแนวทางการสร้างเครือข่ายฯ ท่องเที่ยวชุมชน

การท่องเที่ยวนับเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย เพราะเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่ารายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้ามาขยายผลทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐบาลปัจจุบันมุ่งเน้นให้ความสำคัญใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยคิณำเงินตราต่างประเทศและการใช้จ่ายของคนไทยเที่ยวไทยมากระตุ้นเศรษฐกิจในประเทศ ช่วยลดการขาดดุลการค้าและปัญหาการชำระเงิน

รัฐบาลมีนโยบายด้านเศรษฐกิจที่พิจารณาว่าสิ่งใดที่เรามีขีดความสามารถสูงก็จะเร่งนำไปสู่การแข่งขันในระดับโลกเช่น ผลิตภัณฑ์ทางการอาหารมุ่งไปสู่การเป็นครัวของโลก เป็นต้น รัฐบาลก็จะส่งเสริมอยู่ ส่วนการพัฒนาควบคู่กันเป็นการเน้นการแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาพื้นฐานของคนส่วนใหญ่ เช่นเรื่องผลิตภัณฑ์ของสินค้า OTOP หรือหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล สำหรับในเรื่องของการท่องเที่ยวจะเห็นได้ว่ารัฐบาลจับให้ไปแข่งขันอยู่ในลุ่มบด้วยโดยเน้นนโยบายในเรื่องการพัฒนาขีดความสามารถและศักยภาพในการแข่งขันกับต่างประเทศ เน้นการทำตลาดต่างประเทศ เน้นการชักชวนให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศเข้ามาเที่ยวในบ้านเราจำนวนมาก ๆ กำหนดนโยบายให้บ้านเราเป็นศูนย์กลางภูมิภาคเอเชีย โดยตั้งเป้าหมายจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศให้ได้ 20 ล้านคนในปี 2553

จากความสำคัญดังกล่าวทำให้รัฐบาลมีนโยบายในการสนับสนุนให้เรื่องท่องเที่ยวนำมาสู่การพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงส่งผลให้หน่วยงานระดับล่างลงมา ทั้งระดับภูมิภาค และระดับจังหวัดต่างเร่งจัดทำแผนงานเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลซึ่งส่งผลให้ชุมชนที่ยังไม่มีความพร้อม แต่ต้องเปิดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับกระแสและนโยบายของรัฐบาลนั้นได้รับผลกระทบ ความพยายามในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น เป็นอีกหนึ่งความพยายามในการสร้างพลังของคนท้องถิ่นให้เกิดขึ้น ให้เกิดการเตรียมความพร้อม รู้เท่าทัน ข้อมูลข่าวสาร และสามารถรับมือกับกระแสการพัฒนาต่างๆ ที่จะเข้ามาในชุมชนได้ เครือข่ายฯ จะทำให้ชุมชนมีเพื่อนที่คิดเหมือนกัน มีพลังในการต่อสู้ และมีพื้นที่ยื่นในสังคม รวมทั้งที่สำคัญมีพื้นที่ให้แลกเปลี่ยน พูดคุย ปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ภายใต้แนวคิด “พี่รู้สอง น้องรู้หนึ่ง แลกเปลี่ยน ช่วยเหลือกันได้ทุกรื่องราว”

บทที่ 5

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย สำนักงานภาค ได้สนับสนุนการวิจัย รูปแบบการจัดการและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ 1 ในระยะเริ่มต้นได้มีการศึกษาวิจัยความพร้อมของชุมชนที่มีการจัดการด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วยตนเองซึ่งอยู่ในภาคเหนือ สำหรับสาเหตุของการศึกษาความพร้อมและศักยภาพของชุมชนในขั้นแรกนั้น เนื่องจากความยั่งยืนและผลสำเร็จของโครงการจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชน และชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในการจัดตั้งเครือข่ายที่จะเกิดขึ้นตั้งแต่จุดเริ่มต้น จึงจำเป็นต้องมีการปรึกษาหารือและสร้างความเข้าใจกันอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อพิจารณาว่าชุมชนใดที่มีความพร้อมและมีศักยภาพที่จะร่วมเป็นเครือข่ายควบคู่ไปกับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง ตลอดจนสามารถนำความพร้อมและศักยภาพดังกล่าวมาใช้เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนแห่งอื่น ๆ ที่ยังขาดความพร้อม เพื่อขยายเครือข่ายของ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ออกไปให้ครอบคลุมในพื้นที่ต่าง ๆ

ข้อมูล เส้นทางท่องเที่ยวเสนอผู้ประกอบการ

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาและการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้ร่วมกันจัดทำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว และข้อมูลชุมชนท่องเที่ยวของสมาชิกทั้ง 5 ชุมชน มาแล้วนั้น รวมทั้งข้อมูลการนำเสนอในเรื่องของระบบบริหารจัดการของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ นั้น ตามโปรแกรมการท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ร่วมกันทั้งหมด 9 เส้นทาง ได้แก่

1. เส้นทางท่องเที่ยวบ้านม้ง ดอยปุย – บ้านแม่กำปอง
2. เส้นทางท่องเที่ยวบ้านม้ง ดอยปุย – บ้านแม่กลางหลวง
3. เส้นทางท่องเที่ยวบ้านม้ง เชียงดาว – บ้านถ้ำ – หนองเปี้ย อ.ไชยปราการ
4. เส้นทางท่องเที่ยวบ้านถ้ำ หนองเปี้ย ไชยปราการ และการท่องเที่ยวดอยหลวงเชียงดาว
5. การท่องเที่ยวโดยชุมชนม้ง ดอยปุย
6. การท่องเที่ยวโดยชุมชนแม่กำปอง
7. การท่องเที่ยวโดยชุมชนแม่กลางหลวง
8. การท่องเที่ยวโดยชุมชนรอบดอยหลวง เชียงดาว
9. การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านถ้ำ – หนองเปี้ย อ.ไชยปราการ

ข้อมูลชุมชนท่องเที่ยว

เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
จังหวัดเชียงใหม่

เสนอ

กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่

โปรแกรมที่ 1

เรียนรู้วิถีชนเผ่าม้ง เยือนดินแดนสวนชา (เมี่ยง) ย่ำค่ำที่น้ำตกแม่กำปอง

กิจกรรมการท่องเที่ยว ระยะเวลา 2 วัน 1 คืน

- **วันแรก** เดินทางถึงบ้านม้ง ดอยปู่ย
- ศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตชนเผ่าม้ง ชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สวนสมุนไพร ผ้าใยกล้วย การเขียนเทียน ลายผ้าดั้งเดิมของม้ง
- ชมสวนน้ำตกและครกพลังน้ำ (มีัคคุเทศก์นำชมตลอดเส้นทาง)
- รับประทานอาหารกลางวันที่บ้าน ชนเผ่าม้ง (ต้มไก่สมุนไพร/ไก่ผัดสมุนไพรน้ำมันหอย/ปลาผัดกับใบส้มเถา และขนมแป้งทอดสูตรเฉพาะของบ้านม้ง)
- เดินทางต่อมายัง น้ำพุร้อน สันกำแพง แวะพักให้หายเหนื่อย
- เข้าหมู่บ้านแม่กำปอง เดินชมการผลิตผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน กลุ่มต่างๆ ในชุมชน
  - กลุ่มผลิตเมี่ยง ชมขั้นตอน กรรมวิธีการผลิตเมี่ยง
  - กลุ่มจักรสาน
  - กลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนจากไม้ไผ่
  - กลุ่มผลิตหมอนใบชา
  - กลุ่มนวดพื้นบ้านล้านนา
- เรียนรู้วิธีการประกอบอาหารแบบไทยพื้นเมือง พร้อมรับประทานอาหารค่ำแบบพื้นเมือง ภาคเหนือ
- กลางคืน มีพิธีบายศรีสู่ขวัญ หรือดนตรีพื้นเมือง /การแสดง (หากต้องการ)
- **เข้าวันที่ 2** ทำบุญใส่บาตรยามเช้าร่วมกับชาวบ้าน
- เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน ศึกษาวิถีปลูก เก็บ ใบชา จนถึงการแปรรูป ... เมี่ยง
- ช่วงบ่ายคลายร้อนที่น้ำตกแม่กำปอง น้ำตกเจ็ดชั้นที่สวยงามที่สุด และชมสวนสมุนไพรรอบหมู่บ้าน
- แวะชม เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ ท้องถิ่น ของฝากจากชุมชน หลากหลายทั้ง กาแฟ ชา หมอนใบชาเพื่อสุขภาพ
- พักหายเหนื่อยเดินทางออกจากบ้านแม่กำปอง
- เดินทางกลับยังเมือง เชียงใหม่ ส่งท่านเดินทางกลับโดยปลอดภัย

ระยะเวลา 2 วัน 1 คืน

อัตราค่าบริการราคา Contract rate **ท่านละ 1,200 บาท** ราคานี้ 1 – 4 คน
 ราคา Contract rate **ท่านละ 900 บาท** ราคานี้ 5 คน ขึ้นไป

ราคานี้รวมค่าอาหาร 4 มื้อ ที่พัก แบบ Home stay การเดินทางภายในชุมชน
 และนักสื่อความหมาย ไม่รวมการแสดง

โปรแกรมพิเศษ (แม่กำปอง)

- ✦ กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ ชุดเล็ก 600 บาท ชุดใหญ่ 1,000 บาท
- ✦ กิจกรรมการแสดงฟ้อนพื้นเมือง 1,000 บาท
- ✦ กิจกรรมการแสดงดนตรีพื้นเมือง 1,000 บาท
- ✦ การนวดแผนไทยและนวดฝ่าเท้า 100 – 120 บาท / ชั่วโมง

โปรแกรมพิเศษ (ดอยปุย)

- การแสดงละครเล่นต่างๆ ในชุดประจำเผ่า 500 บาท/ชุด
- การเช่าเครื่องแต่งกายชุดประจำเผ่าเพื่อถ่ายภาพ 30 บาท / ชุด
- การเรียนปักผ้าลายแบบต่างๆ 1,000 บาท/คน

สถานที่ติดต่อ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงใหม่
 สำนักงาน (ชั่วคราว) : สกว.สำนักงานภาค ชั้น 3 คณะอุตสาหกรรมเกษตร
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ติดต่อ คุณอนงนาฏ ปัญญาใหญ่
 โทรศัพท์ 053 – 948 – 286 – 7 / 01 – 783 -6805 / 01 – 764 – 2090
 ข้อมูลเพิ่มเติม <http://cbt.vijai.org> / www.communitytourism.net
 E-mail: cbtproject@thaiciti.com, cbtproject@hotmail.com

โปรแกรมที่ 2

เรียนรู้วิถีชนเผ่าม้ง สัมผัสชีวิตคน (ปากาเกอะญอ) กับป่า พักค้างคืนแบบ Home stay

กิจกรรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน

- **วันแรก** เดินทางถึงบ้านม้งดอยปู่ย
- ศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตชนเผ่าม้ง ชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สวนสมุนไพร ผ้าใยกล้วย การเขียนเทียน ลายผ้าดั้งเดิมของม้ง
- ชมสวนน้ำตกและครกพลังน้ำ (มีมีคคุเทศก์นำชมตลอดเส้นทาง)
- รับประทานอาหารกลางวันที่บ้าน ชนเผ่าม้ง (ต้มไก่สมุนไพร/ไก่ผัดสมุนไพรน้ำมันหอย/ปลาผัดกับใบส้มเถา และขนมแป้งทอดสูตรเฉพาะของบ้านม้ง)
- เดินทางต่อ : ทำทนายอากาศหนาวเย็น ตลอดปี บนดอยอินทนนท์
- ถึงบ้านแม่กลางหลวง ชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แปลงผักไม้ดอกเมืองหนาว ชมหมู่บ้านและวิถีชีวิตชาวปากาเกอะญอ คลายหนาวด้วยกาแฟสด (ท่านสามารถเก็บ คั่วและบด กาแฟ ได้เอง)
- ถ้าเป็นช่วงฤดูการทำนา (ก.ค. – ต.ค.) ท่านสามารถเรียนรู้วิถีการทำนาแบบไทย
- นอนดูดาว บนดอยอินทนนท์ มีให้เลือกทั้งแบบที่เป็นบ้านพัก Home stay (พักกับชาวบ้าน) ชมการแสดงพื้นบ้าน ชนเผ่าปากาเกอะญอ (หากต้องการ)
- **วันที่ 2** รับตะวันบนดอยอินทนนท์ อาหารพื้นบ้านง่ายๆ แบบคนปากาเกอะญอ
- เตรียมพร้อม เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ระบบนิเวศ นกนานาชนิด น้ำตกผาดอกเสี้ยว ชมความงามของดอยหัวเสือ (มีเส้นทางให้เลือกตามความต้องการของนักท่องเที่ยว)
- รับประทานอาหารกลางป่า เรียนรู้การใช้ชีวิต ความผูกพันของคนกับป่า
- บ่ายๆ ออกเดินทางจากบ้านกลางหลวง เดินทางไปสักการะพระธาตุนาเมพิดล ชมความงามและความหนาวเย็น ณ จุดสูงสุดของดอยอินทนนท์ซากลับแวงชมเกษตรบนพื้นที่สูง ณ โครงการหลวง อินทนนท์
- เดินทางกลับยังเมือง เชียงใหม่ ส่งท่านกลับโดยปลอดภัย

อัตราค่าบริการราคา Contract rate **ท่านละ 1,200 บาท** ราคานี้ 1 – 4 คน

ราคา Contract rate **ท่านละ 900 บาท** ราคานี้ 5 คน ขึ้นไป

ราคานี้รวมค่าอาหาร 4 มื้อ ที่พัก แบบ Home stay การเดินทางภายในชุมชน และนักท่องเที่ยวไม่รวมการแสดง

โปรแกรมพิเศษ (ดอยปุย)

- การแสดงละครเล่นต่างๆ ในชุดประจำเผ่า 500 บาท/ชุด
- การเช่าเครื่องแต่งกายชุดประจำเผ่าเพื่อถ่ายภาพ 30 บาท / ชุด
- การเรียนปักผ้าลายแบบต่างๆ 1,000 บาท/คน

โปรแกรมพิเศษ (บ้านแม่กลางหลวง)

- การเล่นดนตรีพื้นเมือง (เตหน่า) 500 บาท/ชุด
- การแสดงรำดาบ 200 บาท/ชุด
- การแสดงซอ 200 บาท/ชุด

อัตราค่าเช่าที่พักบริเวณวิลเลจสเตย์

ศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดอยอินทนนท์

ชื่อบ้าน	ราคา/คืน	จำนวนที่นอน	ห้องนอน/ ห้องน้ำ
กลางนา (1)	2,000	10	2/2
กลางนา (2)	1,200	6	1/1
กลางนา (3)	600	3	1/1
กลางนา (4)	600	3	1/1
กลางนา (5)	1,200	6	1/1
กลางนา (6)	800	3	1/1
ริมฝาย	800	4	2/1
บัวตอง	1,000	6	2/1
รวงข้าว	800	4	1/1

ริมนา	1,000	5	1
สายธาร 1	600	3	1/รวม
สายธาร 2	600	3	1/รวม
ริมดอย	800	4	1/1
<p>** หมู่คณะ 30 คนขึ้นไป คิดราคาเหมา 6,000 บาท/คืน</p> <p>** เต็นท์พร้อมเครื่องนอน ขนาด 2- 3 คน เช่าหลังละ 200 บาท/หลัง/คืน</p> <p>** เต็นท์พร้อมเครื่องนอน ขนาด 3- 4 คน เช่าหลังละ 250 บาท/หลัง/คืน</p> <p>** เต็นท์พร้อมเครื่องนอน ขนาด 4- 5 คน เช่าหลังละ 300 บาท/หลัง/คืน</p> <p>** ผ้าห่มนอนม้วนละ 50 บาท/คืน</p> <p>** นำเต็นท์มาเอง ค่าบำรุงสถานที่ 30 บาท/คืน</p>			

สถานที่ติดต่อ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

สำนักงาน (ชั่วคราว) : สกว.สำนักงานภาค ชั้น 3 คณะอุตสาหกรรมเกษตร
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ติดต่อ คุณอนงนาฏ ปัญญาใหญ่

โทรศัพท์ 053 -948 - 286 - 7 / 01 - 783 -6805 / 01 - 764 - 2090

ข้อมูลเพิ่มเติม <http://cbt.vijai.org> / www.communitytourism.net

E-mail: cbtproject@thaiciti.com, cbtproject@hotmail.com

โปรแกรมที่ 3

ค้นหาความหมายดอยหลวงเชียงดาว มหัศจรรย์น้ำออกภู ท่องป่าดงชมพู พักค้างคืนกับชาวบ้าน

กิจกรรมการท่องเที่ยว ช่วงระหว่างเดือนเมษายน ถึง เดือนตุลาคม

- **วันแรก** เดินทางถึงเมืองเชียงดาว
- ฟังเรื่องราวความรู้ ตำนาน ความเชื่อ เจ้าหลวงคำแดง ความสัมพันธ์ของคนเชียงดาวกับดอยหลวง โดยวิทยากรท้องถิ่น
- ศึกษาเรื่องราวในอดีตผ่านถ้ำเชียงดาวความรู้เรื่องสมุนไพรและความรู้ใกล้ตัวรอบๆ ถ้ำ
- รับประทานอาหารกลางวันบริเวณวัดถ้ำเชียงดาว
- ออกเดินทางไปยังบ้านถ้ำ – หนองเปี้ย อำเภอไชยปราการ
- สักการะพระสี่เหลี่ยมแสน และพระเจ้าตนหลวง วัดถ้ำตับเต่า เดินชมความงามรอบๆ วัด
- ศึกษาสวนสมุนไพร
- พักผ่อนตามอัยาศัย ชื่นชมความงามของหนองน้ำขนาดใหญ่ของชุมชน พร้อมกีฬาตกปลา และเรียนรู้วิธีการหาปลาแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน
- เข้าที่พัก Home stay รับประทานอาหารร่วมกับชาวบ้าน
- กลางคืน: พิธีบายศรีสู่ขวัญ และชมการแสดงของเยาวชน (ตามความต้องการ)
- **วันที่ 2** รับอรุณยามเช้า ริมหนองเปี้ย อาหารเช้าพร้อมบรรยากาศสบายๆ ริมหนองน้ำ
- เตรียมตัวเดินทาง ชมความมหัศจรรย์น้ำออกภู และเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ป่าดงชมพู
- รับประทานอาหารกลางวัน ท่ามกลางแมกไม้
- บ่ายๆ เดินทางออกจากบ้านหนองเปี้ย
- ขากลับ แวะตลาดริมทาง เลือซื้อผักพื้นบ้าน ของฝากกลับบ้าน
- เดินทางกลับยังเมือง เชียงใหม่ ส่งท่านเดินทางกลับโดยปลอดภัย

ระยะเวลา 2 วัน 1 คืน

อัตราค่าบริการราคา Contract rate **ท่านละ 1,200 บาท** ราคานี้ 1 – 4 คน
 ราคา Contract rate **ท่านละ 900 บาท** ราคานี้ 5 คน ขึ้นไป
 ราคานี้รวมค่าอาหาร 4 มื้อ ที่พัก แบบ Home stay การเดินทางภายในชุมชน
 และนักสื่อความหมาย ไม่รวมการแสดง

โปรแกรมพิเศษ (หากต้องการ)

- พิธีบายศรีสู่ขวัญ 800 บาท/ชุด
- การแสดงฟ้อน 500 บาท/ชุด
- (ปั่น) จักรยาน 20 บาท/คัน

สถานที่ติดต่อ เครื่องข่ายการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงใหม่
 สำนักงาน (ชั่วคราว) : สกว.สำนักงานภาค
 ชั้น 3 คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.แม่เหียะ อ.เมือง
 จ.เชียงใหม่
 ติดต่อ คุณอนงนาฏ บัญญาใหญ่
 โทรศัพท์ 053 –948 – 286 – 7 / 01 – 783 -6805 / 01 – 764 – 2090
 ข้อมูลเพิ่มเติม <http://cbt.vijai.org> / www.communitytourism.net
 E-mail: cbtproject@thaiciti.com, cbtproject@hotmail.com

โปรแกรมที่ 4

มหัศจรรย์น้ำออกฤทธิ์ ท่องป่าดงชมพู ค้นหาความหมาย ทำลมหนาว ดอยเชียงดาว

กิจกรรมการท่องเที่ยว ช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนมีนาคม

- **วันแรก** เดินทางถึงบ้านต้า หนองเปี้ย
- สักการะพระสี่หัลยาสน์ และพระเจ้าตนหลวง ชมศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น ณ วัดถ้ำตับเต่า
- เดินชมความงามรอบๆ วัด ศึกษาสวนสมุนไพร
- เรียนรู้วิถี ความสัมพันธ์ของคนหนองเปี้ยกับธรรมชาติ ณ หนองน้ำขนาดใหญ่ของชุมชน
- รับประทานอาหารกลางวันที่บ้าน
- เดินทางกลับมายังบ้านต้า เชียงดาว
- เลือกซื้อของ จำหน่ายตามริมทาง เลือกซื้อผักพื้นบ้าน เตรียมตัวขึ้นดอย
- นอนดูดาว ทำลมหนาว ที่บ้านลีซู นาเลาใหม่ หรือจะเดินขึ้นดอยวันนี้และแวะพักระหว่างทาง (สามารถเลือกได้ตามต้องการ)

- **วันที่ 2** ตื่นแต่เช้า เตรียมร่างกาย ความพร้อม พิธีขอยอดดอยหลวง
- ออกเดินเท้าจากบ้านนาเลา เพื่อศึกษาธรรมชาติ ตามเส้นทางขึ้นดอยหลวงเชียงดาว
- พักรับประทานอาหารระหว่างการเดินทาง (ข้าวห่อใบตองพร้อมข้าวแบบง่าย ๆ)
- เดินเท้าต่อไปยังอ่างสลุง ชมความงามและความรู้ตลอดสองข้างทาง โดยนักสื่อความหมาย
- ถึงที่พักตั้ง Camp เตรียมอาหาร
- สัมผัสเทือกเขาหินปูนอย่างใกล้ชิด แวะพักท่ายค้อเชียงดาว ถ่ายภาพแสงสุดท้ายของพระอาทิตย์ ลาลับหลังสันดอยหลวงเชียงดาว
- ฟังเรื่องราวของดอยหลวงเชียงดาว ข้างกองไฟ

- **วันที่ 3** ตื่นแต่เช้า เพื่อเก็บภาพพระอาทิตย์ขึ้น และทะเลหมอก ท่ามกลางความหนาวเย็น
- หลังทานอาหารเช้า เริ่มเดินเท้าลงดอย ตามเส้นทางเด่นหญ้าชัด

- ชมความงามของพันธุ์พืชที่ต่างจากเส้นทางปางวัว (บ้านนาเลา)
- ป่าๆ เดินทางถึงบ้านถ้ำ เชียงดาว
- พักผ่อน หายเหนื่อย ... จำลวดอยหลวงเชียงดาว
- เดินทางกลับยังเมือง เชียงใหม่ ส่งท่านเดินทางกลับโดยปลอดภัย

ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน

อัตราค่าบริการราคา Contract rate ท่านละ 2,300 บาท ราคานี้ 1 – 4 คน

ราคา Contract rate ท่านละ 2,000 บาท ราคานี้ 5 คน ขึ้นไป

ราคานี้รวมค่าอาหาร 4 มื้อ ที่พัก แบบ Home stay การเดินทางภายในชุมชน และนักสื่อความหมาย ไม่รวมการแสดง

สถานที่ติดต่อ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

สำนักงาน (ชั่วคราว) : สกว.สำนักงานภาค

ชั้น 3 คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.
เชียงใหม่

ติดต่อ คุณอนงนาฏ ปัญญาใหญ่

โทรศัพท์ 053 -948 - 286 - 7 / 01 - 783 -6805 / 01 - 764 - 2090

ข้อมูลเพิ่มเติม <http://cbt.vijai.org> / www.communitytourism.net

E-mail: cbtproject@thaiciti.com, cbtproject@hotmail.com

โปรแกรมที่ 5 (บ้านมั่ง ดอยปุย)

โปรแกรมการท่องเที่ยว

1. นักท่องเที่ยวสามารถไปเที่ยวแบบเช้า – เย็น กลับได้ โดยเน้นการศึกษาวีถีชีวิตวัฒนธรรมชนเผ่ามั่ง ผ่านพิพิธภัณฑ์ชนเผ่ามั่ง รวมทั้งชื่นชมความงามของธรรมชาติ
2. นักท่องเที่ยวที่ชอบผจญภัย สามารถเลือกโปรแกรมการเดินทางท่องเที่ยวเส้นทางดอยผากลอง ตามรอยประวัติศาสตร์บ้านมั่ง ดอยปุย เรียนรู้วิถีชีวิต ตำนาน ความเชื่อ เรื่องเล่า และสมุนไพร

จุดเด่นที่น่าสนใจ

ดอยผากลอง บริเวณดอยผากลองเป็นก้อนหินขนาดใหญ่ใช้เป็นจุดชมวิวไปฝั่งอำเภอแมริม - แม่แตง และบนก้อนหินนี้มีต้นไม้ต้นเดียวที่พบดอยสุเทพ - ปุย (คล้ายกุหลาบพันปี) ก้อนหินถัดไปถูกธรรมชาติสลักเป็นรูป “กลอง”

พิพิธภัณฑ์ชาวเขา จัดแสดงประวัติข้อมูลประชากรแต่ละเผ่า เครื่องมือเครื่องใช้ของชนเผ่าต่างๆ

สวนน้ำตก บริเวณสวนน้ำตกสัมผัสบรรยากาศธรรมชาติกับน้ำตก สวนไม้ดอกไม้ประดับ

พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง จัดแสดงครกตำของชนเผ่ากะเหรี่ยงและมั่ง ครกไม้ข้าวกลิ้ง ครกตำแบบพลังน้ำ หินไม้ขัด เป็นสื่อทางวัฒนธรรมของชนเผ่าที่แสดงถึงความสามัคคี ความมีน้ำใจของคนในชุมชน

สมุนไพร ในป่าพบสมุนไพรหลากหลายชนิดมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติหรือจิตวิญญาณ

โปรแกรมพิเศษ (ดอยปุย)

- การแสดงละเล่นต่างๆ ในชุดประจำเผ่า 500 บาท/ชุด
- การเช่าเครื่องแต่งกายชุดประจำเผ่าเพื่อถ่ายภาพ 30 บาท / ชุด
- การเรียนปักผ้าลายแบบต่างๆ 1,000 บาท/คน

ระยะเวลา 1 วัน (ไป-กลับ)

อัตราค่าบริการราคา Contract rate ท่านละ 250 บาท ราคานี้ 1 – 5 คน

ราคา Contract rate ท่านละ 200 บาท ราคานี้ 5 คน ขึ้นไป

ราคานี้รวมค่าอาหาร 1 มื้อ การเดินทางในชุมชน และนักสื่อความหมาย ไม่รวมการแสดง

สถานที่ติดต่อ

คุณยิ่งยศ หวังวนวัฒน์

เลขที่ 55/3 หมู่ 11 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ 0-1706-6572

โปรแกรมที่ 6 (ชุมชนแม่กลางหลวง อินทนนท์)

โปรแกรมการท่องเที่ยว

- โปรแกรมที่ 1** ชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและแปลงผัก / ไม้ดอกเมืองหนาว ชมหมู่บ้าน และวิถีชีวิตชาวกระเหรี่ยง ชิมกาแฟสูตรกระเหรี่ยง ชมฝูงปลา ค้างคาวและเล่นน้ำในห้วยแม่ท้อกลางหมู่บ้าน
- โปรแกรมที่ 2** เรียนรู้วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตชนเผ่าปกากะญอ ชิมอาหารพื้นบ้าน และเดินป่าศึกษาธรรมชาติ
- โปรแกรมที่ 3** ชมการสาธิตและการแสดงของชนเผ่าตามประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ชมและศึกษาข้อมูลทางชาติพันธุ์ในแง่มุมต่างๆ และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของชนเผ่า

ระยะเวลา 2 วัน 1 คืน

อัตราค่าบริการราคา Contract rate ท่านละ 950 บาท ราคานี้ 1 – 5 คน
ราคา Contract rate ท่านละ 750 บาท ราคานี้ 5 คน ขึ้นไป
 ราคานี้รวมค่าอาหาร 4 มื้อ ที่พัก แบบ Home stay การเดินทางในชุมชน และนักสื่อความหมาย ไม่รวมการแสดง

โปรแกรมพิเศษ (หากต้องการ)

- การเล่นดนตรีพื้นเมือง (เตหน่า) 500 บาท/ชุด
- การแสดงรำดาบ 200 บาท/ชุด
- การแสดงซอ 200 บาท/ชุด

อัตราค่าเช่าที่พักบริเวณวิลเลจสเตย์
ศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดอยอินทนนท์

ชื่อบ้าน	ราคา/คืน	จำนวนที่นอน	ห้องนอน/ ห้องน้ำ
กลางนา (1)	2,000	10	2/2
กลางนา (2)	1,200	6	1/1
กลางนา (3)	600	3	1/1
กลางนา (4)	600	3	1/1
กลางนา (5)	1,200	6	1/1
กลางนา (6)	800	3	1/1
ริมฝาย	800	4	2/1
บัวตอง	1,000	6	2/1
รวงข้าว	800	4	1/1
ริมนา	1,000	5	1
สายธาร 1	600	3	1/รวม
สายธาร 2	600	3	1/รวม
ริมดอย	800	4	1/1
<p>** หมู่คณะ 30 คนขึ้นไป คิดราคาเหมา 6,000 บาท/คืน</p> <p>** เต็นท์พร้อมเครื่องนอน ขนาด 2- 3 คน เช่าหลังละ 200 บาท/หลัง/คืน</p> <p>** เต็นท์พร้อมเครื่องนอน ขนาด 3- 4 คน เช่าหลังละ 250 บาท/หลัง/คืน</p> <p>** เต็นท์พร้อมเครื่องนอน ขนาด 4- 5 คน เช่าหลังละ 300 บาท/หลัง/คืน</p> <p>** ผ้าห่มนวมผืนละ 50 บาท/คืน</p> <p>** นำเต็นท์มาเอง ค่าบำรุงสถานที่ 30 บาท/คืน</p>			

สถานที่ติดต่อ

โครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กลางหลวง อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
คุณสมศักดิ์ คุณชาติ และ คุณพงษ์ศักดิ์
โทรศัพท์ 0-1960-8856, 0-6193-6464, 0-9952-0983

เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงใหม่
สำนักงาน(ชั่วคราว) : สกว.สำนักงานภาค ชั้น 3 คณะอุตสาหกรรมเกษตร
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ติดต่อ คุณอนงนาฏ ปัญญาใหญ่
โทรศัพท์ 053 -948 - 286 - 7 / 01 - 783 -6805 / 01 - 764 - 2090
ข้อมูลเพิ่มเติม <http://cbt.vijai.org> / www.communitytourism.net
E-mail: cbtproject@thaiciti.com, cbtproject@hotmail.com

โปรแกรมที่ 7 (ชุมชนแม่กำปอง)

โปรแกรมการท่องเที่ยว

โปรแกรมที่ 1   ไป - กลับ (สามารถมาเที่ยวด้วยตนเอง)

กำหนดเขตท่องเที่ยวถึงบริเวณน้ำตก และถ้าต้องการขึ้นเดินทิวป่า ศึกษาธรรมชาติ วิถีชีวิตชาวบ้าน ต้องใช้มัคคุเทศก์ในหมู่บ้าน

โปรแกรมที่ 2   พักค้างคืนแบบ Home Stay

พักค้างคืนกินอยู่กับครอบครัวชาวบ้าน มีรายการนำเที่ยวชมแนะนำสถานที่ ศิลปหัตถกรรม ประเพณีพื้นบ้าน วิถีชีวิตของชาวบ้านหลายอย่าง ตามที่นักท่องเที่ยวต้องการ

โปรแกรมที่ 3   ทิวป่า Camping)

โดยมีมัคคุเทศก์ในหมู่บ้านเป็นผู้นำทาง ดูแลให้คำแนะนำบอกความรู้ ข้อควรปฏิบัติต่างๆ ของท้องถิ่น

ระยะเวลา   2 วัน 1 คืน

อัตราค่าบริการราคา Contract rate **ท่านละ 950 บาท** ราคานี้ 1 – 5 คน

ราคา Contract rate **ท่านละ 750 บาท** ราคานี้ 5 คน ขึ้นไป

ราคานี้รวมค่าอาหาร 4 มื้อ ที่พัก แบบ Home stay การเดินทางภายในชุมชน และนักสื่อความหมาย ไม่รวมการแสดง (กรณีมากลุ่มละประมาณ 8 - 10 คน)

โปรแกรมพิเศษ

- ✦ กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ ชุดเล็ก 600 บาท ชุดใหญ่ 1,000 บาท
- ✦ กิจกรรมการแสดงฟ้อนพื้นเมือง 1,000 บาท
- ✦ กิจกรรมการแสดงดนตรีพื้นเมือง 1,000 บาท
- ✦ การนวดแผนไทยและนวดฝ่าเท้า 100 – 120 บาท / ชั่วโมง

สถานที่ติดต่อ

ติดต่อคุณพรหมมินทร์ พวงมาลาบ้านผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอ แม่ออน จ.เชียงใหม่
โทรศัพท์ 053-229-526 /09-559-4797/ 01-951-4797

โปรแกรมที่ 8 (ชุมชนถ้ำ – หนองเบี้ย อ.ไชยปราการ)

โปรแกรมการท่องเที่ยว

โปรแกรม 2 วัน 1 คืน

เดินชมหมู่บ้าน สัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ศึกษาและสัมผัส ธรรมชาติบริเวณป่าดงชมพูที่คงความสมบูรณ์ บริเวณแหล่งตาน้ำของชุมชน และบริเวณวัดถ้ำดับ เต่า

หนองเบี้ย เป็นแหล่งอาหารประมงน้ำจืดของชุมชน (Food Bank) มีปลามากกว่า 17 ชนิด นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รับประทานอาหารนอกบ้านที่ร้านอาหารข้างหนอง พร้อมกับดื่มด่ำชมวิถีชีวิตอันงดงาม หรือพักผ่อนด้วยการตกปลา

ป่าดงชมพู เป็นป่ารกครึ้มด้วยพรรณไม้หลากหลาย มีพืชสมุนไพร และเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ

บ่อน้ำพุतेเคียน และน้ำพุหลวง น้ำพุ (หรือแหล่งต้นน้ำผุดจากโพรงน้ำใต้ดินในแนวเขาหินปูน)

วัดถ้ำดับเต่า วัดเก่าแก่สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2300 ภายในถ้ำมีพระสีหไสยาสน์ พระเจ้าตนหลวง พระธาตุเจดีย์ เป็นที่นับถือของพุทธศาสนิกชนมาเป็นเวลานาน บริเวณวัดมีต้นไม้ สัมผัสธรรมชาติและศึกษาความหลากหลายทางชีววิทยา

อัตราค่าบริการราคา Contract rate **ท่านละ 900 บาท** ราคานี้ 1 – 5 คน

ราคา Contract rate **ท่านละ 700 บาท** ราคานี้ 1 – 5 คน

ราคานี้รวมค่าอาหาร 4 มื้อ ที่พัก แบบ Home stay การเดินทางภายในชุมชน และนักสื่อความหมาย ไม่รวมการแสดง

โปรแกรมพิเศษ (หากต้องการ)

- พิธีบายศรีสู่ขวัญ 800 บาท/ชุด
- การแสดงฟ้อน 500 บาท/ชุด
- (ปั่น) จักรยาน 20 บาท/คัน

สถานที่ติดต่อ

วัดถ้ำดับเต่า ตำบลศรีดงเย็น อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ 0-6180-6644

บ้านผู้ใหญ่บ้าน (นายคำมูล เกาใส) โทรศัพท์ 0-6186-0516

โปรแกรมที่ 9 (ชุมชนรอบดอยหลวงเชียงดาว)

ดอยหลวงเชียงดาว มีลักษณะเด่นทางธรรมชาติ ทั้งในเรื่องของพรรณพืชที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าสงวน 2 ชนิด ใน 15 ชนิดของไทย และมีทิวทัศน์ที่สวยงาม มีความสูงเป็นอันดับสามของประเทศ และเป็นภูเขาหินปูนที่สูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ มีลักษณะสูงชันของหน้าผา ตั้งแต่ 45 – 70 องศา ในช่วงระดับความสูง 1,900 เมตร ขึ้นไป ประกอบกับการเดินทางเข้าถึง ต้องใช้วิธีเดินเท้าเท่านั้น ไม่มีถนนสำหรับรถยนต์เข้าถึง รูปแบบการท่องเที่ยวจึงเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ ดังนี้

- ☒ ผจญภัย กับสภาพป่า ระยะเวลา และความชันของพื้นที่
- ☒ เดินทางโดยเดินเท้าเท่านั้น ระยะเวลาประมาณ 11 กิโลเมตร ทั้งสองเส้นทางใช้เวลาเดินทางขึ้น ประมาณ 5 – 6 ชั่วโมง และเดินลงประมาณ 3 – 4 ชั่วโมง
- ☒ ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก และแหล่งน้ำบริเวณที่พัก จึงต้องนำน้ำและสิ่งของที่จำเป็นติดตัวขึ้นไป
- ☒ เดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทาง และพื้นที่ที่กำหนดให้เท่านั้น
- ☒ ตลอดการเดินทาง และการพักแรม ห้ามรบกวน หรือทำอันตรายต่อสภาพธรรมชาตินักท่องเที่ยว ต้องคำนึงอยู่เสมอว่าต้องอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้
- ☒ ต้องมีผู้นำทางหรือลูกหาบ ที่ได้รับการอบรมจาก เขต ฯ เชียงดาว เดินทางไปด้วยทุกครั้ง ซึ่งนอกจากนำทางและแบกสัมภาระแล้ว ยังทำหน้าที่แทนพนักงานเจ้าหน้าที่ ในการกำกับดูแลในเบื้องต้น และยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่น

ระยะเวลาการท่องเที่ยว

- ☆ เปิดฤดูกาลท่องเที่ยวประมาณเดือนพฤศจิกายน ถึง มีนาคม ของแต่ละปี
- ☆ การเดินขึ้นดอยหลวงไม่ควรเกิน 16:00 น. ของวัน
- ☆ การเดินขึ้นดอยหลวง ขึ้นได้ 2 เส้นทาง คือ 1) เส้นทางเด่นหญ้าชัด และ 2) ปางวัว บ้านนาเลา
- ☆ การพักแรม สามารถพักแรมแบบ Camping ได้บริเวณอ่างสูง ในบริเวณกิ่วลม ห้ามนอนเต็ด เนื่องจากจะ เป็นการรบกวนธรรมชาติ และสถานที่ไม่เอื้อต่อการ Camping
- ☆ การพักแรม สามารถพักแรมแบบ home stay โดยพักรวมกับชาวบ้าน เรียนรู้วิถีชีวิตลึชูบ้านนาเลาใหม่

โปรแกรมการท่องเที่ยว

- ◎ เรียนรู้เรื่องราว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชียงดาว ผ่านถ้ำเชียงดาว
- ◎ เพลิดเพลินกับการเดินศึกษา เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ดอยหลวง เชียงดาว
- ◎ เพิ่มเติมประสบการณ์ การใช้ชีวิตร่วมกับพี่น้องลี้ชู บ้านนาเลาใหม่ ผ่านกิจกรรมเดินป่า สัมผัสวิถีชีวิตชนเผ่า และชมการแสดงพื้นบ้านชนเผ่าลี้ชู

ระยะเวลา

3 วัน 2 คืน

อัตราค่าบริการ

แบบที่ 1 ท่องเที่ยวสัมผัสชีวิตบนดอยหลวงเชียงดาว

ราคา Contract rate **ท่านละ 2,000 บาท** ราคานี้ 1 – 5 คน

ราคา Contract rate **ท่านละ 1,800 บาท** ราคานี้ 5 คนขึ้นไป

ราคานี้รวมค่าอาหาร 4 มื้อ ที่พัก แบบ Home stay การเดินทางภายในชุมชน และนักสื่อความหมาย

แบบที่ 2 ท่องเที่ยวเรียนรู้เรื่องราวถ้ำเชียงดาว

ราคา Contract rate **ท่านละ 350 บาท** ราคานี้ 1 – 5 คน

ราคา Contract rate **ท่านละ 250 บาท** ราคานี้ 5 คนขึ้นไป

ราคานี้รวมค่าอาหาร 1 มื้อ การเดินทางภายในชุมชน และนักสื่อความหมาย

สถานที่ติดต่อ

โครงการวิจัย การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมบนดอยหลวงเชียงดาว

คุณอรุณ อุลัย ผู้ประสานงานกลุ่มรักษ์ดอยหลวง โทรศัพท์ 01-748-4871

หรือ 053-456-501

คุณสุเทพ หน่อป่า ผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวดอยหลวงเชียงดาว

โทรศัพท์ 053-456-444

หรือติดต่อ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว

รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงใหม่

รูปแบบการจัดการและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโครงการวิจัยที่ได้เริ่มดำเนินการมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งได้มีการพูดคุยกันถึงระบบการบริหารจัดการเครือข่ายฯ และได้มีการนำมาทดลองปฏิบัติการเพื่อปรับให้ระบบการบริหารจัดการเครือข่ายฯ นั้นเป็นรูปธรรมมากขึ้น

พื้นที่เป้าหมาย

1. ชุมชนบ้านแม่กำปอง กิ่ง อ.แม่ฮอน
2. ชุมชนแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ อ.จอมทอง
3. ชุมชนม้ง ดอยปุย ชุมชนห้วยน้ำริน อ.แม่วาง
4. ชุมชนหนองเปี้ย อ.ไชยปราการ
5. ชุมชนรอบดอยหลวง อ.เชียงดาว

เป้าหมาย เพื่อกำหนดแผนการดำเนินงานและวิธีการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนากลไกในการเชื่อมประสานให้เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างไร

วิธีการดำเนินงาน

1. สัมภาษณ์ข้อมูลชุมชน (ศักยภาพในด้านการจัดการท่องเที่ยว) ทั้ง 6 ชุมชน
2. ออกแบบเครื่องมือในการศึกษาความพร้อมด้านการท่องเที่ยวชุมชน
3. วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อวัดความพร้อมของชุมชน / ชี้วัดความสามารถ/ศักยภาพ
4. จัดเวทีพูดคุยในเรื่องของ
  - ความพร้อมของชุมชนและการจัดการ /บริหารเครือข่าย
  - จัดตั้งคณะกรรมการของเครือข่าย
  - ตั้งกฎเกณฑ์,ระเบียบของเครือข่าย
  - จัดทำเส้นทางเชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยว
5. สัมภาษณ์ข้อมูลของผู้ประกอบการการท่องเที่ยว
6. ประสานไปยังผู้ประกอบการ (บริษัททัวร์)

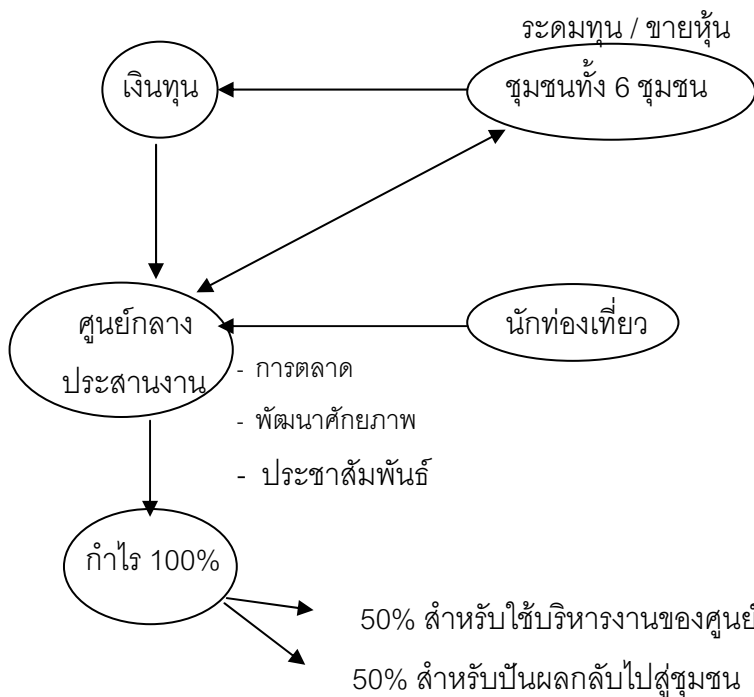
ผลการศึกษาวิจัย

- ข้อมูลบริบทชุมชน และ ความพร้อมในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน นำเสนอโดยการใช้ตารางวิเคราะห์ SWOT Analysis ของแต่ละชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนากลไกเชื่อมโยงให้เกิดการทำงานประสานกันแบบเครือข่าย
- สรุปผลการดำเนินกิจกรรมและการสรุปบทเรียน รวมทั้งรูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายฯ

จากการพิจารณาสภาพข้อเท็จจริงของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคข้อจำกัดของชุมชนทั้ง 6 ชุมชน ในเรื่องของสภาพพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี ส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ไม่แตกต่างกันมากนัก อาชีพหลักคือการเกษตรและรับจ้างทั่วไป จากการศึกษาตัวแทนกลุ่มผู้วิจัยทั้ง 6 ชุมชนพบว่า มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างดีเนื่องจากมีฐานในการทำวิจัยร่วมกับสำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัยในระดับหนึ่ง และแต่ละชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอยู่บ้างแล้ว

ในการศึกษารูปแบบการจัดการและพัฒนาเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าอุปสรรคที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของแต่ละชุมชน พบว่าชุมชนห้วยน้ำรินมีปัญหาในการเดินทางเข้ามาร่วมประชุม และการติดต่อสื่อสารที่ไม่ต่อเนื่องทำให้ขาดการร่วมประชุมบ่อยครั้งและจากการสอบถาม ทราบว่าภายในชุมชนยังไม่มีความพร้อมด้านการท่องเที่ยวในหลาย ๆ ด้านเช่นกัน

รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายฯ

ขั้นตอนการจัดการ ในโครงสร้างการบริหารดังกล่าว

1. การร่วมทุนจะเป็นในรูปของการซื้อหุ้นของแต่ละชุมชน แล้วแต่ว่าแต่ละชุมชนจะมีความสามารถในการซื้อหุ้นเท่าใด ชุมชนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ จะต้องถือหุ้นอย่างน้อย 1 หุ้นขึ้นไป แต่ไม่เกิน 10 หุ้น (มูลค่าหุ้นละ 100 บาท)
2. โดยเมื่อมีเงินทุนจากการซื้อหุ้นของสมาชิกเครือข่ายแล้วเราก็จะได้นำเงินทุนเหล่านั้นมาจัดตั้งศูนย์ข้อมูลของชุมชนและศูนย์ประสานงานกลาง
3. จ้างตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ประสานงานระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว โดยทำหน้าที่เรื่องการตลาดให้กับชุมชน (แผ่นพับ หรือทำเว็บไซต์) ส่งต่อนักท่องเที่ยวให้กับชุมชน
4. เมื่อชุมชนมีนักท่องเที่ยว มีรายได้เกิดขึ้น ต้องมีการจัดสรรเงินรายได้นั้นกลับมายังศูนย์ฯ ที่มีตัวแทนทำหน้าที่ดูแลอยู่ อาจจะเป็น 10% ของรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายแล้ว
5. ในแต่ละปีถ้าศูนย์มีกำไรก็จะจัดสรรกำไรออกเป็น 2 ส่วน
  - ส่วนแรก ใช้สำหรับการบริหารจัดการ
  - ส่วนที่สอง ใช้สำหรับเป็นเงินปันผลไปยังชุมชนตามจำนวนหุ้นที่ชุมชนถืออยู่

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเครือข่าย

1. สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์
3. ส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

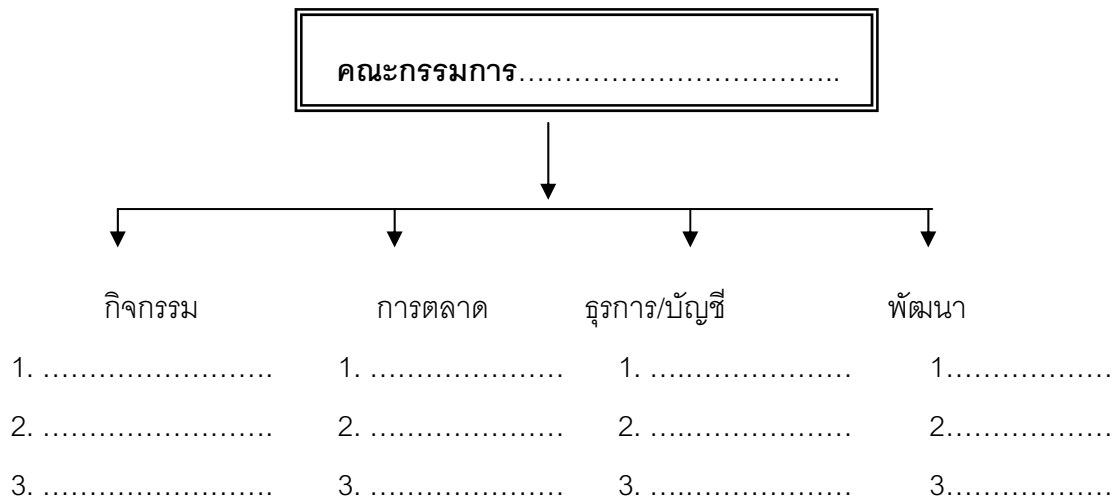
คุณสมบัติของกลุ่มที่สนใจเข้าเป็นสมาชิกของเครือข่าย

1. ต้องเป็นองค์กรที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชน และในชุมชนนั้นต้องมีแหล่งท่องเที่ยว
2. รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

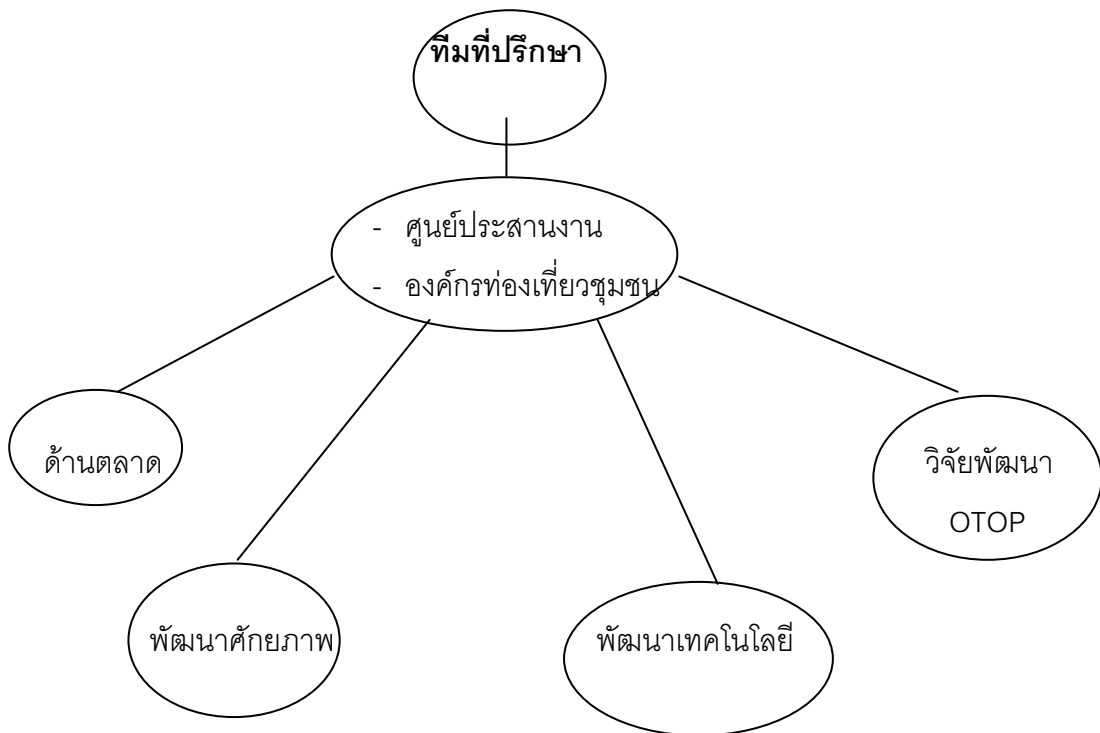
ระเบียบขององค์กร

1. ค่าธรรมเนียมสมาชิกแรกเข้า 50 บาท
2. ค่าหุ้นแรกเข้า 1,000 บาท
3. 1 ชุมชนซื้อหุ้นได้ไม่เกิน 10 หุ้น (มูลค่าหุ้นละ 100 บาท) / เดือน
4. ต้องชำระค่าหุ้นทุกวันที่ 5 ของเดือน พร้อมกับเข้าร่วมประชุมประจำเดือน
5. ขาดส่งหุ้นเกิน 3 เดือน หหมดสิทธิเป็นสมาชิกเครือข่าย
6. ผู้ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายเป็นบุคคลไม่ได้ ต้องเป็นหมู่บ้าน หรือชุมชน

โครงสร้างขององค์กร

โครงสร้างองค์กร เสนอโดยคุณภราเดช พยัฆวิเชียร (ที่ปรึกษา 11 ททท.)

สรุปผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาเครือข่ายของแต่ละชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1. กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีความพร้อมในด้านการท่องเที่ยว

แม่กำปอง	}	เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านมีความพร้อมในการจัดโครงสร้างพื้นฐานในระดับหนึ่ง มีทรัพยากรที่หลากหลาย และพื้นที่ใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวหลัก
แม่กลางหลวง		

2. กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่ขาดความพร้อมในการมีส่วนร่วมของชุมชน

หนองเปี้ย	}	มีความพร้อมรองลงมา แต่มีปัญหาด้านการตลาด ไม่มีนักท่องเที่ยว ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดความพร้อมในการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นเพียงกลุ่มลูกหาบ มีปัญหาด้านการพัฒนาพื้นที่
เชียงดาว		
ดอยปุย		

เนื่องจากการศึกษา พบว่า การจัดรูปแบบและวิธีการจัดการเครือข่าย จำเป็นต้องจัดตั้งเป็นองค์กรเครือข่ายของชุมชนที่มีการดำเนินการด้านท่องเที่ยวโดยชุมชนและต้องมีการพบปะอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและการดำเนินกิจกรรมของแต่ละชุมชน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ พบว่าในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการจัดประชุมประจำเดือนอย่างต่อเนื่องและการร่วมสำรวจเส้นทางพื้นที่เพื่อจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงเครือข่ายภายในของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดกลไกในการเชื่อมโยงประสานงานอย่างต่อเนื่อง มีความเข้าใจร่วมกันอย่างชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และการมีส่วนร่วมของทีมีวิจัย ตลอดจนได้สร้างความรู้ ความเข้าใจกับกลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้องในแต่ละชุมชนเป็นอย่างดี แต่ในการศึกษายังขาดกลไกในการดำเนินงานที่ชัดเจน ในเรื่องขององค์กรที่จะจัดตั้งว่าเป็นอย่างไร ต้องร่วมลงทุนแบบไหน และใช้สถานที่ใดในการดำเนินงานในอนาคต ซึ่งในขณะนี้จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากกองทุนการวิจัยในการใช้สถานที่พบปะและเงินทุนในการสนับสนุนต่อไป

การประสานความร่วมมือกับกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จ.เชียงใหม่

จากการวิจัยได้มีการประสานความร่วมมือกับกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จ.เชียงใหม่ เพื่อร่วมกันกำหนดข้อตกลง พันธะสัญญา ร่วมกันในการประสานและจัดการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รายนามบริษัททัวร์ที่มีพันธะสัญญากับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ที่	ชื่อ – นามสกุล	หน่วยงาน / ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้	โทรศัพท์
1.	คุณปรินดา คำปวง	<u>Diamond tour</u> 263/12 ถ.ช้างคลาน อ.เมือง จ.ชม.	053-820-050 01-287-9834
2.	คุณชาญศิลป์ ครุฑพันธ์	<u>Chiang Mai sun star travel</u> <u>สมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคเหนือ</u> 125/3 ม.2 ถ.มหิดล ต.ป่าแดด อ.เมือง ชม.	053-272-235 01-881-1190
3.	คุณทองศักดิ์ ศรีตะปัญญะ	<u>หจก.อุดมพรทัวร์</u> 330/12 ม.ชม.แลนด์ ถ.ช้างคลาน อ.เมือง	053-204-718
4.	คุณนพพร ไชยวงศ์	<u>สยาม มีเดีย กรุ๊ป</u> 100/9 ถ.ระแกง ต.หายยา อ.เมือง ชม.	01-724-4080 04-609-5424
5.	คุณครรชิต ช่างสุวรรณ	<u>สวัสดิ์ อี โค ทัวร์</u> 200/176 ม.ศรีอนันต์เทาเวอร์ ซ.12 ต.ฟ้าฮ่าม อ.เมือง จ.เชียงใหม่	053-855-106 01-258-6071
6.	คุณอนุพงษ์ ทั้ววงศ์สกุล	<u>หจก.เชียงใหม่เรนโบว์</u> 234/213 ม.6 ต.หนองหอย อ.เมือง จ.ชม.	053-276-808 053-800-367
7.	คุณกิงฟ้า จันทรงษ์	หจก.เชียงใหม่เรนโบว์ 234/213 ม.6 ต.หนองหอย อ.เมือง จ.ชม.	053-276-808 053-800-367
8.	คุณรังษี เรือนศร	<u>หจก.รันเวล ทัวร์</u> 169/2 ถ.ศรีดอนไชย ต.ช้างคลาน อ.เมือง	053-272-453 01-671-9490
9.	คุณกฤษฎี เตชะเอราวัณ	<u>บริษัทเอราวัณ พี ยู ซี จำกัด</u> 211/14-15 ถ.ช้างคลาน อ.เมือง จ.เชียงใหม่	053-274-212-3 053-276-548
10.	คุณวันทนี ศรีเพียรพล	<u>Northern express tour</u> 326/7 ถ.เชียงใหม่ – ลำพูน ต.วัดเกต อ.เมือง จ.เชียงใหม่	053-800-536 06-687-8973

ข้อตกลง พันธะสัญญาร่วมกันระหว่าง เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่
ร่วมกับ กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 9 บริษัท ได้แก่

- สมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคเหนือ
- Diamond tour
- หจก.อุดมพรทัวร์
- สวิสตี อีโค ทัวร์
- หจก.เชียงใหม่เรนโบว์
- หจก.รันเวล ทัวร์
- บริษัทเอราวัณ พี ยู ซี จำกัด
- Northern express tour
- World explorer

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ชุมชนจะขายโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับบริษัททัวร์ดังกล่าวข้างต้น ในราคาพิเศษตามที่กำหนดในเอกสาร
2. ผู้ประกอบการจะต้องให้สิทธิในการนำเที่ยวและสื่อความหมายในชุมชนเป็นหน้าที่ของนักสื่อความหมายประจำท้องถิ่นควบคู่ไปกับมัคคุเทศก์หลักของบริษัททัวร์นั้นๆ
3. นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตามกฎของชุมชน เช่น ไม่ส่งเสียงดังในยามวิการ และไม่มีเรื่องยาเสพติดทุกชนิด รวมทั้งเรื่องชู้สาวในชุมชนระหว่างการท่องเที่ยวในชุมชนนั้นๆ เป็นต้น
4. ชุมชนจะไม่นำเสนอขายโปรแกรมท่องเที่ยวในอัตราดังกล่าวกับนักท่องเที่ยวชาวจรและผู้ประกอบการรายอื่นๆ เพื่อเป็นการตัดราคากลุ่มผู้ประกอบการที่ลงนามเป็นพันธะสัญญากับเครือข่ายฯ
5. หากเกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างเครือข่ายฯ และกลุ่มผู้ประกอบการ สามารถพูดคุยกันได้ทุกเรื่องแบบพี่น้อง
6. การประสานงานในการท่องเที่ยวนั้นสามารถติดต่อได้ 2 ช่องทาง คือ ติดต่อโดยตรงกับชุมชน และสามารถติดต่อผ่านเครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน สกว. สำนักงานภาค

การสรุปบทเรียนหลังจากการประสานงานกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว

การสรุปบทเรียนการจัดกิจกรรมในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวที่ผ่านมา หลังจากที่ได้จัดกิจกรรมพาผู้ประกอบการทัวร์ในพื้นที่ เชียงดาว และบ้านถ้ำ หนองเปี้ย เมื่อเดือนตุลาคม 48 ที่ผ่านมานั้น หลังจากที่ได้ส่งข้อมูล และทำการประชาสัมพันธ์ร่วมกับผู้ประกอบการในจังหวัดเชียงใหม่แล้วนั้น เพื่อเป็นการติดตามผล และประเมินกิจกรรมที่ผ่านมา

➡ บ้านถ้ำ เชียงดาว

- ที่ผ่านมามีกลุ่มผู้ประกอบการที่ติดต่อเข้ามาประมาณ 10 ครั้ง แต่เข้ามาจริงๆ จำนวน 2 ครั้ง
- การประชาสัมพันธ์ผ่านกลุ่มผู้ประกอบการที่ผ่านมา ประเมินว่าได้ผล หากแต่ว่าโปรแกรมการท่องเที่ยวที่กลุ่มมีนั้นยังไม่สอดคล้องกับโปรแกรมของบริษัททัวร์ที่มีอยู่แล้ว ซึ่งต้องเอามาประกอบเข้าด้วยกัน
- ถ้าเป็นโปรแกรมของชุมชนล้วนๆ นั้นยังไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะลูกค้ายังไม่ติดต่อ และต้องมีการประชาสัมพันธ์ข้ามปี คาดว่าปีหน้าจะดีขึ้นกว่าปีนี้
- ทางกลุ่มจะมีการประชุมเพื่อสรุปสถิตินักท่องเที่ยวในปี 48 นี้ วันที่ 31 มีนาคม 49 ซึ่งเป็นช่วงปิดฤดูกาลขึ้นดอยหลวง เชียงดาว
- อีกหนึ่งกิจกรรมที่กำลังดำเนินการคือ การยกวางโครงการจัดตั้งศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวดอยหลวงเชียงดาว ที่เป็นของชุมชน

➡ บ้านแม่กำปอง

- ที่ผ่านมา ไม่มีบริษัททัวร์ที่ contact เอาไว้ส่งนักท่องเที่ยวเข้าไป
- มีกลุ่มบริษัทสวัสดิ อีโคทัวร์ที่จะเข้าไปสำรวจเส้นทางเดินป่าร่วมกับชาวบ้าน
- ชุมชนมีแผนงานในการพัฒนากลุ่มอาชีพเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น ปลูกผัก เลี้ยงไก่ เป็นต้น เพื่อลดต้นทุนในการประกอบอาหารให้กับนักท่องเที่ยวรวมทั้งเป็นการสร้างงาน รายได้ให้กับคนกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนที่ไม่ได้มีรายได้โดยตรงจากการท่องเที่ยว
- แนวทางในการพัฒนาต่อไปจะยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- อาจจะเป็นใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความยากจน

➡ บ้านมั่ง ดอยปุย

- คิดว่าน่าจะมีการสร้างจุดเด่นของแต่ละที่ขึ้นมา เพื่อเป็น Unseen แหล่งท่องเที่ยวในการประชาสัมพันธ์
- ที่ผ่านมายังไม่มีกลุ่มผู้ประกอบการเข้าไป เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นกลุ่มแบบไปเช้า เย็นกลับ
- ยังไม่สามารถแก้ภาพลักษณ์ Shopping center ได้
- ปัญหาที่ยังไม่สามารถจัดการได้ในขณะนี้คือปัญหาขยะ
- แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนจะเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนเผ่ามั่ง
- ต้องมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับสินค้า OTOP
- อนาคตอาจจะมีการพัฒนาให้เป็นวิสาหกิจชุมชน

➡ บ้านแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์

- ในช่วงฤดูการท่องเที่ยวที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวประมาณ 300,000 คน
- นักท่องเที่ยวที่มานั้นส่วนใหญ่รู้จักผ่านแผ่นพับ Web site และการบอกปากต่อปาก และสามารถประเมินได้ว่ามีนักท่องเที่ยวมากกว่าปีที่ผ่านมา
- ปัญหาที่พบคือในช่วงเทศกาลปีใหม่จะมีคนมามาก จนบ้านพักไม่พอ ห้องน้ำไม่เพียงพอ
- แผนในอนาคตจะเป็นการขยายความรู้สู่ อบต. อื่นๆ ใกล้เคียง ที่สนใจ

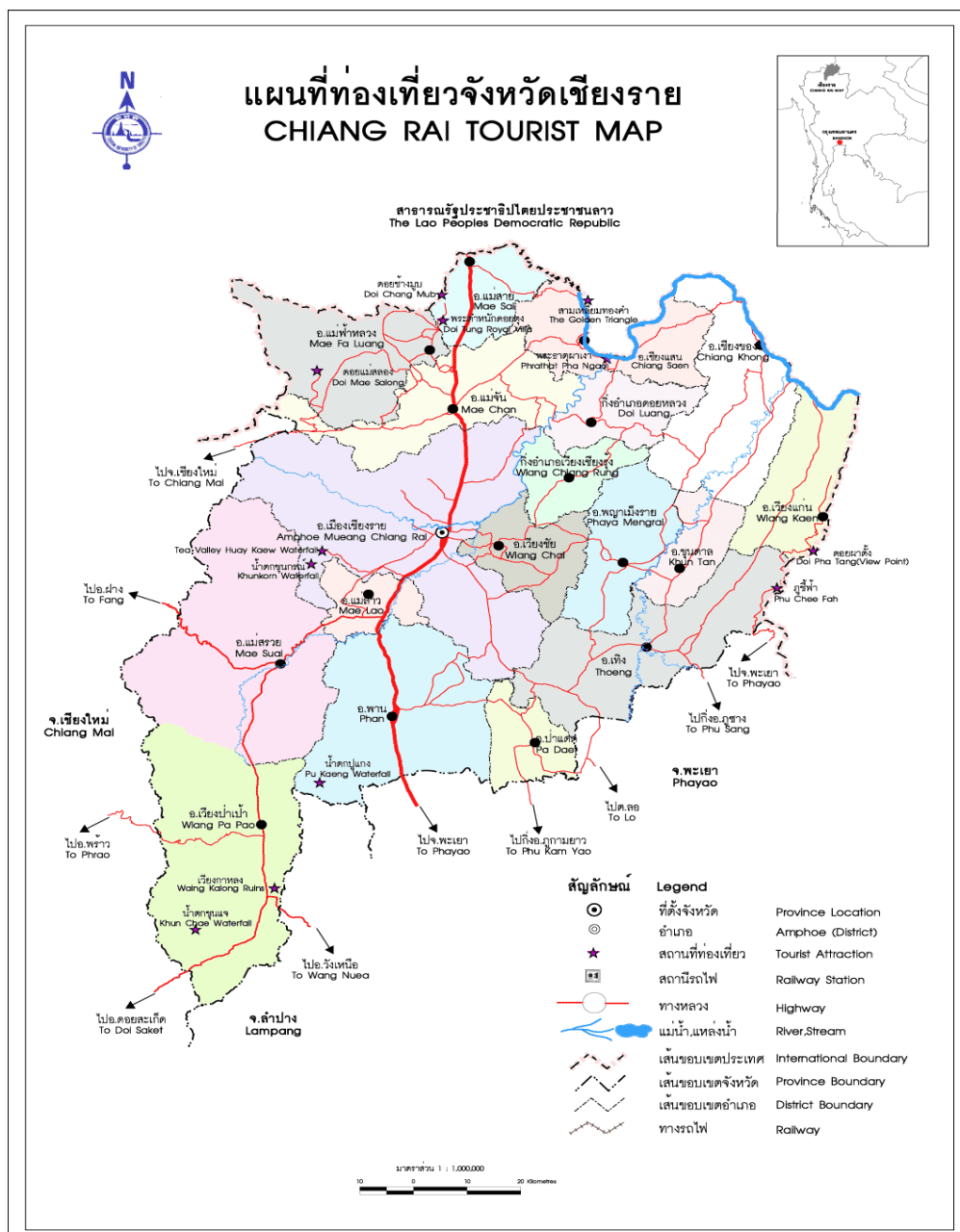
➡ บ้านถ้ำ หนองเบี้ยว

- ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวเข้ามา 2 กลุ่ม ซึ่งรู้จักชุมชนผ่าน Web site
- มีทีมมาถ่ายสารคดี รักบ้านเกิด
- หลังจากรายการสารคดีได้ออกอากาศแล้วนั้น มีคนติดต่อเข้ามาจำนวนมาก ประมาณ 50 คน สอบถามข้อมูลเพื่อจะมาท่องเที่ยวในช่วงฤดูหนาวปีหน้า
- ที่ผ่านมายังไม่มีนักท่องเที่ยวที่มากับกลุ่มบริษัททัวร์ที่ Contact เอาไว้
- แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตน่าจะยึดแนวการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความยากจน

บทที่ 6

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย

การดำเนินการศึกษาแนวทางในการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงรายนั้นได้ดำเนินการเริ่มต้นศึกษาศาสนาการณการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่จังหวัด เชียงราย เพื่อประกอบการวิเคราะห์ คน พื้นที่ โอกาส จุดแข็ง และจุดอ่อน เพื่อที่จะค้นหาแนวทางใน การดำเนินงานต่อเนื่อง ในการประสานความร่วมมือในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย

สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่จังหวัดเชียงราย

สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่จังหวัดเชียงรายที่รวบรวมในครั้งนี้ เป็นการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล ร่วมกับบุคคล ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ในอำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ อำเภอแม่สาย และอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยวิธีการพูดคุย ชักถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และจดบันทึก อัดเทป ถ่ายภาพ รวมทั้งจากเอกสารแนะนำหน่วยงาน แหล่งท่องเที่ยว และการสังเกตการณ์พื้นที่จริงอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานจาก Web site ที่เกี่ยวข้อง เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดได้นำมาเรียบเรียง ประมวล และวิเคราะห์ เพิ่มเติม เพื่อกำหนดแนวทางการทำงานต่อจากข้อมูลดังกล่าวนำไปสู่การขยายภาพรวม เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงรายร่วมกันต่อไป ซึ่งผู้เขียนจะได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้หรือ พูดคุยร่วมกับทีมวิจัย และที่ปรึกษาโครงการ เพื่อวางแผนงานต่อหลังจากนี้

1. ภาพรวมการท่องเที่ยวเชียงแสน

จากการพูดคุยร่วมกับทีมวิจัยโครงการ “การจัดการฐานข้อมูล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย” ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.สำนักงานภาค ที่ได้ดำเนินการในการรวบรวม จัดทำฐานข้อมูลในด้านต่างๆ ของพื้นที่อำเภอเชียงแสน เพื่อนำไปวางแผน กำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่เฉพาะร่วมกับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไปนั้น ทางทีมวิจัยให้ความเห็นว่า การท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเชียงแสนในลักษณะของการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชนนั้นในขณะนี้ยังไม่เห็นเกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ที่ผ่านมาก็จะเป็นลักษณะของการมาเที่ยวชมโบราณสถาน ล่องเรือน้ำโขง ข้ามไปฝั่งลาว แต่จัดการโดยผู้ประกอบการ นักธุรกิจทั้งในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ แต่ชาวบ้านยังไม่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังเท่าไรนัก แต่เท่าที่พูดคุยกันในครั้งนี้พบว่าครู นักเรียน โรงเรียนเชียงแสนวิทยาคม สนใจที่จะนำนักเรียนเข้ามาร่วมเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ของดี ของอำเภอเชียงแสน เพื่อฝึกพัฒนาทักษะให้นักเรียนสามารถเป็นนักสื่อความหมาย และสามารถบอกเล่าเรื่องราวของตนเองได้อย่างภาคภูมิใจ ซึ่งน่าจะได้มีการพูดคุยเพื่อพัฒนาโครงการวิจัยร่วมกันต่อไป

สถานการณ์ ภาพรวมการท่องเที่ยวอำเภอเชียงแสน

ในปีนี้ก่อสร้างโรงแรมในจังหวัดเชียงรายคึกคักมาก มีการเปิดโรงแรมขึ้นหลายแห่ง เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาคใต้ได้รับผลกระทบสึนามิตล่มแหล่งท่องเที่ยวแถบชายฝั่งอันดามัน ช่วงต้นปีมีบริษัททัวร์จากภูเก็ตเริ่มมาสำรวจศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวริม

ฝั่งโขง แถวอำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และชายแดนประเทศ สปป.ลาว เพื่อหาเส้นทาง พัฒนาการท่องเที่ยวแต่พบปัญหาเรื่องฝุ่น ความสะอาดของพื้นที่ รวมทั้งเรื่องการเดินทางที่ สนามบินในจังหวัดท่าโขลงอำเภอเชียงแสน ทำให้ไม่สะดวก ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ระดับบนได้อย่างจังหวัดภูเก็ต

ในขณะที่บริษัททัวร์ในเชียงราย นำโดยบริษัทพี บี ทราเวล เอเยนซี พัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยวในแม่น้ำโขง โดยเปิดเส้นทางท่องเที่ยวจากจังหวัดพะเยาถึงหลวงพระบาง ช่วงต้นปี ที่ผ่านมารวมทั้งเส้นทางจากเชียงแสนถึงเชียงรุ่ง แต่ได้รับผลกระทบเรื่องแม่น้ำโขงแห้ง ส่วน บริษัทเดินเรือเพื่อการท่องเที่ยวของจีนในปัจจุบันได้มี 2 บริษัท ขนาด 68 ที่นั่ง เครื่องยนต์ 800 แรงม้า ซึ่งแนวโน้มการท่องเที่ยวทางน้ำอาจจะมีมากขึ้นในอนาคต ปัจจุบันเรือท่องเที่ยวของจีน ขึ้นที่ท่าเชียงแสนเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวจุดอื่นๆ ในเชียงรายและเชียงใหม่ ค่าโดยสารเรือ 500 – 600 หยวน ต่อคน เวลาในการเดินทางจากสิบสองปันนา (เชียงรุ่ง) ถึงเชียงแสนใช้เวลา ประมาณ 8 ชั่วโมง และขากลับ ประมาณ 9 ชั่วโมง เนื่องจากทวนกระแสน้ำโขงขึ้นไป อนาคต จีนต่อเรือสำราญเปิดเส้นทางท่องเที่ยวถึงหลวงพระบาง เช่นกัน

(ที่มาข้อมูลจาก: โครงการวิจัยการจัดการฐานข้อมูลเพื่อพัฒนาพื้นที่เฉพาะ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดย คุณศิริพร โคตะวินนทร์ และคณะ)

.....

2. กลุ่มรักษ์เชียงของ

● เกี่ยวกับองค์กร

กลุ่มรักษ์เชียงของ เกิดขึ้นประมาณปี 2538 – 2539 จากกลุ่มคนที่เป็นห่วงเรื่อง สภาพแวดล้อมและสังคมที่กำลังเสื่อมโทรมลงในพื้นที่ริมชายโขง แม่น้ำสายหลักที่ แบ่งกันพรมแดนระหว่างคนไทยกับพี่น้องลาว ในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัด เชียงราย โดยเป็นการรวมกันของกลุ่มคนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ช่างราชการ นัก ธุรกิจ เจ้าของเกสต์เฮาส์ โดยมีคุณนิวัฒน์ ร้อยแก้ว หรือที่ใครๆ รู้จักดีในนามของ “ครูตี” เป็นคนประสานงานกับชาวบ้านในการทำกิจกรรมร่วมกัน ครูตีเล่าให้ฟังว่า “กลุ่มรักษ์เชียงของ” จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน 3 ข้อ คือ

- 1) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติในอำเภอเชียงของ
- 2) เพื่อเป็นสถานที่รวมกลุ่ม พบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

- 3) เพื่อนำเสนอข้อคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและจัดระเบียบการสร้างสรรค์ภาวะแวดล้อมที่ดีต่อท้องถิ่นและชุมชนในระยะยาว

หลังจากนั้นพี่เกียรติ (สมเกียรติ เขื่อนเชียงสา) ยังเล่าให้ฟังต่อว่า กลุ่มมีกิจกรรมทำร่วมกันมากมาย ไม่ว่าจะเป็น โครงการรักษ์ดอยหลวง ในปี 2538-2539 โดยสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกรักษาดอยหลวง พื้นที่หมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง บ้านทุ่งน่าน้อย ต.เวียง อ.เชียงของ ต่อมาในปี 2539 ก็ร่วมมือกับชมรมปลาบึก และสำนักงานอำเภอเชียงของ จัดทำโครงการรักษ์ปลาบึก รักษาเชียงของ เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนริมฝั่งโขง ชัยบมาในปี 2540 ร่วมรณรงค์สนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน และในปี 2541-2545 ร่วมกิจกรรมเครือข่ายประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยรวมตัวกับ ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิง และโครงการแม่น้ำและชุมชน โดยมีเป้าหมายเดียวกันในการดูแล รักษาธรรมชาติ ร่วมกับชุมชนริมฝั่งโขง ภายใต้อชื้อ “เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา”

● **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน**

หลังจากที่เดินหน้า เพื่อชักชวนพี่น้อง ในพื้นที่ร่วมกันมีส่วนร่วมในการดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติ รอบริมน้ำโขง แล้วนั้น จากงานฟื้นฟูดังกล่าวที่ได้ทำมาอย่างมากมาย ทางกลุ่มจึงมีแนวคิดที่จะขยายต่อในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง

...ครูตี ... บอกว่าพื้นที่อำเภอเชียงของ มีศักยภาพด้านพื้นที่ สถาปัตยกรรมศาสตร์ ความงดงามของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ และเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ ช้านาน ทำให้ลุ่มน้ำโขงตอนบนบริเวณชายแดนไทย - ลาว ในเขตพื้นที่อำเภอเชียงของ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเป็นอย่างยิ่ง แต่การท่องเที่ยวในพื้นที่เชียงของที่ผ่านมา นั้น เราขายแต่น้ำโขง การข้ามฝั่งไปเยือนหลวงพระบางจนมองข้ามความสำคัญ ในแง่ของการให้ความหมายของคน และพื้นที่ ความสัมพันธ์ของคนกับทรัพยากร ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไป การพัฒนาการท่องเที่ยวคงไม่ยั่งยืนอย่างแน่นอน ครูตี ยังสะท้อนให้ฟังอีกว่า การท่องเที่ยวที่ปราศจากสำนึกเคารพในท้องถิ่นและธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ยั่งยืน และไม่ฟัง

ประสงค์ ทั้งยังเป็นการรุกรานครอบครัวทั้งถิ่นด้วยอำนาจเงิน อำนาจวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ท้องถิ่นเสื่อมโทรมลงในที่สุด โครงการท่องเที่ยวที่กำลังพยายามดำเนินการอยู่นั้นจึงมีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ข้อ

- 1) เพื่อรณรงค์ เผยแพร่เรื่องนิเวศ วัฒนธรรม และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาในพื้นที่น้ำโขง
- 2) เพื่อระดมทุนในการทำงานรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง

และจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว 3 โปรแกรม ดังนี้

1. ล่องเรือเชียงของสู่หลวงพระบาง
2. เชียงของ เวียงแก่น
3. ล่องน้ำอิง

- **ขอบเขต พื้นที่ทำงาน**

ชุมชนริมน้ำโขง 7 ชุมชน จาก 13 ชุมชน ฐานงานวิจัยชาวบ้าน เรื่องแม่น้ำแห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมทั้ง โครงการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชียงของ เวียงแก่น: สังคมชายขอบท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยมี อาจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม เป็นที่ปรึกษา

- **กำลังทำอะไรอยู่กับงานท่องเที่ยว**

จากสถานการณ์การท่องเที่ยวดังกล่าว ในพื้นที่ ทำให้ ทางกลุ่มฯ ได้ร่วมมือกับทางชมรมการท่องเที่ยวเชียงของ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ผ่านมา การท่องเที่ยวที่เชียงของมุ่งเน้นการขายความงามของทรัพยากร โดยมองผ่านการให้คุณค่าและความหมาย ทางกลุ่มฯ จึงได้นำผลงานวิจัยดังกล่าวที่ได้ศึกษา รวบรวมข้อมูลหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแม่น้ำโขงไว้ อาทิเช่น ระบบนิเวศริมน้ำโขง องค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ปลาในแม่น้ำโขง ความรู้เกี่ยวกับปลาบึก ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเข้าถึงพรรณพืชแม่น้ำโขง เครื่องมือหาปลาพื้นบ้าน เกษตรริมโขง รวมทั้งสังคมวัฒนธรรมของคนริมน้ำโขง จากข้อมูล องค์ความรู้ ที่รวบรวมได้ดังกล่าวนั้น ทางกลุ่มฯ จะนำมาเชื่อมโยง เพื่อให้คนพื้นที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ให้กับผู้ที่มาเยือนได้ โดยคาดหวังว่านักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้ผ่านคนท้องถิ่น และจะรู้จักคนริมโขงมากขึ้น กว่าการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

งานที่กำลังดำเนินงาน คือการนำผลงานวิจัยมารวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อเตรียมเป็นเนื้อหา ในการจัดฝึกอบรมให้กับผู้นำเที่ยวท้องถิ่น ในการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ผ่านองค์ความรู้ที่มี ให้กับนักท่องเที่ยวได้ด้วยคนท้องถิ่นเอง และอีกเรื่องที่คิดว่าต้องทำนอกจากการฝึกนักสื่อความหมายท้องถิ่น แล้วคือเรื่องการจัดการ การท่องเที่ยวของคนท้องถิ่น “ตอนนี้เรามีแต่องค์ความรู้ แต่ยังขาดการพูดคุย เรื่องการจัดการ การท่องเที่ยวโดยคนท้องถิ่นเอง รวมทั้งเรื่องของการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ทั้งทางเอกสาร วิทยุชุมชน และ Web site เป็นอีกงานที่เราต้องดำเนินงานต่อไป ส่วนอีกงานที่คาดว่าจะแล้วเสร็จในปลายปีนี้เป็น การจัดทำ Guide book เป็นการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว คือรวมทั้งการท่องเที่ยว กระแสหลัก และการท่องเที่ยวชุมชน โดยความร่วมมือของกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ ร่วมกับ ชมรมการท่องเที่ยวเชียงใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวในการศึกษาเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเชียงของอย่างรับผิดชอบร่วมกัน” คุณนพรัตน์ เจ้าหน้าที่ของกลุ่มฯ เล่าให้ฟังอย่างสบายๆ

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

ทางกลุ่มฯ มองว่าการเชื่อมโยงเครือข่ายฯ นั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเครือข่ายฯ ตามเขตพื้นที่การปกครอง ซึ่งการเชื่อมโยงชุมชนที่ดีนั้นน่าจะเป็นการเชื่อมร้อยคนในพื้นที่ลุ่มน้ำเดียวกัน หรือขอบเขตเทือกเขาเดียวกัน เนื่องจากมีเรื่องของความสัมพันธ์ วัฒนธรรม ของคนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำอิง เครือข่ายลุ่มน้ำอิง เป็นต้น

.....

3. มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.)

- **เกี่ยวกับองค์กร**

ประเทศไทย มีประชากรชาวเขาประมาณ 1,000,000 คนอาศัยกระจัดกระจายอยู่ทางภาคเหนือและภาคตะวันตก ของประเทศ ส่วนใหญ่อพยพมาจากประเทศจีนพม่า และลาวตั้งแต่ 200 ปีที่ผ่านมา จนถึงปัจจุบันยังคงมีการหลั่งไหลเข้ามา จากสาเหตุทางการเมืองของประเทศเดิมขณะที่ที่ดินมีอยู่จำกัด รวมทั้งนโยบายเกี่ยวกับป่าไม้ และ ที่ดิน นโยบายด้านการท่องเที่ยว และนโยบายการปลูกพืชเศรษฐกิจชาวเขาจึง

ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากระบบหมุนเวียน มาเป็นการปลูกพืช ในพื้นที่เดียว ตลอดไปทำให้ขาดความยั่งยืนในการใช้พื้นที่

มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2528 เพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่พี่น้องชาวเขาในการแก้ไขปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมไปจนถึง การพัฒนาสังคมตามลำดับ โดยเริ่มทำงานในพื้นที่หมู่บ้านชาวเขาในเขตลุ่มน้ำแม่จัน – แม่สลอง ปัจจุบันมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาทำงานครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด เชียงราย

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา

1. ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตภูเขาและอื่นๆ
2. ร่วมมือกับหน่วยงานราชการและองค์กรต่างๆ ในการสนับสนุนให้เป็นชุมชน ที่พึ่งตัวเองได้มากที่สุด
3. ส่งเสริมให้ชุมชนในเขตภูเขาและชุมชนอื่นๆ เห็นคุณค่าและภูมิใจในวัฒนธรรมงามของชุมชนโดยมีการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเหมาะสม
4. ส่งเสริมให้เห็นความสำคัญและมีการอนุรักษ์ธรรมชาติ
5. สนับสนุนบุคคลที่เข้าไปทำงานกับชุมชนในเขตภูเขาและชุมชนอื่นๆ ด้วยความอุทิศตนและศรัทธา
6. ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์โดยสนับสนุนและร่วมมือกับบุคคลและองค์กร
7. ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความเป็นกลางและไม่ให้การสนับสนุนด้านการเงินหรือทรัพย์สินแก่นักการเมืองหรือพรรคการเมืองใด
8. คัดกรองผู้บริโภคนทางด้านสื่อสารมวลชนและโทรคมนาคมใช้สื่อสารมวลชน เพื่อประโยชน์แก่สาธารณะโดยไม่ใช้สื่อสารมวลชนเพื่อแสวงหากำไรทางธุรกิจ

ลักษณะของงานที่ดำเนินการ

- การป้องกันและความตระหนักในเรื่องโรคเอดส์
- การป้องกันและควบคุมยาเสพติด
- การป้องกันเด็กเข้าสู่กระบวนการเพศพาณิชย์
- เกษตรยั่งยืน
- การศึกษาชุมชนและการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
- การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ป่าธรรมชาติและลุ่มน้ำ

- ท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
- งานเครือข่าย การร่วมมือกับองค์กรและเครือข่ายอื่น ทำงานในพื้นที่สูง ด้านการเกษตร สิ่งแวดล้อม และกลุ่มชาติพันธุ์ ต้องร่วมมือกับรัฐบาลทุกระดับ

พทท. มีการจัดประชุมคณะกรรมการดำเนินงานปีละ 2 ครั้ง และ พทท.มีคณะกรรมการที่ปรึกษาเป็นนักวิชาการ นักวิจัย ผู้เชี่ยวชาญ จำนวนกว่า 40 คน ช่วยดูแลแนวทางการทำงานของมูลนิธิฯ

● แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Natural Focus ก่อตั้งขึ้นจากมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (www.hadf.org) ซึ่งทำงานด้านพัฒนาชุมชนในจังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ปี 2529 ภายใต้ปรัชญาของการเคารพ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีของชนเผ่า รวมทั้งการให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างเต็มที่ ชาวบ้านและมูลนิธิต่างก็มีความสนใจในการสำรวจหาศักยภาพในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่ชาวบ้านสามารถจะนำมาใช้ในการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมทั้งในด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นแหล่งที่สร้างโอกาสใหม่ๆ ในการหารายได้เสริม ทำให้ชาวบ้านสามารถลดการพึ่งพาพื้นที่เกษตรกรรมที่มีคุณภาพต่ำและการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชุมชนภูเขาสู่เมือง ผลกำไรที่ได้รับส่วนหนึ่งจะถูกนำไปใช้ในโครงการพัฒนาชุมชนต่างๆ ไม่เพียงแต่ชาวบ้านและหมู่บ้านที่เข้าร่วมจะได้รับประโยชน์จากโครงการพัฒนาเหล่านี้เท่านั้น แต่ยังสามารถมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ การพักกับครอบครัว และ การจ้างแรงงานในฐานะผู้นำเที่ยว ผู้รู้ และผู้ชำนาญในท้องถิ่น

มูลนิธิฯ ได้ดำเนินการในเรื่องของการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้กับชุมชนในเขตภูเขาหลายด้าน และมองว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนบนพื้นที่สูงได้ดีขึ้น ผ่านการบอกเล่าเรื่องราวของตัวเองกับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน โดยจัดตั้งฝ่ายงานที่สนับสนุนงานด้านการท่องเที่ยวกับพื้นที่ที่ทำงานพัฒนาด้วยอยู่แล้ว ในนามของ “Natural Focus” โดยมีพีเอ คุณสุภาวดี ฉิมมณี เป็นผู้ประสานงาน

โดยมีเป้าหมายในการเชิญชวนกลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มคนทำงาน ครอบครัว ญาติสนิท มิตรสหาย ท่องเที่ยว แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและสัมผัสศิลปวัฒนธรรมประเพณีอัน

งดงามของพี่น้องชนเผ่าในภาคเหนือของประเทศไทย หมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการเป็นหมู่บ้านที่มีความสามารถในการรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ซึ่งแต่ละหมู่บ้านต่างก็มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการดำรงชีวิต.

มุ่งเน้นการท่องเที่ยวในลักษณะของการมาเที่ยวแบบเยี่ยมเยือน พบปะ พูดคุย ค้นหาความต่างและความเหมือนของชีวิต ท่ามกลางรอยยิ้ม เสียงหัวเราะและธรรมชาติอันงดงาม โดยมีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบให้คุณได้เลือก เช่น การพักกับครอบครัว เดินป่าไปเที่ยวไร่ ช่วยกันขุดดิน ทำไร่ เก็บอาหารในป่า ทำอาหารโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติ เรียนรู้เรื่องสมุนไพรในการรักษาโรค สร้างสรรค์งานศิลปะหัตถกรรม เช่น การแกะสลัก การตีมีด ปักผ้า ทอผ้า จักรสาน ร่วมฟังดนตรี นิทานเรื่องเล่า และเดินรำใต้แสงดาว...

- **ขอบเขต พื้นที่ทำงาน**

ดำเนินการร่วมกับ 4 ชุมชน ในลุ่มน้ำแม่จัน – แม่สลอง

- **กำลังทำอะไรอยู่กับงานท่องเที่ยว**

ที่ผ่านมาได้ดำเนินการในการสนับสนุนชาวบ้าน เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวของชาวบ้าน 4 ชุมชน ในพื้นที่การดำเนินงาน และออกแบบโปรแกรมท่องเที่ยวได้ตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้มาเที่ยว ในรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายโดยท่านสามารถเลือกพักทั้งแบบโฮมสเตย์หรือพักที่บ้านใกล้ฟ้า

1. **“ภูเขากับชีวิต”** สัมผัสวิถีชีวิตของพี่น้องชาวเขาหลายชนเผ่า ได้เรียนรู้การดำรงชีพในป่าและการใช้ชีวิตในหมู่บ้านซึ่งยังคงวิถีการพึ่งพาตนเอง ระหว่างที่พักกับชาวบ้าน นักท่องเที่ยวมีโอกาสมากมายที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการดำรงวิถีชีวิตของชาวเขา ได้เข้าร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวันกับครอบครัวที่ท่านพัก ท่องผืนป่ากับชาวบ้านซึ่งชำนาญเส้นทางเดินป่า ระหว่างทางท่านจะได้เก็บอาหารป่าเช่น ผักชนิดต่างๆ เห็ดป่า จับปลาในแม่น้ำด้วยตัวท่านเอง เรียนรู้การทำอาหารด้วยอุปกรณ์เครื่องครัวที่ทำจากไม้ไผ่ ร่วมพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างที่ท่านพักอยู่ในหมู่บ้าน ในทางกลับกันชาวบ้านก็ได้เรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตของท่านด้วยเช่นกัน ท่านจะได้สัมผัสกับวัฒนธรรมและความเชื่อของแต่ละชนเผ่าจากผู้นำทางวิญญาณและผู้นำอาวุโสของหมู่บ้าน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จะถูกถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมสำคัญๆ ซึ่งมีตลอดทั้งปี ท่านจะได้เดินรอบๆ บริเวณหมู่บ้านและป่าชุมชนกับหมอยาสมุนไพร เรียนรู้เกี่ยวกับต้นไม้ที่หายากสำคัญๆ วิธีการเก็บ การทำและใช้รักษา ลองต้มน้ำสมุนไพรเพื่อช่วย

เพิ่มพลัง ในช่วงเย็น นั่งพูดคุยกับชาวบ้านแบบสบายๆ เรียนรู้และเข้าใจผลกระทบ จากกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วต่อวิถีชีวิตชาวเขา ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ร่วมฟังนิทานพื้นบ้าน ดนตรีและเต้นรำกับชาวบ้านในยามค่ำ ค่ำหรือ ค้างแรมในป่าใกล้น้ำตกใต้แสงดาว

2. **“ร่วมแรง ร่วมใจ”** เหมาะสำหรับกลุ่มนักศึกษาหรือคนวัยทำงานที่อยากจะอาศัย อยู่ในหมู่บ้านและช่วยเหลือชาวบ้านในโครงการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น สนามเด็กเล่น ห้องสมุดสำหรับเด็กเล็กและเยาวชน ช่วยทำแนวกันไฟในฤดูร้อนและ ระบบสาธารณสุขประเภทต่างๆ เช่นระบบน้ำดื่ม ห้องสุขา หรือโครงการอื่น ๆ ที่เป็น ประโยชน์ต่อพี่น้องชาวเขา

3. **“งานมือ”** ผู้ชายและผู้หญิงในหมู่บ้านจะสอนท่านทำงานฝีมือแบบดั้งเดิม เช่น การ ทอผ้า ปักผ้า การถักร้อย การแกะสลักช่างผู้ชำนาญในหมู่บ้านจะสาธิตเทคนิควิธีการ และทักษะพื้นฐานในการทำสิ่งของให้กับผู้เข้าร่วม อันได้แก่ การสานตะกร้า การตี เหล็กและการทำอุปกรณ์ เครื่องมือแบบดั้งเดิมต่างๆ ท่านจะได้มีโอกาสเรียนรู้ฝึก ทักษะใหม่ๆและนำสิ่งที่ท่านผลิตด้วยมือของท่านเองโดยความช่วยเหลือของ กัลยาณมิตรในหมู่บ้านกลับบ้านไปด้วย

4. **ค่ายเด็กและเยาวชน** โปรแกรมนี้เหมาะสำหรับสถานศึกษาที่ต้องการจัดค่าย ให้กับเด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้ เข้าใจ และพัฒนาจิตสำนึกรับผิดชอบต่อ ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังได้เรียนรู้ความเป็นอยู่ของวัฒนธรรมที่แตกต่าง กัน โปรแกรมนี้สามารถนอนพักที่ศูนย์การเรียนรู้ธรรมชาติและวัฒนธรรมสำหรับชน เผ่า ซึ่งสามารถเลือกกางเต็นท์หรือนอนในบ้านพัก หรือพักกับครอบครัวในหมู่บ้านก็ ได้ เยาวชนมีโอกาสจะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตและร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเด็ก และเยาวชนชาวเขาอย่างสนุกสนานด้วย

5. **โครงการอาสาสมัคร** ท่านสามารถเป็นอาสาสมัครให้กับชุมชนเพื่อแบ่งปันทักษะ และความรู้ที่เป็นประโยชน์ให้กับเด็ก เยาวชน กลุ่มแม่บ้าน พ่อบ้าน กลุ่มคนเฒ่า เพื่อ พัฒนาทักษะเรื่องความกล้าแสดงออกหรือความคิดสร้างสรรค์โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น งานศิลปะ การสอนภาษาอังกฤษ ภาษาไทย เทคนิคทางการเกษตรต่างๆ การ ออกแบบงานหัตถกรรม/ผลิตภัณฑ์ การแปรรูปอาหาร และอื่นๆ เราสามารถช่วยท่าน

ประสานงานเรื่อง ความต้องการของชุมชน รูปแบบกิจกรรม ที่พัก อาหารและการจัดการต่างๆ

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

ขณะนี้ได้ดำเนินการสนับสนุนชาวบ้าน ในการหานักท่องเที่ยว เชื่อมโยงงานด้านการตลาดการท่องเที่ยว ผ่าน Web site และจดทะเบียนอย่างถูกต้อง ในการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในรูปของบริษัท และมีระบบการจัดการจัดสรรรายได้ให้กับชาวบ้านและบริษัท เพื่อเป็นงบประมาณในการบริหารงานเพื่อจัดหานักท่องเที่ยวให้กับชุมชน ที่ผ่านมานั้นมีนักท่องเที่ยวประมาณเดือนละ 2 กลุ่มที่เข้ามาทั้งในลักษณะการท่องเที่ยว การศึกษาเรียนรู้ และการเป็นอาสาสมัคร ให้กับบริษัท ซึ่งแผนงานต่อไปนั้นน่าจะเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชนด้านต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถจัดการท่องเที่ยวได้เองอย่างครบวงจร

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

จากการคุยกันกับพี่เอ เสนอว่าที่ผ่านมานั้นหน่วยงาน หรือองค์กร สนับสนุนชาวบ้าน ในการจัดการท่องเที่ยวนั้นมีหลายหน่วยงาน แต่จะเป็นลักษณะของต่างคนต่างทำมากกว่า จึงคิดว่าน่าจะมีเวทีให้หลายๆ หน่วยงานได้มาพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้อันซึ่งกันและกัน และจะได้รู้ด้วยว่ามีใคร ทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชนในเชิงรายบ้าง ทำอย่างไร และทำอยู่ที่ไหน เพื่อจะได้ประสานงานร่วมกันได้ต่อไป

.....

4. สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอ จังหวัดเชียงราย (AFECT)

- **เกี่ยวกับองค์กร**

สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอ จังหวัดเชียงราย หรือที่เราเรียกกันสั้นๆ ว่า สมาคมอำเภอ นั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของคนอำเภอในพื้นที่สูง จังหวัดเชียงราย ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อร่วมกันพัฒนาคนอำเภอในหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านสิทธิ พื้นที่ทำกิน การทำมาหากิน วัฒนธรรม ประเพณี การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ เปิดพื้นที่ให้คนอำเภอในประเทศไทยมีที่ยืนในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ งานของสมาคมฯ มีหลายด้านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และมีสมาชิก รวมทั้งอาสาสมัครที่เป็นชาวอำเภอจำนวนมาก ที่ช่วยกัน

ทำงานอยู่ โดยมีคุณไกรสิทธิ์ สิทธิโชค เป็นผู้ประสานงานของสมาคมฯ อยู่ จากภาระหน้าที่ขององค์กรดังกล่าวนี้ ทางสมาคมฯ เห็นว่าการท่องเที่ยวน่าจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนอำเภอนี้ขึ้น เป็นช่องทางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนอำเภอนี้ในชุมชนและนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน และเพื่อเป็นกุศโลบายในการชักชวนเยาวชนในพื้นที่ร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต อันดีงามของคนอำเภอนี้ให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน

- **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน**

การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นชาวบ้านใช้การท่องเที่ยวเป็นเพียงเครื่องมือในการอนุรักษ์ สืบสาน วัฒนธรรม ประเพณีของคนอำเภอนี้ให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน ผ่านการบอกเล่าเรื่องราวของตนเองให้กับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนชุมชนได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน การท่องเที่ยวของบ้านห้วยขี้เหล็ก (พื้นที่วิจัย) ดอยวาวี เป็นตัวแทนของคนอำเภอนี้ลุกขึ้นมาจัดการการท่องเที่ยวด้วยคนในชุมชนเอง โดยคาดหวังเพียงเพื่อคนในชุมชนและเยาวชนจะหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องราวของตนเอง ไม่ใช่พอโตก็ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน และสุดท้ายก็ไม่กลับเข้ามาในชุมชนอีกเลย หรือก็กลับเข้ามาแต่ขาดความรู้ ความเข้าใจ ความเป็นรากเหง้า ตัวตนของคนอำเภอนี้ไปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งเรื่องราวจากการท่องเที่ยวที่น่าจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ และน่าจะเป็นอีกช่องทางในการบอกคนข้างนอกว่าคนอำเภอนี้เป็นอย่างไร มีวิถีชีวิตเรื่องราวอย่างไรเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและคนภายนอก

- **ขอบเขต พื้นที่ทำงาน**

เริ่มต้นจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ภาค ในปี 2543

1. **บ้านห้วยขี้เหล็ก** หมู่ที่ 9 ต.วาวี อ.แม่สรวย จ.เชียงราย และได้ขยายพื้นที่เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยมีพื้นที่ที่พร้อมทั้งศักยภาพด้านพื้นที่และคน อีก 4 ชุมชน ได้แก่

2. **บ้านแม่จันใต้** อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

3. **บ้านสองแควพัฒนา** ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย

4. **บ้านแสนใจ** อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

5. **บ้านห้วยโย** อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

ซึ่งทั้ง 4 ชุมชน ยกเว้น บ้านห้วยขี้เหล็ก คาดว่าน่าจะเปิดการท่องเที่ยวได้พร้อมกัน ประมาณเดือน ตุลาคม 2548 นี้

● **กำลังทำอะไรอยู่กับงานท่องเที่ยว**

งานด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้น ได้ศึกษา รวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ด้านต่างๆ ของคนอำเภอในพื้นที่บ้านห้วยซี้เหล็กผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2 โครงการ ตั้งแต่ปลายปี 2543 เป็นต้นมา ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ระยะเวลาที่ 1 และระยะเวลาที่ 2” หลังจากงานวิจัยแล้วชุมชนได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นของชุมชนเอง และสามารถเปิดรับนักท่องเที่ยวเข้ามา โดยส่วนมากจะเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งติดต่อผ่านทางสมาคมฯ มาโดยสมาคมฯ ทำหน้าที่การตลาดให้กับชุมชนด้วย ที่ผ่านมานักท่องเที่ยวจะเน้นการมาศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมคนอำเภอ และร่วมเป็นอาสาสมัครในการพัฒนาชุมชน สอนภาษาอังกฤษ และร่วมเป็นอาสาสมัครในด้านต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนที่นักท่องเที่ยวได้เข้าไปท่องเที่ยว ซึ่งนับว่าเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

จากงานที่ผ่านมาในการจัดโปรแกรม และสนับสนุนงานด้านการท่องเที่ยวในบ้านห้วยซี้เหล็ก ซึ่งคิดว่าการเตรียมความพร้อม และการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนเป็นได้ด้วยดี แล้วนั้น ทางสมาคมฯ กำลังดำเนินการเพื่อขยายผลจากบ้านห้วยซี้เหล็กไปอีก 4 หมู่บ้าน โดยได้มีการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว และเข้าไปจัดเวทีพูดคุยเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการจัดการให้กับชุมชน โดยนำประสบการณ์จากบ้านห้วยซี้เหล็กไปปรับใช้ และจัดทำหนังสือ ประชาสัมพันธ์ ผ่าน Web site: www.akhathai.org ซึ่งคาดว่าจะน่าจะเปิดตัวได้ในเดือนตุลาคม 2548 นี้

โปรแกรมการท่องเที่ยวที่ปรับใหม่

จุดที่ 1	Royal Village Border study tour	บริเวณท่าซี้เหล็ก อ.แม่สาย
จุดที่ 2	Golden Triangle study tour	บริเวณ อ.เชียงแสน
จุดที่ 3	China Hill study tour	บริเวณ กิ่ง อ.แม่ฟ้าหลวง
จุดที่ 4	Mountain study tour	บริเวณดอยช้าง อ.แม่สรวย
จุดที่ 5	Friendship study tour	บริเวณตำบลแม่ยาว อ.เมือง
จุดที่ 6	City study tour	บริเวณรอบๆ เมืองเชียงราย

โดยการท่องเที่ยวทั้ง 5 โปรแกรม นั้นจะมีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวกระแสหลักที่ ททท. ได้ประชาสัมพันธ์ไว้แล้ว แต่จะเน้นการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอของบริเวณ

ใกล้ๆ กับแหล่งท่องเที่ยวหลัก ใน 5 จุดที่จะนำเสนอ ตอนนี้ก็เหลือแต่เพียงการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชนให้สามารถรองรับ รับมือกับการท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้เพิ่มขึ้น เพื่อทันต่อกระแส สถานการณ์การท่องเที่ยวจากภายนอก

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

แผนงานในการสนับสนุนทั้ง 5 ชุมชนในด้านการท่องเที่ยวนั้น สมาคมฯ พยายามเชื่อมโยง เป็นตัวกลางในการประสาน สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการเชื่อมโยงทั้ง 5 ชุมชน ในลักษณะของ **เครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวพื้นบ้านอำเภอ** เน้น กิจกรรมการท่องเที่ยวด้าน วัฒนธรรม ธรรมชาติ สุขภาพ และเกษตรที่สูง ในพื้นที่ต่างๆ ทั้ง 5 ชุมชน ซึ่งเมื่อเตรียมความพร้อมชุมชนในด้านต่างๆ อีก 4 ชุมชนได้แล้ว จะทำการสื่อประชาสัมพันธ์ และรับสมัคร อาสาสมัครต่างประเทศมาช่วยในด้านต่างๆ เช่น Web site เป็นต้น และในอนาคตหากทั้ง 5 ชุมชน สามารถจัดการการท่องเที่ยวได้ด้วยชุมชนเอง แล้วอาจจะจดทะเบียนในรูปของบริษัท เพื่อรับนักท่องเที่ยวให้ถูกต้องตามกฎหมาย ในการรับนักท่องเที่ยว อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมมากขึ้น

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

ความคิดเห็นของพี่อาทุ๋ เห็นว่าในนามของสมาคมฯ ตอนนี้พยายามสร้างเครือข่ายของคนอำเภออยู่แล้วในการจัดการท่องเที่ยว แต่ถ้าในภาพที่ใหญ่ขึ้น เป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทั้งจังหวัดเชียงรายก็คิดว่าเป็นเรื่องที่ดี และน่าสนใจ (หากทำได้) เพราะคิดว่าในจังหวัดเชียงรายมีหลายหน่วยงานที่ทำการท่องเที่ยวชุมชน เนื่องจากพื้นที่เป็นพื้นที่ที่มีคนชนเผ่าเป็นจำนวนมาก และมีหลายหน่วยงานที่ทำมานานแล้ว มีประสบการณ์มาก จึงคิดว่าบางหน่วยงานที่สามารถจัดการได้ หาดลาดได้ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอยู่ตลอดอยู่แล้ว อาจจะคิดว่าไม่น่าจะมาเสียเวลากับพวกที่กำลังเริ่มทำ เพราะมันมีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง บางทีก็ทำเป็นลักษณะของธุรกิจไปแล้ว จึงคิดว่าการเชื่อมโยงเครือข่ายจังหวัดนั้นอาจจะไม่เหมือนของแม่ฮ่องสอน หรือ เชียงใหม่ แต่อาจจะต้องเป็นอีกแบบหนึ่ง ซึ่งตนเองก็ไม่รู้ว่าจะเชื่อมได้หรือไม่ และจะเป็นแบบไหน แต่เสนอแนะว่าน่าจะพยายามเชื่อมโยงกับ ททท. เพื่อให้ช่วยประสาน ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้เป็นที่รู้จัก และยอมรับมากขึ้น ส่วนเรื่องของเครือข่ายนั้นหากดำเนินการเลยนั้น น่าจะยาก แต่หากว่าจะเป็นลักษณะของเวที พบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนกันระหว่างหน่วยงานที่ทำงานด้านนี้ใน

จังหวัดเชียงรายนั้น ก็น่าจะพอเป็นไปได้ และก็น่าสนใจ โดยอาจจะนัดเจอกัน คุยกัน ชักหนึ่งวัน เพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยน ทักษะ ความคิดเห็นที่แต่ละคนคิดในฐานะที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ว่ามันมีอยู่ เป็นแบบไหน และน่าจะทำให้รู้ว่ามีใคร ทำงานด้านนี้ อยู่ที่ไหนบ้าง และเขาทำกันอย่างไร มีวิธีการ แนวทางการทำงานเหมือน หรือต่างกันอย่างไร เพื่อประสานผลประโยชน์ร่วมกันได้ แต่ก็ต้องมาวางแผนงานในการจัดเวทีเพื่อพูดคุยดังกล่าวในรายละเอียดอีกครั้ง ซึ่งอาจจะต้องมีคนกลางในการดำเนินการพูดคุย คล้ายๆ กับการ “โยนหินถามทาง” แล้วค่อยดูผลที่เกิดขึ้นจากเวที ว่าหินก้อนนั้นจะไปทางไหน แล้วทีมเองค่อยมาวางกลยุทธ์ในการดำเนินงานต่อไป เพื่อให้เดินได้อย่างมีทิศทาง ซึ่งอาจจะไม่เร็ว แต่ก็ค่อยๆ ทำไป พี่คิดว่าสำหรับที่เชียงรายน่าจะเดินแบบนี้ก่อน ในส่วนของสมาคมฯ ก็อยากจะทำงานเชื่อมเครือข่ายภายในของตนให้เข้มแข็งก่อน แต่ก็ยินดีที่จะร่วมเป็นทีมในการขับเคลื่อนภาพรวมในเชิงเครือข่ายจังหวัด

.....

5. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม กระจกเงา

● เกี่ยวกับองค์กร

มูลนิธิกระจกเงา ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ ตำบลแม่ยาว อ.เมือง จังหวัดเชียงราย ตำบลแม่ยาว เป็นพื้นที่เขตเชื่อมต่อแนวตะเข็บชายแดนไทย-พม่า มีสภาพภูมิประเทศเป็นหุบเขา มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นดอยสูง สลับซับซ้อน เป็นต้นกำเนิดของน้ำตกห้วยแม่ซ้ายที่ไหลเย็นตลอดปี และมีวิวทิวทัศน์ที่งดงาม อีกทั้งยังมีพี่น้องชนเผ่าอาศัยอยู่หลายเผ่า ทั้งลาหู่ (มุเซอร์), อาข่า (อีโก้), เย้า จึงทำให้มีความหลากหลายทางความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตแบบชนเผ่าดั้งเดิม ซึ่งเป็นเสน่ห์อีกรูปแบบหนึ่งของภาคเหนือตอนบน

มูลนิธิกระจกเงา และพี่น้องชาวไทยภูเขา บ้านห้วยแม่ซ้าย ตำบลแม่ยาว จึงได้ประสานความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวชนเผ่าขึ้น โดยมุ่งเน้นให้มีการกระจายรายได้สู่ชุมชน เพิ่มงาน และชุมชนมีส่วนร่วม และเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวชุมชน โดยหลักแนวคิดในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง และพื้นฐานของประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของสังคมตามวิถีชีวิตของชน

เผ่า เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทุกด้าน และทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่าง

● **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน**

การจัดการท่องเที่ยวภายใต้การสนับสนุนของโครงการท่องเที่ยวชนเผ่า มูลนิธิกระจกเงา นั้นเกิดมาจากการทำงานพัฒนาร่วมกับคนบนพื้นที่สูง ในเขตตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่ ผ่านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะของ “โฮมสเตย์”

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ “โฮมสเตย์”

ประเทศไทยประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธา เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม ที่แสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมและพิธีการ รวมไปถึงการสร้างบ้านเรือนที่ อยู่อาศัย การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ภาษาพูดและการประกอบอาชีพที่ส่วนหนึ่งแสดงถึงความสามารถในเชิง ช่างสร้างงานฝีมือที่งดงาม คือหนึ่งในทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของประเทศ เมื่อก่อนนี้การเดินทางท่องเที่ยวในบ้านเรา เป็นเพียงการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ เพื่อชมธรรมชาติที่บริสุทธิ์สวยงาม เป็นการพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น แต่ปัจจุบันทิศทางการท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในเส้นทางของการศึกษาและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รูปแบบหนึ่งที่เราเริ่มได้รับความนิยม คือ การท่องเที่ยวในรูปแบบ “โฮมสเตย์” ที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าไปใช้ ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่น อยู่บ้านเดียวกัน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่นที่หมู่บ้าน อาผ้า (ชาวเขาเผ่าอาข่า) หมู่บ้านยะฟู (ชาวเขาเผ่าลาหู่) และบ้านจะแล (ชาวเขาเผ่าลาหู่) ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 11 บ้านห้วยแม่ซ้าย ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ นักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติตนเหมือนกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น เข้าขึ้นทำอาหาร เตรียมข้าวห่อไปทานกลางวัน สายหน่อยออกไปทำไร่นา ปลูกผัก ผู้หญิงอาจอยู่บ้านทำงานฝีมือ ทอผ้า จักสาน ได้รับประทานอาหาร ท้องถิ่น ซึ่งอาจเก็บผัก ตกปลาตนเอง ได้เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนที่ต่างไปจากที่เราเป็นอยู่

โครงการท่องเที่ยวชนเผ่ามีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนเอง
2. สร้างงานและให้เกิดการกระจายรายได้แก่คนในชุมชน เสริมสร้างเศรษฐกิจในชุมชน และเพื่อลดการเคลื่อนย้ายแรงงานชาวเขาสู่เมืองซึ่งจะทำให้เกิดความเสียดต่อการเข้าสู่กระบวนการเพศพาณิชย์
3. พัฒนา และอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม

รูปแบบการดำเนินการท่องเที่ยวชนเผ่า

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชน โดยการจัดตั้ง/อบรม เสริมทักษะคนกลุ่มต่างๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่น, กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ กลุ่มงานหัตถกรรม, กลุ่มทอผ้า, กลุ่มบ้านพักนักท่องเที่ยว (โฮมสเตย์), กลุ่มคนเลี้ยงม้าและลูกหาบ ฯลฯ
2. ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากนักท่องเที่ยว โดยยึดแนวคิด นักท่องเที่ยวเป็นดั่งเพื่อน และญาติมิตร
3. ส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนา และอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบชนเผ่า
4. ประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมการท่องเที่ยวของคนไทย เพื่อขยายแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม
5. เร่งสร้างกำลังคนที่เป็นคนในชุมชน ให้เข้ามามีบทบาทในการท่องเที่ยวของชุมชนให้มากที่สุด
6. ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

โครงการท่องเที่ยวชนเผ่า โดยชาวชนเผ่าในตำบลแม่ยาว บ้านห้วยแม่ซ้าย และกลุ่มศิลปินวัฒนธรรมกระเจ๊กงา รายละเอียดเพิ่มเติมที่ **สนใจติดต่อ คุณปริสุทธา สุทธิมงคล** โทรศัพท์ 053 737412-3 หรือ **ท่องเที่ยวชนเผ่า**

- **ขอบเขต พื้นที่ทำงาน**

ในเริ่มแรกนั้น ในช่วงของการเตรียมความพร้อมของชุมชน ได้รับการสนับสนุนในเบื้องต้น จาก สกว.สำนักงานภาค ได้แก่ บ้านห้วยแม่ซ้าย ต.แม่ยาว อ.เมือง จ. เชียงราย และต่อมาได้มีการขยายพื้นที่เพื่อเปิดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลแม่ยาวอีกหลายหมู่บ้าน ที่มีคน มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อการศึกษาเรียนรู้ร่วมกับผู้มาเยือน

- **กำลังทำอะไรอยู่กับงานท่องเที่ยว**

งานที่กำลังดำเนินการนั้น ที่ผ่านมามีการพูดคุยในเรื่องของการเตรียมความพร้อมชุมชน มานาน ชุมชนสามารถจัดการ การท่องเที่ยวได้ระดับหนึ่ง ซึ่งระยะต่อมา เราพยายามที่จะดึงคนที่มีศักยภาพออกมาทำงาน และพัฒนาศักยภาพของคนในพื้นที่ให้เพิ่มขึ้น ผ่านการพัฒนา ฝึกอบรม ทดลอง ปฏิบัติจริง ในเรื่องต่างๆ เร็วๆ นี้ก็มีการอบรมการเป็นนักร้องความหมายท้องถิ่นที่จะมีบัตรรับรองที่ถูกต้องตามกฎหมาย ด้านภาษา ด้านการทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ และอื่นๆ ซึ่งคาดว่าในอนาคต การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นคนในชุมชนน่าจะสามารถจัดการได้เองอย่างครบวงจร

กิจกรรมที่บริหารจัดการท่องเที่ยวนั้น มีหลายแบบ ได้แก่

1. รับผิดชอบกิจกรรมเพื่อการศึกษา หรือการทำวิจัย ในเรื่องต่างๆ เช่น วัฒนธรรม ประเพณีและ วิถีชีวิตของชาวชนเผ่า ระบบนิเวศป่าไม้ เรื่องพืชสมุนไพร และอื่นๆ รูปแบบ และระยะเวลาในทริปและราคาแล้วแต่ความสะดวกและจำนวนของผู้เข้าร่วม
2. รับผิดชอบและออกแบบกิจกรรมค่ายเด็ก และเยาวชน เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพิ่มทักษะ และประสบการณ์ชีวิต ราคาจัดกิจกรรมคิดตาม จำนวนวันเวลา และ จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม
3. รับผิดชอบทัวร์ เป็นหมู่คณะ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ต้องการมาท่องเที่ยว ตามรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น กลุ่มถ่ายภาพ กลุ่มดูนก กลุ่มศึกษาระบบนิเวศ อื่นๆ
4. รับผิดชอบในรูปแบบแคมป์ปิ้ง หรือโฮมสเตย์กับพี่น้องชนเผ่า โดยมีมัคคุเทศก์ชุมชนหรือยุวมัคคุเทศก์เป็นวิทยากรในการทำกิจกรรม

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

ในขณะนี้เราได้จดทะเบียนในลักษณะของบริษัทแบบถูกต้องกับ ททท. แล้ว จึงได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายร่วมกับ ชมรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีการประชุมร่วมกัน

ตลอด ก้าวต่อไป จึงคิดว่าน่าจะได้ประสานความร่วมมือกับภาคธุรกิจ ผู้ประกอบการ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่ระดับนโยบายได้ ในการสร้างมาตรฐานของการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงผลกระทบ และความรับผิดชอบที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน คนในชุมชน และนักท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแผนงานของเรา คือ การจัดทำข้อมูลเพื่อรวบรวมเป็นหนังสือ คู่มือ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ความรู้ ข้อควรปฏิบัติ จารีต ประเพณี ของชุมชน เพื่อนักท่องเที่ยวทราบในการมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อร่วมกันดูแล และรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว ในด้านต่างๆ ป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด ปัญหาการล่องละเมิดทาเพศ ปัญหาการเอาัดเอาเปรียบของทั้งเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว ปัญหาเกี่ยวกับเด็กและสตรีในพื้นที่ที่ท่องเที่ยว ซึ่งกำลังวางแผนการดำเนินงานอยู่ พี่หมูปอกเล่าอย่างอารมณ์ดี

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

ความคิดเห็นต่อการเชื่อมร้อยเครือข่ายการท่องเที่ยว นั้น พี่หมูปอกมองเห็นว่าในเชียงรายมีไม่กี่หน่วยงานที่ทำงานด้านนี้ การพูดคุย หรือพลังน่าจะน้อยอยู่ จึงคิดว่าน่าจะมีการพูดคุยกันในระดับภาค หรือกลุ่มที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แบบ Home stay เพื่อร่วมกันพูดคุย มาตรฐาน คุณภาพของการท่องเที่ยวชุมชนในแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนด แต่ในส่วนของเชียงรายนั้น มีหลายหน่วยงานก็จริงที่ทำงานด้านการท่องเที่ยว แต่ก็มีหลายหน่วยงานที่ทำเพื่อผลประโยชน์เชิงธุรกิจ จึงอาจจะมองข้ามเรื่องของคุณธรรม ความถูกต้อง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่าคิดต่อ แต่หากจะชวนกันคุยในจังหวัดเชียงราย เป็นกลุ่มเล็กๆ ก่อน เพื่อนิยาม การท่องเที่ยวชุมชนให้ตรงกันก่อน และค่อยเชื่อมโยงในระดับภาค เพื่อสร้างพลังให้กับการท่องเที่ยวต่อไปก็น่าจะดี

.....

6. สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เชียงราย (PDA)

- **เกี่ยวกับองค์กร**

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นองค์กรเอกชน สาธารณประโยชน์ พัฒนามาจาก "สำนักงานบริการวางแผนครอบครัวชุมชน" ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม 2517 และได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นสมาคม จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2520 ต่อมาได้รับพิจารณาให้เป็นองค์กรสาธารณกุศล

ตามประกาศกระทรวงการคลัง เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2527 การดำเนินงานของสมาคมฯ ในรอบ 26 ปีที่ผ่านมา มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งในเขตชนบทและเขตเมืองให้ดียิ่งขึ้น โดยทิศทางการดำเนินงานของสมาคมฯ สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีหลักการสำคัญในการดำเนินงาน คือให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตอบสนองความต้องการของชุมชนที่ตนอยู่อาศัย โดยเริ่มจากงานบริการวางแผนครอบครัวเป็นฐาน ต่อมาได้ขยายขอบข่ายของบริการออกไปตามประเภทของกิจกรรมที่มุ่งจะพัฒนา เช่น บริการสาธารณสุขมูลฐาน การปรับปรุงแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ การพัฒนาและส่งเสริมรายได้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม

- **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน**

การท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้น รายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในปีละปีนั้นจะตกอยู่ในมือของผู้ประกอบการเท่านั้น มีเป็นส่วนน้อยที่จะกระจายสู่คนที่ท้องถิ่น โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่มี “วัฒนธรรม วิถีชีวิต” เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว ทางสมาคมฯ ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวจึงได้จัดทำโครงการ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมบ้านหล่อชา ขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนเห็นความสำคัญ คุณค่าของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนเองและสืบสานให้คงอยู่อย่างยั่งยืน และก่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว โดยมี PDA ทำการตลาดให้ในลักษณะของบริษัททัวร์ PDA Tour และมีการหักค่าใช้จ่ายเป็นเปอร์เซ็นต์ และเงินเดือนค่าตอบแทนให้กับชาวบ้าน

- **ขอบเขต พื้นที่ทำงาน**

บ้านหล่อชา ริมถนนสายท่าตอน – แม่จัน ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

- **กำลังทำอะไรอยู่กับงานท่องเที่ยว**

ที่ผ่านมานั้นได้จัดทำโครงการ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมบ้านหล่อชา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) เพื่อเสนอแนวคิดและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่ยั่งยืน โดยสมาชิกทุกคนของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและรับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันทุกคน
- 2) เพื่อสร้างรายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวของชุมชนมีส่วนได้นำมาพัฒนาหมู่บ้านรวมทั้งช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนในรูปแบบของกองทุนต่างๆ
- 3) เพื่อเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ที่มีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเป็นรูปธรรมครบถ้วน ทั้งในด้านการผลิต การตลาด การจัดการ และผู้รับผลประโยชน์

โดยที่ผ่านมานั้นได้มีกิจกรรมในการเตรียมชุมชน ตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา มีการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน และการพูดคุยกันเรื่องการจัดการ การกำหนดโครงสร้างรูปแบบการบริหารงานและการจัดการรายได้ ที่พัก สถานที่ และการจัดการด้านต่างๆ โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม นอกจากนั้นยังได้พัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนโดยการพาไปศึกษาดูงานที่อื่นที่ประสบความสำเร็จ นอกจากงานด้านการเตรียมความพร้อมแล้วนั้น ยังมีงานด้านพัฒนาเข้าไปเสริมอีกเพื่อให้การท่องเที่ยวสมบูรณ์มากขึ้น ได้แก่ การก่อสร้างห้องน้ำ ที่จอดรถ บ้านเช่าตัวอย่าง ห้องขายของที่ระลึก และอื่นๆ รวมทั้งการจัดทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ ทั้งในรูปแบบของเอกสาร แนะนำ ป้ายประกาศ และ Web site

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

แผนงานด้านการท่องเที่ยวที่จะทำต่อไป ในส่วนของบ้านหล่อชานั้นการดำเนินงานค่อนข้างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ในส่วนของ PDA ก็ยังเป็นหน่วยงานที่เป็นคนทำตลาด หากนักท่องเที่ยวมาให้ ซึ่งงานค่อนข้างเป็นระบบแล้ว ก็คิดว่าน่าจะมีการขยายพื้นที่ เพื่อเข้าไปพัฒนาพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ที่สนใจ ในการสร้างโอกาสและเปิดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวต่อไป โดยใช้ประสบการณ์ บทเรียน จากบ้านหล่อชา ในการขยายพื้นที่ใหม่ๆ

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

ในส่วนของข้อคิดเห็นต่อการเชื่อมประสานงานในเชิงเครือข่ายฯ นั้น วันที่ไปพูดคุยเพื่อขอข้อมูลเบื้องต้นนี้ ยังไม่ได้คุยกับผู้ที่รับผิดชอบงานพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยตรงจากการพูดคุยนั้นทางสมาคมฯ PDA ก็ยินดีที่จะให้ความร่วมมือ แต่ยังไม่เห็นทัศนคติความคิดเห็นต่อการขยายงานต่อไปในเชิงเครือข่ายฯ ของ สกว.ภาค เพียงแต่ได้ทำความ

รู้จักกับหน่วยงาน รวมทั้งได้ข้อมูลในการบริหารจัดการที่เป็นเชิงธุรกิจมากขึ้น ชาวบ้านทำการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลัก และได้ค่าตอบแทนเป็นรายเดือน และการท่องเที่ยวเหมือนเป็นงาน หน้าที่ที่ต้องทำ สำหรับชาวบ้านบางคน เนื่องจากพื้นที่ที่สามารถเดินทางได้สะดวก จึงมีนักท่องเที่ยวเข้าไปทุกวัน ซึ่งอาจต้องหาโอกาสในการพูดคุยในเชิงนโยบายและทัศนะของผู้บริหารงานท่องเที่ยวขององค์กรในครั้งต่อไป

.....

7. ศูนย์บริหารจัดการ การท่องเที่ยว จ.เชียงราย

● เกี่ยวกับองค์กร

ศูนย์บริหารจัดการการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายได้ดำเนินการจัดตั้งขึ้นตามยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ประจำปี พ.ศ. 2547-2550 ให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ทิศทางการพัฒนาประเทศและปัญหาความต้องการของประชาชน จังหวัดเชียงรายโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ เป็นศูนย์กลางให้ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ ติดต่อประสานงาน **บริการด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแบบครบวงจร (One Stop Service Center)** ทางจังหวัดเชียงรายได้มีคำสั่งจังหวัดเชียงรายแต่งตั้งกรรมการขึ้น 2 ชุดคือกรรมการอำนวยการและกรรมการบริหารศูนย์ฯ เพื่อควบคุมดูแลการดำเนินงานของศูนย์ฯ และทางจังหวัดได้ขออนุญาตใช้สถานที่บริเวณชั้น 2 อาคาร สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดเชียงรายซึ่งมีพื้นที่ว่างอยู่จากทางขนส่งจังหวัดเชียงรายเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2547 เพื่อใช้เป็นที่ทำการศูนย์ฯและเป็นที่ตั้งสำนักงานในปัจจุบัน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริหารจัดการการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย โดยมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในสำนักงานจำนวน 4 คน

● แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ลักษณะของการดำเนินงานจะเน้นการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย กล่าวคือ แหล่งท่องเที่ยวกระแสหลัก แหล่งท่องเที่ยวชุมชนชาวเขาต่าง ที่มีอยู่ในจังหวัดเชียงราย ผ่านการเชื่อมโยงข้อมูลร่วมกับชมรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา และหน่วยงานของภาครัฐในพื้นที่การท่องเที่ยวต่างๆ เช่น สำนักงานอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น โดยศูนย์ฯไม่มีหน้าที่ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีเพียงหน้าที่ในการจัดทำสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวต่างๆในจังหวัดเชียงรายให้เป็นที่รู้จัก โดยเน้นงานบริการให้กับบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

- **ขอบเขต พื้นที่ทำงาน**

จังหวัดเชียงราย

- **กำลังทำอะไรอยู่กับงานท่องเที่ยว**

หน้าที่ของศูนย์ฯ เป็นศูนย์กลางแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service Center) คือให้บริการข้อมูล ข่าวสาร เป็นศูนย์กลางประสานงานการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ดังนี้

นักท่องเที่ยว ให้ข้อมูล โปรแกรมทัวร์ ห้องพัก ร้านอาหาร ตารางการเดินทาง รถยนต์ สายการบิน ธุรกิจบริการการท่องเที่ยว ผ่านทาง สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่ออื่น ๆ

ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ศูนย์ฯจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนติดต่อประสานงานในการออกงานแสดงสินค้า ช่วยเผยแพร่ข้อมูลทางธุรกิจให้กับผู้ประกอบการ ช่วยจัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่ออื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อที่เป็นภาษาต่างประเทศ รวมทั้งเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านการตลาด สถิติ ฯลฯ

นักลงทุน ศูนย์ฯจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานและช่วยจัดหานักลงทุน รวบรวมสถิติข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อผู้ประกอบการใหม่ ๆ และผู้ประกอบการเดิมด้านการท่องเที่ยวหรือด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มาดำเนินธุรกิจ ลงทุน หรือ ร่วมลงทุน ด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

การดำเนินงานของศูนย์ฯ ก็ยังคงมุ่งเน้นการเป็นศูนย์กลางข้อมูล ข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ ซึ่งหากใครมีข้อมูลก็สามารถนำมาเชื่อมโยงเพื่อการประชาสัมพันธ์ได้ ผ่าน www.tourismchiangrai.com

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

การประสานงานเชื่อมโยงกันของกลุ่มผู้ทำงานด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย นั้นเป็นงานที่ทำอยู่แล้ว ซึ่งหากทาง สกว. จะดำเนินการในการจัดให้มีเวที พุดคุยกัน หรือประสานงานกันก็ยินดี และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

.....

8. ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย

- **เกี่ยวกับองค์กร**

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย

เลขที่ 97 หมู่ที่ 5 ตำบลป่าซาง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 57110

โทร. (053) 779124

ประวัติความเป็นมา

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย เป็นหน่วยงานในส่วนภูมิภาคของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2507 โดยเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานจากนิคมสร้างตนเอง สงเคราะห์ชาวเขา ตามมติ ครม.เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2505

หน้าที่ความรับผิดชอบ

1. เป็นศูนย์อำนวยการและสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ในพื้นที่
2. เป็นฝ่ายเลขานุการในคณะกรรมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง
3. เป็นศูนย์ข้อมูลชาวเขาระดับจังหวัด
4. ดำเนินงานด้านพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชาวเขา
5. เป็นศูนย์ประสานการดำเนินงานตามโครงการพิเศษต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

อัตรากำลังของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงราย

1. ข้าราชการ จำนวน 52 คน
2. ลูกจ้างประจำ 99 คน
3. ลูกจ้างชั่วคราว (รายวัน) จำนวน 97 คน

● **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน**

โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระชนมายุครบรอบ 72 พรรษา มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อดำเนินการหมู่บ้านชาวเขา ในลักษณะผสมผสานทั้งด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อให้ประชากรชาวเขาในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกด้าน
3. เพื่อให้มีการจัดการทรัพยากรต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำให้มีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมตามศักยภาพ
4. เพื่อลดพื้นที่การทำไร่เลื่อนลอยและฟื้นฟูสภาพป่า ตลอดจนการรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมที่ดี
5. เพื่อส่งเสริมและพัฒนากองทุนหมุนเวียนประจำหมู่บ้านและองค์กรต่างๆ
6. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการประสานงานระหว่างภาครัฐและเอกชน
7. เพื่อเป็นการดำรงไว้ซึ่งการตั้งถิ่นฐานถาวรบนที่สูง ให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล

จากโครงการดังกล่าว นั้น ทางองค์กรจึงคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการพัฒนาคนบนพื้นที่สูงให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้เสริมที่เกิดจากการท่องเที่ยว เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาในด้านต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการดังกล่าวข้างต้น

● **ขอบเขต พื้นที่ทำงาน**

1. อำเภอแม่ฟ้าหลวง
  1. บ้านแม่สะแลป หมู่ที่ 6 ต.แม่สลองใน
  2. บ้านอีโก้สามแยก หมู่ที่ 6 ต.แม่สลองใน
2. อำเภอแม่สรวย
  1. บ้านป่าเกี๊ยะใต้ หมู่ที่ 18 ต.ท่าก้อ
  2. บ้านโป่งกลางน้ำ หมู่ที่ 12 ต.วารี
  3. บ้านห้วยหกเก่า หมู่ที่ 12 ต.วารี
  4. บ้านห้วยหกใหม่ หมู่ที่ 12 ต.วารี
3. อำเภอเมือง
  1. บ้านยางคำนุ หมู่ที่ 5 ต.ดอยฮาง
  2. บ้านยางกลาง หมู่ที่ 5 ต.ดอยฮาง

3. บ้านฝักหละ หมู่ที่ 19 ต.ดอยฮาง
4. อำเภอแม่จัน
  1. บ้านรวมใจ หมู่ที่19 ต.ป่าตึง
5. อำเภอเวียงแก่น
  1. บ้านห้วยห่าน หมู่ที่19 ต.ปอ
  2. บ้านห้วยดู่ หมู่ที่8 ต.ปอ

● **กำลังทำอะไรอยู่กับงานท่องเที่ยว**

แหล่งท่องเที่ยวโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง เชียงราย
โดย ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน
จังหวัดเชียงราย โทร.(053) 779124, 01-8835404

1) **ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขา จังหวัดเชียงราย**

- ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาจังหวัดเชียงราย
- พิพิธภัณฑสถานชาวเขา
- อาหาร+เครื่องดื่ม
- ลานชาวเขาบาสเกตบอล
- การแสดง Mini Light & Sound "อ่าซ่าคนภูเข"
- นิทรรศการชาวเขา
- การละเล่นพื้นเมือง
- ซิมซา
- ทอผ้าอ่าซ่า
- ที่พักร

2) **บ้านเล่าซีก้วย** หมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า บ้านเล่าซีก้วย หมู่ที่ 16 ตำบลป่าตึง
อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย (อัตราบริการนำเที่ยว350 บาท/วัน/คน)

- ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาเผ่าเย้า
- ร้านหัตถกรรม
- อาหาร+ เครื่องดื่ม

- ที่พักพื้นบ้าน
- HOME STAY

3) **บ้านกิวสะไต** หมู่บ้านชาวไทยภูเขาบ้านกิวสะไต หมู่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย (อัตราบริการนำเที่ยว350 บาท/วัน/คน)

- ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาเผ่าอีเก้อ
- ตลาดพื้นบ้าน
- ที่พักพื้นบ้าน
- อาหาร+ เครื่องดื่ม
- ร้านหัตถกรรมชาวเขา

4) **บ้านจะคือ** หมู่บ้านชาวไทยภูเขาบ้านจะคือ หมู่ที่ 10 ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (อัตราบริการนำเที่ยว350 บาท/วัน/คน)

- ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาเผ่ามูเซอ
- ที่พักพื้นบ้าน
- อาหาร+ เครื่องดื่ม
- ร้านหัตถกรรมชาวเขา
- แม่น้ำกก
- ทอผ้ามูเซอ

5) **บ้านแคว้วดำ** หมู่บ้านชาวไทยภูเขา บ้านแคว้วดำ หมู่ที่ 12 ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (อัตราบริการนำเที่ยว350 บาท/วัน/คน)

- ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
- ที่พักพื้นบ้าน
- ย้อมสี ทอผ้า ธรรมชาติ
- แม่น้ำกก
- HOME STAY
-

6) **บ้านม้งกิวกาญจน์** หมู่บ้านชาวไทยภูเขา บ้านกิวกาญจน์ หมู่ที่ 4 ตำบลริมโขง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย (อัตราบริการนำเที่ยว350 บาท/วัน/คน)

- ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาเผ่าแม่
- ตีเงิน
- ปักผ้า/เขียนเทียน
- สวนส้ม
- ชมลาว

7) **บ้านหัวแม่คำ** หมู่บ้านชาวไทยภูเขา บ้านหัวแม่คำ หมู่ที่ 9 ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย (อัตราบริการนำเที่ยว350 บาท/วัน/คน)

- หัตถกรรมชาวเขา
- นั่งม้าชมวิพม่า ทิวเขาบัวตอง+ดอกเสี้ยว+ พญาเสือโคร่ง
- HOME STAY
- ที่พักพื้นบ้าน
- ต้นที่ที่พัก
- น้ำตกชายแดนไทย-พม่า

8) **บ้านเทอดไทย** หมู่บ้านชาวไทยภูเขา บ้านเทอดไทย หมู่ที่1 ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

- เยือนประวัติศาสตร์แดนขุนส่า
- ชมเขรามิกไทยใหญ่
- นมัสการวัดไทยใหญ่
- ซิมซาลาเปา-มันโก
- ที่พัก+อาหาร+เครื่องดื่ม

9) **บ้านพญาไพร** หมู่บ้านชาวไทยภูเขา บ้านพญาไพร หมู่ที่ 5 ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

- ชมไร่ชา, โรงสาธิตผลิตชาโบราณ
- ร้านค้าหัตถกรรมชาวเขาหลากเผ่าพันธุ์
- เลียบสัน (เขา) ในเขตแดนไทย-พม่า
- ที่พักพื้นบ้าน

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

การพัฒนางานด้านการท่องเที่ยวภายใต้การสนับสนุนของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขานั้นกิจกรรมที่มุ่งเน้นในการดำเนินการคือการเข้าไปพูดคุยกับชุมชนในการเตรียมตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว (แต่อาจจะยังไม่เข้มข้น) แต่จะมุ่งเน้นการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่พัฒนาของหน่วยงาน

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว นั้น นับว่าเป็นนโยบายของหน่วยงานในการมุ่งเน้นการพัฒนาชนบทพื้นที่สูง ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องทำอยู่แล้ว แต่ที่ผ่านมาเน้นการจัดการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ นั้นทางหน่วยงานยังเข้าไปหนุนเสริมพี่น้องยังน้อยอยู่ ซึ่งเราขาดบุคลากรในการเข้าไปเป็นที่เลี้ยงให้กับชาวบ้าน ซึ่งคิดว่าหากมีการพูดคุยกับหน่วยงานอื่นๆ บางทีน่าจะมีการเชื่อมโยงงานและช่วยเหลือกันก็น่าจะเป็นสิ่งที่ดี

.....

9. โครงการหลวง ในพื้นที่ เชียงราย

- **เกี่ยวกับองค์กร**

นับจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง "โครงการหลวง" ขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2512 โดยมีมูลนิธิโครงการหลวงเป็นผู้ดำเนินการตามพระราชประสงค์ ซึ่งทรงมีพระราชดำรัสว่า "ถ้าสามารถทำโครงการนี้ให้สำเร็จ ให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักแหล่ง สามารถที่จะอยู่ดีกินดีพอสมควร และสนับสนุนนโยบายที่จะรักษาป่า รักษาดิน ให้เป็นประโยชน์ต่อไป ประโยชน์อันนี้จะยั่งยืนมาก"

ปัจจุบัน โครงการหลวงที่ตั้งขึ้นตามสถานที่ต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ไปในทางที่ดีขึ้น ด้วยการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชผักเมืองหนาว ตลอดจนไม้ผลไม้ดอกเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น ซึ่งประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทำให้ชาวไทยภูเขาเลิกปลูกฝิ่นและหันมาศึกษาหาความรู้ที่ทางโครงการหลวงให้การสนับสนุน พร้อมกับมีการอบรมโดยเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญงาน จนเชี่ยวชาญพอที่จะออกไปประกอบอาชีพได้ด้วยตนเอง

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมีหน้าที่สำคัญคือ

1. ส่งเสริมให้เกษตรกรในหมู่บ้านใกล้เคียงมีรายได้โดยการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ทั้งผักเมืองหนาว ไม้ดอกเมืองหนาว ไม้ผลเมืองหนาว พืชไร่ รวมไปถึงการเลี้ยงสัตว์และการประมง
2. พัฒนาปัจจัยพื้นฐานและคุณภาพชีวิตของชาวเขาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้พวกเขา เหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
3. สนับสนุนงานทดสอบ สาธิต วิจัยและผลิตพันธุ์พืช สัตว์
4. อนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการกำหนดขอบเขตอย่างแน่ชัดว่าที่ใดควรเป็นป่า และที่ใดควรใช้เพาะปลูก และการปลูกป่า ต้องนึกถึงผลประโยชน์ของไม้ด้วยสำหรับพื้นที่การเกษตรได้พิจารณาถึงความลาดชัน หน้าดิน และน้ำชลประทานเป็นสำคัญ และได้ดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ที่ดิน เพื่อกันหน้าดินทลายโดยการ ทำชั้นบันได ทางระบายน้ำตามแนวระดับ หรือปลูกหญ้าแฝกตามแนวระดับ เป็น

● แนวคิดเกี่ยวกับ CBT

ที่ผ่านมา มูลนิธิโครงการหลวงได้มีผู้คนเข้าไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากใน 2 แห่ง ได้แก่ สถานีวิจัยเกษตรหลวงอ่างขาง และสถานีวิจัยดอยอินทนนท์ ซึ่งสร้างรายได้เป็นจำนวนมากจากการท่องเที่ยว จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงมีแนวคิดที่จะเปิดพื้นที่อื่นๆในโครงการหลวงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการสัมผัสงานด้านการเกษตรบนพื้นที่สูง สังคม วิถีชีวิตชนเผ่าต่างๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมชุมชนในพื้นที่โครงการหลวง ให้มีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสมให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น แต่ลักษณะการจัดการนั้นยังเป็นลักษณะร่วม โดยโครงการหลวงจะมีเจ้าหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว ศูนย์ละ 1 คน เพื่อเป็นพี่เลี้ยงให้กับชาวบ้าน และมีโครงสร้างการจัดการองค์กรด้านการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างศูนย์และชุมชน การมีส่วนร่วมจากชุมชนจึงมีเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่ทั้งหมด

● ขอบเขต พื้นที่ทำงาน

ชุมชนในพื้นที่โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ ที่เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในพื้นที่โครงการหลวงและสนับสนุนชุมชนใกล้เคียงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งหมด 3 แห่ง ได้แก่ 1) โครงการหลวงสะโงะ อ.เชียงแสน 2) โครงการหลวงห้วยน้ำริน อ.เวียงป่าเป้า และ 3) โครงการหลวงห้วยโป่ง อ.เวียงป่าเป้า

เป็นต้น ส่วนโครงการหลวงอื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่กำลังอยู่ระหว่างการพัฒนา เพื่อเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

- **กำลังทำอะไรอยู่กับงานท่องเที่ยว**

ที่ผ่านมาได้มีการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยให้คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดการ และดำเนินงานในเรื่องของการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและเน้นในเรื่องของการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของคนท้องถิ่นและการไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีงานด้านการพัฒนาบุคคลากรด้านต่างๆ เช่น ส่งเสริมความรู้ให้แก่ชุมชนในด้านการผลิตผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้เรื่องของการเตรียมความพร้อมแล้วนั้นยังได้จัดทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของหนังสือ รายการโทรทัศน์ Web site และอื่นๆ

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

การสนับสนุนเพื่อให้เปิดพื้นที่โครงการหลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น ดำเนินการโดยสำนักงานเกษตรที่สูง ซึ่งมีหน้าที่หลักในการดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับศูนย์ฯ โครงการหลวง โดยดำเนินการมาแล้วเป็นระยะเวลา 3 ปี การดำเนินงานที่ผ่านมามุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว เตรียมชุมชน เตรียมคน โดยมีการจัดโครงสร้างขึ้นมาในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างศูนย์ฯ และชาวบ้าน โครงสร้างโดยการจัดตั้งนั้น ทำให้บางศูนย์ฯ จัดการท่องเที่ยวในลักษณะของการมีส่วนร่วมในระดับหนึ่งแต่ไม่ใช่ทั้งหมด หลายศูนย์ฯ ที่พัฒนาด้านต่างๆ แล้วแต่ยังขาดนักท่องเที่ยวเข้าไป หลายศูนย์ฯ มีนักท่องเที่ยวเข้าไป แต่ยังไม่จัดการไม่ได้ก็มี เนื่องจากขาดความเข้าใจ แผนงานต่อไปในการพัฒนาการท่องเที่ยวก็คือ การประสานความร่วมมือกับ สกว.สำนักงานภาค โดยนำแนวคิดการมีส่วนร่วมเข้าไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนที่จะจัดการท่องเที่ยว และเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในตั้งแต่กระบวนการแรกๆ ในการพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกัน โดยมีการประสานวิทยากร จาก สกว.สำนักงานภาค เข้าไปแลกเปลี่ยน และให้ความรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมหลายครั้ง แต่ยังไม่มีความชัดเจนในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันอย่างเป็นระบบ และเป็นรูปธรรม ซึ่งแผนงานอีก 2 ปีที่เหลือ เป็นการพยายามสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดจากชาวบ้านโดยแท้จริงใน

การจัดการท่องเที่ยว โดยศูนย์ฯ จะค่อยๆ ลดบทบาท เพื่อให้ชาวบ้านสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

การเชื่อมภาคีในเชิงเครือข่ายนั้น ในส่วนของหัวหน้าศูนย์ฯ โครงการหลวง ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายนั้น ยังไม่ได้มีการพูดคุยกันอย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะ หากแต่มีการพูดคุยและหารือกันในเชิงภาพรวมของทั้ง 36 ศูนย์ฯ ทางโครงการหลวงเองก็ยินดี และเห็นด้วยที่จะมีการเชื่อมโยง เพื่อช่วยเหลือกัน ในลักษณะของเครือข่ายฯ น่าจะสามารถแก้ปัญหา การไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในบางศูนย์ฯ?พร้อม หรือแม้กระทั่งสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ท่องเที่ยวของบางศูนย์ฯ ที่ยังไม่เข้าใจ ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อไป

.....

10. องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งงาม

- **เกี่ยวกับองค์กร**

ตำบลโป่งงามเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่ในเขตป่าดอยนางนอน และมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ถ้ำปลา ถ้ำเสาหินพญานาค และถ้ำปุม ซึ่งอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างดอยนางนอน และพื้นที่ราบ โดยที่ผ่านมานั้นแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว ประกอบกับเป็นนโยบายของรัฐบาลในการที่จะให้องค์การปกครองท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลทำนุ บำรุง พัฒนา และอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอันอย่างมีส่วนร่วมทั้งกับชาวบ้านในพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ

- **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน**

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศบริเวณป่าดอยนางนอน เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ความสมบูรณ์ของพรรณไม้ต่างๆ ลดลง แหล่งน้ำธรรมชาติตื้นเขินส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้คนในชุมชนโป่งงามตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณี ของคนในชุมชนเริ่มลดบทบาทลง โดยรับเอาวัฒนธรรมของคนข้างนอกเข้าไป จากปัญหาดังกล่าว ประกอบกับบทบาท หน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีหน้าที่หลักในการดูแล รักษาทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ จึงได้คิดว่าการ

ท่องเที่ยวมาเป็นทางทางเลือกในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษา
ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้ดีขึ้น โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

- **ขอบเขต พื้นที่ทำงาน**

1. บ้านห้วยปูแกง หมู่ที่ 5 2. บ้านถ้ำปลา หมู่ที่ 3 3.บ้านถ้ำสันติสุข หมู่ที่ 4

- **กำลังทำอะไรอยู่เกี่ยวกับงานท่องเที่ยว**

ที่ผ่านมานั้นได้มีการศึกษาวิจัยเพื่อชวนชาวบ้าน รวบรวม ข้อมูลด้านต่างๆ ของชุมชน
ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หลังจากนั้นได้มีการพูดคุยกันเรื่องระบบการบริหาร
จัดการ เพราะที่ผ่านมา การท่องเที่ยวบริเวณถ้ำปลานั้นชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม
เพียงแค่เป็นคนขายของหน้าถ้ำเท่านั้น หากแต่ขาดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและเป็น
ระบบ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมาจึงเป็นความพยายามที่จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม
ร่วมในการจัดการ การท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างคนในชุมชน และ องค์การบริหารส่วน
ตำบล นอกจากนี้ยังได้มีการจัดสรรงบประมาณของ อบต. ในการพาคนในชุมชนไป
ศึกษาดูงาน การจัดการถ้ำ ที่ถ้ำหลวง ดอยหลวง เชียงดาว เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับ
ชุมชนของตนเอง รวมทั้งการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องอื่นๆ
เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเป็นระบบ และเอื้อประโยชน์ต่อคนท้องถิ่น มากขึ้น

- **แผนงานด้านการท่องเที่ยว**

แผนงานระยะต่อไป คือการขยายผลจาก 3 พื้นที่นำร่อง ไปสู่บ้านอื่นๆ เพื่อสร้าง
กิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มเติม เพื่อเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยว
ในตำบลโป่งงามมากขึ้น โดยการขยายพื้นที่ไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง เนื่องจากตำบล
โป่งงามเป็นตำบลที่มีผู้คนอาศัยอยู่หลากหลายเชื้อชาติ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ
เส้นทางเดินป่า ถ้ำ ดอยนางนอน จึงคิดว่าน่าจะสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มเติมได้

- **ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่องานเครือข่ายฯ**

ต่อการจัดการเครือข่ายฯ นั้น ปลัด อบต. คุณกิตติสิทธิ์ ชาญชัย ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ใน
ส่วนของ อบต.โป่งงามนั้น มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว
ร่วมกับ อบต. อื่นๆ ในจังหวัดเชียงราย โดยที่เคยนำเสนอแนวคิดนี้ต่อ นายก อบจ.
เชียงราย เพื่อช่วยเหลือ ประสานความร่วมมือในส่วนของเครือข่าย อบต. ด้วยกันเอง
แต่ยังไม่ได้คุยกันในรายละเอียด แต่เคยเกริ่นในการประชุม อบจ. ซึ่งหลายที่ก็ให้ความสนใจ
สนใจแต่ยังไม่รู้จะเริ่มต้นยังไง โดยส่วนตัวแล้วเห็นว่าหลายๆ อบต. ก็มีนโยบายในการ

สนับสนุนด้านการท่องเที่ยว และมีงบประมาณอยู่แล้ว ก็น่าจะมาเชื่อมโยงกันเพื่อพัฒนาพร้อมกันให้เป็นรูปธรรม ซึ่งเร็วๆ นี้คิดว่าน่าจะเชื่อมโยงกับเครือข่าย อบต. ในตำบลแม่สายได้ และในส่วนของเครือข่ายฯ จังหวัด ที่จะเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่นๆ ด้วยนั้นตนคิดว่าเป็นเรื่องที่ดีที่จะได้มีเพื่อนที่ทำงานเหมือนกัน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และประสานความร่วมมือร่วมกัน ซึ่งคิดว่าต้องเป็นประโยชน์อย่างแน่นอน

.....

11. สถาบันการศึกษา

ในส่วนของสถาบันศึกษานั้นที่ผ่านมา สถาบันการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ซึ่งมีหลักสูตรการเรียน การสอน การวิจัย ด้านการท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่ที่ผ่านมาในส่วนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ภาค นั้นยังมีอยู่ในวงของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ซึ่งก็มีอาจารย์หลายท่านที่เข้าไปทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กรท้องถิ่น อยู่บ้าง

ในช่วงต้นปี 2548 ที่ผ่านมา ทางสำนักประสานชุดโครงการการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน ภายใต้การสนับสนุนของ สกว. โดย อ.เทิดชาย ช่วยบำรุง นั้นได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย ในหลายประเด็น โดยเน้นนักวิจัยที่เป็นบุคลากรในสถาบันการศึกษา จำนวน 29 โครงการ โดยเน้นการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำเป็นธนาคารข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเชียงราย เข้าร่วม โดยมีประเด็นในการศึกษา ได้แก่ 1) ภาพรวมการพัฒนาการท่องเที่ยวและจัดการท่องเที่ยว จ.เชียงราย จำนวน 4 โครงการ 2) ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย จำนวน 15 โครงการ 3) ศักยภาพภาคีการท่องเที่ยว จ.เชียงราย จำนวน 4 โครงการ 4) ผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย จำนวน 3 โครงการ และ 5) การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชียงราย - คุณหมิง ประเทศจีน จำนวน 3 โครงการ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการสถาบันอุดมศึกษา (สกอ.) อีกจำนวนหนึ่งในการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยว

แผนการพัฒนากการท่องเที่ยวและสถานการณ์การท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย

คุณภัทรอนงค์ ณ เชียงใหม่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เชียงราย ได้เริ่มต้นการให้ข้อมูลกับผู้เข้าร่วมประชุมถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยในปัจจุบัน หลังจากนั้นจึงเป็นการให้ข้อมูลแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวทั้งตลาดในประเทศและตลาดต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการประชุมเข้าใจถึงสถานการณ์จริงที่เป็นอยู่ รวมทั้งแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวของ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อนำข้อมูล แผนงาน และนโยบายต่างๆ เหล่านั้นไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัด เชียงรายร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้มีทิศทางที่สอดคล้องและเหมาะสมกัน

แผนการตลาดการท่องเที่ยวปี 2548และทิศทางการตลาดการท่องเที่ยวปี 2549 - 2551

เป้าหมายตามยุทธศาสตร์ Tourism Capital of Asia
 เป้าหมายปี 2551 นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 20 ล้านคน รายได้ 700,000 ล้านบาท

เป้าหมายตลาดในประเทศปี 2548 – 2551

ปี	เป้าหมาย			
	จำนวน (ล้านคน-ครั้ง)	เพิ่ม / ลด (ร้อยละ)	รายได้ (ล้านบาท)	เพิ่ม / ลด (ร้อยละ)
2548	76.25	+4.19	347,300	+7.76
2549	79.33	+4.04	378,000	+8.84
2550	81.99	+3.35	403,900	+6.85
2551	85.35	+4.10	437,900	+8.42

จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวที่เชียงราย

- นักท่องเที่ยวทั้งหมด 1,052,591 บาท (ลดลง 2.72%)
- เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย 759,047 คน (ร้อยละ 72)
- เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 293,544 คน (ร้อยละ 28)
- วันพักเฉลี่ย 3.20 วัน
- ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 2,681.25 บาทต่อคนต่อวัน
- รายได้จากการท่องเที่ยวเข้าจังหวัด 8,752 ล้านบาท

ลักษณะของนักท่องเที่ยวชาวไทย

- ส่วนใหญ่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ (ร้อยละ 39) รองลงมาได้แก่ภาคเหนือ (ร้อยละ 18) ภาคตะวันตก (ร้อยละ 13) และภาคกลาง (ร้อยละ 10)
- ส่วนใหญ่เดินทางมาท่องเที่ยวเชียงรายด้วยตนเอง (ร้อยละ 85) และบางส่วนเดินทางกับบริษัทนำเที่ยว (ร้อยละ 15)

ลักษณะของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

- 10 อันดับแรก ได้แก่ ฝรั่งเศส อเมริกา ไต้หวัน เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ ญี่ปุ่น อิตาลี มาเลเซีย และตะวันออกกลาง
- ร้อยละ 64 เดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง และร้อยละ 36 เดินทางมาที่บริษัทนำเที่ยว

แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของเชียงราย ปี 2548

- สร้างสินค้าใหม่ทางการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย
- สร้างรายการนำเที่ยวใหม่ เช่น “บินลัดฟ้าอิมมูญสักการะพระธาตุ 9 จอม” และ “ตามรอยพระแก้วมรกต”
- กระตุ้นกระแสการเดินทางในช่วงนอกฤดูกาลทางการท่องเที่ยว เช่น แอ่ววันธรรมดาในล้านนา ตะวันออก
- ส่งเสริมให้เชียงรายเป็นประตูการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
- ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่

ประมวลสถานการณ์ การท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย

● จุดแข็ง ศักยภาพ

- พื้นที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว
- กิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลาย
- หลากหลายวัฒนธรรมชนเผ่า
- หลายหน่วยงานทำงานด้านนี้
- มีคนสนใจและมีแนวคิดแบบนี้มาก
- นักท่องเที่ยวเข้ามามาก เป็นที่รู้จัก
- มีคนที่เข้าใจแนวคิดนี้จำนวนหนึ่ง
- ชาวบ้านมีศักยภาพในการจัดการ

● จุดอ่อน

- บางกลุ่ม บางคนยังไม่เข้าใจ
- บางกลุ่มเน้นเรื่องรายได้ ไม่รักษาสิ่งแวดล้อม (ไม่ยั่งยืน)
- ต่างคน ต่างทำ
- การพัฒนาไม่มีทิศทางเดียวกัน
- ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง
- การตลาด

● โอกาส

- มีหน่วยงานให้การสนับสนุนมาก
- แผนงาน นโยบาย ททท.ชัดเจน หนุนเต็มที่ แต่ชาวบ้านต้องพร้อม(แผนแม่บทชุมชน)
- มีงบประมาณของรัฐสนับสนุน เช่น ททท. อบต. สถาบันการศึกษา และสกว.ภาค
- องค์กรท้องถิ่นสนใจ เห็นด้วย
- มีสถาบันการศึกษาหลายแห่งในพื้นที่ที่พร้อมจะเป็นพี่เลี้ยง
- จำเป็นต้องดำเนินการทุกชุมชนหรือไม่?

● ปัญหา ข้อจำกัด

- การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่อง

- ชาดนักท่องเที่ยวยังต่อเนื่อง
- คิดเหมือนกัน แต่ต่างคน ต่างทำ ชาดการประสานความร่วมมือ
- การพัฒนาคนในพื้นที่ให้เข้าใจแนวคิด CBT?(เศรษฐกิจ v.s เครื่องมือพัฒนา)
- ไม่มีแผนที่จะพัฒนาร่วมกันอย่างยั่งยืน
- นายทุนเริ่มเข้ามารุก เกิดการแย่งชิงทรัพยากร
- ที่ผ่านมารายได้จากการท่องเที่ยวไม่กระจายถึงชาวบ้านแต่เป็นนักธุรกิจที่ได้รับผลประโยชน์

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย

⇒ เป้าหมายของเครือข่ายฯ

- รวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน
- จัดศูนย์บริการข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในด้านต่างๆ
- การพัฒนาทักษะด้านการจัดการ
- การแลกเปลี่ยนประสบการณ์
- มาตรฐานการท่องเที่ยว
- การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

⇒ ผู้เข้าร่วมและมีส่วนเกี่ยวข้อง

- 13 ชุมชน เบื้องต้น ได้แก่
  - บ้านห้วยซี้เหล็ก บ้านดอยช้าง และบ้านแสนเจริญ ดอยวาวี อ.แม่สรวย
  - บ้านตาแมว ต.เจดีย์หลวง
  - บ้านสองแควพัฒนา บ้านอาผ่าพัฒนา บ้านยะฟู บ้านจะแล และบ้านห้วย
ชม ต.แม่ยาว อ.เมือง
  - บ้านสามัคคีเก่า อ.แม่ห้าหลวง
  - บ้านโป่งชม บ้านจะกอนะ ต.ป่าตึง ดอยแม่สลอง
  - ชุมชนตำบลดอยฮาง อ.เมือง
- นักวิชาการ / ผู้รู้
- ภาครัฐ / เอกชน (อบต. / NGOs)
- สมาคมท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย

⇒ แนวทางการดำเนินงาน

- จัดทำเป็นโครงการ
  - โครงการวิจัย เป็นการศึกษาข้อมูลเพื่อทบทวน 3 เรื่อง ดังนี้ ความรู้/ ข้อมูล ความพร้อม และ การจัดการ
  - โครงการพัฒนา อาจจะต้องมองหาแหล่งทุนอื่นๆมาสนับสนุน
- จัดตั้งคณะทำงาน เครือข่ายฯ และศูนย์บริการการท่องเที่ยวของชุมชน

คณะทำงาน (ชุดแรกตั้ง)

1. คุณไกรสิทธิ์ สิทธิโชค	สมาคมอำเภอ	โทรศัพท์ 01-952-2179
2. คุณปริศนา สุทธิมงคล	มูลนิธิกระจกเงา	โทรศัพท์ 053-737-412-3
3. คุณสุวีพร สุรินทร์รังษี	อบต.โป่งงาม	โทรศัพท์ 09-999-5372
4. คุณธนพร อ่วมสถิตย์	อบต.ดอยฮาง	โทรศัพท์ 09-632-2021
5. คุณเกียรติศักดิ์ สายสูง	อบต.ป่าหุ่ง	โทรศัพท์ 09-555-3829
6. คุณชูเกียรติ คณานุทรัพย์กุล	Natural focus	โทรศัพท์ 01-595-3019
7. คุณปฎิภาณ อายิ	บ้านแสนเจริญ ดอยวาวี	โทรศัพท์ 06-118-9715
8. คุณสะอาด นาวา	ชุมชนดอยฮาง	โทรศัพท์ 053-716-436
9. คุณสงกรานต์ วาทะสิทธิกุล	ชุมชนแม่ยาว	โทรศัพท์ 053-750-886
10. คุณอเนก แยมื้อ	ตัวแทนเจดีย์หลวง	โทรศัพท์ 04-616-8418

หลังจากนั้นทางทีมทำงานแรกตั้งนั้นได้ร่วมกันร่างโครงการวิจัยขึ้นเพื่อเสนอต่อ สกว.

สำนักงานภาค ในการที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ได้ร่วมกันวางไว้ โดยคาดหวังว่าน่าจะสามารภพัฒนาศักยภาพในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดเชียงรายได้ ในลักษณะของงานวิจัย ตามแผนงาน และระยะเวลาที่กำหนด โดยมีรายละเอียดของโครงการ ดังต่อไปนี้

โครงการวิจัย การพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย

ความสำคัญ

โลกยุคไร้พรมแดน ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่ทันกาลเวลา การสื่อสารฉบับไวส่งผลให้ประเทศต่างๆ เข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงมากมาย ไม่ว่าจะความร่วมมือทางการค้า พัฒนาอุตสาหกรรม การศึกษา วิถีดำเนินชีวิต ฯลฯ ผู้นำหลายประเทศ กำหนดนโยบายส่งเสริมสร้างรายได้ เปิดประเทศให้

เป็นเมืองท่องเที่ยว ในส่วนของประเทศไทย รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้นำมาพัฒนาประเทศเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศเช่นกัน กำหนดพื้นที่ท่องเที่ยว นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ โดยจัดโปรแกรมท่องเที่ยว เชิญชวนชาวต่างชาติและชาวไทยให้ออกเดินทางท่องเที่ยว ตัวอย่าง หลังเหตุการณ์ภัยพิบัติ Tsunami หลายโปรแกรมมีการลงทุนงบประมาณเป็นจำนวนมาก เพื่อพัฒนาปัจจัยขั้นพื้นฐานในการอุปโภค บริโภค สิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อเชิญนักท่องเที่ยวมาสู่เมืองไทย

การท่องเที่ยว หากย้อนวิเคราะห์รายละเอียดถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ทั้งในเชิงบวกและลบก็พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นก็มีหลายด้าน ขณะเดียวกันผลดีที่เกิดจากการท่องเที่ยวก็สามารถทำประโยชน์ให้ทั้งวงแคบและวงกว้าง ฉะนั้นการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย วิธีดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่ให้เกิดผลกระทบในแง่ลบ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ท้องถิ่น สร้างการเรียนรู้ และสืบสานจึงเป็นเรื่องสำคัญ การดำเนินกิจการท่องเที่ยว หากผู้เกี่ยวข้อง ถ้าไม่ตระหนัก วิเคราะห์พิจารณาให้รอบคอบ อาจสร้างปัญหา ให้ประเทศได้รับความเสียหาย ขณะเดียวกันถ้าทุกฝ่าย ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน บริษัทผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง เข้ามาช่วยกันกำหนดทิศทาง วางแผน อย่างมีส่วนร่วม ก็ส่งผลให้ประเทศได้รับประโยชน์ และก้าวสู่การพัฒนาที่มีความยั่งยืน และเพิ่มรายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) ในระยะหลังมีการเคลื่อนไหว และถูกเผยแพร่ออกมาเพิ่มขึ้น เพราะจุดเด่นของการท่องเที่ยวชุมชน คือการจัดการโดยชุมชน ที่มีประชาสังคมต่างๆ ร่วมทำกิจกรรม เสนอเรื่องราววิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี องค์กรความรู้ภูมิปัญญา ฯลฯ ที่เกิดอยู่ในชุมชน ให้ผู้มาแวะเยือน ได้รู้ได้เห็นบนพื้นฐานที่เคารพซึ่งกันและกัน ของผู้มาเยือนและผู้ต้อนรับ แต่การท่องเที่ยวชุมชนยังมีประเด็นบางเรื่อง ที่ต้องศึกษาค้นคว้าวิจัย พัฒนาสร้างเสริมศักยภาพให้ชุมชน สามารถดำเนินกิจกรรมให้มีความยั่งยืนและเอื้อประโยชน์ เป็นรูปธรรม มีประสิทธิภาพ จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง ต้องศึกษาพัฒนารูปแบบซึ่งมีความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน อาทิ การจัดการกลุ่ม การรื้อฟื้นและนำเสนอของดีชุมชน ข้อมูลมาตรฐาน พื้นที่ความเหมาะสม กลุ่มบุคคลที่สนใจท่องเที่ยวชุมชน ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ ยังจำเป็นต้องศึกษาเพื่อให้การท่องเที่ยวชุมชน สามารถเป็นเครื่องมือสร้างประโยชน์ การพัฒนาชุมชนได้

สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน เชียงราย การท่องเที่ยวที่ผ่านมาของจังหวัดเชียงรายนับสร้างให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในหลากหลายด้าน ได้แก่ 1) ด้านการกระจายตัวของรายได้ รายได้จากการท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้นไม่กระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริง 2) ปัญหาในเชิงนโยบายของภาครัฐที่มีการประชาสัมพันธ์แต่ยังไม่มีการสนับสนุนชาวบ้าน หรือเสริมศักยภาพให้ชาวบ้านอย่างแท้จริง 3) ด้าน

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนที่ยังไม่มีการพัฒนาดีพอและต่อเนื่องจากภาครัฐ 4) ด้านความพร้อมของชุมชน ที่ผ่านมาบางชุมชนยังไม่มีอำนาจในการต่อรองกับบริษัททัวร์ ถูกเอาเปรียบจากคนนอก 5) ด้านธุรกิจการค้าทางเพศ เช่น ชาวบ้านบางส่วนนิยมมีสามีชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นค่านิยมใหม่ 6) ผลกระทบด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมเลียนแบบนักท่องเที่ยวในกรณีที่ชุมชนยังไม่มีเตรียมความพร้อม 7) ด้านสิ่งแวดล้อม การขยายพื้นที่ ถนนรุกพื้นที่ป่า การพัฒนาที่เข้าไปสู่ในชุมชน เช่น ไฟฟ้าที่เข้าไปมีประโยชน์แต่ในบางที่มีการจัดวางตำแหน่งไม่ดี เช่น การตั้งเสาไฟฟ้าในสถานที่โล่งซึ่งซ้ำ 8) ด้านสิทธิชุมชน กับกระแสการพัฒนาของรัฐ และ 9) ด้านนโยบายการพัฒนาของจังหวัด เกมบังคับให้ทุก อบต. ค้นหาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อประชาสัมพันธ์ โดยขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดการเตรียมความพร้อมของชุมชน ขุดค้นขึ้นมาเพื่อขาย แต่ขาดการวิเคราะห์เพื่อวางแผนและจัดการและพัฒนาแหล่งที่ไม่เหมาะสม

เชียงราย เป็นจังหวัดที่อยู่เหนือสุดของประเทศไทย มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ พม่า ลาว เป็นจังหวัดหนึ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทาง ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวชนเผ่าที่หลากหลายชนเผ่า_นอกจากนี้ เชียงรายยังเป็นพื้นที่ที่สามารถใช้เป็นทางผ่านหรือเป็นประตูสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ในเขตลุ่มน้ำแม่โขง มีการกำหนดวิสัยทัศน์ให้ **“เชียงรายเป็นประตูทองของวัฒนธรรมล้านนาและการค้าสู่สากล”** จึงทำให้จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่นายทุน นักธุรกิจ เข้ามาประกอบธุรกิจมากขึ้น เห็นได้จากการซื้อขายที่ดิน สร้างรีสอร์ท โรงแรม ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดเป็นการจัดการโดยภาคธุรกิจสร้างประโยชน์และกำไรในกลุ่มเฉพาะเท่านั้น ชุมชนในฐานะเป็นคนท้องถิ่น ขาดการมีส่วนร่วม ไม่เท่าทันข้อมูลข่าวสาร ขาดประสบการณ์ ยิ่งทำให้รูปแบบจัดการท่องเที่ยวชุมชน ที่คนท้องถิ่นควรเป็นเจ้าของยิ่งเลือนราง

ดังนั้นโครงการวิจัย.รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดเชียงราย จึงเกิดขึ้น จากการรวมตัวประชุมหลายครั้งของนักวิจัย ผู้นำชุมชนที่สนใจจัดการท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จากจังหวัดเชียงราย เพื่อดำเนินการศึกษาวิจัยสร้างเสริมศักยภาพชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว บูรณาการมาตรฐาน และศึกษาหาแนวทางสร้างเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว ที่เป็นกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมของจังหวัดเชียงราย เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ศึกษา ปกป้อง สร้างเศรษฐกิจและสามารถกำหนดทิศทางด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

โดยกำหนดภารกิจ 2 ประเด็น ในการศึกษาวิจัย คือ

ภารกิจ 1 : ศึกษาวิจัยเสริมศักยภาพชุมชน และเครือข่ายการท่องเที่ยวเชียงราย

1.1 ศึกษารวบรวม ข้อมูลชุมชนท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย

เนื่องจากปัจจุบัน กิจกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย แม้มีกลุ่มองค์กร บุคคล ดำเนินการท่องเที่ยวก็ตาม แต่ความเป็นจริงระบบข้อมูลองค์กรชุมชน ที่ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว ของ ดีท้องถิ่น ฯลฯ ยังไม่ได้ทำการรวบรวมไว้ จึงยากต่อการที่จะจำแนกลักษณะเด่นของชุมชน และจัด กระทบงานร่วมกัน และกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง ดำเนินกิจการท่องเที่ยวชุมชน และยังไม่อาจ ทราบว่ามีหน่วยงาน องค์กรใดบ้างที่มีนโยบาย หรือกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย ด้วยเหตุนี้ ในระยะแรก ได้กำหนดให้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลในจังหวัดเชียงรายทุกพื้นที่ ที่ดำเนิน กิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน เพื่อจะได้ใช้ข้อมูล ในการประสาน วางแผน กำหนดทิศทาง และรณรงค์ จัดการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงราย ในลักษณะเครือข่ายได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 ศึกษาและเสริมศักยภาพ จัดการท่องเที่ยว ให้ชุมชนเป้าหมาย

หลังจากโครงการได้รวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชน ของจังหวัดเชียงรายแล้ว ประเด็นสำคัญการศึกษาวิจัยและพัฒนาเสริมศักยภาพให้สมาชิกชุมชนเป้าหมาย เพื่อจัดการท่องเที่ยว ให้กับชุมชนนำร่อง ถือเป็นภาระหนึ่ง ที่โครงการวิจัย ต้องดำเนินควบคู่ด้วย เนื่องจากชุมชน แม้มี ความสนใจ อยากจะดำเนินกิจการท่องเที่ยว แต่ประเด็นเรื่องบางอย่าง ควรจัดให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น เป้าหมายจัดการท่องเที่ยวของชุมชน การศึกษาเรียนรู้และรู้พื้นของดีชุมชน การปกป้องอนุรักษ์ วิถีท้องถิ่น การบริหารจัดการท่องเที่ยวกลุ่ม มาตรฐานเบื้องต้นชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่ง ขณะนี้ เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะเปิดเป็นชุมชนท่องเที่ยว และสามารถสร้างเครือข่ายชุมชน ท่องเที่ยวเชียงราย ที่มีทิศทาง เป้าหมาย และดำเนินกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมได้กับทุกภาคส่วนชัดเจน ซึ่งภารกิจนี้ เน้นการวิจัยและพัฒนาควบคู่ไปด้วย

ภารกิจ 2 : รณรงค์ ประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน

2.1 การรณรงค์ ประชาสัมพันธ์

ภารกิจการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ เป็นประเด็นสำคัญที่จะแนะนำให้คนในท้องถิ่น สถาบัน หน่วยงาน นักท่องเที่ยวได้รู้จักชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย การจัดงานมหกรรม/ปฏิทินท่องเที่ยวให้ ททท./วิทยุ/หนังสือพิมพ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

2.2 การสนับสนุนขยายผลชุมชน ท่องเที่ยว

เนื่องจากเชียงราย มีชุมชนอีกหลายพื้นที่ ซึ่งมีความสนใจที่อยากจัดกระบวนการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่เนื่องจากขาดประสบการณ์ โครงการ ควรมีการจัดตั้งงบประมาณ เพื่อ สนับสนุนให้ชุมชน จัดการประชุม อบรม หรือ ศึกษาดูงาน โดยให้ในรูปแบบ การศึกษาวิจัย ขนาด

เด็ก.....โดยกำหนดประเด็นชุมชนที่มีลักษณะเด่น อาทิเช่น.....พื้นที่ตลาด / วัฒนธรรม ศิลปะ /ชน
เผ่า /ธรรมชาติ /อาชีพ ฯลฯ

คำถามวิจัย

1. จะพัฒนากระบวนการเชื่อมประสานให้เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างไร
2. จะพัฒนาฐานข้อมูลความรู้และให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมพลังชุมชนในการจัดการตัวเองได้อย่างไร
3. รูปแบบการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ. เชียงรายควรเป็นอย่างไร
4. เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะช่วยพัฒนาศักยภาพและก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนท่องเที่ยวได้อย่างไร
5. รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดเชียงรายเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อหารูปแบบและวิธีการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ. เชียงราย
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน พัฒนามาตรฐาน รูปแบบ การจัดการและการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น
4. เพื่อใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างพลังของเครือข่ายในการจัดการปัญหาชุมชน
5. เพื่อสร้างชุดการเรียนรู้การจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน
6. เพื่อรวมพลังของเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงราย ในการขับเคลื่อนในระดับแผนและนโยบายจังหวัดเชียงราย
7. เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร การท่องเที่ยวโดยชุมชน จ. เชียงรายสู่สาธารณะ

วิธีการดำเนินงาน

1. รวบรวม ข้อมูลชุมชนท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย สสำรวจความพร้อมของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยว ค้นหาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนที่เข้าร่วมในเครือข่าย อาทิ
  - ด้านพื้นที่ สถานที่ (แหล่ง) ท่องเที่ยว
  - มีการรวมกลุ่มด้านวัฒนธรรม ประเพณี

- มีภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ชุมชนมีการจัดการด้านการท่องเที่ยว
2. ออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและลงพื้นที่สำรวจข้อมูลในพื้นที่กับชุมชนเป้าหมาย
  3. นำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อวัดความพร้อมว่าชุมชนแต่ละแห่งระดับความพร้อมอย่างไร และจัดแบ่งกลุ่มชุมชน
  4. สรุปข้อมูลเลือกพื้นที่ที่มีความพร้อมเชื่อมโยงเป็นกลุ่มดำเนินการเป็นเครือข่าย เพื่อวางแผนพัฒนาและนำสู่การประสานความร่วมมือในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  5. เตรียมความพร้อมจัดตั้งเครือข่าย ศึกษาดูงานนอกพื้นที่และอบรมให้ความรู้จากผู้รู้
  6. จัดเวทีเชิญผู้รู้และกลุ่มชุมชนร่วมกันกำหนดมาตรฐานและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเป็นแผนการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
  7. ประชาสัมพันธ์แผนงานเครือข่าย
  8. อบรมเสริมทักษะต่างๆให้กลุ่มชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  9. จัดประชุมมหกรรมงานท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับจังหวัด เพื่อเกิดกลไกการทำงานร่วมกันของเครือข่ายระหว่างกับชุมชน และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่
  10. สรุปผลงานวิจัย และวางแนวทางเป็นแผนพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีระบบข้อมูลด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย
2. ได้รูปแบบและเกิดเครือข่าย การเชื่อมโยงชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
3. ชุมชนเกิดความพร้อมและได้ มาตรฐานท่องเที่ยวของชุมชน
4. ได้รูปแบบการจัดการและการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย
5. สร้างการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ในการจัดการท่องเที่ยว
6. เกิดการเรียนรู้ พี่นฟู อนุรักษ์ วิถีชุมชน และของดีท้องถิ่น
7. พัฒนาศักยภาพชุมชน สามารถกำหนดทิศทาง และพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย
8. เกิดศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย

ระยะเวลา

พฤษภาคม 2549 – เมษายน 2551 (ระยะเวลา 2 ปี)

หน่วยงาน ชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

องค์กรเอกชน

1. สมาคมชาวอาข่า
2. มูลนิธิกระจกเงา
3. มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา
4. สมาคมพัฒนาประชากร (PDA)
5. สมาคม YMCA เชียงราย
6. กลุ่มรักษ์เชียงใหม่

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1. อบต. ไปงาม
2. อบต. ดอยฮาง
3. อบต. ป่าหุ่ง
4. อบต. ตับเตา

ภาคชุมชน

1. ชุมชนแสนเจริญ ดอยวาวี
2. ชมรมแม่คหุเทศก์ตำบลแม่ยาว (คุณสงกรานต์)
3. ชุมชนสามัคคีเก่า (คุณอาเน แยมือ)
4. ชุมชนแม่ตาแมว ต.เจดีย์หลวง
5. ชุมชนห้วยขี้เหล็ก (คุณมารุต มาเยอะ)

ภาคธุรกิจ

1. สมาคมท่องเที่ยวเชียงราย

รายชื่อทีมวิจัย

ทีมวิจัยหลัก

1. คุณสมคิด ปัญญากุลรักษ์ ต.ไปงาม อ.แม่สาย 01 746 5171
2. คุณสุภาวดี ฉิมมณี (พชภ.)
3. คุณปริสุทธา สุทธิมงคล (กระจกเงา)
4. คุณไกรสิทธิ์ สิทธิโชค (สมาคมอาข่า)

5. คุณปฎิภาณ อายิ (ชุมชนจากวารี) 06 118 9715
6. คุณธนพร อ่วมสถิตย์ (อบต.ดอยฮาง) 09 632 2221
7. คุณมารุต มาเยอะ (เครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนพื้นบ้านอำเภอ) 053 609 466
8. คุณมานะ อยู่ลือ (สามัคคีเก่า) 06 180 6601
9. คุณเกียรติศักดิ์ สายสูง (อบต.ป่าหุ่ง) 09 555 3829
10. คุณบุญนาค จอมธรรม (YMCA เชียงราย) 04 176 5414
11. คุณวรรณจักร วรรณะ (อ.เทิง) 06 192 7637

บทบาทหน้าที่

ทีมวิจัยหลัก (11 คน)	ทีมวิจัยชุมชน (11 คน)
บริหารโครงการวิจัย	สนับสนุน ประสานงาน
รับผิดชอบเรื่องเอกสาร รายงาน เป็นหลัก	ลงพื้นที่เก็บข้อมูล และจัดเวที
ร่วมลงพื้นที่เก็บข้อมูล	บริหารงานวิจัยในพื้นที่
วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลและวางแผนเสริมศักยภาพ	
ติดตามสถานการณ์ ประสานงานภายนอก	
เชิงยุทธศาสตร์	

พื้นที่นำร่อง (กลุ่มเป้าหมาย) -----ระยะที่ 1 ดูความเป็นไปได้และมีรูปธรรม

- พิจารณาจาก**
1. คนในชุมชนต้องการจะดำเนินกิจกรรม
  2. มีกิจกรรมการท่องเที่ยว
  3. มีนักท่องเที่ยวเข้าไปบ้างแล้ว
  4. มีทุนเดิมด้านการจัดการบ้าง

ชุมชนปฏิบัติการ 11 แห่ง

(ชุมชนส่วนที่เหลือเป็นชุมชนที่ทีมวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว)

● อ.เมือง

- เครือข่ายการท่องเที่ยว ต.แม่ยาว (อำเภอ ลานู ปกาเกอะญอ คนพื้นเมืองล้านนา เมียน)

- ชมรมมัคคุเทศก์ตำบลแม่ยาว (อำเภอ ลานู๋ ปกาเกอะญอ คนพื้นเมืองล้านนา)
- บ้านผาเสริฐ/บ้านจะจ้อ ตำบลดอยฮาง (ลานู๋)
- กลุ่มชุมชนโฮมสเตย์ ต.แม่ยาว (อำเภอ ลานู๋ ปกาเกอะญอ)
- บ้านยะฟู (ลานู๋)

● **อ.แม่สรวย**

- บ้านแสนเจริญ ต.วาวี (อำเภอ)
- บ้านแม่ตาแมว ต.เจดีย์หลวง (อำเภอ)
- บ้านดอยช้าง ต.วาวี (อำเภอ ลีซู)
- บ้านห้วยขี้เหล็ก (อำเภอ)

● **อ.แม่ฟ้าหลวง**

- บ้านจะบุญดี ต.แม่สลองนอก (ลานู๋)
- บ้านแม่เต๋อ ต.แม่สลองนอก (อำเภอ)
- บ้านสามัคคีเก่า ต.แม่ฟ้าหลวง (อำเภอ)
- บ้านอาไ้ ต.เทอดไทย (อำเภอ)
- บ้านแสนใจพัฒนา ต.แม่สลองใน (อำเภอ)

● **อ.เชียงของ**

- บ้านสองพี่น้อง (ลานู๋)

● **อ.เวียงแก่น**

- บ้านห้วยคุ (มัง)

● **อ.แม่สาย**

- บ้านห้วยปูแกง ต.โป่งงาม (จันญูนาน ไทยใหญ่ อำเภอ คนพื้นเมือง ลานู๋)
- บ้านถ้ำปลา (จันญูนาน ไทยใหญ่ อำเภอ คนพื้นเมือง ลานู๋)

● **อ.พาน**

- บ้านปางเกาะทราย ตำบลป่าหุ่ง (คนพื้นเมือง)

● **อ.เชียงแสน**

- บ้านสะโง้งบ ต.ศรีดอนมูล (อำเภอ)

● **อ.แม่จัน**

- บ้านหล่อโย ต.ป่าตึง (อำเภอ)

- บ้านจะกอนะ ต.ป่าตึง (ลาหู่)
- บ้านหล่อซา ต.ป่าตึง (อ่าซ่า)
- **อ.เทิง**
  - บ้านร่มฟ้าไทย ภูชี้ฟ้า
  - บ้านพิทักษ์ไทย (ม้ง)
  - บ้านพญาเลาอุ (ม้ง อ่าซ่า)
  - บ้านราษฎร์รักษา (ม้ง)
  - บ้านขุนห้วยไคร้ (ม้ง เมี่ยน)
- **อ.เวียงป่าเป้า**
  - บ้านห้วยหินลาดใน ต.ป่าจิว (ปกากะญอ)

กลุ่มงานที่ต้องดำเนินการ

1. รวบรวม ข้อมูลชุมชนท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย
(กระดาษ / เอกสารถ่าย / จดหมาย / ค่าเดินทาง / หมึก / เจ้าหน้าที่ / คอมฯ / กล้อง / จัดทำ
รูปเล่ม / การตรวจสอบ / อาหาร, วิเคราะห์ ตรวจสอบ)
2. ศึกษารูปแบบจัดการ และเสริมศักยภาพ จัดการท่องเที่ยว ให้ชุมชนเป้าหมาย
(อบรม / วิทยากร / ดูงาน / จัดประชุมชุมชน / ศึกษาของดีชุมชน / เอกสารทำกฎระเบียบ
/ รูปภาพ, กล้อง / สานิตท่องเที่ยว)
3. รณรงค์ ประชาสัมพันธ์
(มหกรรม / เว็บไซต์ / วิทยุ / แกลงข่าว / แผ่นพับ / หนังสือพิมพ์)
4. สนับสนุนขยายผลชุมชน ท่องเที่ยว

การดำเนินงานหลังจากนี้จะเป็นการดำเนินงานตามแนวทางการวิจัย โดยคนในพื้นที่ตาม
กรอบการวิจัยและแผนงานที่ได้ระบุไว้ข้างต้น ซึ่งจะได้มีการติดตาม ประเมินผลในการดำเนินการโดย
เครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนและ สกว.สำนักงานภาคร่วมกันต่อไป

บทที่ 7

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT-Community Based Tourism) มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยว เสริมสร้างศักยภาพของจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว การรักษาสีงแวดล้อม การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า การสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งยังดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

เมืองแม่ฮ่องสอน ดินแดนสามหมอก มีที่มาจากสภาพพื้นที่ที่ห้อมล้อมด้วยหุบเขา ภูเขาสูงชัน สลับซับซ้อนทอดขนานไปกับทิวเขาถนนธงชัย และทิวเขาแดนลาว จึงถูกปกคลุมไปด้วยหมอกตลอดทั้งปี ด้วยสภาพอากาศที่อานวย พร้อมทั้งศักยภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ จึงทำให้เมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว ที่พร้อมสรรพไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โบราณสถาน วัดวาอาราม มีศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันควรค่าแก่การอนุรักษ์ เป็นที่รวบรวมผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยใหญ่, กระเหรี่ยง, ลีซอ, มูเซอ, ลัวะ, ม้ง, จีนฮ่อ, คะยา และปะด่อง (กระเหรี่ยงคอยาว) ยังดำเนินวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย รักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงาม เชกเช่นเมื่อหลายร้อยปีก่อน

ด้วยเอกลักษณ์ที่งดงามของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะบ้านเรือน การแต่งกาย อาหารการกิน ภาษา ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและภูมิปัญญาองค์ความรู้ที่ทรงคุณค่า ล้วนแล้วแต่เป็นจุดดึงดูดและน่าสนใจสำหรับผู้มาเยือนจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นอย่างยิ่ง การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดจากการจัดการร่วมของชาวบ้านจึงเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวอีกทางเลือกหนึ่งที่เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน เพื่อร่วมกันฟื้นฟูและรักษาวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามของคนในชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป

สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

พื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เปิดให้ผู้สนใจเดินทางเพื่อท่องเที่ยวภายในชุมชน ในนามของ “เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีดังนี้

1. อ.เมือง : ชุมชนปกากะญอ(กะเหรี่ยง) ที่บ้านน้ำฮูหายใจ, บ้านห้วยฮี้, บ้านห้วยกุ่ม, บ้านห้วยตองก้อ
2. อ.ปางมะผ้า : ชุมชนไทยใหญ่ ที่ บ้านแม่ละนา ชุมชนชาวลาหู่หรือมุเซอดำ บ้านจำโบ้ และบ้านบ่อไคร้
3. อ.ปาย : ชุมชนปกากะญอ(กะเหรี่ยง) ที่ บ้านเมืองน้อย, บ้านห้วยเฮี้ยะ, บ้านกิวหน่อ และชุมชนมุเซอแดง ที่บ้านห้วยปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
4. ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจีนยูนนาน: บ้านสันติชล อ.ปาย บ้านรุ่งอรุณ และบ้านรักไทย อ.เมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภอปาย

1. บ้านห้วยปาย

บ้านห้วยปายก่อตั้งครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2460 ซึ่งย้ายมาจากบ้านแสนคำลือ ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน ต่อมาปี พ.ศ. 2462 ได้มีครอบครัวจะตีก่อย และจะตีหมอ ได้เข้ามาอยู่ร่วมกันอีก 6 ครอบครัว การทำมาหากินเริ่มฝืดเคือง และเกิดโรคระบาดจึงย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ชื่อบ้านปางงาม อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ ขณะนั้นชาวบ้านประกอบอาชีพรับจ้างปลูกป่าให้กับหน่วยที่ 25 ของอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง แต่รายได้มีน้อยไม่เพียงพอจึงย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านห้วยฮู ชาวบ้านที่ไปอยู่บ้านห้วยฮูสร้างความลำบากให้กับชาวบ้านปกากะญอ จึงเกิดการร้องเรียนขึ้นปี พ.ศ. 2528 ทางเจ้าหน้าที่โครงการดอยสามหมื่นและคณะกรรมการบ้านเมืองน้อย จึงให้มาอยู่รวมที่บ้านห้วยปายจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายจะหย่อนู จะตีก่อยเป็นผู้นำ

ชุมชนบ้านห้วยปายเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยปาย เป็นการหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันและมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มความสมดุลทางธรรมชาติ และการสื่อความหมายให้กับคนต่างวัฒนธรรมเข้าใจในวิถีของชาวมุเซอแดงอยู่แบบอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ การจัดการท่องเที่ยว ก็เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความอุดมสมบูรณ์สืบไป เพื่อใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลาย สื่อให้บุคคลเข้าใจวัฒนธรรมและร่วมกันอนุรักษ์ และเพื่อเป็นรายได้เสริมของชุมชน

จุดเด่นที่น่าสนใจ

- 1) **เทศกาลกินวอปีใหม่** เป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของชาวมูเซอแดงบ้านหัวปาย พิธีกรรมจะมี 7 วัน 7 คืน กลางวันมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป ส่วนกลางคืนสมาชิกทั้งชุมชนจะมาร่วม “เต็นจะคี” เป็นการเดินรำตามแบบอย่างของชนเผ่าที่สืบทอดกันมาช้านาน เป็นการเดินเพื่อต้อนรับพระเจ้า नियมจัดงานในช่วงเดือนมีนาคม (เดือน 4 ขึ้น 7 ค่ำ)
- 2) **สภาพเส้นทางและหมู่บ้านแบบดั้งเดิม** ชุมชนบ้านหัวปายยังคงปลูกสร้างบ้านเรือนและดำรงวิถีแบบดั้งเดิมบวกกับเส้นทางที่เข้าถึงที่ต้องผ่านป่าและหุบเหวสูงชันชนพื้นถิ่นดั้งเดิมจึงเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจให้มาเยี่ยมชมเยือนไม่เว้นแต่ละปี

เส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- 1) **เดินป่าชมธรรมชาติ-น้ำตกสองเมือง** เป็นเส้นทางเดินป่า ใช้ระยะเวลาเดิน 4 ชั่วโมงจากจุดเริ่มต้นในหมู่บ้าน ลัดเลาะไปตามหุบเขาและไหล่เขาสูงชัน ป่าสมบูรณ์ไพร ป่าดิบเขา สัตว์ป่าที่มีมากได้แก่ ลิง เลียงผา นกหายาก ก๊วยไม้ป่า น้ำตกสองเมืองที่มีอยู่ 2 จุด แต่เกิดจากลำห้วยสายเดียวกัน
- 2) **เที่ยวรอบหมู่บ้าน** หมู่บ้านหัวปายยังคงมีสภาพการปลูกสร้างบ้านเรือนแบบดั้งเดิม สามารถเดินชมศึกษาวัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือน ครกตำข้าว เล้าเลี้ยงสัตว์ นกตั่งที่เป็นอุปกรณ์ในการจับสัตว์ป่า บ้านปู่จอมหอมผี บ้านปู่เหล็ก (ช่างตีเหล็ก) บ้านลาสอ(ผู้นำทางจิตวิญญาณ) การตีมีดจับสัตว์ ฯลฯ เป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวลานูแดง

หมายเหตุ กลุ่มนักท่องเที่ยวไม่ควรมากกว่า 15 คน/ครั้ง

อัตราค่าบริการ

- ค่าที่พัก Home Stay   100   บาท/คน/คืน
- ค่าอาหาร   50   บาท/คน/มื้อ
- ค่านำเที่ยว/ไกด์ชุมชน   100   บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
- นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่บ้านหัวปาย

การเดินทางไปหมู่บ้านหัวปาย อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน หากมาจากอ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอนนั่งรถประจำทางหรือรถตู้จากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ถึงอำเภอปาย ระยะทาง 111 กิโลเมตร หากเดินทางจากตลาดแม่มาลัย อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ – ปาย ระยะทาง 102 กิโลเมตร

ขึ้นไปท่องเที่ยวหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งนี้ จำเป็นต้องมีผู้ชำนาญทาง หรือผู้นำทาง ในการเดินทาง ควรใช้รถจี๊ปขนาดเล็ก เนื่องจากต้องไต่เขาบนเส้นทางแคบ ๆ และควรเตรียมพร้อมสำหรับเครื่องแต่งกายในช่วงฤดูหนาวเพราะหมู่บ้านนี้อยู่กลางหุบเขาห่างไกลชุมชน

สถานที่ติดต่อ

- 1) นายยาโพ จะตี๋ก้อย ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านหัวปาย
บ้านหัวปาย หมู่ 4 ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58000 (ในหมู่บ้านไม่มีโทรศัพท์)
- 2) ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม โทรศัพท์/โทรสาร 0-5361-3462-3, Email:prlcmhs@hotmail.com

2. บ้านกิวหน่อ

บ้านกิวหน่อ ตั้งชื่อตามลำห้วยเล็ก ๆ ที่ใช้บริโภคในหมู่บ้าน เรียกว่า ห้วยกิวหน่อ น้ำห้วยกิวหน่อนอกจากใช้ดื่มแล้วยังส่งต่อไปให้น้องชุมชนใกล้เคียงที่บ้านมะเขือคั้น อาชีพของชาวปกากะญอ บ้านกิวหน่อคือ ทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ มีวัฒนธรรมอยู่กันอย่างพี่น้อง ประเพณีหลักของชุมชน คือ การมัดมือ ปีละ 2 ครั้ง การทำนา ทำไร่ เกี่ยวข้าว ปลูกข้าว ไล่ข้าวไร่ ตีฝาย ยังนิยมการลงแขก นอกจากนี้ยังคงเอกลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนไว้ได้เป็นอย่างดี เช่น การเลี้ยงผีนา ผีฝาย ผีดอย บ้านกิวหน่อมีระบบการจัดการน้ำที่ดี ซึ่งทำจากไม้ซุงขนาดใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในระแวกเดียวกัน แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ ดอยเจดีย์ ซึ่งมีเจดีย์เก่าแก่ สร้างไว้บนยอดดอยสูงเหนือหมู่บ้าน

บ้านกิวหน่อตั้งอยู่ในลุ่มน้ำปาย อยู่ห่างจากบ้านเมืองน้อย 2 กิโลเมตร ชุมชนเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยเฮี้ย เป็นการหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันและมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มพูนความสมดุลทางธรรมชาติ และการสื่อความหมายให้กับคนต่างวัฒนธรรมเข้าใจเรื่องปกากะญออยู่แบบอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นก็เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความอุดมสมบูรณ์สืบไป เพื่อใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลาย เพื่อสื่อให้บุคคลเข้าใจวัฒนธรรมร่วมกันอนุรักษ์

จุดเด่นที่น่าสนใจ/เส้นทางท่องเที่ยว

- 1) เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ฝ่ายน้ำ – เตาปูน – ป่าชุมชน-ดอยเจดีย์-ป่าต้นน้ำ-ศึกษาพืชสมุนไพร จุดสูงสุดคือดอยเจดีย์ เป็นเจดีย์เก่าแก่เชื่อกันว่าสร้างแต่สมัยชาวลัวะยังอยู่บริเวณนี้ ผู้เฒ่าผู้แก่มักมีเพลงทาหรือบทกลอนคำร้องเกี่ยวกับดอยเจดีย์ให้เล่าขานความเป็นมา

อัตราค่าบริการ

- ค่าที่พัก Home Stay   100   บาท/คน/คืน
- ค่าอาหาร   50   บาท/คน/มื้อ
- ค่านำเที่ยว/ไกด์ชุมชน   100   บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
- การแสดงวัฒนธรรม เช่น รำดาบ ร้องเพลง อ้อทา ค่าบริการแล้วแต่จิตศรัทธา
- นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่บ้านกิวหน่อ

การเดินทางไปหมู่บ้านกิวหน่อ ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน สามารถรถประจำทางหรือรถตู้จากเชียงใหม่มาลงที่แม่ฮ่องสอน หรืออำเภอปาย ระยะทางจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน – ปาย ระยะทาง 111 กิโลเมตร หากเดินทางจากตลาดแม่มาลัย อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ – ปาย ระยะทาง 102 กิโลเมตร

เมื่อเดินทางโดยรถยนต์ถึงบ้านเมืองน้อย สามารถเดินทางถัดจากบ้านเมืองน้อยไปอีก 2 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานเข้าหมู่บ้านกิวหน่อ รวมระยะทาง 24 กิโลเมตร

สถานที่ติดต่อ

- 1) นายเสมอ ก่านะ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านกิวหน่อ
บ้านกิวหน่อ หมู่ 9 ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน โทร. 0-5361-9114
- 2) ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม โทรศัพท์/โทรสาร 0-5361-3462-3, Email:prlcmhs@hotmail.com

3. บ้านห้วยเฮี้ย

บ้านห้วยเฮี้ยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ. 2507 อาชีพของชาวบ้าน คือ ทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ บ้านห้วยเฮี้ยเป็นชนเผ่าปกากะญอ มีวัฒนธรรมอยู่กันอย่างพี่น้อง ประเพณีหลักของชุมชน คือ การมัดมือ ปีละ 2 ครั้ง การทำนา ทำไร่ เกี่ยวข้าว ปลูกข้าว ไล่ข้าวไร่ ตีฝาย นิยมการลงแขก หรือเอาแรงช่วยกันทำนาทำไร่

บ้านห้วยเฮี้ยตั้งอยู่ในลุ่มน้ำปาย (เป็นต้นน้ำของแม่น้ำปาย) อยู่ห่างจากบ้านเมืองน้อยและบ้านกิวหน่อ ประมาณ 2 กิโลเมตร ชุมชนเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวตั้งตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยเฮี้ย เป็นการหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มความสมดุลทางธรรมชาติ และการสื่อความหมายให้กับคนต่างวัฒนธรรมเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวปกากะญออยู่แบบอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

จุดเด่นที่น่าสนใจ

1. *วิถีชีวิตวัฒนธรรม* ชุมชนบ้านห้วยเฮี้ยเป็นชุมชนที่ยังคงยึดถือการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของชนเผ่าอย่างเคร่งครัด การปลูกสร้างบ้านเรือน ยังคงมีเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมและสวยงาม นักท่องเที่ยวที่สนใจศึกษาวัฒนธรรมจะได้เรียนรู้การทำนา ไร่ข้าว การจับปลาด้วยมือเปล่า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับครอบครัวที่พักอาศัย
2. *ศึกษากล้วยไม้ป่า* บ้านห้วยเฮี้ยนอกจากจะเป็นชุมชนที่สงบเงียบแล้ว บนดอยสูงทำหมู่บ้านยังมีกล้วยไม้ป่าหายากหลากชนิดให้ศึกษา เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านนิยมเก็บมาบูชาพระ

เส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติดอยสูง เป็นเส้นทางเดินอ้อมหมู่บ้านไปทางด้านหลัง ขึ้นสูดอยสูง ระหว่างเส้นทางจะพบพืชสมุนไพรหลายชนิดและพืชกินได้ เช่น ต้นยุง และกล้วยไม้ป่าหายากหลากชนิด

อัตราค่าบริการ

- ค่าที่พัก Home Stay 100 บาท/คน/คืน
- ค่าอาหาร 50 บาท/คน/มื้อ
- ค่านำเที่ยว/ไกด์ชุมชน 100 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
- ชมการแสดงวัฒนธรรม เช่น รำดาบ เลียนเสียงนก ชุดใหญ่ 500 บาท, ชุดเล็ก 300 บาท
- นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน

ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ เช่น เสื้อ ยาม ผ้าชิ้น ฯลฯ จากเส้นฝ้ายสีธรรมชาติ

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่บ้านห้วยเฮี้ย

การเดินทางไปบ้านห้วยเฮี้ย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน สามารถนั่งรถประจำทางหรือรถตู้จากเชียงใหม่มาลงที่แม่ฮ่องสอน หรืออำเภอปายก็ได้ ระยะทางจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน – ปาย ระยะทาง 111 กิโลเมตร หากเดินทางจากตลาดแม่มาลัย อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ – ปาย ระยะทาง 102 กิโลเมตร

หากจะขึ้นไปท่องเที่ยวหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งนี้ จำเป็นต้องมีผู้ชำนาญทาง หรือผู้นำทาง ในการเดินทางควรวีรถจักรยานขนาดเล็ก เนื่องจากต้องไต่เขาบนเส้นทางแคบ ๆ จาก ปาย-บ้านห้วยเฮี้ย โดยก่อนถึงบ้านเมืองน้อยให้เลี้ยวซ้ายไปต่ออีก 2 กิโลเมตร

สถานที่ติดต่อ

- 1.) นายคงเดช ตินิ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยเฮี้ย
บ้านห้วยเฮี้ย หมู่ 10 ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน โทร. 0-5361-9243
- 1) ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม โทรศัพท/ โทรสาร 0-5361-3462-3, Email:prlcmhs@hotmail.com

4. บ้านเมืองน้อย

บ้านเมืองน้อย ในอดีตได้รับการกล่าวขานสืบกันมาว่าคือ “เมืองเจ้าน้อย” โอรสของเจ้าเมืองเชียงใหม่ผู้หนึ่งซึ่งได้กระทำผิดจึงถูกเนรเทศมายังบริเวณพื้นที่ดังกล่าว มีชนชาวละว้า หรือ ลัวะ ร่วมกันก่อสร้างบ้านเมืองขึ้นมา ไม่นานต่อมาผู้คนล้มตายด้วยไข้ป่า จึงได้มีการโยกย้ายออกไปและทิ้งให้เป็นเมืองร้าง ต่อมาชาวไทยใหญ่และชาวกะเหรี่ยงหรือปกากะญอ อพยพเข้ามาอยู่ ปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นชาวปกากะญอ

บ้านเมืองน้อยตั้งอยู่บริเวณริมน้ำของต้นน้ำปาย มาเป็นระยะเวลา 200 กว่าปี ชุมชนบ้านเมืองน้อยเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตั้งแต่ปี 2544 เป็นการหาทางออกในการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันและมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มความสมดุลทางธรรมชาติและ การสื่อความหมายให้กับคนต่างวัฒนธรรมเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวปกากะญอในการอยู่กับป่าแบบพึ่งพา ฟื้นฟู และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์สืบไปชั่วลูกหลาน เกิดการ

ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแบบไม่ทำลาย และเป็นการสื่อให้บุคคลภายนอกได้เข้าใจวัฒนธรรมและร่วมกันอนุรักษ์

จุดเด่นที่น่าสนใจ

1. **เจดีย์ละโว้โบราณ** ในชุมชนบ้านเมืองน้อยยังคงมีร่องรอยวัฒนธรรมของ “เมืองเจ้าน้อย” ในอดีต ซึ่งพบได้จากเจดีย์โบราณจำนวนไม่น้อยกว่า 50 แห่งในบริเวณพื้นที่รอบหมู่บ้าน ยังพบหลุมฝังศพของผู้สูงศักดิ์ในอดีตชาวบ้านเรียกว่า”หลุมเศรษฐี”
2. **วิถีชีวิตและวัฒนธรรม** ได้แก่ การทำนา ไร่ข้าว เกษตรผสมผสาน การจับปลาด้วยมือเปล่า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น การประกอบอาหารแบบชาวปกากะญอ เช่น แกงเย็น ซึ่งเป็นอาหารตำรับดั้งเดิมของชนเผ่า

เส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ (3 วัน 2 คืน)

1. **เส้นทางเดินป่าชมธรรมชาติ - จุดชมวิวดาผ้าง - ถ้ำหมี** เป็นเส้นทางเดินป่า ใช้ระยะเวลาเดินเท้า 1 วันจากจุดเริ่มต้นในหมู่บ้าน ระหว่างเส้นทางพบลานหินผิงสาวชาวละโว้ในอดีต จากนั้นมุ่งหน้าลัดเลาะตามไหล่เขาสู่ดอยผ้าง ผ้างเป็นภูเขาหินปูนซึ่งเกิดจากการกัดเซาะของกาลเวลาทำให้มีความแหลมคม การปีนป่ายควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง จุดบนสุดสามารถชมวิวดอกไม้ได้ทั่วบริเวณด้านล่าง บนผ้างมีกล้วยไม้ป่าหายากหลากชนิด อาทิ รองเท้านารี นอกจากนี้ยังพบรอยเท้าสัตว์จำพวก กิ้ง หนูป่า ดอยผ้างอยู่ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าของชุมชน ดังนั้นการท่องเที่ยวควรเป็นไปในรูปของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา จากนั้นเดินเท้าต่อไปยังถ้ำหมี ระหว่างเส้นทางพบพืชสมุนไพรหลากชนิดที่ขึ้นอยู่ตามบริเวณป่าดิบเขา เดินเท้าผ่านป่าไผ่ก่อนกลับเข้าหมู่บ้าน
2. **เส้นทางเดินเที่ยวรอบหมู่บ้าน** เป็นเส้นทางเดินเท้าอ้อมขึ้นเหนือหมู่บ้านพบหลุมเศรษฐี เกษตรผสมผสาน เลียบเลาะผ่านนาข้าว ฤดูฝนดำนา ฤดูหนาวร่วมลงแขกเกี่ยวข้าวพร้อมกัน พร้อมฟังตำนานการปลูกข้าวตามภูมิปัญญาของชาวปกากะญอ แวะพักที่เจดีย์ละโว้โบราณ ฟังเรื่องเล่าสื่อความหมายโดยไกด์ท้องถิ่นก่อนพักกระท่อมริมน้ำปาย จับปลาด้วยมือเปล่า และร่วมประกอบอาหารรับประทานร่วมกัน คุณอาจได้ชิม “แกงเย็น” และพักหายเหนื่อย เดินอ้อมเข้าหมู่บ้านแล้วแวะจุดอนุรักษ์พันธุ์ชมปลาตัวโตของชุมชน รวมระยะทาง 4 ชั่วโมง

อัตราค่าบริการ

1. ค่าที่พัก Home Stay 100 บาท/คน/คืน

2. ค่าอาหาร 50 บาท/คน/มื้อ
3. ค่าน้ำเที่ยว 100 บาท/คน/วัน
4. นักท่องเที่ยว 2 คน ต่อ ผู้นำเที่ยวชุมชน 1 คน

เส้นทางท่องเที่ยวสู่บ้านเมืองน้อย

การเดินทางไปบ้านเมืองน้อย ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน รถประจำทางหรือรถตู้จากจังหวัดเชียงใหม่มาลงที่แม่ฮ่องสอน หรืออำเภอปายก็ได้ระยะทางจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน – อ.ปาย ระยะทาง 111 กิโลเมตร หากเดินทางจากตลาดแม่มาลัย อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ – อ.ปาย ระยะทาง 102 กิโลเมตร

ขึ้นไปท่องเที่ยวหมู่บ้าน จำเป็นต้องมีผู้ชำนาญทาง หรือผู้นำทางในการเดินทาง ควรใช้รถจี๊ปขนาดเล็ก เนื่องจากต้องไต่เขาบนเส้นทางแคบ ๆ จาก อ.ปาย-บ้านเมืองน้อย ระยะทาง 22 กิโลเมตร

สถานที่ติดต่อ

- นายสมพร งามจริยธรรม ประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านเมืองน้อย
บ้านเมืองน้อย หมู่ 4 ต.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 0-5361-9115, 0-5361-9117
- ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม
โทรศัพท์ 0-5361-3462-3, Email: prlcmhs@hotmail.com

อำเภอปางมะผ้า

1. บ้านแม่ละนา

บ้านแม่ละนา เดิมชื่อ “แม่ลัดนา” เนื่องจากมีแม่น้ำไหลผ่านทุ่งนาและหมู่บ้าน ต่อมา มีการออกเสียงเพี้ยนจนกลายเป็น “แม่ละนา” บ้านแม่ละนามีอายุมากกว่า 200 ปี เป็นชุมชนไทยใหญ่ ตั้งอยู่บริเวณที่ราบในหุบเขาและใกล้แหล่งน้ำ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ การเกษตรและรับจ้างทั่วไป ในชุมชนเป็นสายเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ยังคงมีความเป็นพี่น้องช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเนื่องจากเป็นชาวไทยใหญ่ จึงมีความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิตใน หลักพุทธศาสนา ความเชื่อและประเพณี การทำกิจกรรมเพื่อยังชีพยังเน้นการปฏิบัติทางศาสนา เป็นสำคัญ เช่น ในวันพระ 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ คนในชุมชนจะไม่มีกิจกรรมที่ทำลายชีวิตผู้อื่น ซึ่งหมายถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมที่มี เพราะด้วยอาชีพหลักของคนท้องถิ่นต้องมีการล่าสัตว์เพื่อยังชีพ และต้องมีการเพาะปลูก การถางป่าเพื่อให้สามารถทำกินได้ ทำให้เกิดการทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

ในวันพระจึงถือเป็นวันที่มีการละเว้นการทำบาป ในปัจจุบันมีกิจกรรมหลายอย่างที่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ถูกถ่ายทอดและฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เช่น การรำนกก รำโต การจัดงานปอยส่างลอง หรือบวชลูกแก้ว เป็นต้น

แนวคิดในการจัดการการรวมกลุ่มผู้นำเกิดขึ้นเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแล้ว ต้องการผู้นำเที่ยว และเห็นการจัดการท่องเที่ยวของเกสเฮ้าส์ ที่มาตั้งอยู่บริเวณหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านที่สนใจในการที่อยากเข้าร่วมกลุ่ม ทำให้เกิดการพูดคุยและได้เกิดการรวมกลุ่มครั้งแรกเมื่อปี 2538 การจัดการรวมกลุ่มครั้งแรกไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่มีคนประสานงาน ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว ปี 2542 กลางปีจึงได้รวมกลุ่มขึ้นอีกครั้ง ครั้งนี้มีแนวคิดว่าจะต้องมีการเปิดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ และมีการประสานงานที่ดีกว่าครั้งแรก และมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และต้องสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนจึงเกิดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นที่เรียบร้อย ในการสร้างองค์กรชุมชนเข้มแข็งต่อไป

เส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- 1) นามน – ห้วยปางตอง(ทางไปยาป่าแหน) อยู่ทางทิศเหนือ ใช้เวลา 1 วัน มีกิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ชมกล้วยไม้และเฟิร์น ชมวิวพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ตกปลาในลำห้วยโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศึกษาสมุนไพรพื้นบ้าน
  - 2) คายป่าบอน – ปางเจิง (ขึ้นไม้สูง) อยู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ใช้เวลาไปกลับ 4 ชั่วโมง กิจกรรมชมวิวดูเดินป่าศึกษาสมุนไพร ดูนก เก็บผักพื้นบ้าน
  - 3) ฟุงนา – ถ้ำแม่ละนา อยู่ทางทิศใต้ กิจกรรมเดินป่าศึกษากล้วยไม้ ศึกษาความหลากหลายของแหล่งถ้ำ
  - 4) นอกจากนี้นักท่องเที่ยวสามารถชมวิถีชีวิตชุมชน และศึกษาสมุนไพรจากกลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน พร้อมกับอบสมุนไพร ชมประเพณี วัฒนธรรมได้ตามกิจกรรมในรอบปีของชุมชน
- หมายเหตุ กลุ่มนักท่องเที่ยวไม่ควรมากกว่า 15คน/ครั้ง

พิธีกรรมประเพณี

- ประเพณีเดือน 3 ทำข้าวย่ากู่ คือการทำข้าวเหนียวแดง นำข้าวเหนียวแดงไปให้ผู้เฒ่าผู้แก่ถวายพระ ซึ่งมีความหมายเปรียบดังการตั้งญาติพี่น้องมาพบปะกัน เป็นการรักษาและสืบทอดต่อชนลูกหลานและเปิดโอกาสให้คนสนใจได้เรียนรู้

- ประเพณีการเลี้ยงศาลเจ้า เดือน 1 – 7 ทำขนม ผลไม้ รูปเทียน ข้าวตอกดอกไม้มารวมกันที่ศาล เพื่อบวงสรวงผีบ้านผีป่าให้ปกป้องรักษาคุ้มครองคน สัตว์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สบายใจเกิดความมั่นใจ มีกำลังใจในการครองชีพ เป็นการรักษาและสืบทอดต่อชนลูกหลานและเปิดโอกาสให้คนสนใจได้เรียนรู้

- ประเพณีการเลี้ยงผีป่าต้นน้ำ เดือน 7 มีไก่ ข้าว ขนมขาว ไปเซ่นไหว้ผีป่าต้นน้ำ เนื่องจากมีความเชื่อว่ามีน้ำใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ จึงต้องมีการเซ่นไหว้ ทำให้เราเกิดความรู้สึกเกิดความตระหนักถึงในการอนุรักษ์ ทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์และทุกคนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันไม่เฉพาะในชุมชน

ปฏิทินกิจกรรมชุมชนบ้านแม่ละนา ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เดือน	อากาศ	ป่า	ไร่	นา	ประเพณี	หัตถกรรม
1 (เดือน 2)	หนาว	มีหมอก กล้วยไม้ เอื้องแซะ สาม ปอย รองเท้านารี ดอกอุ้น เเดินป่า	เก็บข้าวโพด งาดำ เก็บถั่ว เหลือง ถั่ว แดง	ปลูก กระเทียม ปลูกผัก	เลี้ยงศาล เจ้า ทำบุญ บ้าน	ไม้กวาด (เก็บดอก) ตีมีด จัก สาน
2 (เดือน 3)	หนาว	มีหมอก เครื่องยึด สมุนไพรร ดอกอุ้น เดินป่า เทียวถ้ำ	ถางหญ้าใน ไร่ เตรียม ดิน	ดูแลผัก สวนครัว	ข้าวยาคุ้ (ข้าวเหนียว แดง)	ไม้กวาด (เริ่มทำ) ตี มีด จักสาน เอาฟืน
3 (เดือน 4)	หนาว	กล้วยไม้บาน นก แก้ง กวาง เทียวถ้ำ	เผาไร่	ทิ้งที่นาไว้ เลี้ยงสัตว์ ดู ผักสวนครัว	ปอยสง ลอง	ทำไม้กวาด ตีมีด จัก สาน เอา ส้มป่อย
4 (เดือน 5)	ร้อน	กล้วยไม้บาน สมุนไพรร เล่นน้ำ จับปลา เทียวถ้ำ ดู	เก็บ กระเทียม ถั่ว เหลือง	-	สงกรานต์ ข้าวมูลห่อ รดน้ำดำหัว	ทำไม้กวาด ตีมีด จัก สาน เย็บ

		นก			เล่นสระบัว	เสื้อไทยใหญ่
5 (เดือน 6)	ร้อน ฝน	ดอกคำหัว กล้วยไม้บาน เที่ยวถ้ำแห่ง ถ้ำ ใหญ่ เล่นน้ำ จับ ปลา	ปลูกข้าวโพด งา พักทอง ปลูกข้าวใน ไร่เก่า	เตรียม เหมืองส่ง น้ำ	ปอยก่อ เจดีย์ทราย ปอยหางน้ำ (ทำบั้งไฟ)	เย็บผ้า ตี มิด จักสาน ทำใบชา แห้ง
6 (เดือน 7)	ร้อน ฝน	(เดินป่าไม่ได้) เที่ยวหมู่บ้าน ดูทำ นา ทำไร่	ปลูกข้าวไร่	ส่งน้ำเข้า นา เตรียม แปลงกล้า	เลี้ยงศาล เจ้า เลี้ยงผี ต้นน้ำ ทำบุญ หมู่บ้าน	ดองมะม่วง ไวน์ น้ำภูมิ ปัญญา เก็บเห็ด ถอบ
7 (เดือน 8)	ฝน ร้อน	(เดินป่าไม่ได้) เที่ยวหมู่บ้าน ดูทำ นา/ทำไร่	ดูแลถอน หญ้า	ไถตาก ไถ ดำ	เข้าพรรษา ผู้เฒ่าจำศีล ทำบุญทุก วันพระ	ทำไวน์
8 (เดือน 9)	ฝน เย็น	เดินป่า ถ้ำ เที่ยว หมู่บ้าน	ถอนหญ้า เก็บข้าวโพด ผักในไร่	ดำนา	ผู้เฒ่าจำศีล ทำบุญทุก วันพระ	ทำแปรรูป อาหาร หน่อปื๊ หน่อแห้ง
9 (เดือน 10)	ฝน เย็น	เดินป่า เที่ยวถ้ำ เที่ยวหมู่บ้าน	ถอนหญ้า เก็บข้าวโพด ผักในไร่	ข้าว เจริญเติบโต ดูแลข้าว ในนา ไล่ ปุยข้าวภาพ	ปอยต่าง ชอมต่อ หลวง (ถวาย ข้าวมธุ ปญชาติ) ผู้ เฒ่าจำศีล	
10 (เดือน 11)	ฝน เย็น	มีเห็ด หน่อไม้ เก็บ ผัก	เกี่ยวข้าวไร่	ข้าวออก รวง เตรียม เกี่ยวข้าว	ออกพรรษา จองพารา	

11 (เดือน 12)	หนาว	เดินป่า เทียวถ้ำ แห้ง ตกปลา เก็บ ผัก	เก็บเกี่ยวข้าว ไร่(เสร็จ)	เก็บเกี่ยว ข้าวนา (เริ่ม)	ดับไฟเทียน ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า	
12 (เดือน 1)	หนาว	เห็ด กล้วยไม้ เฟิร์น ตกปลา เก็บ ผัก	เริ่มปลูกผัก สวนครัวใน นา(ถั่ว กระเทียม)	เก็บเกี่ยว ข้าวนา (เสร็จ)	ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า งานรื่นเริง (ร้านก รำ โต)	

แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ได้แก่ ถ้ำลอด

อัตราค่าบริการ

- ค่าที่พัก Home Stay   100   บาท/คน/คืน
- ค่าอาหาร   50   บาท/คน/มื้อ
- ค่านำเที่ยว (ไกด์ชุมชน) รายละเอียดดังนี้

1. เทียวถ้ำ เงื่อนไข นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน (ถ้านักท่องเที่ยว 3 คนขึ้นไปเพิ่มตามอัตรา)

1.1 ถ้ำแห้ง ได้แก่ ถ้ำปะการัง ถ้ำเพชร ถ้ำข้าวแตก ถ้ำไข่มุก ค่าบริการดังนี้

- นักท่องเที่ยว 1-3 คน   100 บาท/คน/ถ้ำ
- นักท่องเที่ยว 4 คนขึ้นไป ถ้ำแรก 100 บาท/คน ถ้ำต่อไปลดครึ่งหนึ่ง (กรณีเที่ยววันเดียวกัน)

1.2 ถ้ำเปียก ได้แก่ ถ้ำแม่ละนา ค่าบริการดังนี้

- จากปากถ้ำ ถึง อ่างอาบน้ำ/น้ำตก 150 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน
- จากปากถ้ำ ถึง บึง 200 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน

หมายเหตุ นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน

2. เทียวดูสมุนไพร/กล้วยไม้รองเท้านารี/ตุนก (เส้นทางป่าชุมชนทำยนา)
3. เทียวดูเฟิร์น/ตกปลา/ชมกล้วยไม้/ตุนก/ดูรอยเท้าหมูป่า และพืชพรรณต่าง ๆ (เส้นทางต้นน้ำปางตอง)
4. เทียวชมกล้วยไม้/เอื้องแซะ/ตุนก/ชมวิว/ดูรอยเท้าสัตว์ (เส้นทางกองไม้สูง)

5. เที่ยวภายในหมู่บ้าน ชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยใหญ่/เที่ยวในวัดไหว้พระปางปอง/ การตีมีด/อบสมุนไพร/นวดแผนไทย/ดูดวง/การแสดงรำนก รำโต/ปุ๋ยหมักชีวภาพ/แปลงผักหลังบ้าน/ผักสวนครัวรั้วกินได้หลากหลายชนิด/กิจกรรมผู้สูงอายุ เฉพาะรายการที่ 2-5 ค่าบริการ ดังนี้
- นักท่องเที่ยว 1 กลุ่ม (1-5 คน)/ไกด์ชุมชน 1 คน ราคากลุ่มละ 200 บาท/วัน
  - นักท่องเที่ยว 6 คนขึ้นไป เพิ่มตามอัตรา (5 ต่อ 1)
  - สำหรับการนวด/ชมการแสดงรำนก รำโต/อบสมุนไพร ค่าบริการแล้วแต่จิตศรัทธา

ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน

- กู๊บ (หมวกไต) ทำจากกาบต้นไม้ขนาดใหญ่ นำมาเย็บติดกันใช้สวมใส่กันแดดลมฝน
- ผ้าทอลายไทยใหญ่ เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าขี้ริ้ว
- ไม้กวาด ทำจากดอกยุงซึ่งขึ้นอยู่ทั่วไปตามดอย
- รองเท้าของป้อ เป็นรองเท้าของชาวไทยใหญ่สมัยก่อน ทำจากต้นป้อนำมาสานเป็นรองเท้า
- น้ำมันงา
- ยาสมุนไพร

เส้นทางท่องเที่ยวสู่...บ้านแม่ละนา

หากเดินทางจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน สามารถเดินทางโดยรถยนต์มาตามทางหลวงหมายเลข 1095 ระยะทาง 67 กิโลเมตร พบป้อมยามตำรวจซ้ายมือให้เลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 1225 เพื่อไปบ้านแม่ละนา ระยะทางจากป้อมตำรวจถึงบ้านแม่ละนา 6 กิโลเมตร รวมระยะทางทั้งสิ้น ประมาณ 73 กิโลเมตร

สถานที่ติดต่อ

1. นายเทียนทอง พงษ์จักร์ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา
บ้านแม่ละนา หมู่ 1 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน 58150 โทร. 0-5361-9028
2. ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม
53 หมู่ 8 ต.ปางหมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน 58000 โทรศัพท์/โทรสาร.0-5361-3462-3
Email:prlcmhs@hotmail.com

2. บ้านจำโป้

ชุมชนจำโป้ ย้ายถิ่นฐานครั้งแรกมาจากหมู่ที่ 1 บ้านแม่ห้วยยี ป่าโหล และปงยามบางส่วน มาตั้งหมู่บ้านอยู่บริเวณห้วยยาว (ชาวบ้านเรียกป่าลูกข้าวหลาม) ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชน

ปัจจุบันมีนายจำโป ไพรเนติธรรมเป็นผู้นำ ตั้งเป็นชุมชนจำโปเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2541 ในอดีตชาวลาหู่หรือมูเซอไม่มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นหลักแหล่ง มักอาศัยอยู่บนภูเขาสูง ไม่ชอบอยู่บนที่ราบ เพราะชาวลาหู่มีความเชื่อว่าการอยู่บริเวณที่ราบใกล้แหล่งน้ำจะมีไข้มาลาเรียชุกชุมประกอบกับไม่มีความชำนาญในการทำนา แต่มีความสามารถในการทำไร่

เนื่องจากในอดีตชุมชนจำโปไม่เคยมีนักท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชน และบริเวณชุมชนเองเป็นเพียงทางผ่านของนักท่องเที่ยว คนในชุมชนจึงไม่เห็นความสำคัญในเรื่องการท่องเที่ยวมากนัก แต่ทรัพยากรหรือสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านก็มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่น ถ้ำผีแมน และถ้ำแม่ละนา อีกทั้งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจ แต่ข้อจำกัดในด้านพื้นที่และวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากว่ามีระบบวิถีชีวิตที่เหมือนกับชาวลาหู่ทั่วไปและอยู่ใกล้บ้านบ่อไคร้ ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาจะเข้าไปชมที่บ้านบ่อไคร้

ต่อมาต้นปี 2545 ชุมชนได้ทบทวนแนวคิดและได้แลกเปลี่ยนเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นใหม่ ทำให้ชุมชนเข้าใจแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไปมากขึ้น จึงได้ประสานความร่วมมือมายังองค์กรพี่เลี้ยงด้านท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่แม่ฮ่องสอน ปัจจุบันกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนจำโปมีความเข้มแข็งในการจัดการมากพอสมควร จึงมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมหมู่บ้านและศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวไม่ขาดสาย

แหล่งท่องเที่ยว/จุดเด่นที่น่าสนใจ

1. **ถ้ำผีแมน** เป็นสถานที่ใช้เลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน เดินผ่านกลางหมู่บ้านไปทางทิศเหนือของหมู่บ้าน จะมีทางแยกเลี้ยวซ้ายเป็นทางเดินด้วยเท้า ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร ถ้าอยู่บนหน้าผาสูงชันต้องปีนป่ายขึ้นไปตามแนวโขดหิน และบันไดไม้สร้างความท้าทายให้กับผู้ที่ต้องการชมถ้ำผีแมนเป็นอย่างมาก ใช้เวลาปีน 10 นาที ภายในมองเห็นโลงศพสมัยโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์วางเรียงรายกับพื้น บางโลงตั้งอยู่บนเสาไม้สูง จำนวนกว่า 10 โลง นอกจากนี้ภายในถ้ำยังสามารถชมหินงอกหินย้อยได้อีกด้วย
2. **เทศกาลกินวอปีใหม่** ชาวลาหู่จะจัดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม ของทุกปี วันไม่สามารถกำหนดได้แน่นอน ในแต่ละปี “แกมู” หรือ “หมอผี” จะเป็นผู้ดูฤกษ์วันที่เหมาะสม ประเพณีกินวอปีใหม่ของชาวลาหู่จะจัดขึ้น 7 วัน 7 คืน กิจกรรมในแต่ละวันจะมีแตกต่างกันไป เป็นการเฉลิมฉลองต้อนรับปีใหม่ของชาวลาหู่

อัตราค่าบริการ

- ค่าที่พัก Home Stay 100 บาท/คน/คืน

- ค่าอาหาร 50 บาท/คน/มื้อ
- นวด/การแสดงชนเผ่า แล้วแต่จิตศรัทธา
- ไกด์ชุมชน/ค่าน้ำเที่ยว ค่าบริการดังนี้
  - 1) เส้นทางจากหมู่บ้าน – ถ้ำบ่อศักดิ์สิทธิ์ 50 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
  - 2) เส้นทางจากหมู่บ้าน – จุดชุมวิว 100 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
  - 3) เส้นทางจากหมู่บ้าน – ถ้ำผีแมน 100 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
  - 4) เส้นทางจากหมู่บ้าน – ไร่เหล้า/ป่าสมุนไพรมะพร้าว 100 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
  - 5) เส้นทางจากหมู่บ้าน – ถ้ำตองก้อ 100 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
  - 6) เส้นทางจากหมู่บ้าน – ปากถ้ำแม่ละนา 100 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
  - 7) เส้นทางจากหมู่บ้าน – ทางลัดไปบ้านบ่อไคร้ 150 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน

หมายเหตุ นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คนรายได้ 10 % หักเข้ากลุ่มเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน,สนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม,ให้ยืมกรณีเจ็บป่วย และการศึกษาเด็ก

ปฏิทินกิจกรรมชุมชนบ้านจำโบ
ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เดือน	อากาศ	ป่า	ไร่	ประเพณี	หัตถกรรม
1 (เดือน 2)	หนาว	มะขามป้อม ดอก ตั้ง ส้มป่อย กล้วย กล้วย จิ้ง กล้วย เที่ยวถ้ำ	พื้นที่ ผักกาด ผักชี	-	เย็บผ้า ตีมีด ทำ แคน เย็บ กระเป๋าลานู
2 (เดือน 3)	หนาว	เอาพิน ส้มป่อย มะกอก จิ้ง กล้วย ไก่อปา เที่ยวถ้ำ	พื้นที่ ผักกาด ผักชี	กินวอปีใหม่	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
3 (เดือน 4)	หนาว	กล้วยไม้ เอื้องผึ้ง ผักหวาน ไก่อปา จิ้ง ทำแนวกันไฟ เที่ยวถ้ำ	ถางหญ้าไร่ข้าว ไร่ ข้าวโพด ทำแนว กันไฟ	กินวอปีใหม่	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
4 (เดือน 5)	ร้อน	หาปลา ผักหวาน กล้วยไม้ ไก่อปา สมุนไพรมะพร้าว	จุดไฟเผาไร่ ไร่ข้าว เก็บเศษไม้เผาทิ้ง	-	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า

5 (เดือน 6)	ร้อน ฝน	หน่อไม้ ผักหวาน ไก่ป่า สมุนไพร	เก็บเศษไม้เผาทิ้ง ถางหญ้า เตรียมที่ ปลูก ปลูกข้าวโพด	-	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
6 (เดือน 7)	ร้อน ฝน	หน่อไม้ เห็ดถอบ สมุนไพร	ปลูกข้าวไร่ ปลูก ข้าวโพด ถั่วไร่ แตง พักทอง งาดำ	-	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
7 (เดือน 8)	ฝน ร้อน	หน่อไม้ รอยแก้ง หมูป่า เห็ดถอบ สมุนไพร	ปลูกข้าวไร่ ถั่ว แตง พักทอง ดอก มะม่วง	เรียกขวัญข้าว	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
8 (เดือน 9)	ฝน เย็น	หน่อไม้ เห็ดซาง เห็ดพาน เห็ดหอม ดอกกระเจียว เห็ด ปลวก สมุนไพร	ถางหญ้า เตรียมที่ (ปลูกถั่วแดง) เก็บ ลูกท้อ ดอกลูกท้อ	ทำบุญข้าว	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
9 (เดือน 10)	ฝน เย็น	ดอกกระเจียว เห็ด ซาง เห็ดพาน เห็ด ปลวก สมุนไพร	เก็บพักทอง แตงไทย แตงกวา ถั่วไร่ ปลูกถั่วแดง	กินข้าวใหม่	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
10 (เดือน 11)	ฝน เย็น	เห็ดลม เห็ดปลวก สมุนไพร	เก็บเกี่ยวข้าวไร่ ปลูกผักกาด ผักชี แตง พักทอง ถั่วไร่	-	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
11 (เดือน 12)	หนาว	สมุนไพร ดอกตั้ง ทะเลหมอก ถั่ว เห็ดลม	ตีข้าวไร่ กองข้าว เก็บเกี่ยวถั่วแดง งาดำ	-	สานตะกร้า เย็บ ผ้า จักสาน ดอก ชุดประจำเผ่า
12 (เดือน 1)	หนาว	สมุนไพร ดอกตั้ง ถั่ว ทะเลหมอก	เก็บข้าวโพดและ ข้าวไร่	-	เย็บผ้า ตีมีด ซ่อมแซมมีด

แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ได้แก่ ถ้ำแม่ละนา ซึ่งเป็นถ้ำที่มีความยาวที่สุดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน

เครื่องแต่งกายประจำเผ่าชาวลาหู่ชาย/หญิง (ผู้ใหญ่, เด็ก), ย่าม, ถู่น่อง, เครื่องจักสาน, ครกไม้
แคนน้ำเต้า, และพืชผักผลผลิตจากไร่ของชาวบ้าน

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่บ้านจำโป้

บ้านจำโป้ตั้งอยู่บนเนินไหล่เขา มีถนนตัดผ่านกลางหมู่บ้าน หากเดินทางจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน สามารถเดินทางโดยรถยนต์ มาตามทางหลวงหมายเลข 1095 – ปากทางป้อมยาม ตำรวจระยะทาง 67 กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 1225 ระยะทาง 4 กิโลเมตร จะพบชุมชนบ้านจำโป้ตั้งอยู่บนเนินไหล่เขา ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.30 ชั่วโมง

สถานที่ติดต่อ

- 1) นายถนอม สุขเรือนทอง ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านจำโป้
บ้านจำโป้ หมู่ 4 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน โทร.0-5361-9191,0-5361-9272
- 2) ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม
โทรศัพท์/โทรสาร 0-5361-3462-3, Email:prlcmhs@hotmail.com

3. บ้านบ่อไคร้

ชาวบ้านบ่อไคร้เป็นชนเผ่าลาหู่เซเล หรือ มูเซอดำ วิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมที่ยังคงรูปแบบเดิมไว้มาก ทำให้หมู่บ้านบ่อไคร้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนทุกฤดูกาล มีทั้งการมาพักค้างคืนในหมู่บ้าน พร้อมกับไกด์จากเชียงใหม่ หรือประเภทมาวันเดียวแล้วถ่ายรูปรูปภายในชุมชน หรือประเภททัวร์เดินป่า ทั้งนี้ที่มีมากคือทัวร์เดินป่า เนื่องจากเส้นทางในการเดินเที่ยวป่ามีตั้งแต่บ้านถ้ำลอดถึงบ้านบ่อไคร้ และไปบ้านแม่ละนา ระหว่างทางจะมีลักษณะป่าที่น่าสนใจ เพราะบางช่วงยังคงมีป่าที่สมบูรณ์ บางช่วงเป็นพื้นที่ต้องมีการผจญภัย ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจ อีกทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย

จุดเด่นที่น่าสนใจ

1. ถ้ำผีแมน / ถ้ำงู
2. ถ้ำน้ำบ่อผี หรือ ถ้ำน้ำบ่อศักดิ์สิทธิ์
3. น้ำออกกู
4. วิถีชีวิตและวัฒนธรรม / สมุนไพร และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

อัตราค่าบริการ

1. ค่าที่พัก Home Stay	100	บาท/คน/คืน
2. ค่าอาหาร	50	บาท/คน/มื้อ
3. ค่าแนวคิดและการแสดงชนเผ่า		แล้วแต่จิตศรัทธา
4. ค่าน้ำเที่ยว	100	บาท/คน/วัน

5. ในการนำเที่ยว นักท่องเที่ยว 2 คน ต่อ ไกด์นำเที่ยว 1 คน

เส้นทางท่องเที่ยวสู่อำเภอเมือง

การเดินทางไปบ้านบ่อไคร้ หากเริ่มต้นที่บ้านบ่อไคร้ จากอำเภอเมือง จ.แม่ฮ่องสอนใช้ทางหลวงหมายเลข 1095 แม่ฮ่องสอน-ปาย ก่อนจะถึงอำเภอปางมะผ้าประมาณ 10 กิโลเมตร ทางซ้ายจะมีทางแยกไปบ้านบ่อไคร้ ซึ่งจากบ้านบ่อไคร้ ถ้ามีนักท่องเที่ยวต้องการเดินป่าไปยังบ้านแม่ละนาสามารถติดต่อได้ที่หมู่บ้าน

สถานที่ติดต่อ

- นายพงศ์ศักดิ์ ธารทองพนา ประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านเมืองน้อย
บ้านบ่อไคร้ หมู่ 11 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน 0-5361-9654
- ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม
โทรศัพท์ 0-5361-3462-3 Email:prlcmhs@hotmail.com

อำเภอเมือง

1. บ้านน้ำฮูหายใจ

บ้านน้ำฮูหายใจ ชื่อปกากะญอ เรียกว่า “ทีเก๋อซ่า” หรือ “สะมาดโพคี” หมายถึงน้ำออกกรูหรือ น้ำฮูหายใจ เป็นถ้ำและไม้ชนิดหนึ่งซึ่งอยู่ในลำห้วยนั้น เป็นบ้านบริวารของบ้านห้วยฮี มีจำนวน 9 หลังคาเรือน ประชากรรวม 43 คน

รอบ ๆ หมู่บ้านเป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน ความสูงเหนือระดับน้ำทะเล 800-1,722 เมตร จุดสูงสุดเรียกว่า “ยอดดอยปุย” เป็นหมู่บ้านแรกที่นักท่องเที่ยวจะต้องผ่าน ก่อนเข้าสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ของตำบลห้วยปูลิง แหล่งท่องเที่ยวรอบชุมชน ได้แก่ ถ้ำที่มีน้ำผุด อันเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน กิจกรรมท่องเที่ยว คือ การแวะพักดื่มน้ำชา เดินเที่ยวรอบหมู่บ้านเรียนรู้วิถีชีวิตแบบปกากะญอและชมความมหัศจรรย์น้ำออกกรูบริเวณหน้าถ้ำ ซึ่งเป็นการเที่ยวช่วงเวลาสั้น ๆ

บ้านน้ำฮูเริ่มมีการท่องเที่ยวเมื่อปี พ.ศ. 2544 เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและประเพณีวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลัง เป็นการสื่อสารระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก และเป็นรายได้เสริมของชุมชน

จุดเด่นที่น่าสนใจ

1) ถ้ำน้ำสูลหายใจ เป็นถ้ำที่มีน้ำผุด อันเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางก่อนถึงตัวหมู่บ้าน 500 เมตร ชาวปกากะญอเชื่อว่าเมื่อน้ำผุดขึ้นมา ให้ใช้มืออวัยวะหน้า แขน ขา จะทำให้ประสบแต่โชคดี ภายในถ้ำจะแคบ สามารถเข้าภายในได้ครั้งละไม่เกิน 5 คน เท่านั้น เพราะภายในอากาศค่อนข้างน้อย

2) น้ำตก ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างทางเดินเท้าไปบ้านห้วยกุ่ม เกิดจากลำห้วยน้ำสูลหายใจไหลลงสู่หน้าแม่สะมาด ระหว่างทางเป็นหน้าผาสูงชันกลายเป็นน้ำตกที่สวยงาม ความสูงประมาณ 50 เมตร ระหว่างเส้นทางผ่านไร่เหล้าของชุมชน และป่าไผ่ชนิดต่าง ๆ ลัดเลาะหน้าผาสูงชัน นักท่องเที่ยวควรใช้ความระมัดระวังระหว่างเดิน

3) ถ้ำเม่น อยู่ก่อนถึงน้ำตก ระหว่างทางไปบ้านห้วยกุ่ม เป็นเขตอนุรักษ์เม่นของชุมชน เม่นจะอาศัยอยู่ภายในถ้ำและออกหากินใกล้ค่ำ หากสนใจดูวิถีชีวิตของเม่น ชาวบ้านจะเอาไฟทงไปวางล่อระหว่างทางเดินของเม่นในเวลา 6 โมงเย็น นักท่องเที่ยวไม่ควรเข้าใกล้ปากถ้ำ เพราะหากเม่นได้กลิ่นแล้วจะทำให้เม่นไม่กล้าเข้าออกถ้ำ ด้วยเหตุนี้เม่นอาจตายได้ เพราะไม่สามารถออกมาหาอาหารได้ตามปกติ

4) ไร่หมุนเวียน ทุก ๆ ปี ชาวบ้านจะหมุนเวียนพื้นที่ในการปลูกข้าวไร่ โดยภายในแปลงจะปลูกพืชผักกินได้ไม่ต่ำกว่า 40 ชนิดเพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือนเป็นวิถีชีวิตในการจัดการป่าโดยไร่หมุนเวียนของชาว ปกากะญอ ทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์โดยไม่ต้องใส่ปุ๋ย พืชผักจึงปลอดจากสารพิษอย่างแท้จริง

เส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

1) ศึกษาพืชสมุนไพร-ถ้ำเม่น-น้ำตก-บ้านห้วยกุ่ม เหมาะสำหรับผู้ที่ชื่นชอบการเดินป่า เส้นทางค่อนข้างลำบากและระยะไกล ลัดเลาะไปตามไหล่เขาและหน้าผาสูงชัน ผ่านป่าไผ่ และป่าดิบชื้น

2) เที่ยวรอบหมู่บ้าน-ถ้ำน้ำสูลหายใจ เหมาะสำหรับผู้ที่มีเวลาไม่มากนัก ระยะทางสั้น การเดินทางสบาย ๆ

อัตราค่าบริการ

- ที่พัก Home Stay	100	บาท/คน/คืน
- อาหารพื้นบ้าน	50	บาท/คน/มื้อ
- คมนำเที่ยว/ไกด์ชุมชน	100	บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
- นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน		

ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ เช่น เสื้อ ชิ้น ผ้าพันคอ ผ้าโพกหัว ยาม

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่น้ำน้ำสุหายใจ

เดินทางตามทางหลวง 108 แม่ฮ่องสอน-ขุนยวม ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน 5 กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวซ้ายที่บ้านหัวน้ำแม่สะกิด ลัดเลาะตามถนนพช. หัวน้ำแม่สะกิด-ห้วยตอง-วัดจันทร์ ถึงชุมชน ระยะทาง 16 กิโลเมตร หากเดินทางเท้าจะใช้เวลา 5 ชั่วโมงจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนถึงชุมชน โดยรถยนต์ใช้เวลา 1 ชั่วโมง

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่น้ำน้ำสุหายใจ

เดินทางตามทางหลวง 108 แม่ฮ่องสอน-ขุนยวม ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน 5 กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวซ้ายที่บ้านหัวน้ำแม่สะกิด ลัดเลาะตามถนนพช. หัวน้ำแม่สะกิด-ห้วยตอง-วัดจันทร์ ถึงชุมชน ระยะทาง 16 กิโลเมตร หากเดินทางเท้าจะใช้เวลา 5 ชั่วโมงจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนถึงชุมชน โดยรถยนต์ใช้เวลา 1 ชั่วโมง

สถานที่ติดต่อ

- 1) นายเปอะเยอะ ไวมั่นดวงกมล ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำสุหายใจ
บ้านน้ำสุหายใจ หมู่ 8 ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน (ไม่สามารถติดต่อได้ทางโทรศัพท์)
- 2) ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม
โทรศัพท์/โทรสาร 0-5361-3462-3, Email:prlcmhs@hotmail.com

2. บ้านห้วยฮี้

“ห้วยฮี้” เป็นภาษาไทยใหญ่ ปกาเกอญอ เรียกว่า “กลอคิ” ซึ่งเป็นชื่อของไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่มีลำปล้องยาวคล้ายไผ่ข้าวหลาม มีเนื้อไม้บาง ไผ่ชนิดนี้ “คนเมือง” เรียกว่า “ไม้เฮี้ย” เป็นไม้ใช้สานทำฝาบ้านได้ดีและสวย ช่วงที่ไม้ยังอ่อนอายุประมาณ 1 ปี ใช้ทำตอกได้ดีมาก

ชุมชนบ้านห้วยฮี้เริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยฮี้เป็นการหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันและมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มความสมดุลทางธรรมชาติ และการสื่อความหมายให้กับคนต่างวัฒนธรรมเข้าใจเรื่องของชาวปกาเกอญอที่อยู่แบบอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งชุมชนมีวัตถุประสงค์ในการจัดการท่องเที่ยว คือ เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความอุดมสมบูรณ์สืบไป เพื่อใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลาย เพื่อสื่อให้บุคคลเข้าใจวัฒนธรรมและร่วมกันอนุรักษ์

จุดเด่นที่น่าสนใจ

1) **ดอยปุยหลวง** มีความสูง 1,722 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนหนึ่งของภูเขา มีหินแข็งเรียงกันเป็นชั้น ๆ นับได้ 9 ชั้นด้วยกัน ก่อให้เกิดเป็นหน้าผาสูงชัน และเป็นจุดดึงดูดให้ผู้คนอยากมาสัมผัส คนไทยใหญ่เรียกดอยลูกนี้ว่า “ดอยเก้าฮ้าง” ซึ่งเป็นการเรียกตามลักษณะของดอย (คำว่า “ฮ้าง” ในภาษาไทยใหญ่ หมายถึง “ชั้น” ในภาษาไทย) ส่วนปกากะญอ เรียกดอยลูกนี้ว่า “ดอยจ้อจ๊ะ” หรือ “ดอยปุยรูปช้าง” โดยเรียกตามลักษณะรูปร่างของยอดสูงสุดที่มีรูปร่างคล้ายช้าง จึงคว่า สำหรับชื่อดอยปุยหลวงนี้ ยังไม่มีข้อมูลชัดเจน รู้เพียงว่ามีพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งชื่อ “ต้นปุย” พบมากบริเวณยอดดอยแห่งนี้ คนไทยใหญ่จากผาบังขึ้นมาเอาต้นปุยไปทำยาสมุนไพร แต่ยังไม่มีการศึกษาเรื่องชนิดของยา บริเวณยอดดอยปุยหลวงจะเห็นคนท้องถิ่นนำสิ่งของอาหารมาถวาย หรือขอขมาโทษ หรือแสดงความเคารพต่อเจ้าที่ที่ยอดดอยปุยเสมอ บริเวณนี้สำหรับคนท้องถิ่นแล้วจะไม่มีใครกล้าทำสิ่งที่เป็นอัปมงคลโดยเด็ดขาด ต้องไม่พูดจาไม่สุภาพและต้องไม่ปัสสาวะหรืออุจจาระบริเวณนี้ คนท้องถิ่นมักจะพบซากกะโหลกและกระดูกสัตว์เกือบทุกชนิด ทั้ง เสือ หมี กวาง กระทิง ฯลฯ อยู่เป็นประจำ คนท้องถิ่นถึงกับกล่าวว่าบริเวณนี้เป็น “สุสานสัตว์ป่า”

2) **ไร่หมื่นเวียน** ชาวบ้านห้วยฮี้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการทำไร่ข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก เนื่องจากไม่มีพื้นที่เหมาะสมจะทำนาได้ การทำไร่ข้าวนี้มีได้ปลูกข้าวอย่างเดียว แต่จะปลูกพืชอาหารหลากหลายชนิดรวมไปในไร่ข้าวเพื่อใช้บริโภคด้วย เช่น ถั่วต่าง ๆ มัน แตง พักทอง ข้าวโพด และผักกินใบนานาชนิด จากการสำรวจพบว่าในไร่ข้าวของชาวบ้านมีการปลูกพืชจำนวนมากกว่า 40 ชนิด และสามารถเก็บกินได้ตลอดทั้งปี

เส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ (3 วัน 2 คืน)

- 1) เที่ยวดอยปุยศึกษาธรรมชาติ ดูนก กล้วยไม้ พรรณไม้ และระบบการจัดการป่าของชุมชน
- 2) เที่ยวในหมู่บ้านและเที่ยวไร่ข้าว

*กลุ่มนักท่องเที่ยวไม่ควรมากกว่า 15 คน/ครั้ง

อัตราค่าบริการ

- ค่าที่พัก Home Stay 100 บาท/คน/คืน
- ค่าเช่าเต็นท์ 100 บาท/หลัง/คืน
- อาหารพื้นบ้าน 50 บาท/คน/มื้อ
- ค่านำเที่ยว/ไกด์ชุมชน 100 บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
- นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน

ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ เช่น เสื้อ ชิ้น ผ้าพันคอ ผ้าโพกหัว ยาม ผ้าเป็นผืน

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่บ้านห้วยฮี้

จากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนเดินทางไปตามทางหลวงหมายเลข 108 ชุนยวม ระยะทาง 5 กิโลเมตร ถึงบ้านแม่สะกิด เลี้ยวซ้ายลัดเลาะไปตามถนน รพช. ห้วยน้ำแม่สะกิด-ห้วยตอง ถึงชุมชนบ้านห้วยฮี้รวมระยะทาง 36 กิโลเมตร สามารถเดินทางโดยรถยนต์ใช้เวลาประมาณ 1.30 ชั่วโมง

สถานที่ติดต่อ

- 1) นายสมพงษ์ สำเหล้วา ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยฮี้
บ้านห้วยฮี้ หมู่ 8 ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน 58000 โทร. 0-5361-9716
- 2) ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม
โทรศัพท์/โทรสาร 0-5361-3462-3, Email:prlcmhs@hotmail.com

3. บ้านห้วยกุ่ม

เป็นหมู่บ้านที่รับนักท่องเที่ยวเดินป่าจากบ้านน้ำฮูหายใจ บ้านห้วยฮี้ บ้านห้วยตองก้อ และบ้านนาเจ็ดล็อก เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมน้ำแม่สะมาด สามารถเข้าถึงชุมชนได้ด้วยการเดินเท้าเท่านั้น มีจำนวน 9 หลังคาเรือน นับถือศาสนาพุทธ แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้แก่ น้ำตกห้วยน้ำใส แหล่งดูนกเงือก และกิจกรรมการหาปลาในลำน้ำ เป็นหมู่บ้านที่ทัวร์พานักท่องเที่ยวมาพัก ปัจจุบันกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเข้มแข็งพอที่จะต้อนรับกับทัวร์ป่าให้ปฏิบัติตามกฎกติกาของหมู่บ้านได้

ชุมชนบ้านห้วยกุ่มเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยตองก้อ เป็นการหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันและมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มความสมดุลทางธรรมชาติ และการสื่อความหมายกับคนต่างวัฒนธรรมเข้าใจในวิถีชีวิตปกาเอะญออยู่แบบอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ชุมชนต้องการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความอุดมสมบูรณ์สืบไปเพื่อใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลาย และสื่อให้บุคคลเข้าใจวัฒนธรรมและร่วมกันอนุรักษ์

จุดเด่นที่น่าสนใจ

- 1) วัฒนธรรมประเพณี ชนเผ่าปกาเอะญอมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมตลอด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัฒนธรรมการครองเรือน การกิน การแต่งกาย เป็นต้น วัฒนธรรมเหล่านี้ควบคู่ไปกับ

ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการยึดถือวัฒนธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทำให้เกิดประเพณีซึ่งชุมชนยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

2) **น้ำตกนาเจ็ดสือก** เป็นน้ำตกที่เกิดจากห้วยสาย เป็นเส้นทางที่เดินไปดูนกเงือก ใช้เวลาเดินประมาณ 30 นาที ระหว่างทางต้องเดินลุยน้ำหลายครั้ง บางช่วงต้องปีนป่ายก้อนหิน ภูมิประเทศเป็นร่องน้ำสูงชัน บางแห่งเป็นโตรกเขาสูง เส้นทางนี้ยังสามารถเดินต่อไปยังบ้านนาเจ็ดสือกและบ้านม่้งไม้โครเวฟ

3) **พื้นที่อาศัยหากินของนกเงือก** พื้นที่บริเวณนี้ ชาวบ้านรักษาไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร สภาพป่ายังคงสภาพเป็นป่าดั้งเดิม และมีต้นไม้ขนาดใหญ่ที่นกเงือกสามารถใช้สร้างรังได้ นอกจากนกเงือกแล้ว ยังสามารถพบนกอีกหลายชนิดในป่าบริเวณนี้ ใช้เวลาเดินจากบ้านห้วยกุ่มใหม่ไปพื้นที่อาศัยหากินของนกเงือกประมาณ 2 ชั่วโมง

เส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

1) **เส้นทางเดินป่าชมธรรมชาติ น้ำตกนาเจ็ดสือก** เป็นเส้นทางเดินป่า ใช้ระยะเวลาเดิน 2 ชั่วโมงจากจุดเริ่มต้นในหมู่บ้านห้วยกุ่ม เส้นทางเดินลัดเลาะไปตามลำน้ำแม่สะมาดและเดินตามลำห้วยนาเจ็ดสือก

2) **เส้นทางเดินชมธรรมชาติบ้านห้วยกุ่ม-ผาบ่อง** เป็นเส้นทางเดินตลอดเส้นทาง ระยะเวลาเดิน 3 ชั่วโมง จากจุดเริ่มต้นที่บ้านห้วยกุ่ม ลัดเลาะตามน้ำแม่สะมาดไม่น้อยกว่า 12 แห่ง นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้การทำไร่หมุนเวียน ศิลปะการหาปลาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและเรียนรู้การขำมน้ำด้วยวัสดุอุปกรณ์ท้องถิ่น

* กลุ่มนักท่องเที่ยวไม่ควรมากกว่า 15 คน/ครั้ง

อัตราค่าบริการ

- ค่าที่พัก Home Stay	100	บาท/คน/คืน
- ค่าอาหาร	50	บาท/คน/มื้อ
- ค่านำเที่ยว/ไกด์ชุมชน	100	บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
- นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน		

ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ เช่น เสื้อ ผ้าซิ่น ผ้าพันคอ ผ้าโพกหัว ยาม ผ้าเป็นผืน

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่บ้านห้วยกุ่ม

เส้นทางที่ 1 จากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนเดินทางไปตามทางหลวงหมายเลข 108 ขุนยวม ระยะทาง 5 กิโลเมตร ถึงบ้านแม่สะกิด เลี้ยวซ้ายลัดเลาะไปตามถนนรพช. หัวน้ำแม่สะกิด-ห้วยตอง ถึงหน่วยป่าไม้ย่อยเลยบ้านน้ำฮูหายใจเล็กน้อย เลี้ยวขวาเดินทางต่อด้วยเท้า 5 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินเท้าประมาณ 1 ชั่วโมง

เส้นทางที่ 2 จากเขื่อนผาบ่อง สามารถเดินเท้าย้อนขึ้น ลัดเลาะขึ้นไปตามลำน้ำแม่สะมาด ใช้เวลาเดินเท้าประมาณ 3 ชั่วโมงก็จะถึงบ้านห้วยกุ่ม(ควรเดินทางช่วงฤดูแล้ง)

สถานที่ติดต่อ

1) นายชัยพร ส่าเหล่ววา ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยกุ่ม

บ้านห้วยกุ่ม หมู่ 2 ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน 58000

2) ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม

โทรศัพท์/โทรสาร 0-5361-3462-3, Email:prlcmhs@hotmail.com

7. บ้านห้วยตองก้อ

หมู่บ้านห้วยตองก้อ ชาวปกากะญอ เรียกว่า “ลูล่าโก๊ะ” ลูล่าเป็นต้นไม้ที่ขึ้นทางภาคเหนือ เรียกว่า “ตองก้อ” เป็นต้นปาล์มชนิดหนึ่งที่มีใบและลำต้นคล้ายต้นตาล แต่มีขนาดเล็กกว่า ซึ่งมักพบในป่าดิบเขา ชาวปกากะญอบริเวณนี้บางคนใช้ใบลูล่ามุงหลังคาแทนหญ้าคาและใบตองตึง มีความคงทน 3-5 ปี แต่ถ้ามีเตาไฟ(คร้วไฟ)ใช้ทำอาหาร คร้วไฟจะช่วยรักษาความคงทนของใบ “ลูล่า” ให้คงทนนานกว่า 5 ปี ต้นตองก้อออกผลในเดือนตุลาคม (ต้นฤดูหนาว) เป็นอาหารของคน กระรอก และกระแตต่าง ๆ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านห้วยตองก้อเก่า เมื่อปี พ.ศ. 2523 โดยการนำของนายพะจะโน ยอดศิริ อพยพมาครั้งแรกมี 14 คร้วเรือน สาเหตุที่อพยพมาตั้งหมู่บ้านใหม่ เพราะบ้านห้วยตองก้อเก่ามีพื้นที่จำกัดในการสร้างบ้านเรือนและพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอกับประชากรที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งยังอยู่ห่างจากพื้นที่น้ำดำ ซึ่งพอถึงฤดูเก็บเกี่ยวต้องใช้เวลาในการขนส่งมาก ปัจจุบันหมู่บ้านห้วยตองก้อเป็นหมู่บ้านหลัก

ชุมชนบ้านห้วยตองก้อเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยตองก้อ เป็นการหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันและมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มพูนความสมดุลทางธรรมชาติ และการสื่อความหมายกับคนต่างวัฒนธรรมเข้าใจในวิถีชีวิตปกากะญออยู่แบบอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งชุมชนต้องการอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิด

ความอุดมสมบูรณ์สืบไป เพื่อใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลาย เพื่อสื่อให้บุคคลเข้าใจวัฒนธรรมและร่วมกันอนุรักษ์

จุดเด่นที่น่าสนใจ

1) *วัฒนธรรมในรอบปี* ได้แก่ การแต่งกายด้วยชุดปกเกล้าอัญมณี การทำอาหาร การต้อนรับแขก วัฒนธรรมการครองเรือน การสร้างบ้านเรือน ฯลฯ

2) *ประเพณีการมัดมือ* ถือเป็นประเพณีที่สำคัญของชนเผ่าปกเกล้าอัญมณีจะมีการปฏิบัติกันทุกปี ในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน หมู่สาวที่ออกจากบ้านไปทำงานในเมืองหรือที่อื่น ๆ จะมีโอกาสกลับมาพร้อมหน้าพร้อมตากัน

3) *ไร่หมุนเวียน/นา* ชาวบ้านห้วยตองถือดำรงชีพอยู่ด้วยการทำไร่ข้าวและทำนาเพื่อบริโภคเป็นหลัก เนื่องจากการทำไร่ข้าวนี้มิได้ปลูกข้าวอย่างเดียว แต่จะปลูกพืชอาหารหลากหลายชนิดร่วมไปในไร่ข้าวเพื่อใช้บริโภคด้วย เช่น ถั่วต่าง ๆ มัน แตง พักทอง ข้าวโพด และผักกินใบนานาชนิด จากการสำรวจพบว่าในไร่ข้าวของชาวบ้านมีการปลูกพืชจำนวนมากกว่า 40 ชนิด และสามารถเก็บกินได้ตลอดทั้งปี

4) *น้ำตกห้วยบุลึง* อยู่ห่างไปจากหมู่บ้านทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร ต้องเดินลงไปเยี่ยมชมน้ำตกซึ่งบางแห่งสูงชันและบางแห่งก็ไม่สูงชันมากนัก ระหว่างทางเดินสามารถศึกษาภูมิปัญญาการทำไร่หมุนเวียนและการใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่และพันธุ์พืชในป่า ฯลฯ ได้ ใช้เวลาเดินประมาณ 1 ชั่วโมง

เส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

1) *เส้นทางเดินป่าบ้านห้วยตองก่อ-บ้านห้วยกุ่ม* ระยะเวลาเดิน 7 ชั่วโมง เหมาะสำหรับผู้ที่ชื่นชอบการเดินป่า

2) *เส้นทางป่าและชมธรรมชาติน้ำตกห้วยบุลึง* (ระยะเวลาเดิน 1 ชั่วโมง)

* กลุ่มนักท่องเที่ยวไม่ควรมากกว่า 15 คน/ครั้ง

อัตราค่าบริการ

- ค่าที่พัก Home Stay   100   บาท/คน/คืน
- ค่าอาหาร   50   บาท/คน/มื้อ
- ค่านำเที่ยว/ไกด์ชุมชน   100   บาท/นักท่องเที่ยว 1 คน/วัน
- นักท่องเที่ยว 2 คน/ไกด์ชุมชน 1 คน

ของฝาก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ เช่น เสื้อ ขึ้น ผ้าพันคอ ผ้าโพกหัว ยาม ผ้าเป็นผืน มีด

เส้นทางท่องเที่ยว...สู่บ้านห้วยตองก้อ

จากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนเดินทางไปตามทางหลวงหมายเลข 108 (แม่ฮ่องสอน-ขุนยวม) ระยะทาง 5 กิโลเมตร ถึงบ้านแม่สะกิด เลี้ยวซ้ายลัดเลาะไปตามถนน รพช. หัวน้ำแม่สะกิด-ห้วยตอง ถึงชุมชนห้วยตองก้อรวมระยะทาง 52 กิโลเมตร สามารถเดินทางได้โดยรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อ ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง

สถานที่ติดต่อ

- 1) นายจรรพพงษ์ กอแก้ว ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านห้วยตองก้อ
บ้านห้วยตองก้อ หมู่ 7 ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน 58000 โทร. 0-5361-928-9
- 2) ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม
โทรศัพท์/โทรสาร 0-5361-3462-3, Email:prlcmhs@hotmail.com

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจันทน์

สัมผัสเสน่ห์เสน่ห์ของเมืองสามหมอก ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนจันทน์แม่ฮ่องสอน ท่ามกลางขุนเขาสลักซับซ้อน ของเมืองสามหมอก มีหมู่บ้านชาวจันทน์ แทรกตัวอยู่ท่ามกลาง ธรรมชาติที่งดงาม ทิวทัศน์ที่สวยงาม

หญิงสาวในชุดกี่เพ้า บ้านดิน วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม อันเลื่องชื่อ ทำให้ชุมชนจันทน์ นานโดดเด่น ยามเช้าจับซาอูลอง ร้อนๆ ชิมอาหารจันทน์ที่เลิศรส เที่ยวชมหมู่บ้าน สัมผัส เรียนรู้วิถี ชีวิตกลุ่มชนเผ่าจันทน์ผ่านวิถีชีวิตคนท้องถิ่น

1. ถิ่น “ซา” เลื่องชื่อ บ้านรักไทย

(บ้านรักไทย หมู่ที่ 6 ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน)

เดินทางจากอำเภอเมืองผ่านหมู่บ้านชาวไทยภูเขาหลายเผ่าพันธุ์ ก่อนจะถึงชุมชนจันทน์บ้านรักไทย ด้วยพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล กว่า 1,776 เมตร ทำให้พื้นที่แห่งนี้เหมาะสมอย่างยิ่งกับการปลูก ชาพันธุ์ดี และพืชเมืองหนาว

ทิวทัศน์ของหมู่บ้านที่โอบล้อมไปด้วยทิวเขา แมกไม้ที่อุดมสมบูรณ์ บ้านรักไทยเป็นหมู่บ้านชาวจีนยูนนาน อดีตทหารจีนคณะชาติ (กองพล 93) “**ก๊กมินตั๋ง**” มีสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบ

จุดเด่นในการท่องเที่ยว

ไร่ชา

ไร่ชาเขียวสดเป็นแนวยาว ตามเนินเขารอบๆบ้านรักไทย ศึกษาวิถีปลูกชา เก็บใบชากับชาวบ้าน เพลิดเพลินไปกับการช้อปปิ้งไร่ชา ชมการอบใบชาในโรงอบใบชา

คุกดิน

สถานที่คุมขังนักโทษในสมัยโบราณ ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชนเผ่ายูนนาน

วัดป่ารักไทย

จุดชมวิwtิวทัศน์ของชุมชน จุดนี้จะได้ชมวิวหมู่บ้านและแนวตะเข็บชายแดนประเทศใกล้เคียง

กิจกรรมการท่องเที่ยว

เทศกาลชิมชา บ้านรักไทย (จัดขึ้นในช่วงตรุษจีนของทุกปี) ชิม่าพ้อชมวิถีชีวิตจีนยูนนาน

โปรแกรม/ราคา

โปรแกรม 1 วัน (ค่าบริการ 500 บาท ต่อ คน)

เน้นการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของอดีตทหารจีนคณะชาติ (กองพล 93) ชิม่าพ้อ ลัดเลาะตามแนวชายแดนไทย – พม่า เพื่อชมฐานปฏิบัติการทางทหารของอดีตทหารจีนคณะชาติ และรับประทานอาหารจีนยูนนาน

โปรแกรม 1 คืน 2 วัน (ค่าบริการ 700 บาท ต่อคน)

เน้นการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของอดีตทหารจีนคณะชาติ (กองพล 93) ชิม่าพ้อ ลัดเลาะตามแนวชายแดนไทย – พม่า เพื่อชมฐานปฏิบัติการทางทหารของอดีตทหารจีนคณะชาติ
ศึกษาวิถีการเก็บชาของชาวบ้าน
รับประทานอาหารจีนยูนนาน

ที่พัก

มีที่พักทั้งแบบบ้านดินและที่พักทั่วไป ราคาตั้งแต่ 200 ถึง 500 บาท

อาหาร

อาหารจีนยูนนาน

ชาหมูปันปี พร้อมหมั่นโถร้อนๆ ผัดหน่อไม้ น้ำ ยำยอดชา ไข่ดำตุ๋นยาจีน และยำยูนนาน

อาหารเมนูไทยใหญ่

การเดินทาง

หากเดินทางจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน สามารถเดินทางโดยรถยนต์มาตามทางหลวงหมายเลข 1095 ระยะทาง 5 กิโลเมตร ถึงทางแยกบ้านกุงไม้สักให้เลี้ยวซ้ายไปตามถนน เพื่อไปบ้านรักไทย ระยะทางจากทางแยกบ้านกุงไม้สักถึงบ้านรักไทย 35 กิโลเมตร รวมระยะทางทั้งสิ้นประมาณ 40 กิโลเมตร

สามารถเดินทางด้วยรถยนต์รับจ้างจาก ตัวตลาดสดอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีวันละประมาณ 2-3 เที่ยว ต่อวัน หรืออาจเดินทางโดยรถยนต์และรถจักรยานยนต์จากอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ถึงบ้านรักไทย ระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตร

ของฝาก ผลิตภัณฑ์ชุมชน

รองเท้าจีนยูนนาน

ชุดกีฬา

ผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป

สถานที่ติดต่อ

คุณคุ้ง แซ่ฉิน เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมบ้านรักไทย

โทรศัพท์ 0-1764-1376

คุณจตุพร วิศิษฎ์โชติอังกูร (ผู้ประสานงานโครงการวิจัยฯ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจีนยูนนาน)

โทรศัพท์ 0- 6192 -7587 E-mail: vjatuporn@hotmail.com

2. อรุณเบิกฟ้า บ้านรุ่งอรุณ ชุมชน 3 วัฒนธรรม

บ้านรุ่งอรุณ หมู่ 6 ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หากใครเดินทางผ่านถนนสาย 1095 ในเขตตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จะพบเห็นหมู่บ้านจีนยูนนานเล็กๆ อยู่ในอ้อมกอดของขุนเขา ที่มีภูมิประเทศสวยงาม แปลกตา น้อยคนจะรู้ว่าที่นี่มีประวัติศาสตร์ชุมชนที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

บ้านรุ่งอรุณ เดิม ชื่อ “บ้านแม่สุยะจีน” ที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ติดกับ ถนนสายหลัก 1095 (แม่ฮ่องสอน ปางมะผ้า ปาย) อยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศเหนือ ประมาณ 30 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางด้วยรถโดยสาร ราว 1 ชั่วโมง และอยู่ห่างจากอำเภอปางมะผ้า มาทางทิศตะวันตกประมาณ 24 กิโลเมตร ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่บริเวณที่ราบตามแนวเชิงเขา เลาะตามลำห้วย แม่สุยะ เป็นแนวยาวทางทิศตะวันออก – ตะวันตก นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ และไทยใหญ่ ายรอบชุมชน มาที่นี้ก็เหมือนกับได้มาเที่ยวใน 3 วัฒนธรรม (จีน – ไทยใหญ่ และ มูเซอคำ)

- **ตระการตา งานประเพณีจีนยูนนาน**

ท่องเที่ยวศึกษา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมจีนยูนนาน ผ่านงานประเพณี ตลอดทั้งปี ดังนี้

ประเพณีตรุษจีน

ถือว่าเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของคนจีน จะจัดขึ้นทุกปี ราวปลายเดือนมกราคม ถึง ต้นเดือนกุมภาพันธ์

ประเพณีเอ๋อฮี้ป่า

ผ่านพ้นงานตรุษจีนได้ 1 เดือนกับอีก 7 วัน คนจีนถือว่า วันนี้เป็นวันเกิดของศาลเจ้าเมือง มีพิธีกรรมโดยมีหมอผีประจำหมู่บ้านเป็นผู้นำพิธี

ประเพณีเซ็งเม้ง

เป็นพิธีไหว้ดวงซ้อยของคนจีน โดยก่อนถึงวันเซ็งเม้ง หรือหลังวันเซ็งเม้ง 10 วัน บรรดาลูกหลานที่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตายาย ที่เสียชีวิตไป จะไปทำพิธีทำความสะอาดและพิธีไหว้ดวงซ้อย

ประเพณีดวงอุ๋เจ

ตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ของคนจีน เป็นพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อ

ประเพณีโสปาน

ตรงกับวันที่ 24 เดือน 6 ของคนจีน เป็นพิธีไหว้ศาลเจ้าเมือง ให้คุ้มครอง ดูแล และบันดาลให้ผลิตผลทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์

ประเพณีสารทจีน

ตรงกับวันที่ 15 เดือน 7 ของคนจีน โดยถือว่า วันนี้เป็นวันต้อนรับบรรพบุรุษที่ได้เสียชีวิตไปแล้วและบรรดา ผีไม่มีญาติจะมารับอาหารและเงินทองที่ทำบุญไปให้

ประเพณี วันไหว้พระจันทร์

ตรงกับวันที่ 15 เดือน 8 ของคนจีน เป็นวันเกิดของพระจันทร์ ในตอนกลางคืนจะมีพิธีไหว้พระจันทร์ วันนั้นถือว่าเป็นวันที่บรรดาพี่น้องในครอบครัวไม่ว่าอยู่ที่ไหนก็จะตั้งโต๊ะมาพร้อมหน้ากัน

ประเพณีฉงหย่างเจ

ตรงกับวันที่ 9 เดือน 9 ของคนจีน ถือว่าเป็นวันเริ่มต้น เทศกาลกินเจ

ประเพณีซูชิ

เป็นวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ของคนจีน

- สถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

เกษตรอินทรีย์หลังบ้าน

ชมวิถีแห่งภูมิปัญญาจีนในการเพาะปลูกพืชผัก มีให้ท่านได้เรียนรู้ในทุกหลังคาเรือน

การแปรรูปถนอมอาหาร

องค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสมกันมาหลายชั่วอายุคน ในการถนอมอาหาร พืช ผัก สามารถเก็บไว้รับประทานได้นานๆ

หัตถกรรมจากภูมิปัญญา

รองเท้า ย่าม และชุดแต่งกายจีน ที่ทำจากมือล้วนๆ สวยงามและประณีตบรรจง มากด้วยคุณค่าจากภูมิปัญญาจีนยูนนาน

ชิมผ้าพ้อ ชมหมู่บ้านวิถีชีวิตจีนยูนนาน

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าตื่นตาตื่นใจ เรียนรู้วิถีชีวิตคนยูนนาน โดยการชิมผ้าพ้อชมหมู่บ้านและสวนเกษตรรอบหมู่บ้าน

น้ำตกชู่ซ่า

สัมผัสสายน้ำจากโตรกผาหินปูนขนานตามแนวยาวของสายน้ำประมาณ 800 เมตร ท่ามกลางป่าเขา เส้นทางศึกษาธรรมชาติ สนุกสนานไปกับการดูนก ดูผีเสื้อและพรรณไม้ป่านานาชนิด

ถ้ำ ปรีศนา แห่งขุนเขา

มีถ้ำมากมายกระจายทั่วบริเวณพื้นที่บ้านรุ่งอรุณ ไม่ว่าจะเป็น ถ้ำมอญ, ถ้ำปูไต่, ถ้ำวัว, ถ้ำสามตา, ถ้ำค้างคาว, ถ้ำผีแมน และย้อนรอยประวัติศาสตร์ยาเสพติดที่ ถ้ำรุ่งอรุณ

วัดป่าถ้ำวัว สุญตาราม

สถานที่ปฏิบัติธรรม ที่เงียบสงบ แสวงหาความหมายของชีวิต ผ่านธรรมะ และวิถีธรรมชาติ การฝึกนั่งสมาธิและวิปัสสนากรรมฐาน ภายในบริเวณวัดที่ร่มรื่น สวยงามด้วยต้นไม้และทิวเขาสวยแปลกตา

โฮมสเตย์ กับพี่น้องเงินยูนนาน

หากอยากสัมผัสวิถีชีวิตที่งดงามแบบใกล้ชิด ที่นี่เรายังมีโฮมสเตย์ ที่ให้นักท่องเที่ยวพักกับครอบครัวเงินยูนนาน เรียนรู้และร่วมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หากมาพักแบบกลุ่มใหญ่ ทางชุมชนมีการแสดงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมผ่านการละเล่น ที่หาดูได้ยากให้ชมอีกด้วย

กิจกรรมเดินป่า ศึกษาธรรมชาติ เขาหลุกตอง

บนเส้นทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ป่าเขียวขจีตลอดสายน้ำในผืนป่าของบ้านรุ่งอรุณ กิจกรรมการดูนก ศึกษาธรรมชาติการเติบโตของพรรณไม้ ดอกไม้ และกิจกรรมกางเต็นท์ พักแรม ใช้ชีวิตในป่า เดินลัดเลาะไต่ระดับความสูงของพื้นที่ ตื่นตาไปกับพืชเมืองหนาว พรรณไม้แปลกตาที่ขึ้นเฉพาะภูเขาสูง น้อยนักที่ใครจะไปถึง

● กิจกรรมล่องแก่ง เรือยางแบบผจญภัย มหัศจรรย์ของสายน้ำ

ล่องเรือคายัคที่สนุกสนานไปกับเกาะแก่ง ไตรกพาที่สวยงามและตื่นเต้น ตลอดระยะทาง ลำน้ำของ ลำน้ำปาย มีหลายสิ่งหลายอย่างที่คนค้นหาทั้งชีวิต ประสบการณ์ครั้งหนึ่งในชีวิตที่ทุกคนจะไม่ลืม มีคนว่ากันว่า สวยงามที่สุดทุกคราที่มาเยือน มีทั้งแบบล่อง 1 วัน และ ล่องระยะทางไกล 2 วัน 1 คืน ได้รสชาติของชีวิตที่สนุกไม่แพ้กัน

การเตรียมตัวในการเดินทาง

- ฤดูกาลท่องเที่ยว เริ่มจากเดือน ก.ค.-ธ.ค. (ช่วงที่นิยมมากที่สุดคือเดือน ก.ย.- ต.ค.)
- ผู้ร่วมผจญภัยต้องสามารถว่ายน้ำเป็นบ้าง (มีเสื้อชูชีพให้)
- ต้องมีผู้ร่วมทีมอย่างน้อย 4 คน

การเดินทาง

ทางรถยนต์ โดยใช้ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1095 เริ่มต้นจากอำเภอแม่แตง ไปยังผ่านอำเภอปาย จ.แม่ฮ่องสอนและอำเภอปางมะผ้า ถึงบ้านรุ่งอรุณ ,บ้านมูเซอห้วยसानใหม่ อ.เมือง (รอยต่อ อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน)

อีกเส้นทางหนึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 108 เริ่มจากจังหวัดเชียงใหม่ผ่านอำเภอหางดง สันป่าตอง จอมทอง ฮอด ผ่านเข้าเขตแม่ฮ่องสอนไปยังอำเภอแม่สะเรียง แม่ลาน้อย ชุนยวม และเข้าสู่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนระยะทางประมาณ 350 กม. ต่อไปยังบ้านรุ่งอรุณอีก 45 กม.เป็นถนนลาดยางสะดวก ถนนมีลักษณะคดเคี้ยวลาดชันตามแนวเขา ใช้เวลาประมาณ 5 ชั่วโมง

หรือจะใช้บริการของการบินไทย มีเที่ยวบินจากเชียงใหม่ถึงแม่ฮ่องสอนทุกวัน ต่อด้วยรถโดยสารประจำทางจาก อ.เมืองแม่ฮ่องสอนไปยังหมู่บ้านรุ่งอรุณ, มูเซอห้วยसानใหม่ ก็สะดวก สำรองที่นั่งที่แม่ฮ่องสอน โทร 0- 5361 –1297 และ 0 – 5361 - 1357

หากท่านสนใจการท่องเที่ยววิถีชีวิตจินยูนนานที่บ้านรุ่งอรุณ พร้อมกับล่องเรือ แก่งน้ำของ น้ำปาย

ติดต่อ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนบ้านรุ่งอรุณ

คุณสุเมธ แซ่หย่าง ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวบ้านรุ่งอรุณ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน 58000
โทรศัพท์ 0 - 7185 - 2130 หรือที่

คุณจตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร (ผู้ประสานงานโครงการวิจัยฯ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจินยูนนาน)
โทรศัพท์ 0 – 6192 - 7587 E-mail: vjatuporn@hotmail.com

3. บ้านสันติชล

หมู่ 5 ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ใครจะรู้ว่าปายมีหมู่บ้านชาวจินยูนนาน มาเที่ยวเมืองปาย อย่าลืมที่จะเดินทางไปเที่ยวชุมชนจินยูนนานบ้านสันติชล

บ้านสันติชล เป็นหมู่บ้านชาวจินยูนนานขนาดใหญ่ ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก พื้นที่ตั้ง อยู่ห่างจากวัดน้ำสุราว 3 กิโลเมตร กับการเดินทางที่สะดวกสบาย บ้านสันติชลมีของดีให้นักท่องเที่ยวชุมชนได้เรียนรู้และชมวิถีวัฒนธรรมจีนที่แปลกตา ชิมอาหารยูนนานเลิศรสที่ภัตตาคารอาหารจีนของชุมชน ภายในศูนย์วัฒนธรรมจินยูนนานบ้านสันติชลนอกจากจะโดดเด่นทางด้านวิถีวัฒนธรรมแล้ว ที่นี่ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นน้ำตกขนาดใหญ่ กิจกรรมการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ

สถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยว

ศูนย์วัฒนธรรมจินยูนนาน

ศึกษาวิถีชีวิตคนจีน ผ่านสถาปัตยกรรมจากดิน และลิ้มรสอาหารจินยูนนานที่แสนอร่อยเสร็จแล้วแวะซื้อของฝาก หัตถกรรมของชุมชน สนุกสนานตื่นเต้นกับการไล่ชิงช้าจีน

ศึกษาวิถีชีวิตในหมู่บ้าน

เดินเท้าชมวิถีชีวิตภายในหมู่บ้าน ชมบ้านดินโบราณ การถนอมอาหารแบบจีน การทำรองเท้า และการตัดเย็บเสื้อผ้าจีน ไม่ว่าจะอยู่จุดไหนที่บ้านสันติชล ผู้มาเยือนจะได้ชมวิถีชีวิตที่แสนเรียบง่ายจากมุมสูง

เดินป่าศึกษาธรรมชาติ น้ำตกเต๋อซาง

เดินลัดเลาะไปตามสายน้ำห้วยห้วยมังกกร ผ่านเข้าไปในผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชมธารหินที่สวยงาม ตื่นตาและยิ่งใหญ่ ระหว่างทาง ไปเยี่ยมชมน้ำตกสวยงามในป่าลึก

งานประเพณี ใน 1 ปี ที่น่าสนใจ นักท่องเที่ยวสามารถมาเที่ยวชมวิถีชุมชนผ่านงานประเพณีได้ทั้งปี ดังนี้

ประเพณีตรุษจีน ,ประเพณีเอ๋อयीปา,วันเซ็งเม้ง,ประเพณีตวงฮู่เจ,ประเพณีโสเป้าน,วันสารทจีน วันไหว้พระจันทร์,ประเพณีฉ่งหย่างเจ และประเพณีซูชิ

การเดินทาง

ทางรถยนต์ โดยใช้ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1095 ไม่ว่าจะมาทางอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือจากอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มายังอำเภอปาย จ.แม่ฮ่องสอน จากนั้นแวะเข้าถนนไปวัดน้ำฮู และบ้านสันติชลอยู่ห่างจากจุดนี้ราว 3 กิโลเมตร

หากท่านสนใจการท่องเที่ยววิถีชีวิตจีนยูนนานที่บ้านสันติชล ติดต่อ

คุณบุญหล่อ หล่ออริยวัฒน์ ศูนย์วัฒนธรรมจีนยูนนาน ต.เวียงใต้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน 58130

โทรศัพท์ 0 – 1024 - 3982 หรือที่

คุณจตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร (ผู้ประสานงานโครงการวิจัยฯ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจีนยูนนาน)

โทรศัพท์ 0 – 6192 - 7587 E-mail: vjatuporn@hotmail.com

การทบทวนและประเมินทุนเดิมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ฐานทุนเดิมด้านการจัดการ

ข้อสรุปจากการทบทวนทุนเดิมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพบว่า จ.แม่ฮ่องสอนมีทุนเดิมที่จะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ 4 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

- 1) **ด้านงานวิจัย (ข้อมูล องค์ความรู้)** ที่เกิดขึ้นจาก งานวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพของ BRT ร่วมกับ สกว.กลาง, งานวิจัยของสกว.กลาง,งานวิจัยของสกว.ภาค (งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น) และจากเวทีทางวิชาการ โดยข้อมูล องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เป็นข้อมูลพื้นฐานในการประเมินศักยภาพของจังหวัดแม่ฮ่องสอนด้านการท่องเที่ยว และองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางหรือรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน
- 2) **ด้านงานพัฒนา** ประกอบด้วย
  - ส่วนราชการ ซึ่งมี ททท.เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน
  - องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) โดยมี โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ฝ่ายงาน CBT (Community Based Tourism) เป็นองค์กรหลักในการสนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีพื้นที่การทำงาน 11 หมู่บ้าน โดยเน้นในการเสริมศักยภาพชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวด้วยตัวเอง
  - ชาวบ้าน บางชุมชนทั้งที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนจากโครงการฟื้นฟู และบางชุมชนที่พยายามจัดการด้วยตัวเอง
  - ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ด้านการท่องเที่ยว
- 3) **ด้านการตลาด** พบว่ามี 3 กลุ่มหลักที่ได้พยายามเข้ามาจัดการด้านตลาดการท่องเที่ยว คือ ททท. ภาคธุรกิจ/เอกชน และ NGOs (จอโกะฮิโคเทิร์ค) ซึ่งได้พยายามเข้ามาประสานการจัดการด้านการตลาดร่วมกันระหว่างชุมชนกับภาคธุรกิจเอกชน
- 4) **ด้านกลไกการจัดการ** ซึ่งประกอบไปด้วย ส่วนราชการ ภาควิชาการ ภาคธุรกิจ และองค์กรชาวบ้าน ซึ่งแต่ละส่วนได้พยายามสร้างกลไกการจัดการภายใต้ฐานคิดของแต่ละองค์กรหน่วยงาน ซึ่งกลไกที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นกลไกที่ยังนิ่ง มีความเคลื่อนไหวเฉพาะกลุ่มยังขาดการประสานความร่วมมือ และทำงานร่วมกันอย่างเป็นทางการ

เป้าหมายหลักของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คือ การนำไปสู่ **“การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน”** เพื่อเป็นเครื่องมือให้เกิด

- การพัฒนาชุมชน

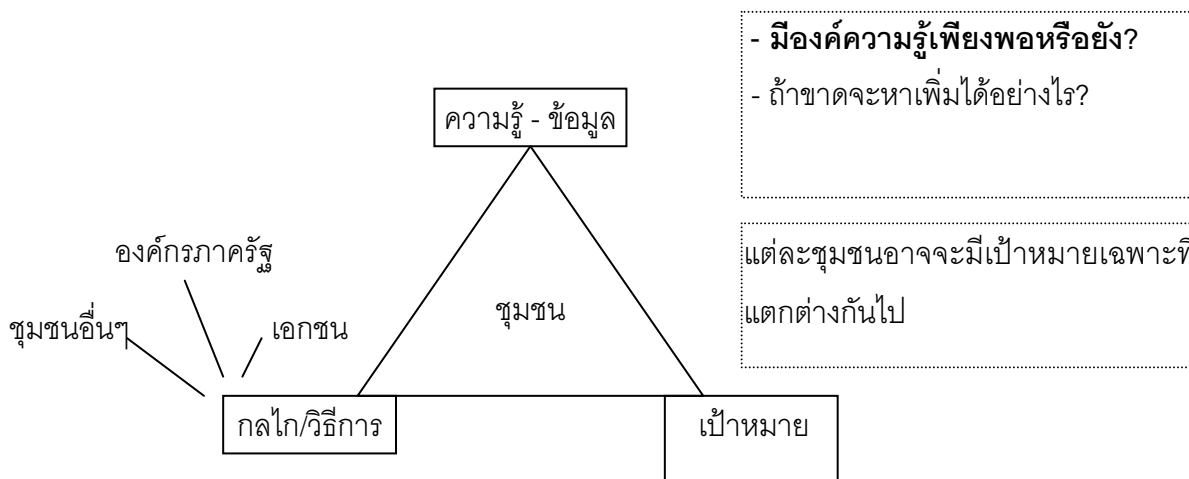
- การจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม
- การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว บนฐานของความหลากหลายของระบบนิเวศ
- การพัฒนาเศรษฐกิจ การกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรม
- การจัดการตัวเองของชุมชน (ข้อมูล องค์ความรู้) เพื่อให้รู้เท่าทัน เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา “คนในท้องถิ่น”
- การฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี พื้นจิตสำนึกและสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน

กระบวนการสู่เป้าหมาย

จากการกำหนดเป้าหมายของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดแม่ฮ่องสอนไว้ชัดเจนคือเพื่อให้เกิด “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน” มีข้อสรุปร่วมกันว่าทิศทางหรือกระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้นั้น ต้องใช้กระบวนการควบคู่กันไปสองทาง คือ

- 1) ด้านงานวิจัย เพื่อสร้างความรู้ – จัดการระบบฐานข้อมูล เพื่อสนับสนุนงานพัฒนา
- 2) ด้านงานพัฒนา เพื่อให้เกิดเครือข่ายการจัดการ
ต้องสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอนที่เป็น “หนึ่งเดียว” เป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิด

- การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม/สร้างเป้าหมายร่วม
- การปรับวิธีคิด (กระบวนการทัศน์) ของผู้เกี่ยวข้อง ให้เกิดความเข้าใจร่วมกันที่ชัดเจนในความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในส่วนของ ชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่น(โดยเฉพาะ อบต./เทศบาล) หน่วยงานภาครัฐ และอื่นๆ
- การพัฒนาตน/ ชุมชน/องค์กร ของผู้ปฏิบัติภายใต้หน่วยงานองค์กรต่างๆ
- การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม จัดการข้อมูล บุคคล พื้นที่ องค์กร ตลาด
- การสร้างกลไกการจัดการที่มีวิธีคิดเชิงระบบในการจัดการ

ตารางแสดงโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน จ.แม่ฮ่องสอน

1) ชุดโครงการวิจัยเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ (BRT) 7 โครงการ

ชื่อโครงการ	นักวิจัย	พื้นที่ดำเนินการวิจัย
1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมและศักยภาพในการจัดการทรัพยากรชุมชนของชาติพันธุ์ต่างๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	ศ.ดร.ยศ สันตสมบัติ	บ้านปางหมู, บ้านห้วยโป่งอ่อน และบ้านรักไทย อ.เมือง, บ้านผามอน, บ้านปอไคร้, บ้านเมืองแพม และบ้านน้ำริน อ.ปางมะผ้า
2) การสำรวจจกกล้วยไม้และวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขต อ.เมือง และ อ.ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ผศ.จิตราพรพรรณ พิลัง	บ้านห้วยฮี้ และบ้านห้วยเสือเฒ่า อ.เมือง บ้านถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า
3) โครงการความหลากหลายของเฟิร์นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	อ.สุมน มาสุธน	บ้านห้วยฮี้ และบ้านห้วยเสือเฒ่า อ.เมือง บ้านถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า
4) การสำรวจชนิดของนกและพัฒนาศักยภาพของชุมชนตัวอย่างเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ผศ.นริทธิ์ สีสสุวรรณ	บ้านห้วยฮี้, บ้านห้วยเสือเฒ่า และ บ้านห้วยผา อ.เมือง บ้านถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า
5) จากโป่งถึงสัตว์ป่า,จากอนุรักษ์สัตว์ป่าสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ,จากรัฐสู่ประชาชน กรณีศึกษาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	รศ.ดร.สมโภชน์ ศรีโกสามาตร	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำป่าน อ.ปางมะผ้า
6) โครงการวิจัยเพื่อวางแผนแม่บทการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ดร.ชวลิต วิทยานนท์	หมู่บ้าน 5 แห่ง ได้แก่ บ้านห้วยฮี้ อำเภอเมือง บ้านห้วยเตี๋ย และแม่ยมหลวง อำเภอขุนยวม
7) โครงการอนุกรมวิธานหอยทากจิ๋วเขาหินปูนในประเทศไทย มาเลเซีย และเวียดนาม	รศ.ดร.สมศักดิ์ ปัญญา	บริเวณถ้ำปลา อ.เมือง ถ้ำแม่ละนา ถ้ำปางคาม อ.ปางมะผ้า

2) โครงการวิจัยที่เชื่อมประสานกับงาน BRT ที่สนับสนุนโดย สกว.กลาง 7 โครงการ

ชื่อโครงการ	นักวิจัย	พื้นที่ดำเนินการวิจัย
1) การสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ผศ.สิทธิพงษ์ ดิลกวงนิช	พื้นที่ลุ่มน้ำของ ลุ่มน้ำกลาง อ.ปางมะผ้า
2) การพัฒนาอาชีพเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่1: การศึกษามหาภาค	รศ.ดร.พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์	7 อำเภอ (ทั้งจังหวัด)
3) โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช	แหล่งโบราณคดีในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
4) การแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรถ้ำ	ผศ.สิทธิพงษ์ ดิลกวงนิช	บ้านไร่ บ้านถ้ำลอด และบ้านเมืองแพม อ.ปางมะผ้า
5) โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำกลาง – น้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	นายอารยะ ภูสาหัตถ์	ชุมชนลุ่มน้ำกลาง – น้ำของ อ.ปางมะผ้า
6) โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน	รศ.ดร.เนาวรัตน์ พลายน้อย	จังหวัดน่าน เชียงใหม่ เชียงราย และ แม่ฮ่องสอน
7) โครงการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนและมีชุมชนเป็นฐาน	คุณธวัชชัย รัตนช้อน	บ้านห้วยฮี้ ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

3) งานวิจัยจากแหล่งทุนอื่น ๆ

ชื่อโครงการ	นักวิจัย	พื้นที่ดำเนินการวิจัย
1) การศึกษาเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ถ้ำอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	บริษัท จี้ออกราฟฟิค ดีไซน์ จำกัด	ถ้ำเมืองแพม ถ้ำแม่ละนา อ.ปางมะผ้า
2) การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอน และบริเวณเกี่ยวเนื่อง	ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ และ คณะ	เมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง ใน 7 อำเภอ

3) การจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	พกุล สิทธิประเสริฐกุล (วิทยานิพนธ์)	อำเภอปางมะผ้า
---	---	---------------

4) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (7 โครงการ)

ชื่อโครงการ	นักวิจัย	พื้นที่ดำเนินการวิจัย
1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมชุมชนบ้านทรายขาวและบ้านแม่ปิง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน	อุตร วงศ์ทับทิม	บ้านทรายขาวและบ้านแม่ปิง อำเภอปาย จ.แม่ฮ่องสอน
2) การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในชุมชนแม่ละนา อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	สุภาวดี มีสิทธิ์	บ.แม่ละนา, บ.จะโป๊ะ, บ.บ่อไคร้ อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน
3) การศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดแม่ฮ่องสอน	อ.ดวงใจ หล่อธนวณิชย์	ภาพรวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
4) รูปแบบการจัดการการตลาดที่เหมาะสมโดยเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.ห้วยปูลิง กรณีศึกษาจอก๊ะ อีโคเทรค	อาศรี ฉิโย (กำลังดำเนินการ)	บ.ห้วยฮี้,บ้านห้วยตองก้อ,บ.ห้วยกุ่ม และ บ.น้ำฮูหายใจ ต.ห้วยปูลิง จ.แม่ฮ่องสอน
5) การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว บ้านรักไทย ต.หมอกจำแป่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	คุณสมศักดิ์ คงแดง	บ้านรักไทย
6) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากยาเสพติด บ้านรุ่งอรุณ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	พ.ท.ปิยวุฒิ โลสุยะ	บ้านรุ่งอรุณ
7) การศึกษาภูมิปัญญาด้านการผลิตถั่วเหลืองที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว บ้านสันติชล อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน	คุณพิศมัย	บ้านสันติชล

สถานการณ์การท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 1   หน่วยงานภาคเอกชน องค์กรอิสระ

● **โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม** ข้อมูลจากคุณไพโรศาล พุทธิพันธ์

ในส่วนของกาฟื้นฟูวัฒนธรรมเรามีพื้นที่ในการทำงานอยู่ที่หมู่บ้านห้วยฮี้ก่อนหมู่บ้านแรก ซึ่งดำเนินการมา 4-5 ปี และในปัจจุบันเป็นที่เลี้ยงให้กับหมู่บ้านในโครงการซึ่งตอนนี้มีพื้นที่รับผิดชอบ 3 อำเภอ 11 หมู่บ้าน จากอำเภอห้วยฮี้มา น้ำกุง น้ำฮู้ (ห้วยใจ) ห้วยตองก้อ 3 หมู่บ้านใหม่ อำเภอปางมะผ้า ได้แก่หมู่บ้านแม่ละนา หมู่บ้านจาโบ หมู่บ้านบ่อไคร้ ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกัน ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติจากแหล่งเดียวกัน และที่อำเภอปายมีบ้านเมืองน้อย กิ่งหว่อ ฮ้วยเฮี้ย หัวปาย ซึ่งเป็นพื้นที่น้องใหม่มากกว่าพื้นที่อื่นๆ ยังไม่มีประสบการณ์มาก่อน

เป้าหมายของโครงการฯ เป้าหมายที่ทำทั้ง 11 หมู่บ้าน เพื่อว่าชุมชนที่อยู่ในป่า ได้ใช้กระบวนการในการบอกเล่าคนข้างนอกให้เข้าใจว่าคนในป่าใช้ทรัพยากรอย่างไร มีวิถีชีวิตในชุมชนและธรรมชาติรอบข้างอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นทางเลือกในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนและกระบวนการที่โครงการฯ ได้ทำกับชุมชน คือ เตรียมความพร้อมให้กับชุมชนว่าชุมชนตนเองมีจุดแข็ง-จุดอ่อนอะไรบ้าง พอที่จะเสนอให้คนข้างนอกว่าเป็นอยู่ยังไง ใช้กิจกรรมอะไรเป็นหลัก

กิจกรรม ในปีนี้หนึ่งจะมีการอบรมการจัดการ การบริหาร โดยมีวิทยากรจากสถาบันราชภัฏจากเชียงใหม่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีการลงสำรวจในพื้นที่ แลกเปลี่ยนพูดคุยและให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องของการบริหารจัดการ การจัดการที่พักแบบ Home stay เรื่องอาหาร และการนำเสนอข้อมูลในชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว โดยมีการนำเสนอว่าชุมชนเรามีทรัพยากรอะไรบ้าง ความสัมพันธ์ของคนกับป่า หลังจากนั้นการอบรมสื่อความหมายให้กับชุมชน ชุมชนจะลุกขึ้นมาทำ จะนำเสนอให้กับคนข้างนอก จะนำเสนอได้อย่างไร เช่น ปกาเกอญอจะมีการทำไร่ ทำไร่อย่างไรไม่ทำลายธรรมชาติ มีการหมุนเวียนอย่างไรบ้าง เป็นต้น หรือว่า พี่น้องไทยใหญ่ หมู่บ้านแม่ละนา มีการใช้สมุนไพรขึ้นเกี่ยวโยงสุขภาพ เป็นต้น และมีการทดลองชุมชน ว่าชุมชนนั้นมีความพร้อมแค่ไหน โดยจัดให้มีกิจกรรมทัวร์นำร่อง ซึ่งมีการเชิญนักท่องเที่ยวทั่วไป นักวิชาการ คนที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ร่วมเรียนรู้ชุมชน เชิญหน่วยงาน ททท. สื่อมวลชนและผู้สนใจทั่วไป ในปีแรกจะสิ้นสุดที่การท่องเที่ยวนำร่อง ชุมชนจะได้รู้ว่าชุมชนมีจุดอ่อนอะไรบ้าง จะได้ปรับปรุงเพิ่มมากขึ้น มีข้อมูลเพิ่มเติมสามารถนำมาปรับปรุงได้มากขึ้น มีองค์ความรู้อะไรบ้างของเค้า และถ่ายทอดออกมาได้อย่างถูกต้อง **ส่วนโครงการในปีที่ 2** จะเน้นกิจกรรมในลักษณะของการเชื่อมโยงเครือข่ายในชุมชน 11 ชุมชนว่าจะทำงานเชื่อมโยงกันอย่างไร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างไร ในเวลาที่มีปัญหาในพื้นที่ เรื่องการตลาดจะพานักท่องเที่ยวเข้ามา จะประชาสัมพันธ์อย่างไรดี มีนักท่องเที่ยวมาบ้านเรา น่าจะเป็นกลุ่มที่สนใจในลักษณะอย่างไรบ้าง **ใน**

ส่วนปีที่ 3 จะเน้นในเรื่องร้านค้าชุมชน ซึ่งเราน่าจะมีโอกาสพัฒนาทักษะของเราเองในเรื่องการจัดการการตลาดของที่ระลึก ถ้าสิ้นสุดโครงการไปชุมชนสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการจัดการช่วยเหลือตัวเองได้ โครงการนี้จะวางตัวให้เป็นลักษณะที่คอยให้คำแนะนำ ช่องทางอะไรต่างๆ ให้คำปรึกษา และทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงให้กับชุมชน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถจัดการการท่องเที่ยวได้

● **จอกเอะอีโคเทร็ค (Jorkoe Ecotrek)** ข้อมูลจาก คุณศศิ ไกรเทพ

จากงานที่โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมนั้นทำเหมือนว่าเป็นงานเตรียมชุมชน แต่ในส่วนของจอกเอะอีโคเทร็คนี้เป็นการทำงานต่อเนื่องจากโครงการฟื้นฟูฯ ก็คือในส่วนของการทำงานการตลาดให้ชุมชนก็คือเค้าก็คิดว่าจะต้องตั้งเป็นบริษัททัวร์ขึ้นมาก็ได้ถูกต้อง ลงทะเบียนกับ ททท.และรับนักท่องเที่ยวโดยถูกกฎหมาย ในขณะที่เดียวกันก็ให้บริษัททัวร์ที่ตั้งนี้เป็นทัวร์ตัวอย่างให้กับกลุ่มบริษัททัวร์ที่แม่ฮ่องสอนได้เล็งเห็นแล้วก็ได้ตามที่ไว้ใจให้ทัวร์ทำการท่องเที่ยว มันก็ทำได้และเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ ก็เลยตั้งเป็นบริษัทการท่องเที่ยวภายใต้ชื่อทางการที่ได้รับทุนมาว่าจอกเอะอีโคเทร็ค (Jorkoe Ecotrek) โดยมีการระดมทุนตั้งขึ้นเป็นบริษัทรูปแบบของโครงการนี้ ก็มีผู้ถือหุ้น โดยครั้งแรกเค้าจะให้ผู้ถือหุ้นใหญ่แล้วก็ตั้งบริษัททัวร์ในแม่ฮ่องสอน ก็จะเป็นตัวแทนของโครงการฟื้นฟูฯ แล้วก็พูดคุยพอตั้งมาได้ระยะหนึ่งอยากจะเปลี่ยนให้ชุมชนเข้ามาถือหุ้น เพราะอยากจะชัดเจนว่าจะไม่ใช่บริษัททัวร์ทั่วไป จะมีความสำคัญของชาวบ้านที่สำคัญขึ้น ชัดเจนขึ้น ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ก็เลยเปิดขายหุ้นให้ชุมชนมาเป็นผู้ถือหุ้น มีประมาณ 200 หุ้น เราจะให้ชุมชนถือหุ้น 101 หุ้น เราก็เลยถือว่าเป็นบริษัททัวร์ของชุมชนและเป็นแค่โครงการภายใต้โครงการฟื้นฟูฯ ปัญหามันก็มีอยู่ก็เรื่องของหลักการ แม่ฮ่องสอนธุรกิจมันจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลด้วย CBT ค่อนข้างใหม่จะหาตลาดยากและชุมชนยังเรียนรู้ใหม่กับการท่องเที่ยวก็เลยทำมาท่ามกลางความขัดแย้งเรื่องนี้มาตลอด การจะเป็นธุรกิจเต็มตัวหรือบริษัททัวร์ก็เหมือนกันว่าเราจะไปในรูปแบบไหนดีที่เราจะชัดเจนไปอย่างใดอย่างหนึ่ง จอกเอะมันเหมือนมี 2 ภาค ก็คือ ภาคองค์กรชุมชนกับภาคธุรกิจ มีการทำงาน 2 อย่างจนถึงปัจจุบันที่เราทำมายังเป็นธุรกิจเต็มตัวไม่ได้ เราเพิ่งเริ่มต้นเราทำงานในรูปแบบองค์กรพัฒนาเอกชนมากกว่า มีการขอทุนจากแหล่งทุนต่างประเทศ ซึ่งเป็นทุนให้ทุนกับคนที่ทำงานสร้างสรรค์ธุรกิจชุมชนใหม่ๆ

ส่วนที่ 2   **หน่วยงานภาครัฐ**

● **องค์การบริหารส่วนตำบลปางหมู**   ข้อมูลจากคุณอุมาลิน เรือนคำปัน

เรื่องของการท่องเที่ยวไม่ค่อยทราบเท่าไร ดูจากแผนงบประมาณปี 47 ดูแต่ละบ้านที่ทำเข้ามามีส่วนน้อยที่ขอส่งเสริมการท่องเที่ยวจะเน้นทางอาชีพมากกว่า การท่องเที่ยวก็จะมีส่วนใหญ่นบ้านปาง

หมู่ ที่จะมีผลิตภัณฑ์ที่ตอนนี้ถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามา ก็จะแนะนำน้ำมันงา แต่ก็ถ้าเป็นของหมู่บ้านอื่นยังไม่มีความรู้เรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวมากเท่าไร

● องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยวม

ในมุมมองของท้องถิ่นการท่องเที่ยวในส่วนของแม่ยวม ซึ่งก็ได้สังเกตเห็นความสำคัญ ที่นี้ปัญหา มันอยู่ที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์หรือเชิงอนุรักษ์เองก็ตามที่ท้องถิ่นเองเข้าใจแค่ไหน คือ ผมเองก็ยังไม่ชัดเจน คือ เมื่อพูดถึงการท่องเที่ยวย่อมเกี่ยวข้องกับคน ต่อมา คือ การบริการ การบริการเสร็จก็ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องของทุนหรืองบประมาณ เฉพาะการท่องเที่ยวเองก็เกี่ยวข้องตั้งหลายปัจจัย นี่มาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ นิเวศน์ อีก ก็หมายความว่ายังเพิ่มความยากลำบากเข้าไปอีก ว่าในสิ่งที่จะอนุรักษ์หรือต้องการให้คงอยู่ในมุมมองของชุมชนมีอะไรบ้าง ซึ่งผมคิดว่าในแต่ละชุมชนมันมีมิติไม่เหมือนกัน อย่างเช่น บางฝั่งอาจจะเรื่องวิถีชีวิต หรือ ฟังก์ชัน ซึ่งอาจมีแค่ 2 อย่าง หรือที่อื่นอาจจะมีอีกหลายอย่างที่เกี่ยวข้อง ที่นี้สิ่งที่สำคัญคือว่า ตัวนี้ท้องถิ่นหรือว่าพื้นที่ ที่เขาจะทำเรื่องท่องเที่ยว เขามองเห็นหรือเปล่า และจะเข้าใจแค่ไหน แล้วคนที่สนับสนุนเขาเข้าใจหรือเปล่า ซึ่งตัวนี้มันสัมพันธ์กัน ก็คือว่า มันไม่เข้าใจกันมันไปยาก อย่างเช่น เขาจะทำเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในมิติของการอนุรักษ์ทรัพยากรก็แล้วแต่ ถ้ามว่า ชาวบ้านเดิม เขามีทุนอยู่ เขาจัดการของเขาอยู่เป็นปกติวิสัยอยู่แล้ว มันเป็นเรื่องอยู่แล้ว สมมติเราไปทำเราไปจัดการเขา เราไปบอกว่าคุณจะต้องมีสหกรณ์ มีบริษัท ถ้ามว่า มันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต และถ้ามว่ามันเหมาะหรือเปล่า เพราะฉะนั้นจุดที่น่าเป็นห่วงก็คือว่า ชุมชนเองเราก็ต้องบอกเขาด้วยว่า หรือสร้างความเข้าใจว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงวิถีคุณ หรืออาจจะมีบ้าง แต่คุณก็ทำของคุณไป แต่อาจจะมีหน่วยงานที่ต้องการส่งเสริมเข้าไปจัดการบางสิ่งบางอย่างเท่านั้นเอง เพื่อให้มันเกิดการแลกเปลี่ยนและเกิดการพัฒนาขึ้น คือ ชุมชนชาวเขาเล่นการพนัน ถ้าเขาเล่นการพนันก็เป็นปกติของเขา คือ ไม่ใช่เราต้องไปบอกให้เขาทำอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ใช่การพัฒนาและคำตอบที่ชุมชน ในมุมมองในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวเชิงอื่นผมไม่เกี่ยวข้อง ถ้าพูดถึงเชิงนิเวศน์มันน่าจะเป็นวิถีชีวิตเขาแค่นั้นเอง แล้วก็เรื่องเงินไม่ต้องพูดถึง เรื่องบริษัท แม้แต่สหกรณ์ ก็ตามแต่พวกนี้ มันคงจะเป็นเรื่องของหน่วยงานภาครัฐที่จัดการตรงนี้ และบอกว่า บอกแก่ลูกค้าและผู้บริโภคว่ามีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตรงไหนบ้าง แน่นนอนครับเรื่องตัวนี้ต้องเกี่ยวกับงบประมาณ เพราะฉะนั้น ถ้าหน่วยงานภาครัฐสนับสนุน ผมคิดว่า ปัญหาที่จะเจอกับชุมชน น่าเป็นห่วงตรงนี้ หลายๆแห่งที่บอกว่า มีเรื่องของการจัดการขาดทุน หรือ ว่าเจ๊ง อาจจะมีเพิ่มขึ้น เพราะสถานที่ต่างๆ อย่างไม่เห็นผมว่า ชาวบ้านจัดการเบ็ดเสร็จไม่ได้หรอก ถ้าพึ่งแค่การอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างเดียวที่ถือว่า ให้วิถีชีวิตของเขาคงอยู่ก็ลำบากแล้ว กระแสของโลกมันเปลี่ยนแปลงเราต้องรับความจริงด้วย มุมมองในท้องถิ่นของ อบต.แม่ยวม ก็ยัง ค้นหาคำตอบให้ชัดเจนก่อนไปพูดในชุมชน

กิจกรรมที่ดำเนินการในขณะนี้ ก็ทำในเรื่องของการจัดทำศูนย์ข้อมูล ที่เรื่องของการทำ food bank ที่สนับสนุนเรื่องของการจัดการทรัพยากรหรือ ธนาคารอาหารชุมชน ซึ่งตัวนี้เรายังไม่ทราบว่า มันอาจจะเป็นทุนในการทำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แต่ว่าเรา ระบบการดำเนินการจัดการยังไม่ชัดเจน แต่ว่าเป็นความต้องการส่วนหนึ่งของชุมชน แต่ว่าเราไม่ได้พูดกับชาวบ้านให้ชัดเจนว่าตอนนี้จะต้องทำเรื่องของการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบแต่ว่าจะต้องเป็นไปตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน

● **องค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุค** ข้อมูลจากคุณสกุล วรรณตรงาม

การท่องเที่ยวระบบนี้อาจจะยังน้อย ยังไม่มีแต่ท่องเที่ยวจะมีหลายจุดนะครับ ในแม่อุค มีทั้งน้ำตก และทุ่งบัวตอง และประเพณีกล้วยไม้ แต่ระบบการท่องเที่ยวจะมีเจ้าหน้าที่ดูแล คือ จะมีเจ้าหน้าที่วนอุทยานฯ ซึ่งในระบบการทำงานของอบต.และวนอุทยานฯ จะยังมีความขัดแย้งกันอยู่ แต่หน่วยงานยังไม่เข้ากัน อย่าง อบต.จะไปจัดการดูแลในจุดนี้ อาจขัดแย้งกับวนอุทยาน เพิ่งประกาศหลายเขต ในปี 45 แต่เมื่อก่อนสงเคราะห์ชาวเขาอยู่แต่ปัจจุบันเป็นของป่าไม้ ไม่รู้ว่าในอนาคต อบต.จะไปจัดการดูแลอย่างไร หรือราชการ ป่าไม้ ไปควบคุมดูแลเอง ยังไม่แน่นอน

● **เทศบาลตำบลแม่ลาน้อย** ข้อมูลจากคุณประเสริฐ ชำมเจริญ

ในส่วนมุมมองเทศบาลตำบลแม่ลาน้อยก็ยอมรับว่ายังใหม่เรื่องการท่องเที่ยว ก็พยายามเข้าร่วมประชุมการท่องเที่ยว ในส่วนของแม่ลาน้อยก็มีที่ท่านผู้ว่าฯได้เรียนชี้แจงไปแล้วว่ามีบ้านดอยที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ส่วนที่ 2 ก็มีอยู่ที่วนอุทยาน จำนวน 6 แห่ง มีวนอุทยานเพิ่มแม่ลาน้อยถ้าที่ตรงนี้จะเพิ่มนิดหน่อยว่าถ้าแก้วโกมล ไม่ทราบว่าทางศูนย์จะว่าไง ในส่วนเทศบาลตำบลแม่ลาน้อยก็ยังสนใจอยู่ในเรื่องการท่องเที่ยวก็คิดมานานแล้วว่าจะส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในส่วนนี้ในปีนี้ออมรับว่ายังใหม่อยู่ แต่จะไปดูแผนอีกทีว่าได้ตั้งไว้ใหม่ในเรื่องการงบประมาณที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวในแผนงบประมาณประจำปี ก็ยังขาดหลายอย่าง ขาดด้านบุคลากรที่จะมาทำหน้าที่ตรงนี้ นี้ ส่วนองค์กรก็ยังขาดอยู่ ก็หวังใจเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับใน ความสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวทางจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อไปชี้แนะการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

● **กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ** ข้อมูลจากคุณเจนจิต อินทเชื้อ

ตอนนี้หลายองค์กร ยกตัวอย่าง อบต. ส่วนมากจะมีความรู้ ความชำนาญเฉพาะเรื่อง เรื่องการก่อสร้าง ไม่รู้ว่าเขามีการจัดเจ้าหน้าที่หรือว่าให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวให้กับอบต. นี้ มีบ้างมีตัวนี้ เพราะว่าถ้าอยากจะให้แม่ฮ่องสอนทำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์หรือเชิงอนุรักษ์อย่างที่ผู้ว่าฯ แม่ฮ่องสอนมองไว้เนี่ย ผมว่า ความรู้ของคนในแม่ฮ่องสอนโดยเฉพาะรากหญ้านี้ ของ อบต.ก็ดี แล้วก็เยาวชนก็ดี คน

ในชุมชนก็ดี มีความรู้มากน้อยเพียงใด ถ้าคุยกันอยู่ในระดับหัวๆ ว่าไปได้ แต่ว่าในระดับรากหญ้าเขาไม่รู้ ยกตัวอย่าง อบต. เขาก็รู้เฉพาะสิ่งที่เขาทำมาสิ่งที่เขาเรียนรู้อะไร เรื่องท่องเที่ยวจะว่าเรื่องใหม่ก็ไม่ใช่มั่นเกิดมาพร้อมกับโลก เกิดมาที่แม่ฮ่องสอนนี่แหละแต่มันเป็นงานใหม่ที่เขาต้องทำ จะให้ความรู้เขาแล้วให้เขาได้นำไปเป็นแผนงานให้กับ อบต.ได้มากน้อยเพียงใด ถ้าไม่ทำตัวนี้ผมว่าก็ไม่เกิด และอีกอันหนึ่งถ้ามองไปถึงความยั่งยืนต่อไปนี้ ในสถานศึกษา ตั้งแต่ระดับเล็กจนระดับประถมศึกษา สอนให้เด็กรักหรือว่าเข้าใจแต่สิ่งในเมือง สิ่งที่ตัวเองไปเจอข้างนอก แต่ถามว่า ของตัวเอง รู้จักชุมชนตัวเอง วิถีชีวิตของตนเองสักทีเปอร์เซ็นต์ ปีนี้รู้สึกว่าจะให้ 30 % ที่จะให้ท้องถิ่นจัดการการศึกษาของตัวเอง แต่ในแนวปฏิบัติมันจะไปได้แค่ไหนต้องลองดูอีกที เป็นไปได้หรือไม่ที่จะสอนให้เด็กของเรา รู้ตัวเองให้มาก มันจะได้คิดถึง รักแม่ฮ่องสอน

- **อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์** ข้อมูลจากคุณอุมาภรณ์ จันทรมาลี

บ้านห้วยฮ้อยอยู่ในเขตรับผิดชอบของเราอยู่แล้ว รวมทั้งถึงทุ่งบัวตอง การกระทำใดๆก็แล้วแต่ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ไม่ใช่ว่ามีกาไปห้ามปรามหรือขัดขวางแต่อย่างใด เพียงแต่ว่าการกระทำใดๆ ที่ผิดกฎหมายหรือพระราชบัญญัติ ที่เกี่ยวกับป่าไม้อันนั้นไม่ว่าจะเป็นส่วนไหนของประเทศก็แล้วแต่เราไม่สามารถทำได้ เพราะฉะนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มันก็เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอยู่แล้วเพราะถ้าเข้าไปแล้วคุณไม่สามารถควบคุมนักท่องเที่ยวให้ไปทำลายหรือนำสิ่งใดๆ ที่เป็นสมบัติของแผ่นดินออกมาได้ นั่นก็ไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อยู่แล้ว แต่การร่วมมือกัน การประสานกันนี้ยังไม่มี อันนั้นไม่มีภาพลักษณ์ออกมา เพียงแต่ว่าห้วยฮ้อยเขาทำ เขาก็ทราบอยู่ ไม่มีอะไรที่ไปขัดกับตรงนั้น

- **การท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ททท.แม่ฮ่องสอน)** โดย คุณ วัชรพล สารสอน

ประเด็นแรกคำว่า Ecotour หรือ Ecology tourism อยากให้เข้าใจความหมายตรงกันก่อนว่าหมายความว่าอย่างไร ซึ่งคิดว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน สำหรับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ชุมชนเองก็มีปัญหาแน่นอนในเรื่องของการบริหารจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ด้านความรู้ การนำเสนอ การตลาด ค่อนข้างจะลำบากในด้านของชุมชนทั้งๆที่เขามีทรัพยากรที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอยู่ในเขตพื้นที่ แล้วอบต.เองจริงๆ แล้วผมไม่ได้พาดพิงหรืออะไรนะแต่อยากจะนำเสนอว่า จริงๆแล้วปัจจุบันอบต.มี power มากเกี่ยวกับด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าด้านงบประมาณหรือด้านอะไรต่างๆ พื้นที่ต่อไปการกระจายอำนาจลงมาอบต. เทศบาล การของงบประมาณมันอยู่ที่วิสัยทัศน์ของอบต.ว่าจะกำหนดแผนให้เกี่ยวข้องกับด้านไหนบ้าง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสาธารณูปโภค การจัดการแหล่งท่องเที่ยว อย่างหลายๆ จุดที่มันอยู่ในเขตของ อบต. อบต.สามารถที่จะทำแผนเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแล้วเสนอไปที่กองงบประมาณโดยตรง ปัจจุบันไม่ต้องผ่าน ททท. สามารถส่ง

โดยตรงไปยัง อบต. ในพื้นที่ของตนได้เลย ททท.เองก็เคยอบรมอบต.ในเรื่องเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่รับผิดชอบว่าควรจะทำอย่างไร อย่างผาบ่องทำไปแล้วก็มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการตีไฮน้่ออกแบบออกมาแล้วไปเหมือนเรือนจำหรือว่าอะไร ปูโมเสสุไปแล้วดูเหมือนไม่สะอาด ตรงนี้เองทางจังหวัดก็มีเองก็มีคณะกรรมการล่าสุดเกี่ยวกับที่จะดูแลว่าผังแบบนี้จะผ่านไหมหรือว่าไม่ผ่าน ตอนนี้เป็นห่วง อย่างถ้าลอดนี่ Tial เดินดูสวยๆ คุณไปเพปนหมดเลย ชุดที่อะบายน้ำใหญ่ ช่างๆต้นไม้ ถ้าทำไม่ได้ที่สุดก็ทำเป็น Tial ไม้เหมือนถ้าปลา ถ้าท่องเที่ยวแบบนี้มันจะเข้ากับบรรยากาศไม่ใช่ว่าบรรยากาศร่มรื่นเป็นธรรมชาติแล้วคุณไปเทคอนกรีตเขาเข้าไปปล้วมันจะขัดมันจะแข็ง นำเป็นห่วงว่ามึงบเยอะแต่ว่าการบริหารจัดการเรื่องการสอดคล้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จริงๆ แล้วก็เคยคุยกับผู้ประกอบการหลายๆท่าน ว่าหน่วยงานภาครัฐไม่ว่าจะเป็นอบต. หรือ อบจ. เก็บภาษีจากผู้ประกอบการธุรกิจภาคการท่องเที่ยวค่อนข้างเยอะเหมือนกันในแต่ละปี ดังนั้นจึงน่าจะนำงบประมาณที่เก็บมาได้นำมาช่วยพัฒนา ประชาสัมพันธ์การตลาดให้กับชุมชนท่องเที่ยวบ้าง

เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนจริงๆ แล้วมันมี 3 เรื่อง หลักๆ คือเรื่องความเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เรื่องแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แล้วก็เรื่ององค์กรท้องถิ่นที่มีส่วนรับผิดชอบเรื่องท่องเที่ยวอยากให้เรามีส่วนร่วมมากขึ้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมันเหมือนเป็นอุดมการณ์กับความเป็นจริงซึ่งมันจะขัดแย้งกัน อย่างอุดมการณ์ผมอยากจะทำให้ชาวบ้านห้วยฮี้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เริ่มขัดแย้งกับสมัยใหม่ เทคโนโลยีกับความเป็นจริงที่ต้องการมันเหมือนกับ ททท.ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อที่จะต้องการรายได้หรือเพื่อที่จะต้องรักษาสิ่งแวดล้อม จุดสรุปก็คือทำอย่างไรจะทำให้สองอย่างไปด้วยกันได้ดี หมายถึงว่า ททท.ส่งเสริมการท่องเที่ยวรายได้เข้าประเทศเพิ่มขึ้นและทรัพยากรธรรมชาติก็ยังคงอยู่ไม่ได้ถูกทำลาย นี่ก็เป็นแนวคิดแนวใหม่ที่ทำให้เกิด Ecotourism และก็อาจจะมึหลายๆการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนบ้างแบบอนุรักษ์บ้างมันก็คือแนวเดียวกันเพราะว่าปัญหาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาคือยึดถือกับรายได้ที่เป็นอันดับ 1 อันดับ 2 เป็นประจำแต่พอมีรายได้เพิ่มมากขึ้นแต่สิ่งที่มีอยู่ทรัพยากรเริ่มเสื่อมเริ่มหายไป วัฒนธรรมเริ่มหายไป การลักลอบเรียนวัฒนธรรมใหม่ๆเข้ามาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมไป ททท.เองก็เริ่มมาคิดแล้วว่าแนวทางในการพัฒนาตรงนี้มันมีรายได้เข้ามาจริง สิ่งที่มีมูลค่าหลายอย่างเริ่มสูญหายก็เลยมีแนวคิดเดียวกันกับ Ecotourism หรือการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

เรื่องการตลาดได้มีการประชุมแผนการตลาดของ ททท.มาทุกปี อย่างปีที่แล้ว CBT โครงการฟื้นฟู ก็ประสานกับทางจอโกะฯ ที่จะขอข้อมูลนำทั้งโปรแกรมนำเที่ยวที่จะเสนอขายที่แบบจะติดต่อโดยตรงแล้วไม่ต้องมาผ่าน ททท.ก็คือมีที่อยู่มีเบอร์โทรติดต่อเป็นบริษัทไหนก็ให้ระบุไปเลย ตัวนี้คือการเสนอขายแบบปัจจุบัน จริงๆแล้วการตลาดตรงนี้มันอยู่ที่ว่าปรัชญาของการทำว่าเราจะเน้นตรงไหน ชุมชนเข้มแข็ง พออยู่ พอกินหรือว่าจะเน้นที่รายได้มันอยู่ที่เป้าหมายที่แต่ละบริษัทกำหนดอย่างจอโกะบอกว่าชุมชนสามารถที่จะบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยตัวเองได้ในระยะข้างหน้าแล้ว

มีรายได้ระดับหนึ่งเข้ามาส่งเสริม ถ้า concept มันอยู่ตรงนี้ผมก็ไม่เห็นว่าจะต้องไปวิตกกังวล แต่ถ้า concept มันหลุด ต้องมีรายได้เพราะค่าใช้จ่ายมันมีมันก็ต้องเริ่ม ถึงบอกว่าไปเน้นตัวใดตัวหนึ่งมันก็ไม่ได้การที่เราจะไปเน้นชุมชนเกินไปก็มีผลกระทบเรื่องค่าใช้จ่าย การที่จ่อโกะตั้งบริษัทขึ้นมาเนี่ย เพื่อที่จะรองรับการบริหารจัดการแทนชุมชนมันเป็นการกระทำในฐานะพี่เลี้ยง เลี้ยงไปก่อนเพราะเขายังไม่เป็น เหมือนกับอบต. ที่ในช่วงแรกๆ ยังคงต้องการพี่เลี้ยง

- **สำนักงานเกษตรจังหวัด** ข้อมูลจากคุณอรุณี เวียงแสง

ในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จะมีที่ท่องเที่ยวที่ set ไว้โดยสำนักงานเกษตรจังหวัด 9 ที่ด้วยกัน ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแม่ฮ่องสอนโครงการพระราชดำริ ทำโปงแดง ศูนย์ศิลปาชีพแม่ฮ่องสอน บ้านรวมไทย กาดชวายหยุด บ้านหมูบ้านปางหมูซึ่งมีน้ำมันงา ศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงห้วยมะเขือส้ม บ้านกะเหรี่ยงคอยาวบ้านเนยสอย โครงการธนาคารอาหารชุมชนฟูดแบงค์ ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นขุนยวม อาจจะเป็นพิพิธภัณฑ์ทหารญี่ปุ่น เรือนประทับแรมปางตอง โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่ารักษาพันธุ์ไม้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเฉลิมพระเกียรติพระนางเจ้า รongเท้า นารีตรงแม่อยู่คอ อันนี้เป็น 9 ที่ ซึ่งตรงนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร ซึ่งจัดการโดยสำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

กลไกในการจัดการเบื้องต้น ระดับจังหวัด

เสนอให้มีคณะทำงานเพื่อเป็นทีมที่จะประสานการทำงานทั้งในระดับชุมชนและระดับจังหวัด เนื่องจากที่ผ่านมาถึงแม้จะมีคณะกรรมการการท่องเที่ยวจังหวัดฯ และคณะทำงานที่ปรึกษาผู้ว่าราชการจังหวัด แต่องค์ประกอบของคณะกรรมการยังไม่เอื้อต่อการทำงานในระดับพื้นที่ ที่ประชุมจึงมีความเห็นร่วมกันควรมีการจัดตั้งคณะทำงานชุดเล็ก ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความพร้อมในการที่ประสานการทำงานในระดับพื้นที่และในระดับจังหวัดได้ จึงได้มีการเสนอรายชื่อ คณะทำงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อเสนอให้ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาแต่งตั้งต่อไป

**รายชื่อคณะกรรมการ เพื่อสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน
ภาครัฐ**

1) คุณวัชรพล สารสอน	ททท.มส.
2) คุณอริยะ คำนุ่น	สำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน
3) คุณน้อม ทรัพย์เจริญ	ศูนย์ส่งเสริมอาชีพชาวเขาจ.มส.
4) คุณอุมาภรณ์ จันทร์มาลี	อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์
5) คุณเจนจิต อินทเชื้อ	พัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด
6) อ.สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ	เลขาธิการวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
7) คุณปิยศักดิ์ พรหมมาแบน	สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาคธุรกิจ/เอกชน

8) ดร.จรรยา คำนวนตา	ผจก.โรงแรมพานอรามา
9) น.ต.ปิยะ กองเพิ่มพูล	ผจก.โรงแรมปิยะเกสท์เฮ้าส์
10) คุณอนงค์ศรี ทรายแก่น	ชมรมทัวร์มัคคุเทศก์เกสท์เฮ้าส์
11) คุณธวัชชัย น้อยทุ	ชมรมทัวร์มัคคุเทศก์เกสท์เฮ้าส์
12) คุณถนัด สีนอนันต์วณิชย์	ประธานหอการค้าจังหวัดแม่ฮ่องสอน

องค์กรพัฒนาเอกชน

13) คุณไพศาล พุทธพันธุ์	สนง.โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม

องค์กรชุมชน

14) คุณศศิ ไกรเทพ	จอโกะอีโคเทริค
15) คุณเดช เยาวโสภา	ประธาน คสช. อ.เมือง
16) คุณประเสริฐ ข้ามเจริญ	สนง.เทศบาลตำบลแม่ลาน้อย
17) คุณอาศวี ฉิโย	กลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยฮี้
18) คุณจ่ารัฐ วงศ์จันทร์	กลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่ละนา
19) คุณสมพร งามจริยธรรม	กลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเมืองน้อย

ภาคประชาชน

20) คุณจีรพัฒน์ หอมสุวรรณ	อ.เมือง
21) คุณอำพล จิตสว่าง	อ.แม่ลาน้อย
22) คุณมาลี ชุกกลิ่นนิรันดร	อ.แม่ลาน้อย
23) คุณภากร กังวานพงศ์	อ.แม่สะเรียง

ภาควิชาการ

24) คุณอรุณี เวียงแสง	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สื่อท้องถิ่น

25) คุณโชติ นรามณฑล

ประธานผู้สื่อข่าวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

- 1) ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) โดยเชื่อมกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดด้านการท่องเที่ยว
- 2) วางแผนพัฒนา CBT โดยอาศัยองค์ความรู้จากงานวิจัยและระบบฐานข้อมูลทั้งที่มีอยู่ และที่ต้องสร้างขึ้นใหม่ เพื่อ
  - 2.1 ประเมินศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - 2.2 ประเมินทำความเข้าใจพื้นฐานของชุมชนต่อเป้าหมายในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - 2.3 พัฒนารูปแบบการจัดการให้เป็นรูปธรรมและยั่งยืน
  - 2.4 วางระบบการจัดการด้านตลาดของ CBT
  - 2.5 รวบรวมข้อมูลและสนับสนุนงานวิจัยที่ชุมชนสนใจ
  - 2.6 ร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มีผลงานจริงๆและมีรูปแบบที่แน่นอนมีผลต่อชุมชนและประชาชนอย่างแท้จริงและมีประสิทธิภาพ
- 3) ร่วมวางแผนการติดตาม/ประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการทำงานในเชิงรุกและทำงานอย่างต่อเนื่อง
- 4) ร่วมกำหนดเครือข่าย CBT ของจังหวัด โดยให้เกิดการเชื่อมต่อบทบาทงานของแต่ละภาคี และประสานเชื่อมโยงเครือข่ายภายในและภายนอก ให้เกิดเป็นกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม
- 5) ประชาสัมพันธ์การทำงานและให้ข่าวสารต่อชุมชนที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง
- 6) เสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อคณะที่ปรึกษาด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว
- 7) เป็นตัวเชื่อมประสานกับชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการทำงานขององค์กรภาคีการท่องเที่ยว และผลักดันความต้องการของชุมชนให้ส่วนราชการสนับสนุน
- 8) มีการประชุมอย่างต่อเนื่อง
- 9) รับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ ทำด้วยใจรักจริงๆด้วยพื้นฐานที่ ต้องการพัฒนาชุมชน CBT

สถานการณ์ การท่องเที่ยวโดยชุมชน มิตินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว.สำนักงานภาค

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา กระแสและความนิยมการท่องเที่ยวโดยชุมชน “Community Based Tourism” ได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ถูกคาดหวังว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและก่อประโยชน์แก่คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา หากมองในแง่ของการตลาดด้วยแล้วตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ (Niche market) ที่สนใจ อยากรู้ ศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในรูปแบบของการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เป็นการท่องเที่ยวในมิติที่ชาวบ้านเป็นเจ้าของ เป็นผู้รับผิดชอบ และทำหน้าที่จัดการ การท่องเที่ยวได้ด้วยชุมชนเอง ซึ่งมีเป้าหมายในการจัดการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน อาทิเช่น เพื่อรักษา ดูแล ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เพื่อฟื้นฟู วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชน สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนต่าง วัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งเพื่อเป็นการยกย่อง เชิดชูภูมิปัญญาชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การพัฒนา คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้อยู่ดีกินดี มีความสุขมากขึ้น และมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้

ภาคเหนือของประเทศไทยนับว่าเป็นภูมิภาคที่มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างสูง ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชุมชน และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาต่างๆ ของล้านนาทำให้มีผู้คนจำนวนมากที่เดินทางมาท่องเที่ยวทางภาคเหนือของประเทศไทย การท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือนี้ได้รับความนิยมนับแต่ภาคอื่นๆ ของประเทศไทย นอกจากทุนเดิมที่มีอยู่มากแล้วนั้น ยังมีทรัพยากรบุคคล รวมทั้งโอกาสในการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งที่ผ่านมาอันยังเป็นลักษณะของการแยกกันทำ ต่างฝ่ายต่างทำ ทั้งองค์กร ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หากแต่ยังขาด การประสานความร่วมมือในการพัฒนาในด้านนี้อย่างจริงจัง ทำให้ที่ผ่านมาการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังมีการพัฒนาตัวอย่างช้า ขาดพลังในการสร้างพื้นที่ขึ้นในสังคมให้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเพียงพอ เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยอย่างกว้างขวาง

หน่วยงานที่สนับสนุนและจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือนี้มีหลากหลาย หน่วยงานทั้งในแง่ของงานวิจัย งานพัฒนาและงานฝึกอบรม หนึ่งในนั้นได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงาน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งหน่วยงานที่สนับสนุนให้ชาวบ้านใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยชุมชนเอง ภายใต้การประสานงานของ เครือข่ายการเรียนรู้และ ประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งในพื้นที่ภาคเหนือนี้ได้มีการสนับสนุนโครงการวิจัยการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 30 โครงการ และมีชุมชนที่เกี่ยวข้องไม่ต่ำกว่า 30 ชุมชน ซึ่งผลการ

ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยในหลายพื้นที่พบว่า กระบวนการวิจัยนำไปสู่การเรียนรู้และการแก้ปัญหาของชุมชนในหลายด้าน เช่น งานวิจัยช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้องชัดเจนมากขึ้น บางชุมชนกล่าวถึงงานวิจัยช่วยกระตุ้นปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรมากขึ้นส่งผลให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม ให้มีความสมดุลมากขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เรียนรู้การจัดการรายได้ และกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่คนทุกกลุ่มในชุมชนอย่างเป็นธรรมมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาอีกหลายแห่งที่สนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ จากสถานการณ์และปัญหาดังกล่าวนั้น ทำให้เกิดแนวความคิดในการศึกษาวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมและหาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ โดยคาดหวังให้เกิดการประสานเชื่อมต่อดังกล่าว และกลไกในการพัฒนาและจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับภูมิภาคให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ทั้งระบบรวมทั้งสามารถเชื่อมต่อในระดับนโยบายเพื่อเสริมสร้างพลังให้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นไปอย่างสอดคล้องและเหมาะสม ตลอดจนเกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือ รวมทั้งสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในอนาคตต่อไป

จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้ ทำให้ทางเครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน สกว.สำนักงานภาค ร่วมกับ โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (REST) และชุมชนวิจัยการท่องเที่ยว ได้ร่วมกันวางแผนงาน เพื่อร่วมกันค้นหารูปแบบการจัดการ และแนวทางการเชื่อมประสานเครือข่ายท่องเที่ยวระดับภาคเหนือขึ้น โดยทำการคัดเลือกชุมชนที่มีความพร้อมจากงานวิจัยของ สกว.สำนักงานภาค และเกี่ยวร้อยชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานพันธมิตร ที่สนใจ และสมัครใจเข้าร่วม จากการพูดคุย แบบสอบถาม และการลงพื้นที่ โดยเริ่มต้นไม่น้อยกว่า 30 ชุมชน ในเขตภาคเหนือ เพื่อร่วมกันศึกษาแนวทางในการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ

โดยกำหนดเป้าหมายของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับภาคเหนือไว้ร่วมกัน 3 ข้อ ได้แก่ 1) การเป็นศูนย์กลางข้อมูล ข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ 2) การพัฒนาหลักสูตรและการฝึกอบรม และ 3) เพื่อรณรงค์และประสานทรัพยากรของรัฐ โดยลงพื้นที่ขยับเครือข่ายระดับจังหวัด พร้อมทั้งหาคนที่สนใจเข้าร่วมใน 3 จังหวัดนำร่อง ที่มีฐานงานวิจัยจำนวนมาก และมีนโยบายการสนับสนุนในระดับจังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดแม่ฮ่องสอน และนำข้อมูล คน พุดคุยกันอีกครั้งเพื่อหารือร่วมกันในการเคลื่อนงานท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับภาคเหนือ

ประมวลภาพรวม วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหา อุปสรรค การท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

■ จุดแข็ง

- ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ
- มีศักยภาพพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การจัดการท่องเที่ยว
- มีการจัดทำฐานข้อมูล
- เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว
- มีการจัดการที่เป็นของตัวเอง
- แต่ละชุมชนมีเป้าหมายที่ชัดเจน
- มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะ

■ จุดอ่อน

- บางชุมชนยังไม่สามารถจัดการได้อย่างเป็นระบบ
- ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนภายในเอง
- นิยาม CBT ยังไม่ตรงกัน
- ความต่อเนื่องของการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ขาดประชาสัมพันธ์ การตลาด

■ โอกาส

- นโยบายรัฐสนับสนุน
- สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัด
- มีหน่วยงานให้ความสำคัญมากขึ้น
- ชุมชนรอบข้างสนใจ

■ ข้อจำกัด

- ระเบียบ กฎหมาย รัฐกับชุมชน
- ความซ้ำซ้อนของการจัดการ
- นโยบายการพัฒนาของรัฐ เรื่องการจัดการพื้นที่

ปัญหา/ความต้องการ จากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- ขาดทักษะการจัดการด้านต่างๆ ในการจัดการท่องเที่ยวและด้านภาษา
- ความขัดแย้ง การจัดสรรผลประโยชน์ (หัวคิว)
- บางพื้นที่เติบโตอย่างก้าวกระโดด

- นายทุนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์กับชาวบ้าน
- ขาดพี่เลี้ยง ขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
- ผู้ประกอบการไม่เข้าใจ CBT
- การจัดการท่องเที่ยวที่ซับซ้อนพื้นที่กับอุทยาน
- ขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ
- การสนับสนุนของรัฐไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน
- ขาดการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรม
- ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐ
- ขาดนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง
- ขาดการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวกระแสหลัก

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงาน	ความต้องการ / ข้อเสนอแนะ/ ความร่วมมือ
อบจ.	เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และสนับสนุนงบประมาณ
เทศบาล	ลานวัฒนธรรม / อาคารสถานที่เพื่อเป็นศูนย์กลาง
อบต.	จัดสรรงบประมาณชุมชนด้านการท่องเที่ยวไว้เลย
ททท.	สนับสนุนการจัดทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ / CBT GUIDE BOOK
กศน.	ช่วยรวบรวมจัดทำฐานข้อมูล
วิทยาลัยชุมชน	วิชาการด้านการท่องเที่ยว (มัคคุเทศก์)
พัฒนาชุมชน	ทำงานต่อเนื่อง เกาะติดชุมชน เป็นพี่เลี้ยง
ศ.สงเคราะห์ชาวเขา	ให้ความรู้เรื่องการแปรรูป / ให้ทุนสนับสนุนได้ ฝึกอบรม
ผู้ประกอบการ	สร้างความเข้าใจ CBT ร่วมกัน เคารพกติกาชุมชน เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว กระจายนักท่องเที่ยว ส่งต่อข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวให้กับที่อื่นๆ

บทบาทหน้าที่และการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วิทยาลัยชุมชน แม่ฮ่องสอน

- บทบาทหน้าที่ ช่วยส่งเสริมความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้แพร่หลาย และฝึกอบรมทักษะวิชาชีพ
นโยบายการสนับสนุน
  - ☆ ความรู้ – ความรู้มัคคุเทศก์..บัตรสีเขียว เฉพาะพื้นที่ ร่วมกับ ททท.
ความรู้ภาษาอังกฤษ หลักสูตรสั้น 15 คน ไม่จำกัดวุฒิ
  - ☆ ทรัพยากรบุคคล – เชิญเข้าร่วมประชุมเพื่อทราบข้อมูล ทำงานร่วมกัน
  - ☆ งบประมาณ – .....
  - ☆ สิ่งอำนวยความสะดวก – อาคารสารสนเทศ สื่อ เว็บ ไซด์
  - ☆ ขอบเขต พื้นที่ – ทุกชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ศูนย์แม่ฮ่องสอน

- บทบาทหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ การตลาด
นโยบายการสนับสนุน
  - ☆ ความรู้ – ...ประสานกับวิทยาลัยชุมชน
  - ☆ ทรัพยากรบุคคล – ช่วยประสานสื่อ ประชาสัมพันธ์
  - ☆ งบประมาณ – สามารถสนับสนุนการจัดทำสื่อได้
  - ☆ สิ่งอำนวยความสะดวก - คู่มือท่องเที่ยว เว็บไซต์ ต้องนำข้อมูลมาให้
  - ☆ ขอบเขต พื้นที่ - ทุกชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ททท.มส. www.tat.or.th/maehongson-co-center, E-mail: tatmhs@tat.or.th โทร 053-612-982

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปลิง

- บทบาทหน้าที่ พัฒนา ส่งเสริมงานกีฬาและงานท่องเที่ยว
นโยบายการสนับสนุน
  - ☆ ความรู้ - สามารถสนับสนุนความรู้ด้านการกีฬามากกว่า
  - ☆ ทรัพยากรบุคคล – บาง อบต. มีเจ้าหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว
  - ☆ งบประมาณ – ต้องประสาน เขียนโครงการไปยังผู้ว่า CEO
  - ☆ สิ่งอำนวยความสะดวก – เขียนโครงการเสนอก่อนปีงบประมาณ
  - ☆ ขอบเขต พื้นที่ – ขอบเขต ดูแลแต่ละตำบล

กรมการพัฒนาชุมชน

- บทบาทหน้าที่ เน้นการประสานความร่วมมือในการพัฒนา ส่งเสริมการมีส่วนร่วม
กระบวนการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

นโยบายการสนับสนุน

- ☆ ความรู้ – ส่งเสริมกลุ่มอาชีพ สินค้า OTOP (ป้าปู้ รุ่งอรุณ ปางหมู)
- ☆ ทักษะการบุคคล – มีคนทำงานเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้าน ในพื้นที่ น่าจะเป็นที่
เลี้ยงได้
- ☆ งบประมาณ - .....
- ☆ สิ่งอำนวยความสะดวก - .....
- ☆ ขอบเขต พื้นที่ - .....

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา

- บทบาทหน้าที่ ส่งเสริม พัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ด้านอาชีพ เกษตร สังคม (แม่ลาน้อย แม่
เหาะ)

นโยบายการสนับสนุน

- ☆ ความรู้ – ด้านโฮมสเตย์
- ☆ ทักษะการบุคคล – มีเจ้าหน้าที่ของศูนย์อยู่ในพื้นที่
- ☆ งบประมาณ - .....
- ☆ สิ่งอำนวยความสะดวก - ศูนย์ในพื้นที่ทำเป็นศูนย์ข้อมูลได้
- ☆ ขอบเขต พื้นที่ - .....

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน

โครงการเตรียมความพร้อม เพื่อการทำงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน

1. รวบรวมข้อมูลชุมชน ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว (โปรแกรม ราคา แหล่งท่องเที่ยว) และรูปภาพ
2. หาความต้องการในการพัฒนาทักษะ ความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
3. ค้นหา รวบรวม องค์ความรู้ที่ชุมชนสามารถถ่ายทอด เป็นบทเรียนให้กับชุมชนอื่นๆ ได้

เป้าหมายของเครือข่ายฯ

- แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร
- แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
- สร้างอำนาจการต่อรองกับภาคธุรกิจ เพื่อกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน
- สร้างเสริมพลังให้กับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
- เป็นบทเรียนให้กับชุมชน หน่วยงานที่อื่นที่สนใจมาเรียนรู้ร่วมด้วย

กิจกรรมของเครือข่ายฯ แผนการดำเนินงานปี 2549

- งานชุดข้อมูล องค์ความรู้
  - งานที่ทำแล้ว (Web site / cbt maehongson guide book)
  - งานศูนย์ข้อมูล เชื่อมต่อกับงานลานวัฒนธรรม
  - เพิ่มเติมข้อมูล เชื่อมโยงกับงาน DSS (กระบวนการจัดการ CBT)
- การขยายการเรียนรู้ ในรูปแบบของหลักสูตร
  - กลุ่มเป้าหมายใหม่
  - พัฒนาศักยภาพคนกลุ่มเดิม เพื่อยกระดับ โดยนำร่องในพื้นที่อำเภอปาย วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2549
- Set กลไก การจัดการเครือข่ายฯ (คน / งบประมาณ / พี่เลี้ยง)

แผนการทำงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน ปี พ.ศ.2549

กิจกรรม	รูปแบบ/วิธีการ	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ
1. เวทีพัฒนาจิตวิทยวิจัย สังเคราะห์องค์ความรู้ ด้านการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - จัดเวที 1 วัน เพื่อพัฒนาจิตวิทยวิจัย - กลุ่มเป้าหมาย: นักวิจัยกลุ่มเดิม/ พี่เลี้ยง - หาคณทำ - วางแผน เสนอเป็นโครงการวิจัย - เพิ่มเติมประเด็นหรือเรื่องการจัดกรรณไถระดับพื้นที่ที่มีอยู่แล้วสู่เครือข่ายฯ 	4 มีนาคม 49	ทีมประสานงานกลาง
2. ศูนย์ข้อมูล <ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลเชื่อมโยงกับ Web site จังหวัด - ประสาน ททท. จัดทำ guide book ฉบับภาษาอังกฤษ - guide book ฉบับสารคดี 	<ul style="list-style-type: none"> - อยู่ระหว่างการจัดพิมพ์ guide book - ส่งข้อมูลให้ Web จังหวัด - ภาดำเนินการประสานหาคนเขียนเชิงสารคดี 	ก.พ. – มี.ค. 49	ทีมประสานงานกลาง
3. พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมร่วมกับวิทยาลัยชุมชน (นำร่องใน อ.ปาย)	ทดลองทำใน อ.ปาย ก่อนขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ	19 ก.พ. 49 อ.ปาย	ทีมประสานงานกลาง
4. พัฒนาศักยภาพคนกลุ่มเดิม เพื่อยกระดับ เป็นศูนย์การเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน เป็นวิทยากรในการฝึกอบรม	<ul style="list-style-type: none"> - หารือร่วมกับโครงการฟื้นฟูฯ - หาวันคุยกัน - ออกแบบกระบวนการ - พัฒนาเป็นโครงการวิจัย 	มี.ค. – เม.ย. 49	ทีมประสานงานกลาง

การกำหนดกรอบ ประเด็นสำคัญในการพัฒนาจิตวิทยวิจัย เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวภายใต้บริบทของงานวิจัยและงานพัฒนา ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างและพัฒนาระบบ กลไก การจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างเป็นรูปธรรม

ประมวลองค์ความรู้ ทูเดมที่มีอยู่แล้ว/กลุ่มเป้าหมาย

- งานวิจัย
  - มีโครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของ สกว.สำนักงานภาค จำนวน 6 โครงการ
  - ในพื้นที่ อ.ปาย อ.ปางมะผ้า และ อ.เมือง
- งานพัฒนา
  - ฐานชุมชนที่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ จำนวน 11 ชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
  - ในพื้นที่ อ.ปาย อ.ปางมะผ้า และ อ.เมือง
- ฐานความรู้ R & D
  - เวทีนำเสนอผลงานวิจัย 2 ครั้ง
  - เวทีพัฒนาจิตวิทยวิจัยระดับจังหวัด
  - เวทีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
  - ฐานข้อมูลจากคู่มือท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน (CBT guide book)

สภาพปัญหาที่เป็นอยู่

- บางชุมชนยังไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นระบบ มีระดับความพร้อมที่แตกต่างกัน
- ชุมชนท่องเที่ยวยังไม่เป็นที่รู้จักของคนภายในจังหวัด
- ขาดการประชาสัมพันธ์ และให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- มีการนิยาม ทำความเข้าใจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไม่ตรงกัน (การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ / การท่องเที่ยวโดยชุมชน / และการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย)
- ขาดความต่อเนื่องในการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ขาดการประชาสัมพันธ์และการจัดการตลาดที่เป็นรูปธรรม ต่อเนื่อง
- รูปธรรมของการทำงานเชิงเครือข่ายร่วมกันนั้นยังไม่ชัดเจน

เป้าหมายของการสังเคราะห์องค์ความรู้ การท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. การจัดการข้อมูล องค์ความรู้ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อ
2. พัฒนาเครือข่าย CBT อย่างเป็นรูปธรรม มีกลไกการจัดการที่ต่อเนื่อง
3. การนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว

ประเด็นสำคัญในการสังเคราะห์

- องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว
- องค์ความรู้ด้านการจัดการ
- องค์ความรู้ด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การถอดบทเรียน การจัดการและการเกิดเครือข่ายในอดีตที่ผ่านมา เพื่อนำไปสู่การพัฒนากลไกในการจัดการเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม

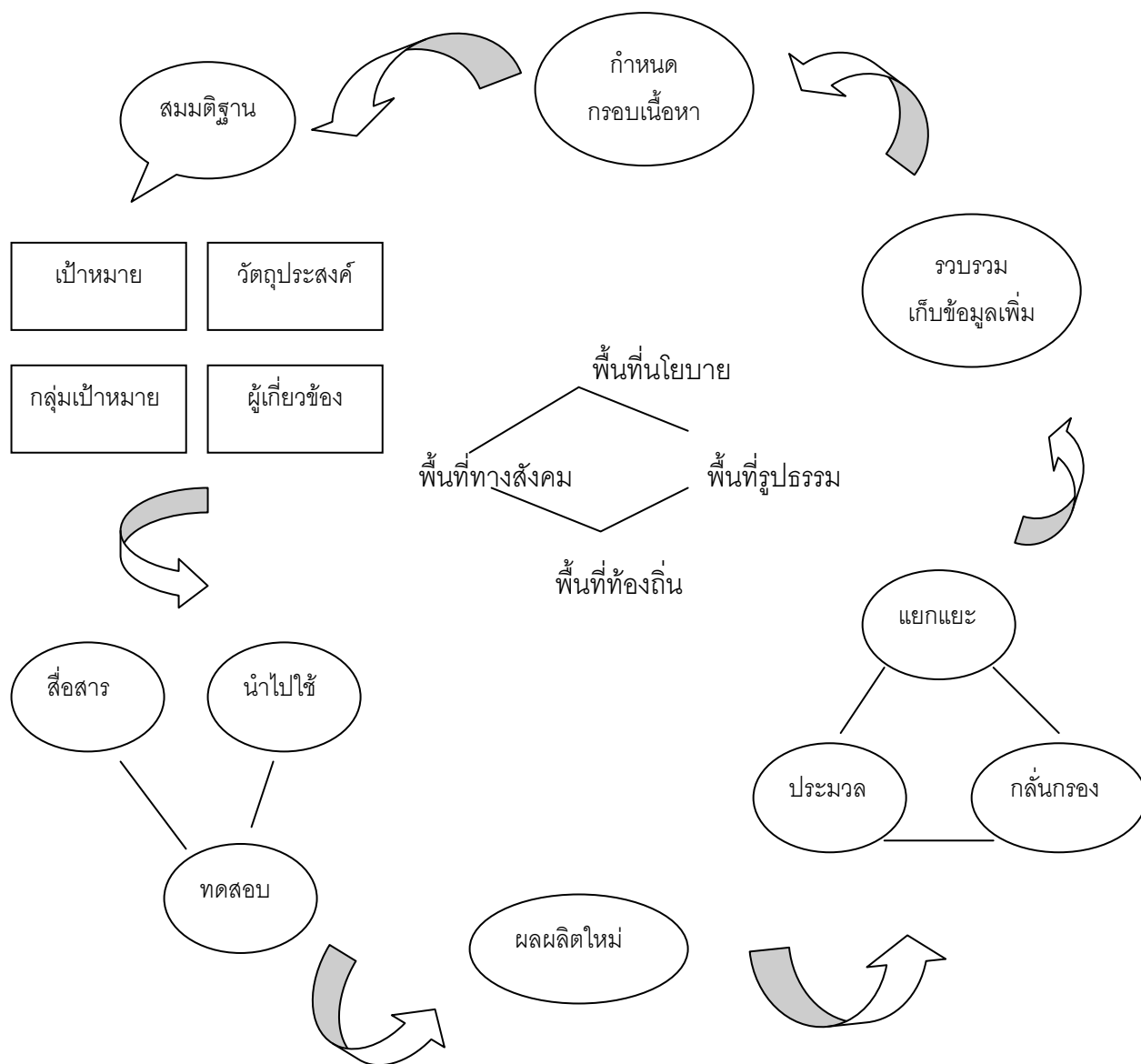
กลุ่มเป้าหมาย

- ชุมชนท่องเที่ยว เบื้องต้น 15 ชุมชน
- กลุ่มผู้สนับสนุน (สกว. แม่ฮ่องสอน / โครงการอื่นๆ)
- กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคธุรกิจ

แนวทางการดำเนินงานต่อ

1. รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ชุดข้อมูล จากข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่แล้ว ทบทวนจากทุนเดิมที่มีอยู่
2. ประเมินแนวทางและวางแผนการดำเนินงานที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ต่อในแต่ละพื้นที่
  - พื้นที่นโยบาย
  - พื้นที่ทางสังคม
  - พื้นที่รูปธรรม
  - พื้นที่ท้องถิ่น
3. ศึกษาเชิงลึกในแต่ละประเด็น พื้นที่
  - งานสังเคราะห์
  - งานวิจัยเชิงลึก
  - งานพัฒนา
4. การนำไปใช้ประโยชน์ต่อ และการสื่อสารต่อสาธารณะ

กระบวนการสังเคราะห์

ร่างหลักสูตรการฝึกอบรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หัวข้อการฝึกอบรม

1. แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- 1.1 แนวคิดและหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 1.2 ความหมายและรูปแบบการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- 1.3 ผลดี-ผลเสียจากการท่องเที่ยว
- 1.4 การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาชนบท

2. การศึกษาความเป็นไปได้ของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

- 2.1 การศึกษาชุมชนเพื่อการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
- 2.2 กรอบการวิเคราะห์เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในระดับชุมชน (SWOT Analysis)
- 2.3 กระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด-วิเคราะห์-วางแผน-ตัดสินใจ

3. การศึกษาความเป็นไปได้ด้านการตลาด

- 3.1 แนวโน้มและทิศทางการตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 3.2 นโยบายรัฐและรัฐท้องถิ่นในการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 3.3 โอกาสและความเสี่ยงเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. การวางแผนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- 4.1 ยุทธศาสตร์การวางแผน
- 4.2 องค์ประกอบของการเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
- 4.3 การวางแผนด้านการตลาด
- 4.4 การสร้างตัวชี้วัดและการติดตาม-ประเมินผลโดยชุมชน

5. การบริหารจัดการองค์การชุมชนด้านการท่องเที่ยว

- 5.1 องค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการบริหารจัดการ
- 5.2 การบริหารการเงิน-บัญชี
- 5.3 การประสานงาน การเจรจาต่อรอง และการจัดการความขัดแย้ง
- 5.4 การสร้างการมีส่วนร่วมและการเป็นเจ้าของ
- 5.5 กระบวนการควบคุมและตรวจสอบการทำงาน

6. การออกแบบและจัดทำเส้นทางและโปรแกรมนำเที่ยว

- 6.1 หลักการและองค์ประกอบของการออกแบบ/วางแผนเส้นทาง-โปรแกรมการท่องเที่ยว
- 6.2 การวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว
- 6.3 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก
- 6.4 กลไกการปฏิบัติเพื่อป้องกันผลกระทบทางวัฒนธรรม และข้อพึงปฏิบัติของนักท่องเที่ยว
- 6.5 การสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยว

7. การพัฒนาทักษะเฉพาะด้าน

- 7.1 การเป็นนักสื่อความหมาย การเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
- 7.2 ภาษาอังกฤษเพื่อสื่อสาร
- 7.3 การสื่อสาร การนำเสนอ การจัดการกระบวนการเรียนรู้
- 7.4 การเป็นเจ้าของที่ดี และสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว
- 7.5 การเป็นผู้นำ
- 7.6 การจัดการบ้านพัก และแคมป์
- 7.7 การจัดการอาหาร
- 7.8 การรักษาความปลอดภัย
- 7.9 การจัดทำบัญชี-การเงิน
- 7.10 การทำฐานข้อมูลนักท่องเที่ยว การกระจายรายได้ และประเมินผลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง

8. การตลาด

- 8.1 หลักการด้านการตลาด (4 P : Product, Positioning, Price, Promotion)
- 8.2 การวางแผนทางธุรกิจ
- 8.3 การทำงานกับสื่อมวลชน ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว
- 8.4 การเจรจาต่อรอง

9. การติดตาม-ประเมินผล

- 9.1 หลักการติดตามประเมินผล
- 9.2 การติดตามประเมินผลโดยชุมชน
- 9.3 การสรุปบทเรียน ปัจจัยสำเร็จและล้มเหลว

10. การสร้างเครือข่าย

- 10.1 ผลดี ผลเสีย ของการจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 10.2 บทบาทและความรับผิดชอบของสมาชิก
ต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดทำหลักสูตรระยะสั้น อำเภอปาย (พื้นที่นำร่อง)

วิทยาลัยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการสำรวจความต้องการด้านการศึกษา (Need Assessment) ของชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอนทุกปี เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจจัดทำหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งการสำรวจดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็น ที่จะได้มีข้อมูลความต้องการในระดับอำเภอและจังหวัด (ระดับมหภาค) ที่เปรียบเสมือนมีกรอบแนวทางหลัก ที่ วชช.มส. จะต้องดำเนินการตอบสนอง

หลักสูตรระยะสั้น เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาหนึ่งที่ทุกอำเภอต้องการอยากจัดการเรียนรู้ โดยมีความมุ่งหมายหลักเพื่อตอบสนองต่อปัญหาและการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งในด้านการพัฒนาอาชีพ และคุณภาพชีวิต ซึ่งแม้ว่าจะระบุไว้แล้วในผลการสำรวจความต้องการ แต่ในทางปฏิบัติจะต้องเจาะลึกในรายละเอียดร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง การจัดลำดับว่าจะทำหลักสูตรใด ก่อน-หลัง นั้น นอกจากดูผลการสำรวจความต้องการแล้ว ยังต้องดูองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น

- ปัญหาท้องถิ่นที่สื่อถึงความรุนแรงหากไม่สร้างความเข้าใจร่วมกัน
- โอกาสที่ความต้องการด้านนี้กำลังอยู่ในกระแส หรือ มีคู่แข่งในการสร้างเสริมอาชีพแก่ผู้เรียน เช่น ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร การบริการโรงแรม-บ้านพัก มัคคุเทศก์ท้องถิ่น และอื่นๆ
- ความต้องการเรียนของผู้เรียน
- ความพร้อมทั้งในแง่ องค์ความรู้ ผู้รู้/ ผู้สอน และแหล่งเรียนรู้
- ฯลฯ

ทีมงาน วชช.อำเภอปาย ได้หารือในที่ประชุมกรรมการสภา วชช.มส. เมื่อเดือนมกราคม 2549 ว่า ขณะนี้การจัดการท่องเที่ยวของอำเภอปาย มีสิ่งบอกเหตุหลายประการว่าจะมีแนวโน้มสู่ผลกระทบด้านลบต่อชุมชนปาย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากความไม่เข้าใจของผู้เกี่ยวข้องระดับต่าง ๆ ทั้งระดับชาวบ้าน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการ จึงอยากให้มีหลักสูตรระยะสั้นเพื่อสร้างความเข้าใจ เรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และเพื่อเพิ่มทักษะ คุณภาพของผู้เกี่ยวข้องในด้านอาชีพที่สืบเนื่องกัน

ดังนั้นคณะกรรมการสภา วชช.มส. จึงมีมติให้การจัดเวทีเพื่อระดมความคิดของผู้เกี่ยวข้อง สู่การพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นแบบมีส่วนร่วม ขึ้น โดยใช้อำเภอปายเป็น “พื้นที่นำร่อง” ในการพัฒนา “รูปแบบ” กระบวนการจัดทำหลักสูตรฯ ที่เหมาะสมในบริบทของแม่ฮ่องสอนต่อไป

การกำหนดประเด็นในการเรียนรู้

1. เพื่อสร้างความเข้าใจ และปรับกระบวนทัศน์เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - ชุมชน
    - การสร้างความตระหนักในปัญหา ผลกระทบ
    - ความตระหนักในคุณค่าของเยาวชน
    - รู้เท่าทันต่อสถานการณ์การท่องเที่ยว
  - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
    - การสร้างความเข้าใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
    - การกำหนดกฎ ระเบียบที่ไม่ขัดต่อวัฒนธรรมชุมชน
    - ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- กลุ่มผู้ประกอบการ
  - ความตระหนักต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว
  - การจัดการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคม

2. การพัฒนาศักยภาพ เพิ่มทักษะสู่การพัฒนาอาชีพ

- ชุมชน
  - ทักษะ ความรู้เรื่องภาษาต่างประเทศ
  - ทักษะด้านนักสื่อความหมายท้องถิ่น
  - ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยว
  - การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยว
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
  - การพัฒนาทักษะเรื่องจัดการแผนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
  - การจัดทำกฎ ระเบียบของชุมชน

รูปแบบของหลักสูตร

1. หลักสูตรระยะสั้น
2. หลักสูตรสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เนื้อหาของหลักสูตร

1. การท่องเที่ยวเพื่อการบริการด้านต่างๆ
2. การสร้างทักษะ พัฒนาด้านภาษาความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่
3. หลักสูตร การเป็นนักจัดการจากผู้ที่มีประสบการณ์ในท้องถิ่น และจากตำรา
ความรู้จากต่างประเทศ
4. การเป็นนักจัดการด้านสิ่งแวดล้อม
5. การจัดการ การบริหารการเงิน

โครงการวิจัย “การสังเคราะห์กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก เมื่อครั้งที่มีการประชุม “Earth Summit” ปี 1992 ณ เมือง Rio De Janeiro ประเทศ Brazil มีส่วนผลักดันให้เกิดกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวในสามลักษณะกล่าวคือ (1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (2) กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษารเรียนรู้ (3) กระแสความต้องการการพัฒนาคน จากกระแสพัฒนาทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าวได้มีผลต่อการปรับตัวของระบบการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวในประเทศไทย รวมทั้งการหาทางเลือกใหม่ เพื่อการตอบสนองต่อความต้องการและทดแทนการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยมแบบเดิมๆที่เคยปฏิบัติกันมา

การท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในทุกภูมิภาคของประเทศ ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา มีการนำทรัพยากรแหล่งธรรมชาติที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย ศิลปกรรมที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว วัฒนธรรมประเพณีที่แสดงถึงความรุ่งเรืองในอดีต และภูมิปัญญาที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนาน รวมทั้งโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่ซึ่งพัฒนาการที่ผ่านมาในอดีตของชุมชน มาเป็นปัจจัยในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

พัฒนาการอันยาวนานดังกล่าว ประกอบกับรัฐบาลแต่ละสมัยล้วนมีนโยบายใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการนำรายได้เข้าประเทศ ส่งผลให้ขณะนี้ทั่วทั้งประเทศมีตัวเลขแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวไทยและชาวต่างประเทศไม่น้อยกว่า 2,600 แห่ง และการท่องเที่ยวได้กลายเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่ประเทศมากเป็นอันดับสอง รองจากการส่งออกผลิตภัณฑ์คอมพิวเตอร์ โดยตัวเลขรายได้ในช่วงปี 2542 สูงกว่า 2.5 แสนล้านบาท

ตัวเลขสถิติของทางการระบุว่า ในปี พ.ศ. 2542 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยประมาณ 8.6 ล้านคน ในกรณีนี้เข้ามาเที่ยวที่กรุงเทพฯ มากเป็นอันดับหนึ่ง นอกนั้นก็กระจายไปตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง อาทิ พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี พิษณุโลก เชียงราย เชียงใหม่ สุโขทัย แม่ฮ่องสอน สุราษฎร์ธานี พังงา และภูเก็ต ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม อันเป็นผลจากมีการใช้พื้นที่ท่องเที่ยวโดยไม่ได้คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ขาดความพร้อมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์และหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไร้ทิศทางดังกล่าว ส่งผลให้ระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งท่องเที่ยวได้รับผลกระทบ คุณภาพทางธรรมชาติถูกทำลาย

เปลี่ยนแปลงไป โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ของรัฐบางโครงการมีการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสม ใช้ทรัพยากรส่วนรวม (Common property) โดยมีได้นำต้นทุนทรัพยากรมาคิดคำนวณด้วย และมีได้มีการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมก่อนดำเนินโครงการ

บางพื้นที่มีการสร้างสิ่งก่อสร้างไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เป็นทัศนอุจาดทางด้านสถาปัตยกรรม ทำให้เอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์หรือโบราณสถานถูกบดบังและลดคุณค่าลง เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุและเป็นตัวเร่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ ในบางพื้นที่บรรดาเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ และผู้ประกอบการภาคเอกชนที่เข้ามาลงทุนกับภาครัฐ ยังไม่เข้าใจในความหมายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริง เจ้าหน้าที่ระดับผู้บริหารบางคนเข้าไปส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงถึงศักยภาพในการรองรับของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ยึดเอาเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลาง (Econcentric) มุ่งแต่รายได้ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า แทนที่จะยึดเอานิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco centric) อันเป็นแนวคิดหลักของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่เป็นเจ้าของฐานทรัพยากร

การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างทางเลือกให้กับระบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่มีการรักษาความสมดุลระหว่าง ฐานทรัพยากร และ ความเป็นสมัยใหม่ โดยการพิจารณา "คน" ให้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวและไม่เพียงแต่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่นผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ รวมทั้งการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยมองว่าการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และเน้นให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการสร้างความสามารถด้านการจัดการและการตลาดให้แก่คนใน

ในปัจจุบันได้มีการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างทางเลือกให้กับระบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่เรียกว่า "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" และ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" โดยเน้นพัฒนาให้ "คน" เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว ซึ่งไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ ทั้งนี้ได้ใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีความสมดุลกับภูมิปัญญา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชนต่อไปในอนาคต

พัฒนาการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีด้านทุนเดิมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประมวลได้ดังนี้ **ด้านงานศึกษา วิจัย** มีอยู่ 3 เส้นทางที่แม่ฮ่องสอนได้เดินไว้ คือ งานของ BRT งานของ สกว. นอกจากนั้นก็เป็นเวทีทางวิชาการอื่นๆทั้งหมดเป็นความพยายามที่จะจัดการเรื่องการท่องเที่ยว ซึ่งเป็น

มุมมองของคนข้างนอกที่มองเข้ามาเป็นส่วนใหญ่มองประกอบกับมีมุมมองของคนข้างในมองออกไปบ้าง แต่ยังไม่มากเท่าไร ในด้านงานพัฒนา พบว่ามีงานพัฒนาในเรื่องของการท่องเที่ยว หรือที่เรียกว่า Actor (ผู้กระทำ) มีอยู่ 3 กลุ่มหลัก กับอีก 1 แผนยุทธศาสตร์ คือ NGOs หน่วยงานภาครัฐ องค์กรชาวบ้าน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้พยายามที่จะแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวว่าอยู่ตรงไหนบ้าง และแสวงหาความร่วมมือด้วย ในด้านกลไกการจัดการ มีอยู่ 4 ส่วนใหญ่ๆ ที่มาดำเนินงาน คือ ส่วนราชการ ภาควิชาการ นักธุรกิจ องค์กรชาวบ้าน แต่คำถามว่า ถ้าจะเคลื่อนงานต่อไปในอนาคต กลุ่มเหล่านี้จะต้องมาปรับกระบวนการทัศน์กันใหม่หรือไม่ เพื่อให้เกิดการทำงานที่เหมาะสม กลไกเหล่านี้จะมีการปรับตัวอย่างไร เพื่อให้เกิดการเคลื่อนตัว ในด้านการพัฒนาระบบตลาดการท่องเที่ยว มี 3 กลุ่มหลักๆ ที่จัดการด้านการตลาดอยู่ คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) , ภาคธุรกิจ และ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGOs

อดีตที่ผ่านมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 ได้เกิดเวทีขึ้นหลายครั้งทั้งในส่วนของงานวิจัยที่สนับสนุนจาก สกว. และในส่วนของงานพัฒนาของหน่วยงานองค์กรต่างๆ โดยเป็นการพยายามหาแนวทางในการกำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอนด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ร่วมกับโครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน และทีมวิจัยได้จัดให้มีการนำเสนอผลงานวิจัยในระดับจังหวัดขึ้น โดยเปิดโอกาสให้นักวิจัย/ชุมชน ได้นำเสนอผลงานทั้งในด้านเนื้อหาข้อมูล บทเรียนและประสบการณ์จากกระบวนการทำงาน รวมทั้งเปิดรับฟังข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในมุมมองของผู้เกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วนเพื่อช่วยกันวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัย ตลอดจนมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนถึงแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดแม่ฮ่องสอนตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายๆ ท่านซึ่งทำให้ได้ข้อเสนอแนะในหลายประเด็นที่มีความสำคัญยิ่ง

ถึงแม้จะมีการศึกษาวิจัย และการพัฒนาในพื้นที่มากมาย แต่การขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยังไม่มีจุดหมายที่ชัดเจน มีปัญหาที่พอประมวลได้กล่าวคือ ปัญหาด้านการจัดการการท่องเที่ยวในบางชุมชนไม่สามารถจัดการได้อย่างเป็นระบบ อาจเกิดจากศักยภาพของชุมชนเอง การเข้าใจแนวคิดการดำเนินการที่แตกต่างกันไปและบางส่วนเกิดจากนโยบายของภาครัฐที่พัฒนาโดยขาดการร่วมคิดร่วมทำโดยท้องถิ่น ส่วนประเด็นที่สำคัญก็คือ การบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดการแตกแยกขึ้นในชุมชน เพราะกระบวนการจัดการท่องเที่ยวมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามายึดโยงกับชุมชน หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องภายในจังหวัดทั้งภาครัฐ และเอกชน ยังขาดการประสานงานอย่างจริงจังที่จะก่อให้เกิดการกำหนดแนวทางการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็อาจมีข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของตนเองแต่ยังไม่มีการนำมาประสานและทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม สาเหตุส่วนหนึ่งอาจมาจากแต่ละหน่วยงานมีเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรน้อย, บทบาทยังไม่ชัดเจน รวมไปถึงถึงความสนใจหรือศักยภาพของหน่วยงานท้องถิ่นที่มีจำกัด

จากการประมวลศักยภาพและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ถึงแม้ในพื้นที่จะมีกระบวนการพัฒนาที่เข้มข้นและมีฐานทุนเดิมที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากมายก็ตาม พัฒนาการการท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการพัฒนาและนำไปใช้ป็นองค์ความรู้เพื่อการวางยุทธศาสตร์การทำงานที่ต่อเนื่อง เท่าที่ควรจะเป็น จากการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการพัฒนาระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนแม่ฮ่องสอน เห็นว่าควรมีการสังเคราะห์องค์ความรู้โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ ตลอดจนสร้างและพัฒนาฐานข้อมูล รวมทั้งสรุปประสบการณ์ในกระบวนการทำงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกระบวนการของโครงการวิจัยเพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน นำไปสู่การจัดการองค์ความรู้ รวมทั้งนำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในอนาคตต่อไป

คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นอย่างไร
  - 1.1 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแต่ละบริบทเป็นอย่างไร ใช้ได้ผลจริงหรือไม่?
  - 1.2 ชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมืออย่างไร หรือมีเป้าหมายเพื่ออะไร?
  - 1.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างไร?
  - 1.4 การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้สร้างองค์ความรู้ใหม่และยกระดับองค์ความรู้เดิมของชุมชนอย่างไรบ้าง?
2. มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. จะสามารถนำองค์ความรู้ ประสบการณ์ บทเรียนที่ได้ไปหนุนเสริมแผนการพัฒนาและกระบวนการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชนและเครือข่ายได้อย่างไร?

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและผลที่เกิดขึ้น
  - สังเคราะห์องค์ความรู้ รวบรวมและจัดระบบฐานข้อมูล จากฐานงานวิจัยและฐานทุนเดิมด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในประเด็นเหล่านี้
    - ด้านงานศึกษา วิจัย (ข้อมูลองค์ความรู้)
    - ด้านงานพัฒนา
    - ด้านการจัดการการตลาด
    - ด้านกลไกการจัดการ

- ศึกษาถอดบทเรียน กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการพัฒนาไกด์เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
- 2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาและยกระดับการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลองค์ความรู้จากฐานงานวิจัยและงานพัฒนาด้านรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
2. ได้แนวทางการพัฒนาและการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
3. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้/บทเรียนการทำงานร่วมกันระหว่างงานวิจัยและงานพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน

สถานที่ดำเนินการวิจัย

พื้นที่ดำเนินการของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและพื้นที่งานพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

หน่วยการสังเคราะห์

1) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (8 โครงการ)

- 1.1 โครงการ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมชุมชนบ้านทรายขาวและบ้านแม่ปิง อำเภอป่าาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” อุดร วงศ์ทับทิม
- 1.2 โครงการ “การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในชุมชนแม่ละนา อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” สุภาวดี มีสิทธิ์
- 1.3 โครงการ “การศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดแม่ฮ่องสอน” อ.ดวงใจ หล่อธนวินิชย์
- 1.4 โครงการ “รูปแบบการจัดการการตลาดที่เหมาะสมโดยเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.ห้วยปูลิง กรณีศึกษาจอก๊ะ อีโคเทรค” อาศรี ฉีโย
- 1.5 โครงการ “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมชุมชนโดยชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเสพติด บ้านรุ่งอรุณ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน” พ.ท.ปิยวุฒิ ไชสุยะ
- 1.6 โครงการ “การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมชุมชนบ้านรักไทย” สมศักดิ์ คงแดง

2) งานพัฒนา จำนวน 11 ชุมชน จากการสนับสนุนจากองค์พัฒนาเอกชน

- 2.1 อำเภอป่า 4 ชุมชน (บ.เมืองน้อย บ.กิวหน่อ บ.ห้วยเฮี้ยะ บ.ห้วยป่า ต.เวียงเหนือ)
- 2.2 อำเภอปางมะผ้า 3 ชุมชน (บ.แม่ละนา บ.จำโบ้ บ.ป่อไคร้ ต.ปางมะผ้า)
- 2.3 อำเภอเมือง 4 ชุมชน (บ.ห้วยฮี บ.น้ำฮูหายใจ บ.ห้วยกุ่ม บ.ห้วยตองก้อ ต.ห้วยปูลิง)

3) งานพัฒนาโดยชุมชน จำนวน 1 หมู่บ้าน ได้แก่ บ.สันติชล อ.ป่า

4) งานพัฒนาชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรภาครัฐ จำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ.เมืองปอน อ.ขุนยวม และ บ.ท่าต่าฝิ่ง อ.แม่สะเรียง

กลุ่มอื่น ๆ

- ผู้ประสานงาน ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน,อปท,ททท
- ชุมชน, กศน. ,โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน,เครือข่ายการท่องเที่ยว, ผู้ประกอบการท่องเที่ยว
- นักวิจัย หรือ ตัวแทนโครงการวิจัย
- ประธานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน หรือ ผู้นำชุมชน

กรอบเนื้อหาในการสังเคราะห์งานวิจัย

1. บริบทของพื้นที่และองค์ความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. องค์ความรู้ด้านการจัดการ
  - ทฤษฎีการจัดการท่องเที่ยว
  - กลุ่มคน/กลไกในการจัดการ/บทบาทการมีส่วนร่วม
  - กิจกรรมการท่องเที่ยว
  - การจัดการผลประโยชน์/การรายได้จากการท่องเที่ยว
3. องค์ความรู้ด้านผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - 3.1 ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน
  - 3.2 ปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดผลกระทบ
  - 3.3 ความต่อเนื่องหลังกระบวนการสนับสนุน
4. บทเรียนการจัดการและการพัฒนากลุ่มและเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอดีต

5. กระบวนการสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ประเภทกลุ่มองค์กร และรูปแบบวิธีการสนับสนุน
6. ปัจจัยเงื่อนไขทางนโยบายที่เกี่ยวข้อง

ระยะเวลาดำเนินการ 6 เดือน

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ประโยชน์จากการสังเคราะห์

1. นักวิจัย นักวิชาการ และนักพัฒนาในพื้นที่
2. ชุมชนท่องเที่ยวปัจจุบัน และชุมชนที่เตรียมเข้าสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. จังหวัดแม่ฮ่องสอน
4. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
5. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) แม่ฮ่องสอน
6. วิทยาลัยชุมชน (วชช.)
7. ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียน (กศน.)
8. องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)
9. องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)
10. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว

แผนกิจกรรมหลักของโครงการ

ช่วงเตรียมการ

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร/รายงาน
2. เวทีชี้แจงทำความเข้าใจภาพรวมโครงการต่อเครือข่าย
3. เวทีประชุมคณะทำงานเพื่อกำหนดกรอบและเตรียมการลงพื้นที่

ช่วงปฏิบัติการ

4. ลงพื้นที่/จัดเวทีเก็บข้อมูลเพิ่มเติม
5. เวทีประชุมประจำเดือนคณะทำงาน (สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน)
6. นำเสนอแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกับชุมชน
7. สรุปงาน และจัดทำแผนงานระยะที่ 2

บทที่ 8

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ภาคเหนือ

โครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ภาคเหนือ เริ่มดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับประเทศ และภูมิภาค และสำรวจข้อมูลความต้องการและความมุ่งมั่นในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ รวมทั้งการศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ โดยมีพื้นที่นำร่องในการศึกษาคั้งนี้ 3 พื้นที่ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพและทุนเดิมทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่เป็นจำนวนมาก ทางคณะผู้วิจัยจึงมีความเห็นตรงกันว่าน่าจะศึกษาแนวทางในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของทั้ง 3 จังหวัดให้ชัดเจน ก่อนที่เริ่มขยับสู่การประสานความร่วมมือในเชิงเครือข่ายฯ ในภาพรวมระดับภาคเหนือ ซึ่งเป็นภาพกว้างมาก โดยทีมวิจัยมีสมมติฐานว่า หากพื้นที่ขนาดเล็กมีการเชื่อมโยงเครือข่ายฯ กันอย่างแน่นแฟ้นแล้วนั้น การเชื่อมโยงคน ข้อมูล พื้นที่ในภาพกว้างระดับภาคเหนือน่าจะเป็นผลดีจากฐานเล็กๆ ที่มีน้คงมาก่อนแล้ว

การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในครั้งนี้ นั้น ทางคณะผู้วิจัยได้นิยามความหมายและขอบเขตของเครือข่ายฯ ในที่นี้แตกต่างตามบริบทแวดล้อม และสถานการณ์ของพื้นที่ โดย จังหวัดเชียงใหม่ นั้นจะเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายในมิติของการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก่อนที่จะขยายผลสู่ชุมชนอื่นๆ จังหวัดเชียงราย นั้นจะเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายในลักษณะของเครือข่ายด้าน ข้อมูล ข่าวสาร และการสนับสนุนขององค์กรพี่เลี้ยงในพื้นที่ เน้นการทำงานร่วมกับภาคี หน่วยงานพี่เลี้ยงในพื้นที่ ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย และ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็น การเชื่อมโยงเครือข่ายฯ ในลักษณะของเครือข่ายคน พื้นที่ ข้อมูล ข่าวสาร และการพัฒนาทักษะผ่านการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นตามความต้องการของคนในพื้นที่ การดำเนินงานของโครงการวิจัยนี้ จึงเป็นความพยายามในการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวระดับจังหวัด และหลังจากนี้จะมีเวทีเพื่อเชื่อมโยงคน พื้นที่ ข้อมูลต่างๆ ในการผลักดันให้เกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับภาคเหนือต่อไป โดยจะเริ่มจากฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของ สกว.สำนักงานภาคก่อน ซึ่งในเบื้องต้นนั้นจะเป็นเครือข่ายฯ ของคน พื้นที่ และข้อมูล เพื่อสร้างการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในมิติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จังหวัดเชียงใหม่

การเริ่มต้นของการเชื่อมโยง ประสานความร่วมมือของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ. เชียงใหม่นั้น เริ่มขึ้นจากการต่อยอดโครงการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ 1 ที่ดำเนินการโดยคุณโฉมศิริ ทิมสุทินและคณะนักวิจัย ในระยะเริ่มต้นได้มีการศึกษาวิจัยความพร้อมของชุมชนที่มีการจัดการด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วยตนเองซึ่งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับสาเหตุของการศึกษาความพร้อมและศักยภาพของชุมชนในขั้นแรกนั้น เนื่องจากความยั่งยืนและผลสำเร็จของโครงการจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชน และชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในการจัดตั้งเครือข่ายที่จะเกิดขึ้นตั้งแต่จุดเริ่มต้น จึงจำเป็นต้องมีการปรึกษาหารือและสร้างความเข้าใจกันอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อพิจารณาว่าชุมชนใดที่มีความพร้อมและมีศักยภาพที่จะร่วมเป็นเครือข่ายควบคู่ไปกับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง ตลอดจนสามารถนำความพร้อมและศักยภาพดังกล่าวมาใช้เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนแห่งอื่น ๆ ที่ยังขาดความพร้อม เพื่อขยายเครือข่ายของ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ออกไปให้ครอบคลุมในพื้นที่ต่าง ๆ

พื้นที่เป้าหมาย (จากฐานงานวิจัยของ สกว.ภาค)

1. ชุมชนบ้านแม่กำปอง กิ่ง อ.แม่ฮอน
2. ชุมชนแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ อ.จอมทอง
3. ชุมชนม้ง ดอยปุย ชุมชนห้วยน้ำริน อ.แม่วาง
4. ชุมชนหนองเปี้ย อ.ไชยปราการ
5. ชุมชนรอบดอยหลวง อ.เชียงดาว

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเครือข่ายฯ

1. สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์
3. ส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
4. ประสานงานและหนุนเสริมการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งกันและกัน
5. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และหนุนเสริมในเรื่องข้อมูล ข่าวสารและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการศึกษาวิจัย โครงการวิจัยดังกล่าวนั้น ทำให้เกิดกลไกในการเชื่อมโยงประสานงานอย่างต่อเนื่อง มีความเข้าใจร่วมกันอย่างชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และการมีส่วนร่วมของทีมนักวิจัย ตลอดจนได้สร้างความรู้ ความเข้าใจกับกลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้องในแต่ละชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ในการศึกษายังขาดกลไกในการดำเนินงานที่ชัดเจน ในเรื่องขององค์กรที่จะจัดตั้งว่าเป็นอย่างไร ต้องร่วมลงทุนแบบไหน และใช้สถานที่ใดในการดำเนินงานในอนาคต ซึ่งในขณะนี้จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยในการใช้สถานที่พบปะและเงินทุนในการสนับสนุนต่อไป

รูปแบบองค์กรเครือข่าย

1. มีการบริหารจัดการที่ชัดเจน
2. มีคนทำงานเป็นหลัก
3. ชุมชนเป็นผู้บริหาร / กำหนดนโยบาย
4. มีค่าธรรมเนียมสมาชิก เพื่อความต่อเนื่องยั่งยืน
5. มีเป้าหมายระยะ 3 – 5 ปี ในการจัดตั้ง โดยรัฐสนับสนุน
6. มีกิจกรรม โปรแกรมชุมชน
7. มีแผนงาน 6 เดือน

ข้อมูล เส้นทางท่งเที่ยวเสนอผู้ประกอบการ

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาและการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้ร่วมกันจัดทำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางท่งเที่ยว และข้อมูลชุมชนท่องเที่ยวของสมาชิกทั้ง 5 ชุมชน มาแล้วนั้น รวมทั้งข้อมูลการนำเสนอในเรื่องของระบบบริหารจัดการของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ นั้น ตามโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ได้กำหนดไว้ร่วมกันทั้งหมด 9 เส้นทาง ได้แก่

1. เส้นทางท่งเที่ยวบ้านม้ง ดอยปุย – บ้านแม่กำปอง
2. เส้นทางท่งเที่ยวบ้านม้ง ดอยปุย – บ้านแม่กลางหลวง
3. เส้นทางท่งเที่ยวบ้านอ้อ เชียงดาว – บ้านอ้อ – หนองเปี้ย อ.ไชยปราการ
4. เส้นทางท่งเที่ยวบ้านอ้อ หนองเปี้ย ไชยปราการ และดอยหลวงเชียงดาว
5. การท่องเที่ยวโดยชุมชนม้ง ดอยปุย
6. การท่องเที่ยวโดยชุมชนแม่กำปอง
7. การท่องเที่ยวโดยชุมชนแม่กลางหลวง
8. การท่องเที่ยวโดยชุมชนรอบดอยหลวง เชียงดาว
9. การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านอ้อ – หนองเปี้ย อ.ไชยปราการ

หลังจากที่มีโครงสร้างการบริหารจัดการเครือข่ายฯ ที่มีความชัดเจนในเบื้องต้นแล้วนั้น ทางทีมเครือข่ายฯ จึงได้จัดทำข้อมูลและประสานงานกับเครือข่ายฯ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวจำนวน 10 บริษัท ในจังหวัดเชียงใหม่ และได้จัดกิจกรรมร่วมกันโดยคาดหวังว่าทางกลุ่มผู้ประกอบการนั้นจะสามารถช่วยประสานการพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของเครือข่ายฯ ได้ ทางเครือข่ายฯ จึงได้มีการวางแผนในการบริหารจัดการ และการทำงานร่วมกับเครือข่ายผู้ประกอบการโดยมีพันธะสัญญาร่วมกันในการดำเนินการ ตามข้อตกลงดังต่อไปนี้

1. ชุมชนจะขายโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับบริษัททัวร์ดังกล่าวข้างต้น ในราคาพิเศษตามที่กำหนดในเอกสาร
2. ผู้ประกอบการจะต้องให้สิทธิในการนำเที่ยวและสื่อความหมายในชุมชนเป็นหน้าที่ของนักสื่อความหมายประจำท้องถิ่นควบคู่ไปกับมัคคุเทศก์หลักของบริษัททัวร์นั้นๆ
3. นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตามกฎของชุมชน เช่น ไม่ส่งเสียงดังในยามวิกาล และไม่มีเรื่องยาเสพติดทุกชนิด รวมทั้งเรื่องชู้สาวในชุมชน ระหว่างการท่องเที่ยวในชุมชนนั้นๆ เป็นต้น
4. ชุมชนจะไม่นำเสนอขายโปรแกรมท่องเที่ยวในอัตราดังกล่าวกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติและผู้ประกอบการรายอื่นๆ เพื่อเป็นการตัดราคากลุ่มผู้ประกอบการที่ลงนามเป็นพันธะสัญญากับเครือข่ายฯ
5. หากเกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างเครือข่ายฯ และกลุ่มผู้ประกอบการ สามารถพูดคุยกันได้ทุกเรื่องแบบพี่น้อง
6. การประสานงานในการท่องเที่ยวนั้นสามารถติดต่อได้ 2 ช่องทาง คือ ติดต่อโดยตรงที่ชุมชน และติดต่อผ่านเครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน สกว.สำนักงานภาค

การดำเนินงานต่อเนื่องหลังจากนี้คือการเคลื่อนงานในเชิงงานพัฒนาในการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกเครือข่ายฯ ให้สามารถบริหารจัดการเองได้ด้วยสมาชิกในชุมชนเองและการนำผลจากการวิจัยไปขับเคลื่อนต่อไปในระดับจังหวัดและระดับภาคเหนือต่อไป

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ จังหวัดเชียงใหม่

- การพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ทักษะ ความรู้ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการเครือข่ายฯ เช่น เรื่องการจัดทำบัญชี และการจัดทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
- การทดลองรูปแบบการประสานความร่วมมือกับกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวตามข้อตกลงที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน จากผลการศึกษาวิจัย
- พัฒนาระบบการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อเนื่องจากงานวิจัย
- การนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อเนื่อง ให้เกิดการทดลองปฏิบัติและสรุปบทเรียนร่วมกัน
- การขยายผลกับชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ที่สนใจ (รับสมัครสมาชิกเพิ่ม)
- การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับภาคเหนือ
- การขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย
- แนวทางในการดำเนินงานต่อนั้น หลังจากนี้จะเป็นการเคลื่อนงานในเชิงงานพัฒนา เพื่อทดลองรูปแบบการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและกลุ่มผู้ประกอบการที่มีพันธะสัญญาร่วมกัน ซึ่งอาจจะต้องมีการติดตามประเมินผลต่อเนื่องเพื่อสรุปบทเรียนร่วมกันของเครือข่ายฯ จ.เชียงใหม่

จังหวัดเชียงราย

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย

เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงรายนั้นเป็นการเริ่มต้นในการรวมตัว ก่อเกิดกลุ่ม และการเน้นการจัดทำฐานข้อมูลที่เอื้อต่อการสนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการเริ่มต้นนั้นได้มีการพูดคุยกันหลายครั้งและได้ร่วมกันกำหนดทิศทางในการขับเคลื่อนงานเครือข่ายฯ ดังนี้

● เป้าหมายของเครือข่ายฯ

- รวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน
- จัดศูนย์บริการข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในด้านต่างๆ
- การพัฒนาทักษะด้านการจัดการ
- การแลกเปลี่ยนประสบการณ์
- มาตรฐานการท่องเที่ยว
- การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

● ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

- 13 ชุมชน เบื้องต้น ได้แก่
  - บ้านห้วยซี้เหล็ก บ้านดอยช้าง และบ้านแสนเจริญ ดอยวาวี อ.แม่สรวย
  - บ้านตาแมว ต.เจดีย์หลวง
  - บ้านสองแควพัฒนา บ้านอ่าพัฒนา บ้านยะฟู บ้านจะแล และบ้านห้วยชม ต.แม่ยาว อ.เมือง
  - บ้านสามัคคีเก้า อ.แม่ฟ้าหลวง
  - บ้านโป่งชม บ้านจะกอนะ ต.ป่าตึง ดอยแม่สลอง
  - ชุมชนตำบลดอยฮาง อ.เมือง
- นักวิชาการ / ผู้รู้
- ภาครัฐ / เอกชน (อบต. / NGOs)
- สมาคมท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย

- **แนวทางการดำเนินงาน**

- จัดทำเป็นโครงการ
  - โครงการวิจัย เป็นการศึกษาข้อมูลเพื่อทบทวน 3 เรื่อง ดังนี้ ความรู้/ ข้อมูล ความพร้อม และ การจัดการ การท่องเที่ยว
  - โครงการพัฒนา ในการพัฒนาด้านต่างๆ ให้กับชุมชนและคนในชุมชน อาจจะ ต้องมองหาแหล่งทุนอื่นๆมาสนับสนุน
- จัดตั้งคณะทำงาน เครือข่ายฯ และศูนย์บริการการท่องเที่ยวของชุมชน

หลังจากนั้นทางทีมทำงานแรกตั้งนั้นได้ร่วมกันร่างโครงการวิจัยขึ้นเพื่อเสนอต่อ สกว.

สำนักงานภาค ในการที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ได้ร่วมกันวางไว้ โดยคาดหวังว่าน่าจะ สามารถพัฒนาศักยภาพในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดเชียงรายได้ ในลักษณะของงานวิจัย ตามแผนงาน และระยะเวลาที่กำหนด โดยมีรายละเอียดของโครงการ ดังต่อไปนี้

โครงการวิจัย การพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย

เชียงราย เป็นจังหวัดที่อยู่เหนือสุดของประเทศไทย มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ พม่า ลาว เป็นจังหวัดหนึ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทาง ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวชนเผ่าที่หลากหลายชนเผ่า_นอกจากนี้ เชียงรายยังเป็นพื้นที่ที่สามารถใช้ เป็นทางผ่านหรือเป็นประตูสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ในเขตลุ่มน้ำแม่โขง มีการกำหนดวิสัยทัศน์ให้ **“เชียงรายเป็นประตูทองของวัฒนธรรมล้านนาและการค้าสู่สากล”** จึงทำให้จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่นายทุน นักธุรกิจ เข้ามาประกอบธุรกิจมากขึ้น เห็นได้จากการซื้อขายที่ดิน สร้างรีสอร์ท โรงแรม ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดเป็นการจัดการโดยภาคธุรกิจสร้างประโยชน์และกำไรในกลุ่มเฉพาะเท่านั้น ชุมชนในฐานะเป็นคนท้องถิ่น ขาดการมีส่วนร่วม ไม่เท่าทันข้อมูลข่าวสาร ขาดประสบการณ์ ยิ่งทำให้รูปแบบจัดการท่องเที่ยวชุมชน ที่คนท้องถิ่นควรเป็นเจ้าของยิ่งเลือนราง

สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน เชียงราย การท่องเที่ยวที่ผ่านมาของจังหวัดเชียงรายนั้น สร้างให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในหลากหลายด้าน ได้แก่ 1) ด้านการกระจายตัวของรายได้ รายได้ จากการท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้นไม่กระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริง 2) ปัญหาในเชิงนโยบายของภาครัฐที่มีการประชาสัมพันธ์แต่ยังไม่มีการสนับสนุนชาวบ้าน หรือเสริมศักยภาพให้ชาวบ้านอย่างแท้จริง 3) ด้าน

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนที่ยังไม่มีการพัฒนาดีพอและต่อเนื่องจากภาครัฐ 4) ด้านความพร้อมของชุมชน ที่ผ่านมาบางชุมชนยังไม่มีอำนาจในการต่อรองกับบริษัททัวร์ ถูกเอาเปรียบจากคนนอก 5) ด้านธุรกิจการค้าทางเพศ เช่น ชาวบ้านบางส่วนนิยมมีสามีชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นค่านิยมใหม่ 6) ผลกระทบด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมเลียนแบบนักท่องเที่ยวในกรณีที่ชุมชนยังไม่มีเตรียมความพร้อม 7) ด้านสิ่งแวดล้อม การขยายพื้นที่ ถนนรุกล้ำพื้นที่ป่า การพัฒนาที่เข้าไปสู่ในชุมชน เช่น ไฟฟ้าที่เข้าไปมีประโยชน์แต่ในบางที่มีการจัดวางตำแหน่งไม่ดี เช่น การตั้งเสาไฟฟ้าในสถานที่โล่งแจ้ง 8) ด้านสิทธิชุมชน กับกระแสการพัฒนาของรัฐ และ 9) ด้านนโยบายการพัฒนาของจังหวัด เกมบังคับให้ทุก อบต. ค้นหาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อประชาสัมพันธ์ โดยขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดการเตรียมความพร้อมของชุมชน ขุดค้นขึ้นมาเพื่อขาย แต่ขาดการวิเคราะห์เพื่อวางแผนและจัดการและพัฒนาแหล่งที่ไม่เหมาะสม

ดังนั้นโครงการวิจัย..รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดเชียงราย จึงเกิดขึ้น จากการรวมตัวประชุมหลายครั้งของนักวิจัย ผู้นำชุมชนที่สนใจจัดการท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จากจังหวัดเชียงราย เพื่อดำเนินการศึกษาวิจัยสร้างเสริมศักยภาพชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว บูรณาการมาตรฐาน และศึกษาหาแนวทางสร้างเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว ที่เป็นกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมของจังหวัดเชียงราย เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ศึกษา ปกป้อง สร้างเศรษฐกิจและสามารถกำหนดทิศทางด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

โดยกำหนดภารกิจ 2 ประเด็น ในการศึกษาวิจัย คือ

ภารกิจ 1 : ศึกษาวิจัยเสริมศักยภาพชุมชน และเครือข่ายการท่องเที่ยวเชียงราย

1.1 ศึกษารวบรวม ข้อมูลชุมชนท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย

เนื่องจากปัจจุบัน กิจกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย แม้มีกลุ่มองค์กร บุคคล ดำเนินการท่องเที่ยวก็ตาม แต่ความเป็นจริงระบบข้อมูลองค์กรชุมชน ที่ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว ของดีท้องถิ่น ฯลฯ ยังไม่ได้ทำการรวบรวมไว้ จึงยากต่อการที่จะจำแนกลักษณะเด่นของชุมชน และจัดกระบวนการทำงานร่วมกัน และกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง ดำเนินกิจการท่องเที่ยวชุมชน และยังไม่อาจทราบว่ามีหน่วยงาน องค์กรใดบ้างที่มีนโยบาย หรือกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย ด้วยเหตุนี้ ในระยะแรก ได้กำหนดให้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลในจังหวัดเชียงรายทุกพื้นที่ ที่ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน เพื่อจะได้ใช้ข้อมูล ในการประสาน วางแผน กำหนดทิศทาง และรณรงค์จัดการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงราย ในลักษณะเครือข่ายได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 ศึกษาและเสริมศักยภาพ จัดการท่องเที่ยว ให้ชุมชนเป้าหมาย

หลังจากโครงการได้รวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชน ของจังหวัดเชียงรายแล้ว ประเด็นสำคัญการศึกษาวิจัยและพัฒนาเสริมศักยภาพให้สมาชิกชุมชนเป้าหมาย เพื่อจัดการท่องเที่ยวให้กับชุมชนนาร่อง ถือเป็นภาระหนึ่ง ที่โครงการวิจัยฯ ต้องดำเนินควบคู่ด้วย เนื่องจากชุมชน แม้มีความสนใจ อยากจะดำเนินกิจการท่องเที่ยว แต่ประเด็นเรื่องบางอย่าง ควรจัดให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น เป้าหมายจัดการท่องเที่ยวของชุมชน การศึกษาเรียนรู้และรื้อฟื้นของดีชุมชน การปกป้องอนุรักษ์วิถีท้องถิ่น การบริหารจัดการท่องเที่ยวกลุ่ม มาตรฐานเบื้องต้นชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งระยะนี้ เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะเปิดเป็นชุมชนท่องเที่ยว และสามารถสร้างเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวเชียงราย ที่มีทิศทาง เป้าหมาย และดำเนินกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมได้กับทุกภาคส่วนชัดเจน ซึ่งภารกิจนี้ เน้นการวิจัยและพัฒนาควบคู่ไปด้วย

ภารกิจ 2 : ธรรมนูญ ประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน

2.1 การธรรมนูญ ประชาสัมพันธ์

ภารกิจการธรรมนูญประชาสัมพันธ์ เป็นประเด็นสำคัญที่จะแนะนำให้คนในท้องถิ่น สถาบัน หน่วยงาน นักท่องเที่ยวได้รู้จักชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย การจัดงานมหกรรม/ปฏิทินท่องเที่ยวให้ ททท./วิทยุ/หนังสือพิมพ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

2.2 การสนับสนุนขยายผลชุมชน ท่องเที่ยว

เนื่องจากเชียงราย มีชุมชนอีกหลายพื้นที่ ซึ่งมีความสนใจที่อยากจัดกระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่เนื่องจากขาดประสบการณ์ โครงการ ควรมีการจัดตั้งงบประมาณ เพื่อสนับสนุนให้ชุมชน จัดการประชุม อบรม หรือ ศึกษาดูงาน โดยให้ในรูปแบบ การศึกษาวิจัย ขนาดเล็ก.....โดยกำหนดประเด็นชุมชนที่มีลักษณะเด่น อาทิเช่น.....พื้นที่ตลาด / วัฒนธรรม ศิลปะ /ชนเผ่า /ธรรมชาติ /อาชีพ ฯลฯ

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อหารูปแบบและวิธีการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน พัฒนามาตรฐาน รูปแบบ การจัดการและการตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น
4. เพื่อใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างพลังของเครือข่ายในการจัดการปัญหาชุมชน

5. เพื่อสร้างชุดการเรียนรู้การจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน
6. เพื่อรวมพลังของเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดเชียงราย ในการขับเคลื่อนในระดับแผนและนโยบายจังหวัดเชียงราย
7. เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร การท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงรายสู่สาธารณะ

วิธีการดำเนินงาน

1. รวบรวม ข้อมูลชุมชนท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย สสำรวจความพร้อมของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยว ค้นหาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนที่เข้าร่วมในเครือข่าย อาทิ
  - ด้านพื้นที่ สถานที่ (แหล่ง) ท่องเที่ยว
  - มีการรวมกลุ่มด้านวัฒนธรรม ประเพณี
  - มีภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ชุมชนมีการจัดการด้านการท่องเที่ยว
2. ออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและลงพื้นที่สำรวจข้อมูลในพื้นที่กับชุมชนเป้าหมาย
3. นำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อวัดความพร้อมว่าชุมชนแต่ละแห่งระดับความพร้อมอย่างไร และจัดแบ่งกลุ่มชุมชน
4. สรุปข้อมูลเลือกพื้นที่ที่มีความพร้อมเชื่อมโยงเป็นกลุ่มดำเนินการเป็นเครือข่าย เพื่อวางแผนพัฒนาและนำสู่การประสานความร่วมมือในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. เตรียมความพร้อมจัดตั้งเครือข่าย ศึกษาดูงานนอกพื้นที่และอบรมให้ความรู้จากผู้รู้
6. จัดเวทีเชิญผู้รู้และกลุ่มชุมชนร่วมกันกำหนดมาตรฐานและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเป็นแผนการดำเนินงานของเครือข่ายฯ
7. ประชาสัมพันธ์แผนงานเครือข่าย
8. อบรมเสริมทักษะต่างๆให้กลุ่มชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
9. จัดประชุมมหกรรมงานท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับจังหวัด เพื่อเกิดกลไกการทำงานร่วมกันของเครือข่ายระหว่างกับชุมชน และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่
10. สรุปผลงานวิจัย และวางแนวทางเป็นแผนพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีระบบข้อมูลด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย
2. ได้รูปแบบและเกิดเครือข่าย การเชื่อมโยงชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย
3. ชุมชนเกิดความพร้อมและได้ มาตรฐานท่องเที่ยวของชุมชน
4. ได้รูปแบบการจัดการและการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย
5. สร้างการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ในการจัดการท่องเที่ยว
6. เกิดการเรียนรู้ พี่นฟู อนุรักษ์ วิถีชุมชน และของดีท้องถิ่น
7. พัฒนาศักยภาพชุมชน สามารถกำหนดทิศทาง และพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย
8. เกิดศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย

หน่วยงาน ชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการวิจัย

องค์กรเอกชน

- สมาคมชาวอาข่า
- มูลนิธิกระจกเงา
- มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา
- สมาคมพัฒนาประชากร (PDA)
- สมาคม YMCA เชียงราย
- กลุ่มรักษ์เชียงใหม่

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- อบต. ไป่งงาม
- อบต. ดอยฮ้าง
- อบต. ป่าหุ่ง
- อบต. ตับเตา

ภาคชุมชน

- ชุมชนแสนเจริญ ดอยวาวี
- ชมรมมัคคุเทศก์ตำบลแม่ยาว (คุณสงกรานต์)
- ชุมชนสามัคคีเก่า (คุณอาเน แยมื้อ)
- ชุมชนแม่ตาแมว ต.เจดีย์หลวง
- ชุมชนห้วยขี้เหล็ก (คุณมารุต มาเยอะ)

ภาคธุรกิจ

สมาคมท่องเที่ยวเชียงราย

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงราย

การดำเนินงานหลังจากนี้จะเป็นการดำเนินงานตามแนวทางการวิจัย โดยคนในพื้นที่ตามกรอบการวิจัยและแผนงานที่ได้ระบุไว้ข้างต้น ซึ่งจะได้มีการติดตาม ประเมินผลในการดำเนินการโดยเครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนและ สกว. สำนักงานภาคร่วมกันต่อไป ซึ่งแนวทางในการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ ในลำดับต่อไปนั้นจะเป็นการดำเนินการในงานด้านข้อมูลก่อน หลังจากนั้นจะได้มีการขยายในเชิงคน กลไก โครงสร้างการจัดการเครือข่ายฯ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายฯ ซึ่งผลจากการวิจัยนี้ยังไม่สามารถสรุปแนวทางการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.เชียงรายได้อย่างเป็นรูปธรรม เพราะอาจจะต้องใช้ระยะเวลาหนึ่งในการศึกษาวิจัยเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่ายฯ ตามรายละเอียดโครงการวิจัยที่ได้เสนอมายัง สกว. ภาค ซึ่งเมื่อได้มีการทดลอง ศึกษาวิจัยแล้วน่าจะตอบคำถามการวิจัยในข้อที่ 3 ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน

การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน นั้นได้เริ่มดำเนินการมา ระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่การขับเคลื่อนงานดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจน เป็นรูปธรรม จึงได้มีการคิด กิจกรรมในการเตรียมความพร้อม เพื่อการทำงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน ร่วมกัน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงาน เพื่อขับเคลื่อนเครือข่ายฯ ดังต่อไปนี้

โครงการเตรียมความพร้อม เพื่อการทำงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน

1. รวบรวมข้อมูลชุมชน ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว (โปรแกรม ราคา แหล่งท่องเที่ยว) และรูปภาพ
2. หาความต้องการในการพัฒนาทักษะ ความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
3. ค้นหา รวบรวม องค์ความรู้ที่ชุมชนสามารถถ่ายทอด เป็นบทเรียนให้กับชุมชนอื่นๆ ได้

เป้าหมายของเครือข่ายฯ

1. แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร
2. แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
3. สร้างอำนาจการต่อรองกับภาคธุรกิจ เพื่อกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน
4. สร้างเสริมพลังให้กับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
5. เป็นบทเรียนให้กับชุมชน หน่วยงานที่อื่นที่สนใจมาเรียนรู้ร่วมด้วย

กิจกรรมของเครือข่ายฯ แผนการดำเนินงานปี 2549

- งานชุดข้อมูล การสังเคราะห์องค์ความรู้
  - การสังเคราะห์ข้อมูล องค์ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในบริบทของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
  - งานที่ทำแล้ว (Web site / cbt maehongson guide book)
  - งานศูนย์ข้อมูล เชื่อมต่อกับงานลานวัฒนธรรม
  - เพิ่มเติมข้อมูล เชื่อมโยงกับงาน DSS (กระบวนการจัดการ CBT)
- การขยายการเรียนรู้ ในรูปแบบของหลักสูตร
  - กลุ่มเป้าหมายใหม่

- พัฒนาศักยภาพคนกลุ่มเดิม เพื่อยกระดับ โดยนำร่องในพื้นที่อำเภอลำปาง วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2549

- Set กลไก การจัดการเครือข่ายฯ (คน / งบประมาณ / พี่เลี้ยง)

การกำหนดกรอบ ประเด็นสำคัญในการพัฒนาวิทยวิจัย เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวภายใต้บริบทของงานวิจัยและงานพัฒนา ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างและพัฒนาระบบ กลไก การจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างเป็นรูปธรรม

ประมวลองค์ความรู้ ทูเดียมที่มีอยู่แล้ว/กลุ่มเป้าหมาย

- งานวิจัย
  - มีโครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของ สกว.สำนักงานภาค จำนวน 6 โครงการ
  - ในพื้นที่ อ.ปาย อ.ปางมะผ้า และ อ.เมือง
- งานพัฒนา
  - ฐานชุมชนที่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ จำนวน 11 ชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
  - ในพื้นที่ อ.ปาย อ.ปางมะผ้า และ อ.เมือง
- ฐานความรู้ R & D
  - เวทีนำเสนอผลงานวิจัย 2 ครั้ง
  - เวทีพัฒนาวิทยวิจัยระดับจังหวัด
  - เวทีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
  - ฐานข้อมูลจากคู่มือท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน (CBT guide book)

เป้าหมายของการสังเคราะห์องค์ความรู้ การท่องเที่ยวโดยชุมชน

- การจัดการข้อมูล องค์ความรู้ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อ
- พัฒนาเครือข่าย CBT อย่างเป็นรูปธรรม มีกลไกการจัดการที่ต่อเนื่อง
- การนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว

ประเด็นสำคัญในการสังเคราะห์

- องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว
- องค์ความรู้ด้านการจัดการ
- องค์ความรู้ด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การถอดบทเรียน การจัดการและการเกิดเครือข่ายในอดีตที่ผ่านมา เพื่อนำไปสู่การพัฒนากลไกในการจัดการเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม

กลุ่มเป้าหมาย

1. ชุมชนท่องเที่ยว เบื้องต้น 15 ชุมชน
2. กลุ่มผู้สนับสนุน (สกว. แม่ฮ่องสอน / โครงการอื่นๆ)
3. กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคธุรกิจ

แนวทางการดำเนินงานต่อ

1. รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ชุดข้อมูล จากข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่แล้ว ทบทวนจากทุนเดิมที่มีอยู่
2. ประเมินแนวทางและวางแผนการดำเนินงานที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ต่อในแต่ละพื้นที่
  - พื้นที่นโยบาย
  - พื้นที่ทางสังคม
  - พื้นที่รูปธรรม
  - พื้นที่ท้องถิ่น
3. ศึกษาเชิงลึกในแต่ละประเด็น พื้นที่
  - งานสังเคราะห์
  - งานวิจัยเชิงลึก
  - งานพัฒนา
4. การนำไปใช้ประโยชน์ต่อ และการสื่อสารต่อสาธารณะ

การจัดทำหลักสูตรระยะสั้น อำเภอป่า (พื้นที่นำร่อง)

หลักสูตรระยะสั้น เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาหนึ่งที่เหมาะสมควรจัดการเรียนรู้โดยมีความมุ่งหมายหลักเพื่อตอบสนองต่อปัญหาและการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งใน

ด้านการพัฒนาอาชีพ และคุณภาพชีวิต ซึ่งแม้ว่าจะระบุไว้แล้วในผลการสำรวจความต้องการ แต่ในทางปฏิบัติจะต้องเจาะลึกในรายละเอียดร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง การจัดลำดับว่าจะทำหลักสูตรใด ก่อน-หลัง นั้น นอกจากดูผลการสำรวจความต้องการแล้ว ยังต้องดูองค์ประกอบอื่น ๆ

ทีมงาน วชช.อำเภอปาย ได้หารือในที่ประชุมกรรมการสภา วชช.มส. เมื่อเดือนมกราคม 2549 ว่า ขณะนี้การจัดการท่องเที่ยวของอำเภอปาย มีสิ่งบอกเหตุหลายประการว่าจะมีแนวโน้มสู่ผลกระทบด้านลบต่อชุมชนปาย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากความไม่เข้าใจของผู้เกี่ยวข้องระดับต่าง ๆ ทั้งระดับชาวบ้าน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการ จึงอยากให้มีหลักสูตรระยะสั้น เพื่อสร้างความเข้าใจ เรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และเพื่อเพิ่มทักษะ คุณภาพของผู้เกี่ยวข้องในด้านอาชีพที่สืบเนื่องกัน

ดังนั้นคณะกรรมการสภา วชช.มส. จึงมีมติให้การจัดเวทีเพื่อระดมความคิดของผู้เกี่ยวข้อง ผู้พัฒนาหลักสูตรระยะสั้นแบบมีส่วนร่วม ขึ้น โดยใช้อำเภอปายเป็น “พื้นที่นำร่อง” ในการพัฒนา “รูปแบบ” กระบวนการจัดทำหลักสูตรฯ ที่เหมาะสมในบริบทของแม่ฮ่องสอนต่อไป

ผลจากการจัดเวทีพูดคุยเพื่อพัฒนาหลักสูตรร่วมกันนั้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การกำหนดประเด็นในการเรียนรู้

1. เพื่อสร้างความเข้าใจ และปรับกระบวนการทัศนเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - ชุมชน
    - การสร้างความตระหนักในปัญหา ผลกระทบ
    - ความตระหนักในคุณค่าของเยาวชน
    - รู้เท่าทันต่อสถานการณ์การท่องเที่ยว
  - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
    - การสร้างความเข้าใจในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
    - การกำหนดกฎ ระเบียบที่ไม่ขัดต่อวัฒนธรรมชุมชน
    - ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
  - กลุ่มผู้ประกอบการ
    - ความตระหนักต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว
    - การจัดการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคม
2. การพัฒนาศักยภาพ เพิ่มทักษะสู่การพัฒนาอาชีพ
  - ชุมชน
    - ทักษะ ความรู้เรื่องภาษาต่างประเทศ

- ทักษะด้านนักสื่อความหมายท้องถิ่น
  - ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยว
  - การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยว
- องค์ประกอบของส่วนท้องถิ่น
    - การพัฒนาทักษะเรื่องการจัดการแผนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
    - การจัดทำกฎ ระเบียบของชุมชน

รูปแบบของหลักสูตร

1. หลักสูตรระยะสั้น
2. หลักสูตรสำหรับองค์ประกอบส่วนท้องถิ่น

เนื้อหาของหลักสูตร

1. การท่องเที่ยวเพื่อการบริหารด้านต่างๆ
2. การสร้างทักษะ พัฒนาด้านภาษาความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่
3. หลักสูตร การเป็นนักจัดการจากผู้ที่มีประสบการณ์ในท้องถิ่น และจากตำรา ความรู้จากต่างประเทศ
4. การเป็นนักจัดการด้านสิ่งแวดล้อม
5. การจัดการ การบริหารการเงิน

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น จากการศึกษาวิจัยพบว่า เครือข่ายฯ จ.แม่ฮ่องสอนนั้นเคยมีประสบการณ์ในการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดในฐานของงานพัฒนามาแล้ว ทางทีมงานจึงอยากจะถอดประสบการณ์จากอดีต เพื่อนำมากำหนดอนาคต ดังนั้นจึงได้มีการเสนอโครงการวิจัยเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ในด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของเครือข่ายฯ ท่องเที่ยวชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน เมื่อได้องค์ความรู้และประสบการณ์ชุดหนึ่งแล้ว จะสามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ ท่องเที่ยวชุมชน จ.แม่ฮ่องสอนได้ ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงยังไม่สามารถตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ได้ เนื่องจากอาจจะต้องใช้ระยะเวลาช่วงหนึ่งให้คนในพื้นที่ได้ศึกษาวิจัยและทดลองโครงการวิจัยที่ได้เสนอไปยัง สกว.ภาค ตามรายละเอียดข้างต้น และหลังจากนั้นน่าจะสรุปแนวทางในการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ต่อไป

เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ภาคเหนือ

☀️ **ความเป็นมา เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคเหนือ**

การประสานความร่วมมือในรูปของเครือข่ายดังกล่าวได้ดำเนินการมาแล้ว กล่าวคือ

1. *ครั้งแรก* เดือนมกราคม 2545 ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย การท่องเที่ยวภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ภาค ซึ่งยังไม่มี การพูดคุย เชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว แต่มีการพูดคุยและเกิดเครือข่ายชุมชนวิจัยอย่างไม่เป็นทางการ
2. *ครั้งที่สอง* เดือนมกราคม 2547 ณ โรงแรมอมิตีกรีนฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้เป็นการพูดคุยในประเด็น “การท่องเที่ยวโดยชุมชน : ทางเลือก เครือข่าย และธุรกิจท้องถิ่น” โดยเริ่มมีการประสานงาน องค์กร ภาคี ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาร่วมพูดคุย ถึงทิศทาง แนวทาง การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ภาคเหนือ
3. *ครั้งที่สาม* เดือนกันยายน 2547 ณ โรงแรม City Park จังหวัดน่าน ภายใต้ความร่วมมือของ สกว. สำนักงานภาค และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ทั้งนี้การประชุมของเครือข่ายวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ณ จังหวัดน่าน ได้เกิดการรวมตัวของชุมชนวิจัยในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ การจัดการ และกลไกกลางในการจัดการเครือข่ายฯ ให้เกิดเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน จึงทำให้ต้องมีการพูดคุยกันต่อเนื่องในวันนี้ เพื่อร่วมกันหาแนวทาง ทิศทาง ในการเคลื่อนเครือข่ายฯ ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจนมากยิ่งขึ้น
4. การดำเนินงาน ณ ปัจจุบัน ได้มีการพูดถึงการขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับภาคเหนือเมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. 2548 และได้มีการจัดทำเป็นโครงการวิจัย เรื่องการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับภาคเหนือ และได้ดำเนินการในพื้นที่นำร่อง 3 จังหวัด ดังรายละเอียดข้างต้น และจักได้มีการประสานความร่วมมือในระดับภาคต่อไป

☀️ **แนวทางการทำงานและประสานงานของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน**

⇒ **ความมุ่งหวังของเครือข่ายฯ**

- ทำชุมชนให้เป็นที่รู้จัก
- ช่วยชุมชนทำการตลาด
- ประสานทรัพยากรสู่ชุมชน

⇒ แนวทางการเกิดเครือข่ายฯ 3 แนวทาง

1. จัดทำโครงการ 3 ปี → หาทุน / หาคนทำงาน / ประสานงานภายนอก **โดยมีเป้าหมาย** เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่รู้จักกับภายนอก และทำให้มีมาตรฐานชัดเจน เป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้าง
2. จัดตั้งเป็นองค์กร → หาทุน / ต่อเนื่อง ฟังตนเองได้ **โดยมีเป้าหมาย** หนุนเสริมการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (เป็นผู้ประกอบการน้อยๆ เอง)
3. จัดเวที → แลกเปลี่ยน ความรู้หรือข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน (ลักษณะที่ สกว.ภาค สนับสนุน อยู่อย่างต่อเนื่อง)

⇒ องค์ประกอบของสมาชิกเครือข่าย???

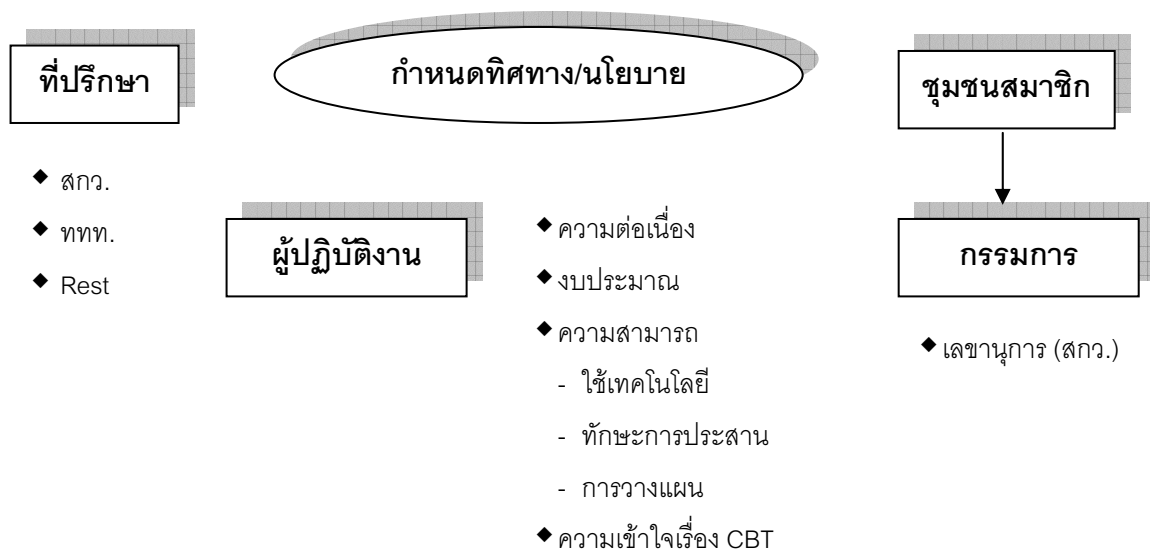
- ชุมชนวิจัย CBT ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.สำนักงานภาค
- โครงการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สนับสนุนโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น
  - โครงการหลวง
  - ศูนย์ชาวเขาฯ
  - กรมส่งเสริมการเกษตร (Agro Tour)
  - กรมพัฒนาชุมชน + อุตสาหกรรม
  - องค์กรพัฒนาเอกชน

⇒ วัตถุประสงค์ของเครือข่ายฯ

- ศูนย์กลางข้อมูลและประชาสัมพันธ์ : นักท่องเที่ยว บริษัททัวร์ หน่วยงานที่สนใจ
- ศูนย์กลางการฝึกอบรมและเพิ่มทักษะ : สมาชิก (ภายในชุมชน และ ระหว่างชุมชนกับ ชุมชน) หน่วยงานที่สนใจ
- ทรนรงค์และประสานงานทรัพยากร : นโยบาย งบประมาณ

⇒ รูปแบบ : องค์กรเครือข่าย

- มีการบริหารจัดการที่ชัดเจน
- มีคนทำงานที่เป็นหลัก / มีทักษะการประสานงาน
- ชุมชนเป็นผู้บริหาร/กำหนดนโยบาย

⇒ ความต่อเนื่องและยั่งยืน

- ค่าธรรมเนียมสมาชิก
- ตัด % สมทบให้เครือข่าย

⇒ แผนการดำเนินงาน [กิจกรรม: (3 ปี)]

- **ศูนย์กลางข้อมูลและการประชาสัมพันธ์**
  - รวบรวมข้อมูลของชุมชนในเรื่องโปรแกรม ราคา และบริการ
  - จัดหมายข่าว, ทำข้อมูลให้ทันสมัย
  - ผลิตสื่อ (เว็บไซต์, แผ่นพับ)
  - ฐานข้อมูลชุมชน : สร้างเอกลักษณ์ที่เห็นความแตกต่าง
  - ระบบหมุนเวียน
  - ประสานงานการตลาด : ติดต่อ/คัดเลือกบริษัท
  - จัดนิทรรศการ/ร่วมงานเทศกาลท่องเที่ยว
  - วิทยุชุมชน FM 102.75 Tourist Radio (คุณสมณรงค์ 01-1702177, 06-9225581)
- **ศูนย์กลางการฝึกอบรมและเพิ่มทักษะ**
  - สอบถาม/ศึกษาความต้องการฝึกอบรม (ชุมชนสมาชิก) : แผนการฝึกอบรม
  - ทำเนียบผู้เชี่ยวชาญ CBT/ผู้รู้

- หลักสูตรการฝึกอบรม
- ศึกษาดูงาน
- กรณีศึกษา/สรุปทเรียน เช่น กรณีชุมชนกับอุทยานฯ / กรณีที่นักท่องเที่ยวไม่ทำตามกฎของชุมชน / กรณีความไม่เข้าใจกันของชุมชนกับ อบต.
- สร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ประเมินความพร้อม

● **รณรงค์และประสานทรัพยากร**

- ศึกษากฎหมายและนโยบายรัฐ + ยุทธศาสตร์จังหวัด
- จัดเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อการรับทราบข้อมูลและนำเสนอข้อมูลในระดับภาค/ชาติ
- พาคณะระดับการตัดสินใจ (สส., สว., รมต.) ลงพื้นที่ (พาทัวร์)
- พัฒนาโครงการของชุมชนเพื่อขอการสนับสนุน
- ระดมทุน

บทสรุปจากการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาถึงแนวทางในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับภาคเหนือ แต่เลือกพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาใน 3 จังหวัดน่านอง ได้แก่ จ. เชียงใหม่ จ. เชียงราย และ จ. แม่ฮ่องสอน ซึ่งจากการดำเนินงานนั้น ในช่วงแรกเป็นการศึกษาข้อมูลสถานการณ์พื้นที่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนการดำเนินงานในการเข้าไปชักชวนคนในพื้นที่ เชื่อมร้อยการทำงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกัน ประสพการณ์จากทั้ง 3 พื้นที่ที่ได้นั้นก็มีความแตกต่าง หลากหลายตามบริบทของพื้นที่ วิถีคิดของคน และสถานการณ์การท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นๆ

การเข้าไปชักชวนคนในพื้นที่ที่มีความคิดเห็นในทิศทางเดียวกัน หรือที่เรียกว่าเป็นพวกเดียวกัน ทางความคิดนั้น เริ่มจากการศึกษาข้อมูลทั้งจากผู้ที่เป็นบุคคล และจาก Internet เพื่อศึกษาข้อมูลว่ามีใคร หน่วยงาน องค์กรใดที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่นั้นๆ บ้าง นอกจากการต่อยอดจากฐานงานวิจัยของ สกว.สำนักงานภาค แล้ว เมื่อทราบข้อมูล จึงลงพื้นที่เพื่อพูดคุย ทำความรู้จัก ตรวจสอบวิถีคิด หาแนวร่วมในการทำงาน หลังจากนั้นจึงเป็นการนำเสนอความคิดของเรา (Sell Idea) ถ้าหากคิดเห็นตรงกัน ก็นัดหมายเพื่อพูดคุยร่วมกันต่อ

เมื่อได้คนที่ เป็นพวกเดียวกันแล้ว หลังจากนั้นจึงจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อตรวจสอบ และทำความเข้าใจแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งอาจจะต้องให้ทั้งหมดมองภาพของการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นภาพเดียวกันก่อน ก่อนที่จะเริ่มการดำเนินงานใดๆ เมื่อเข้าใจตรงกันแล้ว ก็นัดหมาย พุดคุยกันอย่างต่อเนื่อง กำหนดเป้าหมาย ปักธงร่วมกันและร่วมกันออกแบบการดำเนินงานให้ไปสู่ เป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน

ข้อสำคัญของการเชื่อมร้อยเครือข่ายฯ นั้นสำคัญที่คน วิธีคิดและความเข้าใจ ซึ่งนักวิจัยต้องมี ทักษะในการต่อคน ทักษะในการพุดคุยและสามารถเชื่อมร้อยกลุ่มคนที่เรียกว่า “พวกเดียวกัน” ให้ได้ ซึ่งนักวิจัยต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่อคติ ไม่เอนเอียงข้างใดข้างหนึ่ง พยายามเป็นตัวกลางในการ ประสาน และเชื่อมร้อยกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง และสร้างพื้นที่ให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้มีโอกาสพุดคุย แลกเปลี่ยน ถกเถียงและกำหนดอนาคตของตนเองด้วยคนในชุมชนนั้นๆ เอง นักวิจัยไม่มีหน้าที่เข้าไป กำหนดว่าพื้นที่ไหนจะทำอะไร แต่ต้องทำหน้าที่เชื่อมประสาน สร้างโอกาส สร้างพื้นที่ในการพุดคุย ให้ เจ้าของเรื่อง เจ้าของปัญหา ได้เป็นผู้กำหนดทิศทางในการเดิน และพัฒนาชุมชนของตนเอง

เงื่อนไขและปัจจัยสำคัญในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ปัจจัยภายใน ที่มีผลต่อการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่พบจากการศึกษาวิจัยใน ครั้งนี้ ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ที่มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดย ชุมชนทั้งชาวบ้านและหน่วยงานพี่เลี้ยง รวมทั้งองค์กรที่เกี่ยวข้อง
- 2) จิตสำนึกต่อส่วนรวมของปัจเจกบุคคล
- 3) การมีผู้นำเครือข่ายที่มีความรู้ ความสามารถ และมีวิสัยทัศน์
- 4) การมีระบบการบริหารจัดการในเครือข่ายที่เป็นระบบหรือมีกลไกที่เหมาะสมกับ เครือข่าย
- 5) การเข้าใจและยอมรับในกระบวนการทำงานของกันและกัน
- 6) การมีระบบสารสนเทศ/ข้อมูล/ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
- 7) การมีพันธมิตรที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน
- 8) การจัดการและการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง
- 9) การเสริมสร้างภูมิความรู้และขบวนการทางปัญญา
- 10) การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง

- 11) การมีผู้ประสานงานกลาง เพื่อให้เกิดเวทีในการพูดคุยและทำกิจกรรมร่วมกัน
อย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ

ปัจจัยภายนอก ที่มีผลต่อการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่พบจากการศึกษาวิจัยใน
ครั้งนี้ ได้แก่

- 1) นโยบายของภาครัฐ แผนงานในการส่งเสริม สนับสนุนชุมชนท้องถิ่น
- 2) การเชื่อมโยงและการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แหล่งทุน สถาบัน
วิชาการ หน่วยงาน
งานวิจัย และกองทุนสนับสนุนต่างๆ
- 3) การมีเวทีสาธารณะ ให้พบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยน ถกเถียงกันอย่างสม่ำเสมอ
- 4) การสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรของภาคประชาชนด้วยกันและ
กับภาครัฐ/นักวิชาการ
- 5) มีสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการรวมพลังเครือข่าย เช่น สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นใน
ชุมชน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชัคเซสมิเดีย จำกัด.2543.
- ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. **System thinking วิธีคิดกระบวนการแบบภาคเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา และสถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม (Civic net), เอกสารประกอบการฝึกอบรมโครงการพัฒนาศักยภาพคณะทำงานและเครือข่ายงานวิจัย และพัฒนาชีวิตสาธารณะท้องถิ่นน่าอยู่, 2546.
- ทศนา เขมมณี และคณะ. **กระบวนการเรียนรู้: ความหมายแนวทางการพัฒนาและปัญหาข้อใจ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการ “การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและทบทวนองค์ความรู้สำหรับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบโรงเรียนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- นฤมล นิราธาร. **การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2543.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย**. กรุงเทพมหานคร: เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร 3 “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2546.
- ปฐพี มอนซอน และคณะ. **กรอบแนวคิดในการประเมินศักยภาพเครือข่ายสังคม**. กรุงเทพมหานคร :เอกสารประกอบการประชุมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยชีวิตสาธารณะท้องถิ่นน่าอยู่. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2546.
- ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล. **“เครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชน”**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2538.

ปาน กิมปี. “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตพัฒนาศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยาการพิมพ์, 2540.

สิน สือสวน. กระบวนการสนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.), 2547.

เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่. โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน. สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. 2548.

สีลาภรณ์ บัวสาย. พลังท้องถิ่น บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน. ชุดพรมแดนความรู้. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) . 2547.

สุภาวินี ทรงพรวาณิชย์. การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชน ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2544.

วิศิษฐ์ วังวิญญู. ความหมายของเครือข่าย เชียงราย: เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “การสนทนาอย่างสร้างสรรค์”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ. 2546.

อภิชัย พันธเสน. การพัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรค ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) . 2539.

ประวัติทีมวิจัย

คุณสุภาวดี ทรงพรวานิชย์ หัวหน้าโครงการวิจัย
ที่อยู่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค
 คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ที่ทำงาน เครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน
โทรศัพท์ 053 – 948 -286 – 7 / 09 – 432 - 2404

คุณพรหมินทร์ พวงมาลา นักวิจัย
ที่อยู่ 78/1 ม.3 ต.ห้วยแก้ว กิ่งอ.แม่อน จ.เชียงใหม่ 50130
โทรศัพท์ 0-1951-4797
การทำงาน ผู้นำชุมชนในการพัฒนาและอดีตนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คุณมนโชษฐ์ เทศอินทร์ นักวิจัย
ที่อยู่ 90 ม.14 ต.แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา 56000
โทรศัพท์ 0-1796-3650
การทำงาน ผู้นำชุมชนในการพัฒนาและอดีตนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น/ สมาชิก อบต.

คุณไพโรศาล พุทธพันธ์ นักวิจัย
ที่อยู่ โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม 53 ม.8 ต.ปางหมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
 58000
โทรศัพท์ 0-5361-3462-3
การทำงาน เจ้าหน้าที่ฝ่ายงานท่องเที่ยวโดยชุมชน
 โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จ.แม่ฮ่องสอน

คุณไกรสิทธิ์ สิริโชค   นักวิจัย

ที่อยู่   สมาคมชาวอำเภอฯ เชียงราย 468 ม.4 ต.ริมกก อ.เมือง จ.เชียงราย 57100

โทรศัพท์   0-1952-2179

การทำงาน   ผู้นำชุมชนในการพัฒนาและอดีตนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น
นายกสมาคมอำเภอฯเพื่อการพัฒนา จ.เชียงราย

คุณเบญจวรรณ วงศ์คำ   นักวิจัย

ที่อยู่   สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่ทำงาน   เครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โทรศัพท์   053 – 948 -286 – 7 / 09 – 817 - 5008

คุณอนงนาฏ ปัญญาใหญ่   นักวิจัย

ที่อยู่   สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่ทำงาน   เครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โทรศัพท์   053 – 948 -286 – 7 / 01 – 764 - 2090

*****